Prof. Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș

Istoria literaturii române

Poezia

Teologie pentru azi
București
2024

Prof. Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș

Istoria literaturii române

(O perspectivă critică ortodoxă)

Partea întâi

POEZIA

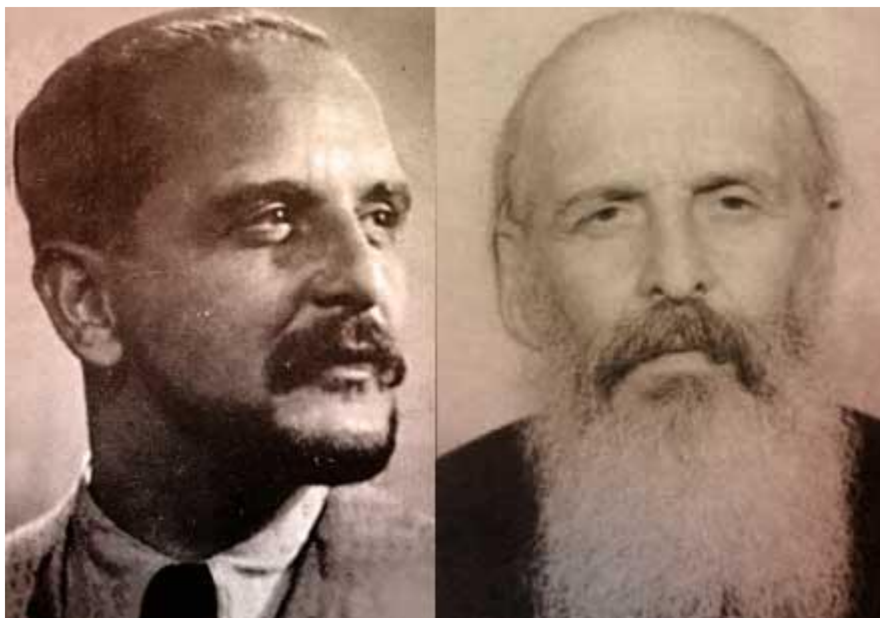
Vol. X
Poeții epocii moderne

Teologie pentru azi
București
2024

Acatistele Fericitului Ieroschimonah Daniil Tudor

Am terminat volumul anterior, al nouălea, din *Istoria* mea[1], cu un capitol dedicat *Acatistelor* compuse de Fericitul Ieroschimonah Mucenic Daniil Tudor[2], în tradiția liturgic-bizantină a imnelor-acatiste, dar însumând deopotrivă, într-un mod fericit, tradiția lirică românească și poetica modernistă. Am afirmat acolo, în final, că nu voi mai întârzia asupra *Imnului Acatist la Rugul Aprins al Născătoarei de Dumnezeu*, pentru că autorul însuși l-a explicat într-un *Epilog*. Reflectând însă asupra acestui subiect, mi-am dat seama că e nevoie și de un comentariu mai detaliat al acestei opere, întrucât, chiar și cu explicațiile autorului, este o

---

[1] A se vedea: https://www.teologiepentruazi.ro/2023/02/06/istoria-literaturii-romane-vol-9/.

[2] Imaginea supra e preluată din:
https://romanialiterara.com/2019/03/poetul-daniil-sandu-tudor-limpeziri-necesare/.

poezie mistică extrem de dificil de parcurs și de înțeles pentru cititorii contemporani (inclusiv pentru cei credincioși).

E un exercițiu poetic dificil, după cum am afirmat anterior de mai multe ori, atât prin ermetismul teologic al textului și prin intertextualizarea unei expresivități lirice care pretinde o cultură stimabilă în domeniu, cât și prin anumite opțiuni poetice arhaice (fără ca autorul să fie un adept al arhaizării limbii; dimpotrivă, utilizează cu dexteritate și neologismele și nu le consideră improprii pentru materia teologică la care accede).

Compunând acest Acatist, Fericitul Daniil a dorit să-și exprime imnic ardoarea credinței și a mulțumirii, precum vechii și marii Teologi ai Bisericii, pe de-o parte, iar, pe de altă parte, să arate că vechea tradiție de gândire, exprimată poetic, nu s-a pierdut și nici nu s-a perimat. În felul acesta, este singurul dintre cei numiți „tradiționaliști", în interbelic, care a recurs cu adevărat la un gest artistic de preluare, conservare și perpetuare a tradiției poetice, ortodoxe și românești, în sinteză.

Fericitul Daniil a retradus în română și versificat, anterior, *Acatistul Buneivestiri*, veche capodoperă ortodoxă, teologică și literară – nu știu dacă a avut cunoștință despre traducerea Sfântului Dosoftei, dar, atât prin traducere, cât și prin efortul de versificare, se află neîndoielnic în tradiția acestuia. Plecând de la această experiență, a dorit să creeze un Acatist original, închinat Maicii Domnului ca Ocrotitoare a isihaștilor și Învățătoare a rugăciunii neîncetate și a tuturor nevoințelor pe calea sfințirii și a îndumnezeirii. În acest sens, refrenul condacelor este elocvent: „Bucură-te, Mireasă, urzitoare de nesfârșită rugăciune!".

Maica Domnului, ca cea mai mare și mai puternică rugătoare pentru noi, este și cea mai mare ajutătoare a noastră pentru a deprinde rugăciunea, pentru ca rugăciunea să devină mediul nostru interior de viețuire, fără întreruperi.

În acest acatist, autorul urmează tradiția imnografică în sens mistic și simbolic, nu prozodic. El spune, în *Epilog*, că „toată imnologia e o teologie în faptă, în acțiune, și prin aceasta s-ar asemăna și ar putea să țină locul unui tratat de mistică”[3]. Iar el a scris *Acatistul Rugului Aprins* ca „un ciclu de rugăciuni care, prin conținutul lor, să ne învețe ce este în sine rugăciunea pnevmatică”, ca un „ciclu de icoane imnologice” formând „o scară de contemplație”, având ca fundament teologic faptul că „ipostasul Maicii Domnului ca rugăciune e ca o scară a lui Iacob, așa cum a văzut-o Biserica, în capul căreia așteaptă Emanuelul”[4].

Un acatist mistico-teologic, care să aibă în centru învățătura isihastă, a mai scris, înainte, Sfântul Nicodimos Aghioritul (artizanul reînvierii Teologiei patristice, mistice și isihaste, în secolul al XVIII-lea): *Acatistul Sfântului nume al lui Iisus*[5], vorbind despre însemnătatea chemării neîncetate a numelui Mântuitorului în rugăciune și a unirii ei cu respirația, despre sălășluirea harului treimic în omul rugător și nevoitor și transfigurarea pe care aceasta i-o aduce. Iarăși, nu știu dacă Fericitul Daniil a avut cunoștință despre existența acestui acatist, dar o parte din opera Sfântului Nicodimos Aghioritul (pe care îl numește Nicodim Hagioritul[6]) îi era cunoscută.

Teologic, *Acatistul Rugului Aprins* urmărește aceeași temă, dar este centrat pe persoana Născătoarei de Dumnezeu, care a întrupat în cel mai înalt grad, dintre toți oamenii, această virtute

---

[3] Ieroschimonahul Daniil Tudor (Sandu Tudor), *Acatiste*, ediție îngrijită de Alexandru Dimcea, Ed. Christiana, București, 1999, p. 57.

[4] Ibidem.

[5] A se vedea: Cuvioșii Teolipt al Filadelfiei și Nicodim Aghioritul, *Paraclisul și Acatistul Sfântului nume al lui Iisus*, traducere de Diac. Ioan Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2001, p. 25 ș.u.

[6] Ieroschimonahul Daniil Tudor (Sandu Tudor), *Acatiste*, op. cit. p. 64.

a rugăciunii contemplative, dobândind prin aceasta sălășluirea trupească a Fiului lui Dumnezeu întru ea, nu numai pe cea duhovnicească. De aceea, Preasfânta Fecioară este icoana vie a scării virtuților (fiind preînchipuită, în Vechiul Testament, de scara văzută în extaz de Sfântul Patriarh Iacov și de rugul care ardea și nu se mistuia, văzut de asemenea în extaz de Sfântul Profet Moisis) și este preaputernică să ajute tuturor credincioșilor care vor să urmeze aceeași cale a desăvârșirii.

Fericitul Daniil mai scrie, în *Punct hermeneutic la Imnul Acatist al „Rugului"*: „Rugăciunea ajunge foc nemistuitor și izvor dumnezeiesc de unire. Conlucrăm total, prin conștiința limpede, cât mai limpede a rugăciunii noastre până la amănuntul răsuflării, la îndumnezeirea noastră. Prin rugăciunea curată și tainică și lucidă se introduce până în amănuntul adânc al firii noastre «focul dumnezeirii»"[7]|[8].

Acatistul este precedat de un motto versificat, constituit dintr-un început de cântare celebru, aparținând Sfântului Iosif Imnograful: „Deschide-voi gura mea și se va umplea de Duhul și cuvânt răspunde-voi Împărătesei Maice". În versificarea Fericitului Daniil: „Deschide-voi gura mea/ Și de Duh se va umplea/ și Împărătesei Maici/ cuvânt voi răspica". E un motto prin care autorul caută să se situeze, încă și mai evident, în marea tradiție poetic-imnografică ortodoxă.

Fiecare condac și icos are un fel de „preludiu", un titlu în rezumat. Condacul I este inscripționat astfel: „Fecioara zaconul[9] de transfigurare". În sensul că, în Preacurata Fecioară, s-a îm-

---

[7] Idem, p. 34.

[8] Fragment publicat mai întâi aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2023/04/14/acatistele-si-alte-poeme-ale-fericitului-ieroschimonah-daniil-tudor-31/.

[9] „Zacon" înseamnă lege sau poruncă. *Cf*. DEX online.

plinit deplin porunca sfințeniei și a transfigurării, dată de Dumnezeu oamenilor.

Și Condacul I începe cu aceste versuri, primul fiind inspirat din Cânt. Cânt. 6, 10: „Cine este aceasta, ca zorile de albă și curată?/ E Împărăteasa rugăciunii, e rugăciunea întrupată". În *Epilog*, Fericitul Daniil trimite la omiliile Preasfințitului Ilie Miniat (ceea ce mă face să mă îndoiesc de faptul că ar fi cunoscut didahiile Sfântului Antim). Cam în același timp în care Fericitul Daniil a lucrat la acest Acatist, Preotul Dumitru (sau Demetru) Iliescu-Palanca traducea în românește omiliile lui Miniat, publicând o nouă ediție în 1944 – prima ediție tipărită în română apăruse în 1742. Fericitul Daniil a fost și el atins de suflul poetic al acestor predici, mai cu seamă de cele închinate Maicii Domnului. De aceea i-a acordat credit marelui predicator grec, care susținuse că cea mai potrivită comparație sau asemănarea a Maicii Domnului, din câte s-au făcut, este cea cu zorile. Astfel încât și-a început astfel acatistul: „Cine este aceasta, ca zorile de albă și curată?".

Este posibil ca Fericitul Daniil să-l fi citit totuși pe Sfântul Antim, dar și-a dorit să rețină doar o singură imagine din multitudinea de simboluri care au prevestit-o pe Dumnezeiasca noastră Stăpână, iar Sfântul Antim realizase o icoană a ei numind și explicând aceste simboluri, fără a-și manifesta preferința pentru unul anume:

„Aleasă iaste, cu adevărat, ca soarele[10]
pentru că iaste încununată cu toate razele
darurilor dumnezeiești
și strălucește mai vârtos decât celelalte lumini ale ceriului.

[10] *Cf.* Cânt. Cânt. 6, 10 sau Apoc. 12, 1.

Aleasă iaste și frumoasă ca luna[11],
pentru că, cu lumina sfințeniei stinge celelalte stele
și pentru marea și minunata strălucire
de toate șireagurile stelelor celor de taină
se cinstește, ca o Împărăteasă.

Aleasă iaste ca revărsatul zorilor [12],
pentru că ia [ea] au gonit noaptea
și toată întunerecimea păcatului
și au adus în lume zioa cea purtătoare de viață.

Aleasă iaste, că iaste izvor[13]
carele cu curgerile cereștilor bunătăț[i]
adapă Sfânta Biserică și tot sufletul creștinesc.

Aleasă iaste, că iaste chiparos[14]
carele cu nălțimea covârșaște ceriurile
și pentru mirosul cel din fire s-au arătat departe
de toată stricăciunea.

Aleasă iaste, că iaste crin[15],
că măcar de au și născut între mărăcinii
nenorocirii cei de obște,
iară nu ș-au pierdut niciodată podoaba albiciunii.

---

[11] *Cf.* Cânt. Cânt. 6, 10.

[12] Ibidem.

[13] *Cf.* Cânt. Cânt. 4, 15.

[14] *Cf.* Cânt. Cânt. 1, 16.

[15] *Cf.* Cânt. Cânt. 2, 2.

Aleasă iaste, că iaste nor[16]
carele n-au ispitit nicio greime a păcatului.

Aleasă iaste, pentru că iaste Fecioară mai înainte de naștere,
Fecioară în naștere, Fecioară și după naștere
și iaste o adâncime nepercepută a bunătăților
și o icoană însuflețită a frumoseților celor cerești.

Iaste o grădină încuiată[17]
dintru care au [i]eșit floarea cea neveștejită,
și fântână pecetluită[18],
dintru care au curs izvorul vieții, Hristos.

Pre Aceasta au văzut-o Moisi[s] în muntele Sinai,
ca un rug aprins și nu ardea[19].

Pre Aceasta au văzut-o Aaron,
ca un toiag înflorit și plin de roadă[20].

Prea Aceasta au văzut-o Iacov,
ca o scară întărită din pământ până în ceriu
și Îngerii lui Dumnezeu să suiia și să pogora pre dânsa[21].

Pre Aceasta au văzut-o Iezechiel

---

[16] *Cf.* Is. 19, 1.

[17] *Cf.* Cânt. Cânt. 4, 12.

[18] Ibidem.

[19] *Cf.* Ieș. 3, 2.

[20] *Cf.* Num. 17, 8.

[21] *Cf.* Fac. 28, 12.

ca o ușă încuiată, prin care nimeni n-a trecut[22].

Pre Aceasta au văzut-o Ghedeon ca o lână[23],
Avvacum ca o dumbravă umbroasă[24]
Daniil ca un munte[25] și Solomon ca un pat[26]"etc[27].

Dintr-o multitudine ca aceasta, Ilie Miniat a considerat că cea mai potrivită e comparația cu zorile – sinceră să fiu, mie nu mi se pare că ne putem pronunța în felul acesta și că vreunul dintre simboluri este mai important decât altul. Dar cred că Fericitul Daniil a avut nevoie de un început și de aceea a ales: „Cine este aceasta, ca zorile de albă și curată?". Totodată, a mai fost sedus de o cugetare teologico-poetică a vestitului Episcop și predicator, pe care o va versifica în Icosul I...

Continuarea, „E Împărăteasa rugăciunii, e rugăciunea întrupată", reprezintă chintesența acatistului, tema lui: Maica Domnului ca „rugăciune întrupată" care s-a făcut pe sine foc nestins al rugăciunii neîncetate, primind întru sine focul Dumnezeirii prin sălășluirea în pântecele său a Cuvântului întrupat, acest foc îndumnezeind-o și păzind-o nemistuită. De aceea, Sfinții Părinți au considerat că rugul aprins pe care l-a văzut Sfântul Moisis în extaz, că ardea și nu se mistuia, a preînchipuit-o pe Preacurata Fecioară[28].

---

22 *Cf.* Iez. 44, 2.

23 *Cf.* Jud. 6, 38.

24 *Cf.* Amvac. 3, 3.

25 *Cf.* Dan. 2, 45.

26 *Cf.* Cânt. Cânt. 3, 7, 10.

27 Antim Ivireanul, *Opere*, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, Ed. Minerva, București, 1972, p. 19-21.

28 Fragment publicat mai întâi aici:

Preasfânta Fecioară este numită „Stăpână Porfirogenetă”– Stăpână Împărătească – „și Doamnă a dimineții” care Îl naște pe Soarele Hristos, „Logodnica Mângâietorului”, a Duhului Sfânt, Cel ce este „Preschimbător al vieții” noastre și care ne dăruie transfigurarea. De aceea Fericitul Daniil se roagă ei: „Ia-ne și pe noi părtași ai sfântului munte Tabor”, adică ai vederii luminii dumnezeiești, ca „să-și afle și firea/ noastră înnoirea/ dintru plămadă de har”. Adică să redevenim făptura umană creată dintru început de Dumnezeu, care să fie plină de harul Duhului Sfânt. Căci Dumnezeu nu a creat omul doar ca ființă rațională, cu trup și suflet, ci și duhovnicească, întru care a suflat harul Duhului Său Celui Sfânt (Fac. 2, 7).

Icosul I are ca supratitlu: „Ipostasul rugăciunii: Sfânta Fecioară”. Și aici a preluat și a versificat, de asemenea, o idee a lui Miniat (după mărturisirea autorului): „Cinzeci [de] veacuri, sămplinească/ prin Avraam și prin David,/ spița ta proorocească/ cerurile au obosit/ cu lacrimi și plecăciune,/ hărăzind neprihănit/ carnea ta din rugăciune,/ vajnic Rug nemistuit”.

Adică Maica Domnului, Rugul cel adevărat, aprins și nemistuit de întruparea Cuvântului în pântecele ei neprihănit, este rodul a 50 de secole (5000 de ani) de rugăciuni făcute de oameni către Dumnezeu.

După cum ne lămurește autorul în *Epilog*: „Neamul nostru cel stricat a obosit cerurile timp de cincizeci de veacuri cu rugăciuni fierbinți. Și, ca să spunem așa, neîntreruptele lacrămi ale suspinătoarei noastre firi au silit de a odrăslit [s-a zămislit] Fecioara în pântecele cel sterp al Anei”[29]. Deci Preasfânta Fecioară nu a fost numai rodul rugăciunilor fierbinți ale Sfinților ei pă-

https://www.teologiepentruazi.ro/2023/04/21/acatistele-si-alte-poeme-ale-fericitului-ieroschimonah-daniil-tudor-32/.

[29] Ieroschimonahul Daniil Tudor (Sandu Tudor), *Acatiste*, op. cit. p. 67.

rinți, ci și ale întregului neam omenesc, de la căderea lui din Paradis, pentru ca să se nască Mesia cel promis (Fac. 3, 15)[30]. Iar aceea care a fost rodul rugăciunilor a multe generații de oameni, a devenit ea însăși „rugăciune întrupată" și, pogorând întru ea mila Înduratului Dumnezeu, a plecat cerurile și Fiul lui Dumnezeu a luat trup din ea, făcându-se și om.

Deci, avându-L pe Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu ca Prunc în pântecele său, Maica Domnului s-a făcut „vajnic Rug nemistuit", pentru că a pogorât în ea focul Dumnezeirii. „Căci Dumnezeul nostru este foc mistuind" (Evr. 12, 29)[31], dar pe ea, fiind preacurată, nu a mistuit-o, ci a făcut-o locuință potrivită pentru Dumnezeu întrupat.

De aceea, autorul spune: „Focul sfânt în tine cântă/ ca-ntr-o floare de slăvire./ Firea prin tine cuvântă/ dorul ei de izbăvire". Este vorba despre firea omenească, căci Preacurata Fecioară este reprezentanta cea mai înaltă și mai desăvârșită a neamului omenesc, întruparea tuturor așteptărilor și speranțelor speței umane. Întru ea s-a împlinit profeția Sfântului Împărat și Profet David: „pământul nostru își va da rodul lui" (Ps. 84, 13)[32]. Iar Fericitul

[30] A se vedea traducerea Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș: https://www.teologiepentruazi.ro/2022/02/19/facerea-cap-3-cf-lxx/. Sau: https://www.teologiepentruazi.ro/2023/04/04/apocalipsis-ed-byz/; https://www.teologiepentruazi.ro/2023/04/04/apocalipsis-byz-editia-liturgica/.

[31] Idem: https://www.teologiepentruazi.ro/2019/04/18/epistola-catre-evrei-cap-12-cf-byz/. Sau: https://www.teologiepentruazi.ro/2019/05/24/epistola-catre-evrei/.

[32] Idem: https://www.teologiepentruazi.ro/2017/01/18/psalmul-84-cf-lxx/.

Daniil începe astfel heretisirile primului icos: „Bucură-te, rod învăluit cu sinaitic soroc”. Pentru că muntele Sina, ca și, mai târziu, Taborul, a fost loc al revelației dumnezeiești.

Aici, pe muntele Sina, Dumnezeu S-a revelat Sfântului Profet Moisis și i-a dat tablele pe care era scrisă legea. Fapt care a reprezentat și o profeție, mai înainte vestind scrierea Cuvântului, de către Duhul Sfânt, în pântecele fecioresc al Maicii Domnului. De aceea, îi cântă Preacuratei Stăpâne: „Bucură-te, rug al răpirii [întru Duhul, al extazului duhovnicesc] cum altul nu se mai poate/ Bucură-te, unitate și salbă a simboalelor toate”, adică a simbolurilor profetice din Vechiul Testament[33].

Condacul al II-lea precizează lucrul care a făcut-o unică pe Maica lui Dumnezeu: încă de când era „Doamnă Pruncă Cuvioasă”, Preasfânta Fecioară a devenit o rugăciune vie și neîncetată, prin „străina[34] cuviință a cuvântului tău cald/ și chemarea cu priință dintru a minții rugăciune”: chemarea lui Dumnezeu în rugăciunea minții, pe care Preasfânta Fecioară a deprins-o în primii ani ai vieții. Ea a avut „străină cuviință” în fața lui Dumnezeu, în rugăciune, adică o așezare interioară peste fire de sfântă și dreaptă, încă de la naștere, iar cuvântul rugăciunii ei a fost de la început „cald”, plin de căldura dragostei de Dumnezeu.

Sau: *Psalmii liturgici*, ediție alcătuită de Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Teologie pentru azi, București, 2017, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2017/03/05/psalmii-liturgici/.

[33] Fragment publicat mai întâi aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2023/04/25/acatistele-si-alte-poeme-ale-fericitului-ieroschimonah-daniil-tudor-33/.

[34] *Străin/ă*, în limbaj bisericesc, înseamnă cu totul neobișnuit, străin de tot ceea ce este firesc sau comun, fiind traducerea fidelă a cuvântului grecesc corespondent.

În felul acesta, „cea dintâi tu ai intrat la pristolul [altarul] de minune,/ sfânta-sfintelor din om, locul nostru de smarald”. Aici, Fericitul Daniil ne lămurește că, mai înainte ca Fecioara Maria să fie primită în Sfânta Sfintelor din templul de la Ierusalim, de către Sfântul Zaharias (loc unde a stat, de la 3 ani, timp de 12 ani, până a primit vestirea Arhanghelului Gavriil și a fost apoi logodită cu Sfântul Iosif, pentru a o păzi), ea a intrat, prin rugăciune, în locul cel mai adânc al minții, unde este altarul lui Dumnezeu din om. În felul acesta, s-a făcut cu adevărat vrednică de a intra și a locui 12 ani în Sfânta Sfintelor, în care doar Arhiereul intra o dată pe an.

Vrednicia ei cea preamare și râvna ei preaminunată în rugăciune au făcut-o să fie primită, în mod cu totul excepțional, de către Sfântul Arhiereu Zaharias (luminat de Dumnezeu) și lăsată să locuiască acolo unde nici el nu intra decât o dată pe an (hrănită fiind de Sfântul Arhanghel Gavriil). Pentru că ea își făcuse deja din mintea ei altarul cel mai adânc și mai tainic al lui Dumnezeu.

Fericitul Daniil numește altarul minții „locul nostru de smarald” în sens mistic. Smaraldul apare, spre exemplu, în vedeniile dumnezeiești ale Apocalipsisului: „Și numaidecât am fost întru Duhul! Și, iată, tronul stătea în cer! Iar pe tron, șezând, în vedenie, era Cineva asemenea cu piatra iaspisului și cu sardiul! Și curcubeul era împrejurul tronului asemenea cu înfățișarea pietrelor de smarald” (Apoc. 4, 2-3); „Și temeliile zidului cetății erau cu toată piatra cea cinstită împodobite. Temelia cea dintâi era iaspisul. A doua temelie era safirul. A treia temelie era calcedonia. A patra temelie era smaraldul”... (Apoc. 21, 19)[35].

---

[35] *Cf.* Sfântul Apostol Ioannis, *Apocalipsis (BYZ, ediția liturgică)*, traducere și note de Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Teologie pentru azi, București, 2023, *cf.*

Dar culoarea verde este asociată și porumbiței din Psalmi, care este unul dintre simbolurile Maicii Domnului: „Dacă aveți să dormiți în mijlocul sorților, aripile argintate ale porumbiței veți avea și cele ale spatelui ei vor fi întru verdeața aurului" (Ps. 67, 14)[36]. Sfântul Dosoftei poetiza: „aur cu lucoare [lumină] verde" (Ps. 67, 53) – adică, probabil, în interpretarea lui Dosoftei, o lumină de aur cu raze verzi.

Maica Domnului este împodobită în veșmânt de aur și într-o altă profeție psalmică: „Stătut-a împărăteasa din cele de-a dreapta Ta, fiind îmbrăcată în îmbrăcăminte împletită cu aur și înfrumusețată" (Ps. 44, 10)[37].

În vedenia despre Judecata de apoi și răsplătirile celor Drepți, din *Viața Sfântului Vasile cel Nou*, citim și acestea:

> „...iată, o Femeie dintre cele ce ședeau de-a dreapta a venit la chemarea Unuia-Născut Fiul și Dumnezeul ei [...] iar fața ei dumnezeiască și cu adevărat asemenea cu Dumnezeu era strălucitoare, mai presus decât soarele, și slava înfricoșătoare a Domnului era cu ea. [...]
>
> Cea dintâi a intrat la El Maica întrupării Lui, cea care L-a hrănit, Cea fără de prihană și Preacurată Pururea Fecioară Maria și cortul neîntinat al înfricoșătoarei Lui iconomii. Și îndată aducând înfricoșata [înfricoșătoarea] cunună pe care o purta pe capul Lui din flori multicolore și din pietre prețioase, mărgăritare înțelegătoare felurit și dumnezeiește lucrate, a pus-o pe sfântul ei cap, zicându-i ei:

---

https://www.teologiepentruazi.ro/2023/04/04/apocalipsis-byz-editia-liturgica/.

[36] *Cf. Psalmii liturgici*, traducere și note de Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Teologie pentru azi, București, 2017, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2017/03/05/psalmii-liturgici/.

[37] *Cf*. Ibidem.

«Primește, o, Maica Mea, această diademă și slavă, pe care Tatăl Meu mi-a dat-o Mie, trofeu de biruință împotriva diavolului și a morții, biruință pe care am lucrat-o prin trupul dumnezeiesc împrumutat din tine!». [...] I-a mai dat ei și alt veșmânt, lucrat de negrăita putere și energie a Duhului Sfânt, despre care se spune în cartea Psalmilor că este *îmbrăcată în haină aurită și înfrumusețată*. Și i s-au dat ei și alte veșminte înfricoșate [înfricoșătoare], în zeci de mii de feluri înțelegătoare, trandafirii, strălucind ca zăpada, roșii, albastre, din toate culorile, lucrate toate de mâna atotțiitoare. Era în acestea aparența unor materiale de mult preț, neasemănate și nepovestite, pe care ea le-a primit cu bucurie în mâinile ei dumnezeiești și fără de prihană"[38].

Asocierea mistică a aurului și a verdelui o face, în descendența psalmului și a poeziei Sfântului Dosoftei, și poetul Ion Barbu, în cunoscutul poem *Riga Crypto și lapona Enigel* (în care sufletul înțelept al omului care aspiră la viața cerească, îngerească – Enigel însemnând Înger – se opune seducției, ciupercii păcatului, care vrea să îl atragă în lumea umbrelor[39]): „Mă-nchin la soarele-nțelept.// La lămpi de gheață, supt zăpezi,/ Tot polul meu un vis visează./ Greu taler scump cu margini verzi/ De aur, visu-i cercetează"[40]. Aici, Ion Barbu merge pe interpretarea lui

---

[38] *Viața Sfântului Vasile cel Nou. Vămile văzduhului și vederea Înfricoșătoarei Judecăți*, traducere din limba greacă de Laura Enache, Ed. Doxologia, Iași, 2020, p. 292-293, 398.

[39] A se vedea comentariul meu de aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2008/11/20/poezia-lui-ion-barbu-ii/.

[40] După cum am specificat în comentariul de aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2017/08/26/poezia-lui-ion-barbu-adevarul-elementar-ermetizat-actualizat/ (care reprezintă reluarea și dez-

Dosoftei, gândind un soare de aur „cu margini verzi”, cu raze verzi.

Revenim însă la versurile Fericitului Daniil: „Precistă preamângâioasă,/ Doamnă Pruncă Cuvioasă!/ Cu străina cuviință a cuvântului tău cald/ și chemarea cu priință dintru a minții rugăciune,/ cea dintâi tu ai intrat la pristolul de minune,/ sfânta-sfintelor din om, locul nostru de smarald”. Smaraldul indică, deci, printr-o culoare mistică, altarul tainic al minții pe care se aduce jertfa rugăciunii curate.

Interesant este că această rimă, „cald/ smarald” o făcuse Arghezi, într-un *Psalm* cucernic și mistic al său, în care vorbește despre rugăciunea mistică isihastă („Ruga mea e fără cuvinte”), își exprimă tânjirea după ieșirea din sine în extaz („Pentru ca mintea mea să poată să-nțeleagă/ Nengenunchiată firii de pământ”) și după vederea luminii dumnezeiești („Sufletul meu, deschis ca șapte cupe,/ Așteaptă o ivire de cristal,/ Pe un ștergar cu brâie de lumină”). Aici, în acest *Psalm*, apare o terțină tainică (penultima strofă a poemului): „Spune tu, Noapte, martor de zmarald,/ În care-anume floare și tulpină/ Dospește sucul fructului său cald?”.

Cuvintele acestea denumesc deopotrivă realități concrete și simboluri mistice. Adresarea către „Noaptea” de smarald poate fi înțeleasă ca o interogație retorică spre cerul înstelat. Dar smaraldul nu indică o nuanță specifică nopții, decât cu un efort de imaginație, încât – mai ales în contextul acestui poem – trebuie să ne orientăm spre alte semnificații. Și anume spre a înțelege versurile ca o întrebare a poetului cu mintea înălțată spre Dumnezeu, spre „Noaptea” sau „Întunericul supraluminos” al teologiei mistice dionisiene, despre „sucul fructului său cald”, adică despre harul lui Hristos („Fructus ventris” Maicii Sale), „în care-

---

voltarea primelor mele exegeze, din 2008, dedicate poeziei lui Ion Barbu – regăsindu-se și în volumul anterior al *Istoriei* de față).

anume floare și tulpină/ Dospește”. Adică: unde se ascunde harul Lui cel mult dorit și căutat, în care „floare și tulpină” din acest univers? Pentru că cel tânjitor simte că harul Său e în toate și e smerit de faptul că el nu îl primește prin revelație. „Sucul cald” este slava Lui dumnezeiască, care trebuie să umple tulpina și floarea ființei noastre.

Faptul că Fericitul Daniil a recurs intenționat la aceleași simboluri, unite în rimă („cald/ smarald”) mă face și mai mult să cred că semnificațiile versurilor argheziene sunt de asemenea tainice și mistice. De altfel, în același Condac II, este intertextualizat și Eminescu, mai departe: „Cu îndrăznită înțelepciune,/ Tu ai spart cercul robirii, cerc de moarte, cerc de somn/ biruind blestemul firii, greul vieții noastre domn,/ prin puterea curăției, pentru care pururea/ Celuia ce ni te-a dat să-I rostim înflăcărat: Aliluia!”.

Cu adevărat, „cercul”, adică repetiția la nesfârșit a patimilor și a erorilor umane (deșertăciunea deșertăciunilor), reprezintă o temă esențială a poeziei lui Eminescu. Iar acest cerc s-a făcut oamenilor spre somnul morții veșnice („cerc de moarte, cerc de somn”). Și ar fi rămas o repetiție eternă dacă nu s-ar fi născut Maica Domnului care, prin întruparea din sine a Fiului lui Dumnezeu, să spargă acest cerc, care ne devenise „greul vieții noastre domn”.

Cu altă semnificație, și fiica de împărat îl numise pe Luceafăr „dulce-al nopții mele domn”. Din versul eminescian, Fericitul Daniil a reținut „greutatea” sentimentului, a durerii[41].

În Icosul al II-lea, poetul se adresează Maicii Domnului numind-o „Fecioară a neînseratului veac,/ Sfântă Maică a Lu-

[41] Fragment publicat mai întâi aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2023/05/26/acatistele-si-alte-poeme-ale-fericitului-ieroschimonah-daniil-tudor-34/.

minii”, pentru că ea este Preacurata Fecioară și Maica Luminii lumii, a lui Hristos Dumnezeu, a Celui ce a zis: „Eu sunt lumina lumii” (In. 8, 12).

„Expresia „veacul cel neînserat” (sau „ziua cea neînserată”), foarte des utilizată în literatura ortodoxă, desemnează veșnicia, veacul al optulea. Iar Preacurata Fecioară rămâne întru veșnicie una singură Maică a Domnului, Născătoarea după trup a Luminii, a lui Dumnezeu Cuvântul.

Ea este „polata Domnului Iisus”, însemnând cămara (pântecele sau trupul ei ca o cămară) din care El a ieșit ca un Mire venind către mireasa Lui, Biserica, conform profeției: „Și El este ca un mire ieșind din cămara sa” (Ps. 18, 6). Prin nașterea lui Hristos din Fecioara Maria s-a dezlegat blestemul care i-a alungat din Rai pe Protopărinții Adam și Eva: „Preablândă, bună, preasfântă Fecioară/ polata Domnului Iisus,/ dezleagă blestemul ce ne-nzăvoară [care ne-a încuiat porțile Paradisului],/ deschide-ne calea de sus!”.

Preacurata Fecioară ne poate ajuta să ne înălțăm duhovnicește, prin rugăciune, până la a contempla în extaz, ca „și noi să putem așijderi cânta/ așa cum Moisi dezlegat de sanda,/ cu fața în văpaia de rug,/ fierbinte de har ție îți striga/ unele ca acestea-n amurg”. Căci idealul vieții creștine este locuirea harului în noi, prin rugăciune, și înălțarea la contemplarea luminii dumnezeiești, încă din această viață, adică întoarcerea la firescul existenței umane de dinainte de căderea din Rai.

Pentru că omul nu a fost creat de Dumnezeu pentru o viață instinctuală, animalică, trecătoare și insignifiantă, ci pentru o existență eternă, în care să fie părtaș la viața dumnezeiască, prin harul Preasfintei Treimi. Iar Maica Domnului, care încă din fragedă pruncie și-a făcut mintea altar preacurat, prin rugăciunea neîncetată, poate, cu atât mai mult, și pe noi să ne ajute să

ne ridicăm din neputințele și slăbiciunea noastră și să urmăm „calea de sus” a curățirii noastre lăuntrice.

Sfântul Moisis, care a văzut, cu ochii duhovnicești ai sufletului, rugul aprins care ardea, dar nu se mistuia, a devenit o primă paradigmă *explicită*, din Vechiul Testament, a omului curat și sfânt care vede în duh că „Dumnezeul nostru [este] foc mistuind” (Deut. 4, 24; Evr. 12, 29)[42].

Iar rugul cuprins de focul care nu îl ardea a preînchipuit-o pe Preacurata Fecioară și Maică a Domnului, în care S-a întrupat Fiul lui Dumnezeu, care a făcut-o pe ea ca un rug aprins de focul Dumnezeirii, dar care nu arde niciodată, ci se bucură și se desfată de nespus de mult har.

Sfântul Moisis a stat, „dezlegat de sanda”, adică dezlegat de înțelegerile cele pământești, „cu fața în văpaia de rug”, adică în lumina dumnezeiască, fiind „fierbinte de har”. Și aceasta este ipostaza omului duhovnicesc contemplativ, idealul dorit și de Fericitul Daniil.

Iar rugul[43] o simboliza pe Preasfânta și Preacurata Fecioară și Maica Domnului[44].

---

[42] A se vedea: Sfântul Apostol Pavlos, *Epistola către evrei*, traducere și note de Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Teologie pentru azi, București, 2019, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2019/05/24/epistola-catre-evrei/.

[43] Sfânta Icoană este preluată de aici:

https://ro.pinterest.com/pin/805159239653593828/.

[44] Fragmentul acesta a fost publicat mai întâi aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2023/05/29/acatistele-si-alte-poeme-ale-fericitului-ieroschimonah-daniil-tudor-35/.

Heretisirile de la Icosul al II-lea o numesc pe Preacurata Stăpână „tulpină de lumină a Rugului nemistuit”, dar și „pridvor de smirnă prin care Dumnezeu S-a ivit”, pentru că Dumnezeu S-a născut cu trup din ea ieșind ca dintr-un pridvor înmiresmat al casei preasfinte a trupului ei („Înțelepciunea și-a zidit sieși casă”, Par. lui Sal. 9, 1)[45].

„Inel al unui foc ce-i mai presus de cer” se referă tot la trupul Preacuratei, în care a încăput focul Dumnezeirii, iar „dezlegare care topești tot lăuntricul ger” e o metaforă care are în vedere rugăciunile Preacuratei Fecioare prin care ne izbăvim de gerul sufletesc al nepăsării, al neiubirii de Dumnezeu și de oameni.

Maica Domnului mai e numită „toiag cu floare întru a inimii călătorie”, pentru că toiagul Sfântului Aaron care a înflorit a preînchipuit-o (Num. 17, 8), iar pentru noi este toiagul de care ne

---

[45] A se vedea: *Parimiele lui Salomon*, traducere din LXX și note de Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Teologie pentru azi, București, 2016, *cf*. https://www.teologiepentruazi.ro/2016/10/29/parimiele-lui-salomon/.

sprijinim pentru a deprinde rugăciunea inimii, în călătoria pe calea nevoințelor duhovnicești (motto-ul Icosului al III-lea se numește chiar: „Invitație la călătoria inimii. Hristosul lăuntric"). Și tot în acest sens este și „fir de răcoare izvorât în lăuntrica pustie", pentru că ne răcorește arșița patimilor. Dar este și „parafă de jar până la suflet pătrunsă", pentru că harul ei de foc se întipărește în sufletul celui ce se roagă, precum și „zăpadă a minții de nicio patimă ajunsă", căci dăruie minte curată ca neaua celor care urmează calea rugăciunii neîncetate. Și altele asemenea.

În Condacul al III-lea se insistă pe profeția Sfântului Profet Isaias, numit „proorocul de jar", pentru că el a văzut în vedenie pe Hristos Domnul Savaot , iar un Serafim a atins gura lui cu un cărbune aprins (Is. 6, 1-7)[46]. Iar Fericitul Daniil versifică celebra profeție a Sfântului Isaias astfel: „Că iată, Prunc ni se va naște/ și un Fiu nouă s-a dat./ Pe umăr cu semnul stăpânitor/ iar numele Lui: Minunat,/ Îngerul Marelui Sfat, Dumnezeu cel biruitor,/ Domnul păcii depline și Părintele veacului viitor"[47]. Această profeție el o consideră ca reprezentând „numele celor cinci

[46] A se vedea: *Cartea Sfântului Profet Isaias*, traducere din LXX și note de Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Teologie pentru azi, București 2020, *cf*. https://www.teologiepentruazi.ro/2020/10/12/cartea-sfantului-profet-isaias-editia-stiintifica/.

[47] A se vedea Is. 9, 5-6, *cf*. ibidem: „Că[ci] Prunc s-a născut nouă și Fiul [ni] s-a dat nouă, al Cărui început s-a făcut peste umărul Său. Și se cheamă numele Său: «Îngerul sfatului celui mare». Căci Eu voi aduce pace peste stăpânitori și sănătatea Lui. Mare [este] începutul Său și păcii Sale nu este hotar. [Va sta] pe tronul lui David și Împărăția Sa [va ști] să o îndrepte pe ea și să o ajute pe ea în[tru] dreptate și în[tru] judecată de acum și într-u[n] veac de vreme".

În *Biblia* din 1914: „Căci prunc s'a născut nouă, fiul, și s'a dat nouă, a cărui stăpânire s'a făcut peste umărul lui, și se chiamă numele lui înger de mare sfat, sfetnic minunat, Dumnezeu tare biruitor, Domn păcii, părinte veacului ce va să fie" (Is. 9, 6).

cuvinte”, adică al celor cinci numiri prin care a fost reprezentat Hristos: Cel minunat, Îngerul Marelui Sfat, Dumnezeu biruitor, Domnul păcii și Părintele veacului viitor. Zicând că este „numele celor cinci cuvinte,/ Sfânt numele Domnului/ pe care Iisus îl va purta”, se referă la cele cinci litere ale numelui Iisus, care corespund celor cinci numiri. Și tot cinci sunt și cuvintele rugăciunii isihaste: „Doamne Iisuse Hristoase, miluiește-mă!”. Iar Sfântul Pavlos spunea că e mai bine a grăi cinci cuvinte înțelese, în Biserică, decât zeci de mii de cuvinte nepricepute (I Cor. 14, 19), ceea ce, de asemenea, unii Sfinți Părinți au înțeles ca un îndemn la rugăciunea cu mintea în inimă.

Iar în Icosul al III-lea se precizează că prin Preacurata Fecioară s-a împlinit profeția de mai sus: „Dintr-o Maică de-a pururi Fecioară/ așa S-a zămislit, S-a întrupat,/ Cel ce a păzit nevătămat/ trupul Rugului de pară./ Cuvânt de rostit S-a făcut/ numele Domnului de slavă,/ Dumnezeul cel nevăzut,/ ce-n inima focului s-a ghicit [în rugul aprins],/ fața Frumuseții cerești,/ Chipul cel nemărginit,/ pre Sine S-a încăput/ cu măsură S-a măsurat/ și aievea Cel nenumit/ aici, printre noi S-a arătat/ în biruitor smerit/ călare pe o asină./ Cercați [căutați], dară, și voi, calea numelui de lumină,/ călătoria cea preaînaltă./ Și de la moarte la viață veți trece/ cu firea îndumnezeită”...

Îndumnezeirea noastră prin rostirea în rugăciunea lăuntrică a numelui Său este cu putință pentru că Preacurata Fecioară a slujit întrupării Fiului lui Dumnezeu, căci: „În început era Cuvântul și Cuvântul era cu Dumnezeu și Cuvântul era Dumnezeu. […] Și Cuvântul trup s-a făcut și S-a sălășluit în[tre] noi – și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-născut din Tatăl – plin de har și de adevăr. [...] Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată;

[ci] Fiul Unul-născut, Care este întru sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut [pe Tatăl]" (In. 1, 1-18)[48].

În consecință, în heretisirile acestui icos, Preasfânta Fecioară este lăudată ca cea prin care a fost posibilă înomenirea Cuvântului, a Logosului dumnezeiesc, și s-a făcut posibilă îndumnezeirea omului încă din această viață, prin nevoința lăuntrică a rugăciunii care se unește cu respirația și cu ritmul inimii, curățindu-i mintea și sufletul, făcând să se pogoare în el harul Duhului Sfânt și făcându-l înger în trup:

„Bucură-te, temeiul, prin care și în noi Dumnezeu se încape,/ Bucură-te, putere prin care plutim cu Iisus pe ape /.../ Bucură-te, răgazul în care Logosul în noi se ascultă [este auzit],/ Bucură-te, pătrundere și împăcare cu firea noastră tăcută,/ Bucură-te, blândețe prin care ajungem Emanuelului frate,/ Bucură-te, călătorie prin care Duhul în sânge ne bate,/ Bucură-te, însingurare în care Cerul din inimă izbucnește,/ Bucură-te, limpezime în care îngerul în trup ni se urzește,/ Bucură-te, curăție prin care numele de slavă e în lume,/ Bucură-te, Mireasă urzitoare de nesfârșită rugăciune!".

Prin acestea, Fericitul Daniil a explicat teologia care stă la baza rugăciunii isihaste, insistând pe rolul major pe care l-a jucat Preacurata Stăpână în iconomia mântuirii noastre, fiind singura din neamul omenesc prin care s-a putut realiza întruparea Cuvântului[49].

---

[48] *Cf. Evanghelia după Ioannis*, traducere din BYZ și note de Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Teologie pentru azi, București, 2016, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/05/10/evanghelia-dupa-ioannis/.

[49] Fragment publicat mai întâi aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2023/06/02/acatistele-si-alte-poeme-ale-fericitului-ieroschimonah-daniil-tudor-36/.

În Condacul al IV-lea se explică ce înseamnă, practic, rugăciunea isihastă: o luptă împotriva gândurilor haotice și păcătoase și a patimilor care se mișcă în suflet. Cel ce dorește „odihna de la gânduri" și eliberarea de patimile care nasc ispite, trebuie să o cheme în ajutor pe Maica Domnului, spre a-i dărui deprinderea rugăciunii, „măestria cea bună a-nduhovnicirii": „cu ea să ne biruim firea robită,/ până în scrumul despătimirii". Metafora „scrumul despătimirii" indică faptul că ardoarea patimilor este învinsă, dar și că despătimirea e unită cu smerenia. Maica nepătimirii e numită „Apatie luminoasă", prin termenul ortodox „apatie" înțelegându-se nu nepăsarea sau o lipsă de empatie sau de dinamism (ceea ce reprezintă sensul curent al cuvintelor „apatie" sau „apatic", în limba română), ci lipsa patimilor necurate.

Paradoxurile dumnezeiești întruchipate prin întruparea lui Dumnezeu și nașterea Lui dintr-o Maică Fecioară sunt ilustrate simbolic de alte numiri din Icosul al IV-lea: Născătoarea de Dumnezeu este „aprinsă floare a necovârșitei Văpăi" – floare a focului dumnezeiesc care este mai presus de toate – și „chip al păcii văzut în foc într-un ocol de răcoare". Pentru că Sfântul Moisis a văzut-o preînchipuită în rugul aprins care nu se mistuia, ca un foc arzător suprafiresc și care producea în jurul lui pace sfântă și răcorire a sufletului.

Iar Sfântul Profet David a văzut-o mai înainte ca pe o porumbiță: „Dacă aveți să dormiți în mijlocul sorților, aripile argintate ale porumbiței veți avea și cele ale spatelui ei vor fi întru verdeața aurului. Când deosebește Cel ceresc împărații peste ea, atunci norii vor ninge în Selmis. Muntele lui Dumnezeu este munte gras. Este munte închegat, munte gras. Pentru ce gândiți, munți închegați, la muntele în care a binevoit Dumnezeu a locui în el?" (Ps. 67, 14-17)[50]. De aceea, Fericitul Daniil se roagă

[50] *Cf. Psalmii liturgici*, traducere și note de Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Teologie pentru azi, București, 2017, *cf.*

ca „sub blânda ta îndurare,/ darnic ne dă să putem afla/ darul cel rar al Sfântului Fior,/ răsuflul cel larg al odihnitului zbor/ din pieptul Porumbiței de argint,/ pe care și împăratul prooroc o vedea/ pe culmile Vasanului plutind". Adică să ne dăruie rugăciunea unită cu respirația noastră: „ Și ne pune pe buzele noastre întinate/ măsura pâlpâirii celei curate/ ca să-ți putem învăpăiați cânta".

Iar primele heretisiri ale acestui icos se referă tocmai la rugăciunea isihastă care aprinde sufletul de iubire pentru Dumnezeu și îi dăruie să zboare ca o porumbiță peste cele lumești: „Bucură-te, salt isihast cu zbor de binecuvântare;/ Bucură-te, răsuflul cel cast de pașnică înfiorare;/ Bucură-te, lancie de cuvânt în cugetatul văzduh;/ Bucură-te, întoarcere cu avânt a porumbiței de duh;/ Bucură-te zare arcuită cu heruvice aripe;/ Bucură-te, vecie oprită în încăperea unei clipe;/ Bucură-te, vâslă uriașă întru suișul cel ales;/ Bucură-te, sorbire a cerului, cu subțiatec [subțire, tainic] înțeles". Preasfânta Născătoare de Dumnezeu este astfel identificată cu marile sale virtuți duhovnicești[51].

Condacul al V-lea vorbește despre lucrarea rugăciunii isihaste, care constă în chemarea neîncetată a milostivirii Fiului lui Dumnezeu asupra noastră.

Rugăciunea se face cu sufletul smerit și cu mintea îndreptată înspre Dumnezeu, Creatorul întregului univers și Mântuitorul nostru, e o luptă duhovnicească și are drept urmare revărsarea în sufletul rugătorului a adevăratei iubiri a lui Dumnezeu, prin harul Său. Nu e o mantră, nu e un exercițiu mental menit să nască „roboți" sau să „spele mintea", fapt care se poate constata

https://www.teologiepentruazi.ro/2017/03/05/psalmii-liturgici/.

[51] Fragment publicat mai întâi aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2023/06/12/acatistele-si-alte-poeme-ale-fericitului-ieroschimonah-daniil-tudor-37/.

din rezultatele ai, care nu au legătură cu efectele exercițiilor pur umane.

E o practică la care recurge omul profund credincios, care își pune toată nădejdea în Făcătorul și Mântuitorul lui, și ale cărei urmări le simte în sufletul său depășind orice experiență lumească și făcându-l cunoscător al celor tainice și duhovnicești, la care omul necredincios și lipit de înțelesurile pământești ale lumii acesteia nu poate să ajungă niciodată.

De aceea, acest condac este despre adevărata însușire a iubirii dumnezeiești, prin rugăciunea neîncetată:

„Foc am venit să cobor pre pământ”[52],
zice Hristos cu arzător cuvânt.
Și, Preacurată, furtuna dragostei Lui
să ne aprindă cu tot răscolul pârjolului
și să ne umple de lumină nemăsurat,
ca pe tine, Fecioară care L-ai purtat.
Dragostea Lui să ne fie de nelipsit,
cu numele de slavă de suflet lipit.

Și cu fiece fir smerit de răsuflare
să se aprindă în noi a numelui chemare!
Să ne ardem de pară în Dumnezeu,
din toată dragostea numelui Său!
Și-nvăpăiați de sărbătoare, în Domnul, așa,
cu flăcările dragostei să strigăm: „Aliluia!”.

Această iubire nu poate fi cunoscută decât prin experiență și foarte puțini ajung la a o trăi, chiar și dintre cei care sunt credincioși și evlavioși.

---

[52] *Cf.* Lc. 12, 49.

Fericitul Daniil folosește o mulțime de termeni din aceeași sferă semantică (foc, pârjol, a arde, pară, învăpăiați, flăcări), în dorința de a arăta natura iubirii dumnezeiești, dar ea depășește orice experiență omenească.

La momentul când scria acest Acatist, Fericitul Daniil se vede că era lucrător al rugăciunii și că își dorea din tot sufletul să ajungă la roadele rugăciunii minții, pe care le cunoștea mai mult din citire. Dacă ulterior, în închisoare, va fi trăind experiențe duhovnicești mai înalte, din păcate nu avem știre despre ele. Cineva zice – nu știu din ce mărturii – că, spre finalul zilelor sale pământești, era „cu teama în suflet că nu va putea rezista până la capăt presiunilor fizice și morale la care era supus”[53]. Adică frica lui cea mai mare era ca nu cumva să cedeze. Și, cu mila Preacuratei Fecioare, nu a cedat. Dar din toată opera lui se vede râvna lui pentru a cunoaște și a păși pe calea trăirii mistice, așa cum scria într-un *Psalm*:

„Cu buze groase de tină
sufletul meu soarbe lumină
și mănânc de pe cer luceferi somnoroși
cu ochii uimiți și umbroși.
Sunt răsunător ca o vioară
la glasul izvoarelor ce mă-mpresoară[54]. /.../

Și de ascult peste mine stăruitor
la rădăcina gândului viitor,
văd lumea de dincolo cum mă biruiește,
formă străvezie ce în mine se-nnoiește.

---

[53] Prof. Gheorghe Vasilescu, în „Cuvânt înainte” la: Ieroschimonahul Daniil Sandu Tudor, *Taina Rugului Aprins*, Ed. Anastasia, București, 1999, p. 17.

[54] *Cf.* Ps. 41, 2.

Și de dulceața adevărului împresurat
alerg peste hățișuri ca cerbul neînduplecat[55].
Beau la lăuntru și însetez în afară
aflu în duh și caut peste țară,
peste toate vârstele mă risipesc și mă adun
și nu mai știu de-s înțelept sau nebun.

Aș vrea să zbor ca neprihănitul porumb
și să ascund sub cămașă aripile de plumb”[56].

A căutat sincer, mereu, ca „strâns în el, pe inimă sprijinit” (*Chip isihast*)[57], să urce scara duhovnicească: „Pe râpa rugăciunii, urzită în uitare [de lume]/ Să-ți afli marea schimă a gândului călit” (*Stih smerit*)[58]. Toată poezia lui dă mărturie despre această căutare și râvnă. Nu e doar metaforă sau stilistică goală. Cum spuneam și altădată, îl apropie de Vasile Voiculescu o anumită tendință spre arhaisme sau cuvinte rare ale limbii române, din tezaurul nostru lingvistic părăsit, dar, spre deosebire de acesta, Fericitul Daniil a zburat duhovnicește mult mai repede și mai departe de materialitatea înțelesurilor lumești. Și dacă Voicu-

[55] Ibidem.

[56] Ieroschimonahul Daniil Sandu Tudor, *Taina Rugului Aprins*, op. cit. supra, p. 39. Poezie nedatată.

Referința din final, la „aripile de plumb”, ne confirmă interpretarea pe care am acordat-o metaforei bacoviene: aripile de plumb sunt „aripile” păcatului, cu care omul modern „zboară” spre infern. Totodată, remarcăm faptul că, din punct de vedere stilistic, poezia aceasta, ca și multe alte versuri semnate de Fericitul Daniil, denotă o puternică influență din partea lui Arghezi. Ceea ce nu ar fi fost posibil, dacă Arghezi ar fi fost un ateu sau un nihilist, așa cum l-au crezut și îl mai cred, încă, mulți critici literari.

[57] Idem, p. 44. Poezie din 1950.

[58] Idem, p. 51. Poezie din 1955.

lescu a căutat toată viața desăvârșirea artistică, Fericitul Daniil nu a fost niciodată robul acestui scop teluric[59].

Întorcându-ne la Acatistul Rugului Aprins, acesta încearcă să urmărească treptele urcușului duhovnicesc, realizat prin rugăciunea neîncetată. Iar Preacurata Maică a Domnului, simbolizată odinioară în rugul cel aprins și nemistuit, este mereu implorată să ajute rugătorilor, să-i susțină în eforturile lor de despătimire și înduhovnicire. În Icosul al V-lea, ea este rugată să stăruie „peste a noastră împietrire", precum o picurare de apă poate să găurească „piatra cea tare": „Și biruiește-ne cu picurul de har" al rugăciunilor! Ruga noastră este „smerită și ștearsă", dar Preasfânta Stăpână ne dăruie „stăruința cea neînțeleasă/ și puterea pomenirilor line" din rugăciunea isihastă.

Heretisirile ne-o înfățișează pe Maica Domnului ca fiind cea care ne dăruie „îndrăzneala gingășiei" din rugăciunea ce repetă numele Domnului Iisus Hristos, pentru că, prin încurajarea ei avem îndrăzneala să rostim mereu „sfântul nume", dar simțim și gingășia iubirii care ne mângâie în rugăciune. Ea este „ulciorul" care ne dăruie picătura stăruitoare a rugăciunii, care găurește piatra vârtoasă a inimii noastre.

Este „statornicie luminoasă din piatra albă a Domnului" pentru că, prin statornicia ei în virtute a zămislit și a născut pe Piatra Hristos. Este „fagure prea-dulce al lui Iisus Fiul omului" fiindcă este fagurele în care a stat Mierea Hristos. Este „cuib de gând, cel al Hristosului meu", pentru că Preacurata Stăpână a făcut din cugetarea sa cuib pentru pomenirea neîncetată a lui Dumnezeu și ne ajută și pe noi să facem din mintea noastră cuib pentru Dumnezeu.

---

[59] Fragment publicat mai întâi aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2023/06/25/acatistele-si-alte-poeme-ale-fericitului-ieroschimonah-daniil-tudor-38/.

Este „împărtășanie de cuvânt din chemarea lui Dumnezeu”, pentru că, chemându-L în rugăciune, ne împărtășim mental cu Hristos. Este „revărsare de mireasmă pe care Fiul ne-o dă” fiindcă, prin Preacurata Sa Maică, revarsă peste noi mireasma iertării și a darurilor Sale. Este „mătania cea în fir a lui «miluiește-mă»”, adică a rugăciunii isihaste, pentru că Preasfânta Fecioară ne ajută să urzim metanierul cugetător al rugăciunilor noastre, să toarcem și să țesem firul rugăciunii.

Este „iureș ce mă răpește și pe mine, păcătosul”: aici „iureș” poate avea sensul de năvălire a cuiva sau de revărsare de ape, căci, venind ea degrabă sau revărsându-se harul Maicii Domnului, ne răpește din necazuri și din păcate. Este „noian de pomenire care-și sporește prisosul”, pentru că, oricât de mare ar fi noianul rugăciunilor și al binefacerilor Preasfintei Stăpânei noastre, el nu încetează niciodată a spori, întru ajutorul nostru. Și oricât ar părea de mare noianul rugăciunilor isihaste, nicio rugăciune nu e niciodată de prisos.

Și este „harică depănare a unei grăiri de minune”, fiindcă Preacurata Maică a lui Dumnezeu ne ajută să deprindem această rostire minunată, care apoi curge sau se deapănă în minte și în inimă cu ajutorul harului dumnezeiesc.

Un Acatist de genul acesta cere, deopotrivă, experiență duhovnicească, rafinament poetic și cunoaștere teologică înaltă (biblică și patristică), pentru a fi înțeles.

Condacele și icoasele acestea pot părea doar o colecție de bijuterii stilistice celor care nu au experiență duhovnicească și nicio sensibilitate în relație cu cele comunicate aici. Însă toată această adunare de metafore și imagini poetice au la bază realități, trăiri, experiențe dumnezeiești. Toate cele de mai sus și cele care vor fi mai departe expuse în cadrul acestui comentariu se întemeiază pe experiențe cât se poate de „concrete” și de autentice pentru cei care au vii simțurile duhovnicești.

Concretețea imaginilor plastice se datorează tocmai acestei revărsări de trăiri interioare, spirituale, care nu pot fi exprimate decât prin recurgerea la comparații cu realitatea concretă, cu experiența comună, la îndemâna tuturor[60].

Condacul al VI-lea o înfățișează pe Preasfânta Maică a Domnului ca o minune care nu poate fi înțeleasă de gânditorii materialiști și de filosofii atei, de cei a căror inteligență se oprește la ceea ce cade sub simțuri și poate fi măsurat de om: „Fecioară Preasfântă, în fața ta,/ pururi, peste veac, de rușine se vor da,/ cugetarea și ritorii înțelepciunii./ Că tu ești sigiliul nestricăciunii,/ poartă – pentru cei isteți – încuiată/ și oglindă vie de trăirea minunii".

„Ritorii înțelepciunii" și „cei isteți" sunt cei care confundă adevărata înțelepciune cu retorica, cu măiestria discursului (care îmbracă idei banale și cugetări false sau furate de la alții în cuvinte pretențioase, într-o exprimare pseudo-savantă – o realitate întâlnită destul de des, din antichitate până în ziua de astăzi, motiv pentru care, în Acatistele noastre, un condac este mai totdeauna rezervat „înțelepților ritori", care nu înțeleg nimic, dar se prefac că filosofează) și cei care sunt isteți în cele lumești, dar nu văd nimic dincolo de realitatea imediată. Însă, pe cei care nu se împotmolesc în ițele carteziene ale silogismelor amărăciunii, Preacurata Stăpână le dăruie să înțeleagă „că viața nu ne-a fost dată/ să fie numai răstălmăcită,/ că ea se cere mult mai bogată/ decât să fie numai trăită". Decât să fie trăită numai la nivel afectiv, animalic, așa cum predau epicureii lumii acesteia.

Adevărata viață refuză hedonismul, care promovează fericirea epidermică, și pragmatismul cinic: „Ea e a Minții de dincolo

[60] Fragment publicat mai întâi aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2023/06/26/acatistele-si-alte-poeme-ale-fericitului-ieroschimonah-daniil-tudor-39/.

de gând și de loc,/ de dincolo de șirul clipelor dăinuirii./ E vădirea unui cer lăuntric de foc/ peste fântânile inimii și-nfăptuirii”.

Mintea „de dincolo de gând și de loc” este Mintea dumnezeiască, care este mai presus de rațiunea discursivă omenească și care nu poate fi limitată prin localizare în timp și spațiu, „Cuvântul lumii ce pentru ea se vrea/ cale și întrupare spre veșnic: Aliluia!”. Căci „Dumnezeu iaste gând neîncetat”[61], după cum spunea Sfântul Atanasios cel Mare, în traducerea lui Nicolae Milescu-Spătarul. „Că Domnul au cugetat cu gândul/ De le-au făcut [pe toate câte există] și-I țin toate rândul [orânduiala, ordinea]” (Ps. 148, 15-16, al Sfântului Dosoftei).

Către această viață, care depășește cu mult datele elementare ale unei existențe la nivel biologic și afectiv-primitiv, Preacurata Maică a Domnului este învățătoare, așa cum înfățișează și Icosul al VI-lea:

Fecioară și Maica noastră Curată,
tu ești într-adevăr trezia,
voința frunții, în mir adunată,
ochiul cel din lăuntru deschis
în rotundul zărilor toate,
inimă cu centrul învins
de străvezimea stărilor curate!

Tu ești cea mai dreaptă luare-aminte,
care unești în puterea agerimii, dincolo de cuvinte,
într-un fulger al minții:
ascuțimea gândului de gheață
cu arsura iureșului de viață,

[61] *Cf.* Virgil Cândea, *Rațiunea dominantă*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 89.

caldul și recele puse-n cruce,
care pe Înțelesul cel înalt Îl aduce.

Dar trezia aceasta e trezie de prunc,
clară cheie de adânc,
cu repeziș iute și străin,
ce cu nimic nu clintește sufletul tău cel lin;
ci dimpotrivă, îți dă sfânta mare simplitate
de care noi pururea ne uimim
și față de care, pe cât se poate, ne plecăm
întreaga suflare, să-ți cântăm.

„Trezia" sau „trezvia" este un concept isihast, denumind starea trează a minții, ca dar al harului dumnezeiesc. Starea de trez(v)ie este o stare harică. De aceea este echivalată de Fericitul Daniil cu „voința frunții, în mir adunată" (voința minții noastră este unită cu voia lui Dumnezeu și mintea noastră gândește însuflețită de harul Său) și cu „ochiul cel din lăuntru deschis/ în rotundul zărilor toate": ochiul spiritual al sufletului este deschis pentru a vedea duhovnicește lumea, neîngrădit de bariere spațiale, de vederea bidimensională, de timp și de rațiunea sau logica pur umane.

Trezia aceasta duhovnicească, pentru dobândirea căreia Preacurata Fecioară este cea mai puternică rugătoare, aduce cu sine smerenia și pacea inimii, prin har, mai presus de simțirile pământești: „inimă cu centrul învins/ de străvezimea stărilor curate". Este vorba de starea duhului omului, care se vede curățit prin har.

Maica Domnului ne dăruie „cea mai dreaptă luare-aminte" la gânduri – practică isihastă de verificare a pozitivității sau veridicității gândurilor –, care ne aduce „puterea agerimii" și

„fulgerul minții”: capacități dobândite în urma rugăciunii neîncetate și a atenției la gânduri, prin harul Preacuratei Stăpâne. Se unesc, astfel, „ascuțimea gândului de gheață”, adică puterea rațională a minții noastre, dezlipită de patimi, luminată de har, cu „arsura iureșului de viață”, cu puterea afectivă a sufletului, de asemenea limpezită și curățită prin harul lui Dumnezeu.

Această unire este prezentată în parabolă de poetul Ion Barbu în *Riga Crypto și lapona Enigel*, după cum am arătat mai demult – poet pe care Fericitul Daniil îl intertextualizează folosind metafora „clară cheie de adânc” –, în care lapona Enigel (Enigel = înger, omul care caută „viața îngerească” prin castitate și celelalte virtuți monahale), coboară „din țări de gheață /.../ tot mai la sud”, tocmai în scopul acesta isihast al unirii dintre puterea de gheață a minții și puterea afectivă, caldă, a sufletului. Adică în scopul reunirii spirituale a omului cu „sufletul-fântână” (*Riga Crypto...*), dezbinat lăuntric prin căderea în păcate, în starea sa primordială, în care mintea și inima nu erau antagonice: „caldul și recele puse-n cruce,/ care pe Înțelesul cel înalt Îl aduce”, adică pe Dumnezeu în sufletul nostru.

Despre antagonismul acesta postlapsarial a filosofat mult, în poezia noastră, Mihail Eminescu, care începe prin a se lupta duhovnicește pentru ca erotismul să nu „aprinză al meu suflet pe-al patimilor rug” (*Gelozie*), ajunge „pe-al meu propriu rug, [să] mă topesc în flăcări” (*Odă (în metru antic)*) și sfârșește prin a dori să rămână „nemuritor și rece” (*Luceafărul*), cu „ascuțimea gândului de gheață”.

„Dar trezia aceasta e trezie de prunc,/ clară cheie de adânc,/ cu repeziș iute și străin,/ ce cu nimic nu clintește sufletul tău cel lin”: Preacurata Fecioară și Maică a Domnului nu a avut păcate personale, iar „trezia minții” nu a trăit-o ca pe o deșteptare sau ca pe stări sporadice duhovnicești, ci a fost starea ei spirituală, în cel mai înalt grad cu putință, de toată viața. Ea nu a cunoscut

niciodată dezbinarea dramatică între minte și inimă, între rațiune și afecte, ci pururea a avut unite voința și afectivitatea sa cu harul lui Dumnezeu, prin rugăciune: „sfânta mare simplitate/ de care noi pururea ne uimim” – prin „simplitate” înțelegându-se sufletul *simplu*, așa cum a fost creat la început de Dumnezeu, „necompus” sau „nedescompus” prin păcat în părți antagonice.

Versurile Acatistului îmbină fericit obscuritatea metaforică a poeziei romantic-moderniste cu hermetismul misticii ortodoxe. Însă Fericitul Daniil a întrezărit această posibilitate chiar la poeții români: Eminescu, Arghezi, Barbu etc. Și e printre puținii care au înțeles subtilitatea teologică a gândirii acestora, tocmai pentru că inițiere reală (și prin experiență) în mistica ortodoxă nu avea mai nimeni dintre literați, inclusiv dintre cei „tradiționaliști”.

Lecturile patristice nu l-au ajutat pe Nichifor Crainic să-l descifreze corect pe Eminescu, dar trebuie să recunoaștem și să-i acordăm meritul că el era cel care de-abia începea să descopere și să promoveze, în mod public, Patristica drept fundament și cheie de boltă a culturii românești. Ea fusese descoperită anterior de Eminescu, din plin, dar nu și promovată, ci exprimată obscur sau ermetic în operele sale, pentru că junimiștii erau „spirite științifice” mediocre, care l-ar fi luat în batjocură. Eminescu nu a avut poziția socială, mediul și instrumentele necesare ca să *mediatizeze* ceea ce credea cu adevărat. Nu avea cine să îl asculte. L-ar fi omorât chiar mai devreme. De aceea a scris umbros, tainic...[62].

Din nou, heretisirile Icosului al VI-lea îi asociază Preacuratei Fecioare simboluri metaforice în acord cu virtuțile sale și cu virtuțile pe care intervenția sa în rugăciunea către Dumnezeu le naște în noi, în oamenii credincioși. Astfel, este numită „cruce

[62] Fragment publicat mai întâi aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2023/06/27/acatistele-si-alte-poeme-ale-fericitului-ieroschimonah-daniil-tudor-40/.

a înflăcărării și agerimii alesului", pentru că ea dăruie, odată cu rugăciunea neîncetată, înflăcărarea iubirii și agerimea minții, două axe preaputernice ale sufletului care formează o cruce nebiruită cu care cel ales se luptă împotriva inamicilor spirituali.

Ea este „osia cerului cu luceafărul înțelesului" (o splendidă metaforă, pe care nu cred că am mai întâlnit-o în altă parte), pentru că întrupează întreg diametrul sau întreaga lungime a virtuților duhovnicești, cerești, având în vârf „luceafărul înțelesului", adică ajungând la cea mai mare înălțime a cunoașterii tainelor dumnezeiești, dintre toate făpturile raționale. De aceea, el o numește și „înălțime unică a desăvârșitei cunoașteri".

Fac o paranteză pentru a remarca faptul că Fericitul Daniil este adesea original în construirea metaforelor și a imaginilor sale poetice, prin aceasta demonstrând că a cugetat adânc asupra teologiei ortodox-isihaste. Este un fapt remarcabil acesta, pentru că citim adesea multe acatiste, mai ales din cele mai noi, care nu fac decât să reproducă la nesfârșit imagini și figuri de stil din vechile acatiste sau din cărțile de cult, fiind alcătuite fără niciun efort de cugetare și de contemplare a vieților Sfinților omagiați prin ele sau a sărbătorii pe care o au în vedere, compilând mecanic date biografice sau istorice și adăugând fără nicio originalitate podoabe stilistice preluate din tezaurul literar al Bisericii. Sunt acatiste făcute „la normă" și din care nu transpare câtuși de puțin fiorul interior, evlavia sau efortul contemplativ al autorului. Și, din păcate, tocmai astfel de Acatiste și Slujbe ale Sfinților sunt promovate în Biserica noastră...

Revenind la Acatistul Rugului Aprins, Preacurata Maică a Domnului ajută la „spargerea gândurilor cu al lor zadarnic stup", pentru că zgomotul gândurilor deșarte care ne populează mintea necontenit se aseamănă cu zumzăitul asurzitor al unui stup, făcându-ne să umblăm tot timpul înnebuniți de griji și patimi și frici, pe care demonii ni le aduc neîncetat în minte.

Medicamentul împotriva lor este rugăciunea neîncetată care aduce isihia, pacea harică (de aici numele de rugăciune isihastă).

Într-un stadiu superior al ei, la care ajunge cel râvnitor și rugăciunea aceasta dăruie „oglindirea cea nevăzută, de dincolo de trup”, de care vorbea și Sfântul Apostol Pavlos (I Cor. 13, 12; II Cor. 3, 18): această expresie ascunde, tainic, o altă învățătură ortodox-isihastă, aceea despre ieșirea din sine, în extaz, despre răpirea duhovnicească (II Cor. 12, 1-4) pe care o trăiește cel care se curățește de patimi[63]. La aproximativ același lucru se referă și heretisirea următoare, în care Preacurata Stăpână este numită „cleștarul cel mai din lăuntru al sufletului meu”, ca cea care dăruie, prin puterea asistenței ei duhovnicești, vederea luminii dumnezeiești sufletului curățit ca cleștarul/ cristalul.

Totodată, ea este și „străpungerea strălucită a pomenirii lui Dumnezeu”, pentru că, prin pomenirea neîncetată a Domnului în rugăciune, primim „străpungerea strălucită” a inimii: un oximoron, întrucât această trăire duhovnicească unește durerea inimii, smerenia și lacrimile de pocăință (la care se referă „străpungerea”) cu bucuria harică, „strălucită”. Este o trăire paradoxală, în care suferința pentru păcatele săvârșite și vederea propriei nimicnicii este unită cu dulceața harului care mângâie sufletele celor care se pocăiesc astfel.

Inima celui care se roagă neîncetat devine ea însăși un instrument care cântă neobosit: la această realitate fac trimitere heretisirile care o laudă pe Preasfânta Maică a Domnului ca „psal-

---

63 A se vedea Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș: *Teologia vederii lui Dumnezeu*, Teologie pentru azi, București, 2009 (*cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2009/11/18/teologia-vederii-lui-dumnezeu/) și *Vederea lui Dumnezeu în teologia Sfântului Simeon Noul Teolog*, Teologie pentru azi, București, 2009 (*cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2009/11/18/vederea-lui-dumnezeu-in-teologia-sfantului-simeon-noul-teolog/).

tirion al inimii sub arcuș de gând" și „strigăt cu cinci strune tot una zicând": arcușul de gând este rugăciunea mentală care face inima să cânte, iar cele cinci strune sunt cele cinci cuvinte ale rugăciunii isihaste (de care am amintit și undeva mai sus[64]), „tot una zicând", adică repetând chemarea numelui Domnului, a Dumnezeului și Mântuitorului nostru. De aceea, această rugăciune care face inima să cânte doxologic este „muzică negrăită a celei de-a doua nașteri", a nașterii duhovnicești, cea pentru veșnicie și întru viața veșnică.

Preacurata Maică și Fecioară este „logodnă la numele de Înțelepciune" (numele Înțelepciunii, al lui Hristos Dumnezeu, Înțelepciunea care a creat lumea) și „Mireasă urzitoare de nesfârșită rugăciune", care ne dăruie și nouă această logodnă mistică prin rugăciune, spre nuntirea cu Dumnezeu, întru Împărăția Sa[65].

Numai prin „îndemnarea" și „primirea" cea duhovnicească, de la „Maica noastră cerească", se poate intra „la slăvita nuntă a Marelui Mire", unde „e cerută o grijă de întreaga neprihănire" și „nu e îngăduită necurăția ochilor și a hainelor" sufletului (Condacul al VII-lea).

Unei astfel de apărătoare și sprijinitoare a celor credincioși, Fericitul Daniil i se adresează numind-o: „Preasfântă, preamărită, preafrumoasă/ preafilocalică Mireasă!/ A nimburilor toate Împărătească" – „filocalică" înseamnă iubitoare de frumos – (Icosul al VII-lea). Este Împărătească „a nimburilor toate", adică a tuturor Sfinților și Îngerilor (autorul folosește o sinecdocă).

---

[64] A se vedea și aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2023/06/02/acatistele-si-alte-poeme-ale-fericitului-ieroschimonah-daniil-tudor-36/.

[65] Fragment publicat mai întâi aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2023/06/30/acatistele-si-alte-poeme-ale-fericitului-ieroschimonah-daniil-tudor-41/.

Iar Icosul al VII-lea se rostește într-o „metrică” și expresivitate argheziene:

Preasfântă, preamărită, preafrumoasă
preafilocalică Mireasă!
A nimburilor toate Împărăteasă!

Tu ești Maica binevoitoare
și dăruitoare
a tuturor celor sfinte:
zestrea cea vie a bunelor haruri,
celor din Taine, celor din Daruri,
din odoare, din palme și din cuvinte.

Ești Marea Predanie îmbietoare
și mult strălucitoare
a toată Iconomia de binecuvântări,
ca un policandru cu șapte lumânări
naintea Marelui Tron dumnezeiesc,
pentru care toți Îngerii și Sfinții te preamăresc.

Preacurata Maică și Fecioară este „zestrea” tuturor harurilor, pentru că în ea au încăput toate darurile Duhului Sfânt. De aceea este numită și „Predanie” a tuturor binecuvântărilor primite de oameni în urma întregii iconomii mântuitoare a Domnului, și „policandru cu șapte lumânări/ naintea Marelui Tron dumnezeiesc” (interpretare la Apoc. 4, 5: „Și cele 7 făclii de foc arzând înaintea tronului Său, care sunt cele 7 duhuri ale lui Dumnezeu”[66]).

[66] *Cf*. Sfântul Apostol Ioannis, *Apocalipsis (BYZ, ediția liturgică)*, traducere și note de Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Teologie pentru azi, București, 2023, *cf*.

Heretisirile o numesc „înfiere iscusită spre îndumnezeirea tuturor” pentru că, prin mila Fiului său, a devenit Maică a tuturor credincioșilor, prin „înfiere iscusită”, duhovnicească. Iar această înfiere este spre sfințirea și îndumnezeirea celor ce cred și se mântuie. În același sens, este „lumină miruită peste mințile cele smerite”, pe care le luminează și le înțelepțește cu harul rugăciunilor ei, „hărăzire cumplită [împotriva inamicilor spirituali] de puteri sufletești negrăite”, „sporire vitează ce se dă inimilor întemeiate” în iubirea lui Dumnezeu, „adevăr de safir întru simțirea noastră încrustat” (adevăr care ne păzește simțirea în har, safirul fiind o piatră aproape la fel de tare ca și diamantul[67]) și „sechină[68] însuflețită ce ne dai liniștea de sabat”, a sabatizării, a liniștirii duhovnicești, isihaste[69].

În Condacul al VIII-lea, Preacurata Fecioară și „Maica neispitită de nuntă” este singura persoană dintre oameni care a avut nestrămutat gândul la Dumnezeu și „singura inimă de om, întru care nescăzut/ numele de mărire cântă,/ din tot rostul lui cel viu și neprefăcut”. Astfel încât, ajungând să Îl poarte în pântece pe Fiul lui Dumnezeu întrupat, „în tine doar, ca niciodată/ inima omului,/ cu inima Domnului/ au bătut și bat laolaltă”.

Rugăciunea neîncetată (rugăciunea minții și a inimii) este numită „ornic al gândului și al cerului”, pentru că ea ritmează curgerea vieții făcând-o să capete ritmul veșniciei. Iar Preasfânta

---

https://www.teologiepentruazi.ro/2023/04/04/apocalipsis-byz-editia-liturgica/.

67 A se vedea: https://en.wikipedia.org/wiki/Sapphire.

68 Cu referire la șekinah [שְׁכִינָה], la sălășluirea slavei lui Dumnezeu în poporul Său, *cf.* https://en.wikipedia.org/wiki/Shekhinah.

69 Fragment publicat mai întâi aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2023/07/04/acatistele-si-alte-poeme-ale-fericitului-ieroschimonah-daniil-tudor-42/.

Fecioară, ca ceea ce este „Căruță de Lumină neîntinată” și „nenserată” (Caleașcă, adică, a Luminii, a Împăratului Hristos, într-o exprimare metaforică), este rugată: „Îmbunează-ne și pe noi cu darurile inimii, Binecuvântată!”. Adică, fă-ne buni prin darul rugăciunii inimii, prin rostirea neîncetată a rugăciunii în inima noastră!

Căci „către tine râvnim rușinați și scăzuți/ cu sufletul apus și genunchii frânți” și „ne atârnă prin pâclă gândul răpus./ Dar, iată, acum către tine ne plecăm,/ Maica lui Iisus,/ îmbrățișează-ne ca pe niște pietre ale vieții/ dornice de izvoarele dimineții,/ [ale] dimineții neînserate,/ și înviază-ne cu inimi noi și curate” (Icosul al VIII-lea): înviază-ne din moartea păcatului, prin rugăciunile tale! Pentru că Dumnezeu poate și din pietre să facă fii ai lui Avraam (*cf*. Mt. 3, 10), adică din inimile împietrite. Și cei ce au fost pietre nesimțitoare pot să devină pietre vii ale Bisericii, prin ajutorul Maicii Preacurate, dacă tânjesc după dimineața vieții veșnice.

Heretisirile acestui icos actualizează alte numiri simbolice atribuite tradițional Preasfintei Împărătese, în conformitate cu profețiile vechitestamentare: arcă, cufăr, corabie, chivot etc. Dar este numită și „cutie de cântec prin care sună o rază”: Hristos, Raza Tatălui, care ne-a luminat pe noi prin întruparea Sa din Preasfânta Sa Maică. Precum și „hram al cerurilor, în care mintea-i liturghisitor”, căci mintea ei a fost pururea la Dumnezeu și ne poate ajuta și nouă să ne înălțăm cu mintea de pe pământ la cer.

În Condacul al IX-lea, considerându-se că „sunt și eu din neamul Preacuratei, vlăstar înfiat de curând”, autorul regăsește timbrul arghezian, modelat liric pentru pocăința tânjitoare:

Doamne Iisuse Hristoase, /.../
către Tine mă aplec cu fruntea,
și mâna mi-o pun ca Toma la locul cel sfânt.

Strâns adunat în mine, așezat fără cuvânt
aștept ca orbu-n puntea
„Luminii din adânc cea fără înserare,
și care-i pusă-n om, ca un lăuntric soare
să lumineze întreagă în încăperea ființei”[70].

Cum nu Te văd de noapte, [de] grosimea de păcate,
Te pipăi cu sfială,
cu degetul nădejdii, cu degetul credinței,
cu deget [de] bănuială, cu deget de dorire și chiar de îndoială.
Și neajuns aș pune încă [și] cealaltă mână;

dar inima străpunsă de fulger de arsură,
îndurerat de dulce cu răsuflarea-ngână
chemarea Ta întreagă; și fără voia mea
bătaia rugăciunii aleargă spre lumină într-un: Aliluia![71].

Icosul al IX-lea insistă pe întregirea portretului Maicii Domnului ca cea mai iscusită lucrătoare a rugăciunii inimii și a minții (rugăciune care presupune „măiestrie”, „meșteșug”, „hărnicie” și „sfântă migală”, adică foarte multă râvnă și insistență istovitoare, motiv pentru care e considerată cea mai înaltă și mai grea artă, în mediile ecleziastice) și, prin urmare, ca cea mai înalt-cunoscătoare, dintre oameni, a „schimbării la față”, adică a transfigurării umane prin lumina dumnezeiască. De aceea, ea a ajuns

[70] Ghilimelele aparțin autorului. Probabil a reprodus de undeva și a pus onest ghilimele, chiar dacă nu e, probabil, o reproducere cu maximă fidelitate.

[71] Acest fragment a fost publicat mai întâi aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2023/07/16/acatistele-si-alte-poeme-ale-fericitului-ieroschimonah-daniil-tudor-43/.

să întreacă, prin vedere și cunoaștere dumnezeiască, „tot vârful Minților cerești”, adică înălțimea văzătoare/ contemplativă și cugetătoare a minților de Îngeri, chiar și a celor mai înalte ierarhii îngerești:

„Preasfântă Fecioară Atotfolositoare [desăvârșit, întru toate folositoare nouă],/ tu ești mai înalt-străvăzătoare/ decât tot vârful Minților cerești/ și cunoști și tot chipul rânduielii suprafirești/ pentru schimbarea la față cea izbăvitoare./ Tu ești măiestria, ești meșteșugul, ești hărnicia,/ și toată sfânta migală omenească,/ care la un loc ne face stihia/ prielnică să se mântuiască./ Și pentru care gura noastră stăruie atâta să te proslăvească”.

Heretisirile înfățișează din nou harul și darurile Preacuratei noastre Stăpâne către oamenii rugători. Astfel, ea este numită „dumnezeiască îndulcire a numelui [lui Hristos, în ființa noastră] ca mirul vărsat” sau „monahicească iscusire în cântecul de lacrimi udat” – pentru că dăruie iscusința rugăciunii smerite, cu lacrimi –, „asprimea cea de aur de pe rogojina din pustie”, „cununa de litănii [litanii, rugăciuni] din nodul mătăniilor de păr” [a metanierelor lucrate din păr de animal], „anahoree de ungher sub al candelei sfielnic adevăr” sau „izvod de scăunel pentru isihia rugătoare” ori „zborul palmelor la răpirea cea drept în picioare”.

După cum se observă, de data aceasta, Fericitul Daniil a descris aici mediul monahal în care se lucrează rugăciunea isihastă: Monahul rugător se retrage în pacea chiliei și a inimii sale și se roagă neîncetat cu lacrimi, împletind oboseala istovitoare a acestei activități cu asprimea viețuirii lui în deplină sărăcie, trăind în pustie, dormind pe o rogojină (numită „de aur” în sens spiritual, ca cea care îi aduce aurul bucuriei harice), rugându-se retras, anahoretic, într-un ungher în fața „candelei” (și a Icoanei, bineînțeles) sau așezat pe un scăunel – conform metodei isihaste de rugăciune – ori stând în picioare, ca formă de asceză, privegherea și osteneala cea multă fiindu-i încununată de „răpirea” în

extaz dumnezeiesc, în care vede „surâs de engolpion pentru a inimii uscăciune" – adică pe Domnul sau pe Preacurata Sa Maică dăruindu-i multă mângâiere harică.

Iar, în Condacul al X-lea, Preasfânta Născătoare de Dumnezeu este numită „Biserică născătoare a omului lăuntric" și este rugată astfel: „Ajută-mă să mă zidesc în negrăita fire [în harul dumnezeiesc]/ din depănarea litaniei cu chemare subțire [prin rugăciune neîncetată care constă în chemarea neoprită și „subțire" a lui Hristos, subtilă – care presupune subtilitate a minții, inteligența deosebirii gândurilor și a cunoașterii de Dumnezeu]./ Și dă-mi nașterea cea luminoasă, Duhovnica mea,/ ca din măsura Învierii să strig și eu: Aliluia!".

Preasfânta Fecioară este numită „Duhovnică", deoarece către ea ne mărturisim în rugăciune, cu nădejdea că vom primi iertare și ajutor, prin harul și mijlocirea ei[72].

Icosul al X-lea e concentrat asupra mărturisirii neputințelor proprii ale rugătorului care caută pocăința și care „răpus sunt de lume, de gânduri zdrobit. /.../ ...idolul de țărână, cugetul meu/ nu-mi lasă răgazul să mă cuceresc,/ să fac din rugăciune cristelnița lui Dumnezeu/ întru zdrobirea inimii spre care râvnesc". În teologia ortodoxă se vorbește despre un al doilea botez, cel al lacrimilor de pocăință, care curg din „inima zdrobită și smerită" (Ps. 50, 19). De aceea, poetul nostru dorește „să fac din rugăciune cristelnița[73] lui Dumnezeu/ întru zdrobirea inimii...".

Maica Domnului, care este „Darnică Maică, Povățuitoare de taină,/ Doamna nădejdii, a înserării albastre,/ Stăpână cu trei luceferi pe haină/ și Sfântă Anghiră [Ancoră] a neputințelor noas-

[72] Acest fragment a fost publicat mai întâi aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2023/07/17/acatistele-si-alte-poeme-ale-fericitului-ieroschimonah-daniil-tudor-44/.

[73] Cristelnița este vasul de Botez.

tre” este din nou implorată să ajute: „dă-mi darul de lacrămi, sarea pocăinței/ ca să-mi spăl cu ele duhul neputinței”. Preasfânta Fecioară este numită „Stăpână cu trei luceferi pe haină”, pentru că, în toate Icoanele, ea este zugrăvită având trei luceferi (pe cap și pe umeri), care simbolizează pururea fecioria ei: înainte de naștere, în naștere și după naștere. Ca, spre exemplu, în Icoana de mai jos[74]:

[74] Sursa: https://ro.pinterest.com/pin/436708495127209416/.

Și este „Doamna nădejdii, a înserării albastre”, pentru că ea face, cu rugăciunile sale, ca sfârșitul nostru să fie o înserare albastră. De asemenea, heretisirile insistă pe a sublinia acest dar dumnezeiesc al lacrimilor (care este o harismă, nu un plâns obișnuit, firesc) pe care îl poate dărui Preacurata Stăpână:

„Bucură-te, trandafirul cel plâns al întoarcerii de taină [al schimbării/ transfigurării lăuntrice, tainice];
Bucură-te, duioșia pocăinței cei ai lumina drept haină;
Bucură-te, bogoslovia [teologia] lacrimei, dezvăluirea Înțelepciunii;
Bucură-te, discernământ potrivit la suspinele lumii;
Bucură-te, raiule dăruit cu toate ploile izbăvirii;
Bucură-te, uimirea umezită de privirea copilăririi;
Bucură-te, porfira sudorilor împărătești ale Aminului;
Bucură-te, cristalul cel de har din lacrimile Spinului;
Bucură-te, bunăvoința de rouă ce pe credincioși îi întărești;
Bucură-te, ajutorință și-n cădere a celor neduhovnicești;
Bucură-te, omofor care te așterni peste orice slăbiciune;
Bucură-te, Mireasă urzitoare d nesfârșită rugăciune!”.

Toate sudorile și ploile de lacrimi ale rugătorului și „chemările cele fără de încetare/ ale prea-luminosului nume de putere” al Domnului Iisus Hristos (Condacul al XI-lea) au o finalitate: „simțurile și voia inimii mele/ au intrat în praguri de tăcere” și „aștept să mă năpădească/ auzul, văzul și graiul dumnezeiesc./ În mine de-acum doar acestea să se rostească./ Și Iubitul meu Însuși, Iisusul ceresc,/ să vadă, să vorbească și să înțeleagă/ prin chiar văzul, auzul și voia mea întreagă/ Hristos să viețuiască așa/ prin toată vlaga mea”. Rugătorul așteaptă, adică, revelarea luminii dumnezeiești și să vadă cum se înduhovnicește și se îndumnezeiește întreaga sa ființă.

Roadele rugăciunii neîncetate și ale ostenelilor ascetice sunt vederile luminii dumnezeiești și ale descoperirilor tainice din extaze: „De roureaza peste tine chipul Vederii nezărite,/ întru lărgimea cea de aur a-nchipuirilor sfințite,/ adânc cu duhul tu vei fi pe strălucire adunat /.../ Și-ntru simțiri gingaș vei fi ca floarea dreptului Iessei/ care tresare-n patru zări în așteptarea Celor Trei" (Icosul al XI-lea), a revelării Preasfintei Treimi[75].

Preasfânta Fecioară construiește în noi „scară cu pragul în inima ce se închină", dăruind „pace dezlegată de toată puzderia de gând" (pacea duhovnicească a minții și a sufletului), „luminiș suitor al unei minți deștărmurite" (lumină a minții care se dezlimitează, deschizându-i-se orizonturi la care mintea omenească lipită de pământ nici nu visează), „vedere în duh a tainelor necovârșite", necunoscute vreodată de oameni, și „iluminarea din inimă" cea „de nedestăinuit", care nu poate fi descrisă în cuvinte (Icosul al XI-lea).

Condacul al XII-lea o numește „Amma [Maică] împărătească a sufletului meu", autorul cerând liniștirea și odihnirea „sub adăpostul chipului tău", al Sfintei sale Icoane, „marea pace a odihnei săltătoare", a odihnei pline de bucurie suprapământească, pe care o revarsă „unda harului" ei, a celei ce este „izvor pecetluit" (Cânt. Cânt. 4, 12).

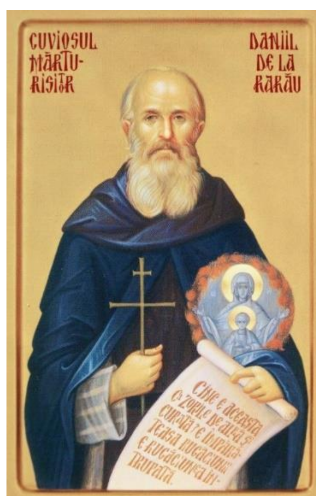
În fine, Icosul al XII-lea o înfățișează pe Preasfânta Maică a Domnului ca fiind nu numai Mângâietoare, ci și luptătoare împotriva a toată răutatea și păcatul și pedepsitoare a acestora: „Tu ești dumnezeiește de lină și smerită,/ dar precum vorbește *Cântarea Cântărilor*,/ tu ești și nespus de dreaptă și de cumplită,/ «ca

[75] Acest fragment a fost publicat mai întâi aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2023/07/18/acatistele-si-alte-poeme-ale-fericitului-ieroschimonah-daniil-tudor-45/.

niște oștiri sub steagurile lor» (Cânt. Cânt. 6, 9 sau 6, 10)[76]./ Ești clară, ești senină, ești ascuțită/ ca un paloș neîmblânzitor [neîmblânzit]" împotriva celor nepocăiți și plini de cruzime și cinism.

Ea este cea care păzește „predania de taină a Cuvântului" și „gnoza cea curată" (învățătura cea adevărată și dreaptă), împreună cu „spița ta toată" de Sfinți, „Arhistratega cea mare a războaielor nevăzute", lăuntrice, și „ochi care ocrotești dintru dulcea asprime", pentru că are deopotrivă dulceața milostivirii și asprimea luptei și a pedepsirii celor întăriți în păcat.

Ultimul Condac, al XIII-lea, este o rugăciune pentru ca cea care este „Maică a Domnului" și „Maică a omului" să primească „ca douăzeci și patru de alăute și potire/ această închinăciune a noastră", adică cele 12 condace și 12 icoase al Acatistului. Iar Preasfânta Stăpână să poarte rugăciunea aceasta „către Preasfânta Treime"[77].

---

[76] În Biblia Ortodoxă 1914: „Cine este aceasta, care se ivește ca zorile, frumoasă ca luna, aleasă ca soarele, îngrozitoare ca oștile rânduite la război" (Cânt. Cânt. 6, 9).

[77] Acest fragment a fost publicat mai întâi aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2023/07/20/acatistele-si-alte-poeme-ale-fericitului-ieroschimonah-daniil-tudor-46/.

Imaginea supra este *cf.*

http://www.cuvantul-ortodox.ro/wp-content/uploads/2012/11/daniil-teodorescu.jpeg.

Din nou despre *modernitate* și *tradiționalism*…[78]

Continuăm în tonul cu care am început discuția altădată, și anume acela al încercărilor de definire și al dezbaterilor despre modernism și tradiționalism. Motivele pentru această separație sunt două: interferența ideologicului politic care a despărțit modernismul românesc în două perioade, pe de o parte și, pe de altă parte, deja semnalatul caracter unitar, la nivel ideal, al manifestărilor poetice din (să zicem) prima jumătate de secol (până la instaurarea nefericitului regim comunist).

Am remarcat anterior că modernismul liric interbelic nu este, în esență, decât un tradiționalism în haină estetică nouă (opțiune care nu are însă rațiuni strict estetice).

În vestibulul discuției noastre prezente, amintim reproșul formulat de Al. Philippide la adresa moderniștilor:

> „Pretenția lor e de a descoperi date sufletești noi. Ei sunt căutători de Atlantide și de Patagonii inexplorate. Adică – căutători de simțire nouă, simțire modernă, care e cu totul altceva decât simțirea epocilor precedente și a contimporanilor care nu sunt moderniști.
>
> Ar fi ca și cum de vreo cincisprezece ani încoace sufletul omenesc s-ar fi schimbat în întregime sau ar fi fost înlocuit de altceva, care nu mai e suflet omenesc, cum toată

---

[78] Articol publicat în două părți, mai întâi aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2012/11/04/din-nou-desprem-odernitate-si-traditionalism1/ și aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2012/11/07/din-nou-despre-modernitate-si-traditionalism2/.

lumea știe, ci o plasmă psihică nouă adusă de unde? din Marte ori din petele solare.

Un suflet cu o altă floră și altă faună, o Americă nouă, mai multe Americi, sute de Australii cu canguri necunoscuți și arbori care cresc cu rădăcinile în sus și florile în pământ”[79].

Interogațiile sale nu sunt superflue: are omul modern o altă sensibilitate, esențial distinctă, față de omul pre-modern, încât să-și susțină peremptoriu pretenția ermetizării poeziei și a înființării unui nou limbaj, a unui cod lingvistic interpretabil numai prin și pentru sensibilitatea lui? Propunând disjuncția cu trecutul, modernismul liric o face mai mult pe plan teoretic sau lingvistico-poetic.

Însă interogațiile de mai sus, ale lui Philippide, denunță tocmai ceea ce spuneam, și anume că nu substanța poeziei este alta, nu ea face diferența între moderniști și tradiționaliști, ci doar materialul poetic. Sau, în cuvintele lui Valéry: „S-a făcut, oare, descoperirea că lumina poate îmbătrâni?”[80].

S-a pus problema, în ultimul timp, și la noi, a unui *modernism antimodern* și a unui *modernism retro*[81], pe urmele lui Antoine Compagnon, după ce, mai cu seamă în perioada comunistă, s-a operat numai cu distincții categorice, în încercarea de a asuma modernismului (înțeles deopotrivă ca mentalitate sau ideo-

---

[79] *Cf.* G. Călinescu, *literaturii române. De la origini până în prezent*, ediție nouă revăzută de autor, text stabilit de Al. Piru, Ed. Vlad & Vlad, Craiova, 1993, p. 836.

[80] Paul Valéry, *Poezii. Dialoguri. Poetică și estetică*, ediție îngrijită de Ștefan Aug. Doinaș, Alina Ledeanu și Marius Ghica, Ed. Univers, București, 1989, p. 561.

[81] A se vedea Paul Cernat, *Modernismul retro în romanul românesc interbelic*, Ed. Art, București, 2009.

logie, cât și ca tehnică literară) tot ce înseamnă *valoare* și a delega, prin opoziție, tradiționalismului, tot ceea ce ar fi trebuit să reprezinte *drojdia* nealinierii la *valorile progresiste* ale umanității și, implicit, ale modernității.

Insistăm asupra acestei dihotomii operate radical, pentru că mulți mai trăiesc și astăzi în umbra ei. Suntem prin urmare de acord că există „o modernitate antimodernă, așa cum există un modernism nostalgic, paseist, reacționar sau clasicizant; asemenea distincții sunt în parte valabile și în cazul românesc”[82]. Și dacă Paul Cernat s-a oprit la proza romanescă interbelică, pentru a demonstra rădăcinile în secolul al XIX-lea (și chiar mai devreme, dacă ne gândim la proza mitică a lui Sadoveanu și Eliade – am vorbit și eu[83] despre această direcție, consemnând existența unei proze lirice în descendență bizantin-medievală și, respectiv, a unei literaturi modern-antimoderne, a lui Eliade, Sadoveanu, Ionescu etc), nostalgia și paseismul unor romane, nu puține și reprezentative, considerate moderne sau moderniste, cred că aproximativ în același sens am făcut și eu demonstrația în ceea ce privește poezia, în comentariile pe care le-am adunat, anterior, în cel de-al treilea volum din *Epilog la lumea veche*[84] și în articolele

---

[82] Idem, p. 9.

[83] În niște articole adunate apoi în cartea mea, *Epilog la lumea veche. Literatura română între viziunea tradițională și ideologia modernă. Mentalități, forme literare și univers spiritual*, vol. I. 1, Teologie pentru azi, București, 2010, *cf.* https://www.teologiepentruazi.ro/2010/05/14/epilog-la-lumea-veche-i-1/.

[84] Idem: Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Epilog la lumea veche. Literatura română între viziunea tradițională și ideologia modernă. Mentalități, forme literare și univers spiritual*, vol. I. 3, Teologie pentru azi, București, 2011, *cf.* https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/08/epilog-la-lumea-veche-i-3/.

A se vedea și cartea mea, *Studii literare*, vol. 4, Teologie pentru azi, București, 2018, *cf.* https://www.teologiepentruazi.ro/2018/07/01/studii-

noastre despre *lirica tradiționalistă*, pe care le-am strâns în al patrulea volum din cartea menționată. În *Istoria* de față am renunțat, însă, la această despărțire arbitrară între moderniști și tradiționaliști.

Nu e atât de ușor, prin urmare, precum s-ar părea, a trage o linie de demarcație între *modernism* și *tradiționalism*. Cu atât mai mult cu cât accepțiunile contemporane ale conceptului de *modernism* au doar un secol și ceva vechime. Pentru că, în secolele XVIII-XIX, „revendicarea modernă invocă atunci Evul Mediu creștin și romanele cavalerești [...] *Romantic* înseamnă, în fapt, *ca în vechile romane*", pentru ca apoi să devină „sinonim cu *modernul* ca expresie a Creștinismului opus Antichității"[85].

Schiller îi considera *genii moderne* pe Ariosto, Dante, Tasso, Cervantes, Shakespeare[86], pe care romanticii îi apreciau drept precursori ai lor – tot așa cum „postmodernii americani își revendică de altminteri precursori iluștri, dintre care, în primele rânduri, Borges, Nabokov și Beckett"[87].

Prin Baudelaire și poezia simbolistă, modernitatea debutează în istorie ca...protest împotriva modernității, chiar dacă, concomitent și paradoxal, susține și refuzul tradiției literare (*tradiție* care are și ea nevoie de multe explicații, definiții și departajări, pentru că, spre exemplu, *trecutul recent*, clasic-iluminist, pe care îl resping romanticii și modernii, în istoria

---

literare-vol-4/. Aici am introdus mai multe articole, despre Creangă, I. L. Caragiale, Slavici, Rebreanu, Sadoveanu, Eliade, Matei Caragiale și Marin Preda, punând în lumină relația lor cu tradiția.

[85] Antoine Compagnon, *Cele cinci paradoxuri ale modernității*, traducere și postfață de Rodica Baconsky, Ed. Echinocțiu, Cluj-Napoca, 1998, p. 22-23.

[86] Friedrich Schiller, *Scrieri estetice*, traducere și note de Gheorghe Ciorogaru, Ed. Univers, București, 1981, p. 364.

[87] Antoine Compagnon, *Cele cinci paradoxuri ale modernității*, op. cit., p. 152.

noastră literară românească nu reprezintă o adevărată tradiție). Însă acest refuz e unul de principiu, pentru că unul ca Rimbaud, paradoxal, care susținea această despărțire definitivă de trecut, era, în același timp, un excepțional cunoscător al acestui trecut literar.

Și, cu toate că „Baudelaire a fost părintele modernității", totuși „descendenții săi […] au ignorat adesea însuși specificul modernității baudelairiene"[88], Compagnon referindu-se la faptul că „Baudelaire, mai puțin marcat decât sfârșitul veacului de Schopenhauer, zdruncinase profund această doctrină" a moderniștilor, și anume „ideea mântuirii prin artă"[89], care făcea din artă aproape o religie. Doctrină pe care tradiția modernă a menținut-o…

Prin urmare, am căutat să determinăm în ce măsură, la noi, poezia numită tradiționalistă a urmărit într-adevăr un traseu reflexiv și scriptic tradițional-autohton, așa după cum, pe de o parte, ea își asumă, iar, pe de alta, critica literară îi atribuie. Răspunsul, în urma analizelor noastre literare, este că în mai mică măsură decât ne așteptam și, totodată, față de pretențiile de întoarcere la tradiție ale autorilor. Și motivul este unul simplu: pentru că prea puțin au cunoscut sau au înțeles cu adevărat tradiția literară românească veche.

Poeții noștri tradiționaliști sunt adesea niște moderni nostalgici, având mai mult regrete ficționale și idealuri stilistice moderniste decât aspirații reale (sau soluții reale) de a revitaliza trecutul sau arta veche, în ciuda a tot ceea ce susțin. De aici impresia, uneori, de construct artificial, care ține de o perspectivă modernă.

Așa încât ne confruntăm cu un nou paradox: cred că moderniștii (cei considerați astfel mai ales de critica postbelică,

---

[88] Idem, p. 62.

[89] Ibidem.

de critica oficială, inclusiv Arghezi, Blaga, Barbu, Nichita), sunt mai tradiționaliști în substanță decât cei care se declară astfel (cu excepția Fericitului Daniil Teodorescu). Primii vădesc, prin însăși materia poeziei lor, adeseori, o atitudine tradițională, iar ceilalți încearcă să-și exprime atașamentul interior față de viziunea existențială patriarhală pe coardele unei lirici moderniste.

La noi, dihotomia între poezia modernistă și cea tradiționalistă este mai degrabă una falsă – chiar dacă această separație s-a făcut chiar în interbelic. Altele ar trebui să fie criteriile ierarhizării sau ale stabilirii taxonomiilor lirice.

Poate că viitorul, detașându-se din ce în ce mai mult de vechile polemici, va putea privi cu mai multă claritate această situație din perioada interbelică.

Însă, de la începutul discuției noastre, am pus problema receptării nu pornind de la curentele literare europene spre literatura română, deși este evident că ea a preluat și asumat multe influențe, ci de la caracterul particular al literelor românești spre influențele pe care a dorit să le recepteze și să le asume. Ni se pare un traseu mai firesc de urmărit și care face mai evidentă necesitatea contextualizării europene a manifestărilor literare de la noi.

Ni se pare, de asemenea, că încercarea lui Lovinescu de a susține că Occidentul ne poate oferi nu numai formele literaturii, dar și tot conținutul interior, este la fel de exagerată ca și pretenția că Occidentul nu ne poate oferi nimic, a unora dintre tradiționaliști (literatura română n-a făcut abstracție și a fost atentă la Occident chiar începând cu Ureche, Dosoftei sau Miron Costin…). Sunt două extreme teoretice care nici nu și-au găsit și nici nu au cum să-și afle expresia concretă în operele literare.

În această problemă, o poziție echilibrată a exprimat Pompiliu Constantinescu, luând atitudine, spre exemplu, împotriva „instinctului de perfectă simetrie cu literatura occidentală” al lui

Șerban Cioculescu (împotriva căruia apără ideea existenței unui „romantism autohton”, românesc). Deși situat mai degrabă în tabăra lui Lovinescu (pe care îl aprecia și îl considera un oponent respectabil al lui Nicolae Iorga), el face câteva precizări care ni se par foarte importante și foarte corecte:

> „Două mari primejdii privesc pe istoricii literaturii române; cea dintâi este iluzia de-a socoti că, din veacul al XIX-lea, de când literatura noastră se dezvoltă sub înrâurirea copleșitoare a Apusului, *curentele naționale* reproduc *simetric* pe cele occidentale; ce-a de-a doua este tendința de-a *izola* cursul istoriei noastre literare, la un instinct obscur al autohtoniei [de a-i refuza, adică, deschiderea spre *universalitate*, care e pe deplin în conformitate cu gândirea ortodoxă], considerând toate influențele din afară, tot atâtea încercări de a-l anula sau numai umbri; ambele înclinări traduc respectiv și *două poziții critice*, cunoscute sub denumirea de *modernism* și *tradiționalism*.
>
> Când un critic militant, în cuprinsul uneia din aceste două formule, va scrie și istoria literaturii noastre, totale sau parțiale, se va lăsa antrenat de directiva lui teoretică, transformându-se, rând pe rând, într-un apologet sau un detractor, al valorilor literare, ce cad în lotul agreat sau în cel inamic. Ceea ce s-a întâmplat, în proporții diferite, atât cu E. Lovinescu, cât și cu Nicolae Iorga, ca istorici ai literaturii noastre contemporane”[90].

Cu toată încercarea de demonizare a lui Nichifor Crainic[91] (fără a căuta să-i scuzăm erorile), e de remarcat totuși că, dacă

---

[90] Pompiliu Constantinescu, *Eseuri critice*, Ed. Casa Școalelor, București, 1947, p. 208-209, 210-211.

[91] A se vedea Zigu Ornea, *Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea*, Ed. Eminescu, București, 1980. Cartea e plină de aprecieri

Sburătorul a deținut un rol în impunerea unora dintre marii prozatori ai epocii (deși nu întotdeauna definitoriu – Camil Petrescu, spre exemplu, a fost unul dintre criticii lui Lovinescu, iar pentru Hortensia Papadat-Bengescu cred că influența lui Lovinescu a fost mai degrabă una nefastă, distrugătoare a geniului și a intuițiilor ei remarcabile), marii poeți ai acelei perioade au trecut pe la sau au colaborat cu *Gândirea*. Și cu toate că nu toți colaboratorii au fost de acord cu direcția preconizată de Nichifor Crainic sau cu ideile lui, totuși meritul deosebit al *Gândirii*, în peisajul literar și cultural al vremii, nu ar trebui scos din discuție, pentru că, în ciuda glisărilor periculoase spre extremisme, a găzduit în paginile sale o mare varietate de opinii și a fost un factor de coagulare, până la urmă, a poeților care aveau în comun ideea de tradiție sau de revenire, într-un fel sau altul, la arhaitate.

Gândirismul era, până la urmă, ca și sămănătorismul și poporanismul, un alt tradiționalism născut ad-hoc, care, față de primele două, adăuga și factorul spiritual, ortodox în ecuație, dar care se fundamenta mult prea puțin (privind retrospectiv) atât pe cunoașterea tradiției ortodoxe (abia Sfântul Dumitru Stăniloae va iniția traducerile din *Filocalii* și din Sfinții Părinți și va impulsiona cercetarea operelor patristice), cât și pe cea a tradiției literare vechi. Doctrina gândirist-ortodoxistă se întemeia pe teorii estetice și literare romantice și moderniste, cărora încerca să le afilieze întrucâtva teologia patristică. Ideea că spiritualitatea ortodoxă (și creștină, în general) poate fi caracterizată drept rustică sau că ortodoxismul se poate deduce din folclor, este una

---

peiorative și de invective la adresa lui Crainic și a gândiriștilor, al căror gen autorul însuși îl dezavua în cazul unor articole semnate de gândiriști. Altfel, nivelul documentării autorului este impresionant. Din păcate, nu este imparțial și folosește un limbaj marxist, care îi conferă studiului său un aer retrograd, specific mai degrabă anilor ’50, și care îl face aproape impracticabil.

dintre cele mai nefaste și mai false din câte pot fi spuse (aș fi înțeles dacă ar fi fost promovată de Lovinescu și de adversarii tradiționalismului și ai liniei spiritualiste) și ea dovedește nivelul de cunoaștere și de înțelegere al promotorilor. Așa se nasc tezele extremiste care au prea puțină cunoaștere la bază.

Paradoxul este, așadar, că ideile lui Nichifor Crainic și Nae Ionescu erau preluări din filosofia germană (pe urmele ideologiei romantice), cu tot cu pledoaria împotriva civilizației anihilatoare de valori culturale și spirituale. Din acest punct de vedere, mișcarea literară numită *gândirism* sau *ortodoxism* ar trebui privită dintr-o perspectivă mai largă, a unui curent european, care a promovat un astfel de discurs filosofic și o astfel de direcție literară și culturală la acea vreme. Sa nu uităm că țara care i-a dat pe Gide și Proust, spre exemplu, și spre care am privit cel mai adesea, i-a produs deopotrivă și pe Claudel, Bernanos, Henri Brémond (pe care Nichifor Crainic îl citează – studiul *Prière et Poésie*[92] – pentru a susține „natura mistică” a poeziei[93]), Francis Jammes (admirat de Ion Pillat), Gabriel Marcel și alții. Acolo,

> „citit ca un precursor al lui Bergson, Pascal a fost o miză centrală a polemicii antimoderne între 1900 și 1930. Barrès îl citează pe fiecare pagină a *Caietelor* sale, de exemplu în 1922: *«Celelalte popoare îi au pe Shakespeare, pe Goethe, pe Dante, pe Cervantes, pe Calderón sau pe Dostoievski. Noi îl avem pe Pascal»*”[94].

---

[92] Se poate downloada de aici: https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5835753v.

[93] Nichifor Crainic, *Nostalgia Paradisului*, studiu introductiv de Dumitru Stăniloae, postfață și note de Magda Ursache și Petru Ursache, fișă bibliografică de Alexandru Cojan, Ed. Moldova, Iași, 1994, p. 165-166.

[94] Antoine Compagnon, *Antimodernii. De la Joseph de Maistre la Roland Barthes*, traducere din limba franceză de Irina Mavrodin și Adina Dinițoiu, prefață de Mircea Martin, Ed. Art, București, 2008, p. 272.

Tot din patria lui Proust provine, pe de altă parte, pe linia Renan-Caillois, și idealul formării unei „oligarhii a inteligenței" și al impunerii unei elite intelectuale, care să-și subjuge „semenii mai puțin înzestrați"[95]…, concepție care n-are de-a face cu Ortodoxia, dar de care s-ar părea că unii intelectuali români au rămas și astăzi atașați…

Gândiriștii nu constituie o excepție (un curent retrograd, cum s-a afirmat adesea) în Europa, pentru simplul fapt că au promovat întoarcerea la tradiție. Cu toată această întoarcere, ei rămân niște moderniști antimoderni, în esență. Iar „antimodernii sunt sarea și piperul modernității"[96]. Avem de analizat profilul lor particular – ceea ce am făcut deja, în mare măsură, urmărind mai mult operele literare și nu atât dezbaterile teoretice, care nu se suprapun literaturii – (având în vedere condițiile istorice și culturale), în acest context european.

Ceea ce a deranjat și deranjează, la noi, încă, cel mai mult, este orientarea lor (a unora, cel puțin) către Răsărit, dar tradiția culturală și literară românească este ortodoxă – așa după cum cea franceză este romano-catolică – și nu poate fi negată sau ignorată, oricât de mult ar disprețui-o sau ar urî-o cineva.

Ortodoxia l-a dat pe Dostoievski. Și nu sunt deloc străini de ea, la noi, nici Arghezi, Ion Barbu, Lucian Blaga sau Matei Caragiale. Deci nu aș acuza întoarcerea la Ortodoxie, în sine, pentru erorile politice ale unora dintre tradiționaliști. Nu Ortodoxia promovează extremismul și fanatismul, dimpotrivă, promotorii lor (de obicei legionari, care au mai degrabă elemente eterodoxe în programul, în textele și în modul lor de manifestare) au cunoscut-o și o cunosc periferic, altfel nu s-ar fi manifestat în felul în care au făcut-o. O analiză literară care ar încerca să confrunte acrivic dogmele și morala ortodoxă cu poemele lui Radu

---

[95] Idem, p. 155.

[96] Idem, p. 537.

Gyr, spre exemplu, poate releva cu destulă ușurință inadvertențele. Chiar în baladele sale, pe care le-am analizat și noi, nu se regăsește Creștinismul ortodox în adevărata lui dimensiune, ci mai degrabă folclorizarea lui, cu toată inautenticitatea ce decurge de aici.

Și, mai ales, a neliniștit orientarea către Răsăritul slav, pe care Radu Dragnea o acuza la Nichifor Crainic (care a susținut-o la un moment dat) și o dezavua în articolele sale[97].

Noi nu avem un mare romancier ortodox, de talia lui Dostoievski – pentru că n-am avut o asemenea conștiință între autorii noștri de romane. Avem însă o literatură (între prozatori îi putem enumera pe Ion Marin Sadoveanu, Mihail Sadoveanu, Mircea Eliade, Matei Caragiale) și mai cu seamă o poezie angrenată în conservarea unei tradiții care este pătrunsă de spiritualitatea ortodoxă. Spirit care însă nu se afirmă cu ostentație, ci ține adesea de structuri de adâncime ale ființei și potențelor creative sau chiar este vălurit de către autorii înșiși, tocmai pentru că aceștia detestă agitația superficială și sterilă a unui activism doctrinar, literar, social sau politic.

Nu ne-a interesat să insistăm asupra disputelor teoretice și ideologice, ci ne-a interesat doar poezia în sine. Și aceasta pentru că, la fel cum am procedat și în cazul poeților considerați îndeobște moderniști, nu mai vrem să plecăm de la programe literare/ articole programatice spre operele literare, așa cum s-a procedat adesea (fapt ce poate constitui o sursă de grave erori critice), ci de la operele înseși spre a extrage concluziile asupra orientării și a caracterului lor modernist sau tradiționalist.

---

[97] A se vedea articolele lui Radu Dragnea, adunate în vol. *Supunerea la tradiție*, ediție, fișă biobliografică, note, bibliografie analitică și indice de nume de Emil Pintea, prefață de Mircea Popa, Ed. Echinocțiu, Cluj-Napoca, 1998.

Însă, după cum am afirmat (și credem că am și reușit să demonstrăm), nu există nici *modernism pur* și nici *tradiționalism pur*…

Până la urmă, articolele teoretice sau programatice nu fac, ele însele, literatura. Iar direcția pe care ele o învederează nu reușește să formeze o matcă în măsură să circumscrie textele literare. De aceea, considerăm că expunerile teoretice trebuie cunoscute și studiate oarecum în paralel cu operele literare, pentru că ele fac parte din atmosfera aceluiași veac, înrâuresc literatura care se scrie atunci și ne lămuresc într-o anumită măsură asupra tendințelor și a polemicilor de idei, dar nu constituie structuri ideatice care să se suprapună cu fidelitate peste corpusul de texte. Lăsăm, deci, pentru o altă ocazie, dacă vom avea vreme, o confruntare între paradigma teoretico-doctrinară și literatura propriu-zisă. În cartea de față nu am purces la o astfel de cercetare, din motivele arătate, cu o singură excepție, cea a invocării tradiției folclorice, care ni s-a părut că necesită lămuriri suplimentare neapărate pentru publicul cititor. Lăsăm, însă, cum am spus, pentru o altă ocazie, o cercetare asupra ideilor și a influenței concrete a ideologiilor asupra literaturii tradiționaliste din această perioadă. Un studiu care necesită și el o aplecare amănunțită și un răgaz suplimentar…

Folclorul în concepția *tradiționaliștilor*[98]

Scriitorii grupați în jurul *Gândirii* au creat un curent destul de complex, în sensul că nu poate fi definit și explicat rapid, prin câteva trăsături, chiar dacă există elemente fundamentale comune.

Dacă teoria sincronistă – în afară de faptul că este mult mai bine și mai amplu prezentată în manuale și în critica românească –, nu pune prea multe probleme de înțelegere a modului în sine în care este receptată și aplicată în literatura română, în schimb, în mod paradoxal, revitalizarea tradiției autohtone este departe de a fi o idee simplă și unanim acceptată, pentru că tocmai această tradiție nu este definită prea clar de înșiși promotorii ei, iar

---

[98] Studiul conține o serie de articole, publicate inițial aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2012/09/18/folclorul-in-conceptia-traditionalistilor-1/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2012/09/20/folclorul-in-conceptia-traditionalistilor-2/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2012/09/23/folclorul-in-conceptia-traditionalistilor-3/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2012/09/24/folclorul-in-conceptia-traditionalistilor-4/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2012/09/26/folclorul-in-conceptia-traditionalistilor-5/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2012/09/28/folclorul-in-conceptia-traditionalistilor-6/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2012/10/02/folclorul-in-conceptia-traditionalistilor-7/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2012/10/06/folclorul-in-conceptia-traditionalistilor-8/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2012/10/07/folclorul-in-conceptia-traditionalistilor-9/.

delimitările conceptuale au născut polemici chiar între cei mai aprigi susținători.

Gândiriștii/ ortodoxiștii i-au continuat, în promovarea ideii naționale în literatură sau a conceptului de literatură națională, atât pe romantici, cât și pe semănătoriști și poporaniști, operând însă delimitări față de toate cele trei curente anterioare.

În esență, orientarea literaturii către universul rural și către poporul muncitor, a semănătoriștilor și poporaniștilor, erau rezultatul propagării unor idei și concepții politice (socialiste), în literatură și artă, și nu învederau legătura cu trecutul literar și spiritual românesc. Garabet Ibrăileanu era un modernist moderat, cu concepții socialiste și tendințe conservatoare. În ceea ce-l privește pe Nicolae Iorga, care în tinerețe avusese vederi de stânga și fusese aproape ostil față de religie și tradiția bizantină (și doar studiul și erudiția l-au salvat, pentru ca această traiectorie să nu devină liniară), lucrurile comportă o altă discuție, și aceasta lungă…

Redescoperirea acestui trecut și a tradiției literare românești și revalorizarea lor în literatura modernă este o idee care aparține gândiriștilor, în sensul că ei o formulează ca atare și o susțin. Și cu toate acestea, nimic nu e simplu precum sau pe cât pare. Dificultatea (și nu mică) constă în a defini tradiția și specificul național. Așa încât ceea ce trebuia să fie întoarcerea la tradiție se transformă, mai degrabă, în aventura…căutării tradiției. Și aceasta, deși tradiția literară se afla sub ochii lor: cronicarii, Dosoftei, Antim, Cantemir… fuseseră publicați.

Așa încât și moderniștii (cei care astăzi sunt definiți astfel) se puteau întoarce (și chiar se întorc, unii dintre ei) la tradiție, dar pe alte căi și fără să trâmbițeze aceasta ca program literar – Ion Barbu putea fi astfel nemulțumit de tradiționalismul precar, insuficient al *Gândirii*.

Din păcate, în loc să se ocupe cu cercetarea acestei tradiții literare (așa cum făcuse Eminescu, care nici măcar nu beneficiase, ca ei, de ediții tipărite – cu excepția cronicarilor –, ci lecturase în biblioteci sau cumpărase el însuși de la anticari tomuri întregi de manuscrise românești vechi, pe care le studia asiduu, în ciuda redactării lor cu alfabet chirilic, ceea ce le făcea extrem de greu lizibile; însă Eminescu învățase din pruncie, de acasă, să citească texte românești cu alfabet chirilic), marii noștri tradiționaliști interbelici se întorc mult mai mult și mai adesea către…folclor, într-un mod parțial explicabil prin faptul că literatura română veche era și rămâne multora un teritoriu foarte dificil de parcurs și de înțeles. Mai mult decât atât, deși se intitulau „ortodoxiști", cei mai mulți căutau mai degrabă o tradiție laică, nu una religioasă, și nu aveau o deosebită atracție sau înțelegere a operelor eclesiastice.

Și, cu toate acestea, într-un fel sau altul, tradiția veche este, chiar și parțial, recuperată. Iar, pe de altă parte, ei nu o redescopereau cu totul, pentru că tradiția se perpetuase, în datele ei fundamentale, prin pașoptiști, dar mai ales prin Eminescu. Fapt care nu mai era, însă, ușor decelabil din textele acelora, în condițiile de criză spirituală pe care o acuză mai toți poeții generației interbelice.

Pentru a înțelege, deci, mai bine acest fenomen, al întoarcerii la tradiție, ne vom opri asupra câtorva scriitori și teoreticieni de seamă care au susținut acest curent.

Ion Pillat consideră, ca toți gândiriștii, că cei din această grupare au realizat joncțiunea cu spiritualul și că au reușit să salveze specificul național:

> „datorită în mare parte curentului literar dezvoltat în jurul revistei *Gândirea* și a grupului ei de scriitori, acest

pericol de deznaționalizare, de înstrăinare de pământ și neam, a poeziei române, a fost îndepărtat”[99].

Pillat e însă un caz flagrant de non-sens: e un bun cunoscător (poate e, totuși, mult spus erudit) în materie de literatură veche, ba chiar este editorul unor ediții, apărute la *Cartea Românească*, din cronicile lui Miron Costin și Ioan Neculce, din *Alexandria* populară și, respectiv, *Țiganiada* (între 1933-1938). Cu toate acestea, consideră, ca mulți critici literari de mai târziu (care nu-și disimulează reticența față de literatura veche), că această literatură…nu poate forma tradiția. Și că e mai bine ca această tradiție să fie căutată în folclor. Deși el însuși nu este câtuși de puțin folclorizant în poezia lui.

Rațiunile pentru o asemenea concluzie aberantă sunt mai multe. Și ni le explică el însuși. Unul dintre motive este că el caută o legătură explicită între modernism și tradiție și nu ține seama de particularitățile spațiului postbizantin, în care s-a născut o literatură ce nu putea să se conexeze atât de ușor (cel puțin nu în aparență) cu noul tip de literatură modernistă, sincronizată cu stilul occidental:

> „mă întreb care este punctul ideal unde tradiția, confundându-se cu inovația, rămâne pururi vie și tânără, iar inovația, devenind tradiție, își creează un trecut de unde să poată crește organic”[100].

Pillat consideră că „ideea de latinitate” și „ideea de creștinism”, care odinioară „ne-au îngăduit o literatură românească

---

[99] Ion Pillat, *Opere 6. Tradiție și literatură. Răsfoind clasicii noștri*, ediție îngrijită, notă asupra ediției, bibliografie, note, referințe critice, indice de nume și postfață de Cornelia Pillat, Ed. Eminescu, București, 1994, p. 4.

[100] Ibidem.

proprie"[101], sunt în prezent osificate, prima din cauza Școlii Ardelene, cea de-a doua din cauza…grecilor fanarioți, care ar fi determinat apariția „tipicului liturgic impersonal și sec – cărților lipsite de sufletul înaintașilor"[102]. Ambele judecăți sunt false, în opinia noastră: afirmarea latinității nu s-a perimat din cauza unor exagerări lingvistice, care au fost de mult depășite, iar gândirea ortodoxă nu s-a epuizat din cauza fanarioților!

Afirmațiile lui Pillat sunt hilare. La fel de nefondată ni se pare și argumentarea lui în favoarea literaturii folclorice. Astfel, Pillat se declară nemulțumit de faptul că poezia primăverii există în literatura medievală occidentală (la Charles d'Orléans, Chaucer și von der Vogelwide), dar nu și în literatura română medievală (de fapt, există, dar nu a descoperit-o el); în schimb, o recunoaște în unele texte folclorice[103]. Prin urmare, poate ajunge la astfel de alegații:

> „Putem spune că până la Alecsandri și Eminescu, poezia populară a fost adevărata și singura oglindă a vieții artistice și sufletești a neamului nostru"[104].

Nu înțelegem entuziasmul acesta teoretic, când, după cum am afirmat deja – și am arătat în comentariile noastre la opera lui Ion Pillat – el însuși nu a împlinit vreodată, nici măcar în volumele considerate tradiționaliste, acest pseudo-deziderat al revivificării creației folclorice sau al spiritualității populare. Astfel, pe lângă pretinși simboliști (ca Macedonski și Minulescu) sau moderniști care nu își pot pune în practică tezele sau programele literare, iată că avem și tradiționaliști care au aceeași

[101] Idem, p. 5.

[102] Idem, p. 6.

[103] *Cf*. Idem, p. 26-28.

[104] Idem, p. 23.

problemă: a deviației teoretice sau a nepunerii în practică a propriei ideologii literare.

Dacă Pillat făcea trimitere la Ovid Densusianu și la „luminoasele d-sale cercetări din cele două volume: *Viața păstorească și poezia populară română*”[105], Ovidiu Papadima își datorează studiul despre viziunea românească populară asupra lumii, după cum mărturisește în prefață, unui material bibliografic mai cuprinzător:

> „începând cu cărțile mari ale Elenei Voronca și ale lui T. Pamfile și S. Fl. Marian, am căutat să trecem în revistă atent culegerile de folclor pe cari le avem în toate domeniile, de la basm până la descântec”[106].

Lucrarea sa nu este atât o antologie de folclor, cum spune undeva, cât mai degrabă o încercare de a delimita o filosofie românească pornind de la texte folclorice, cercetările sale debutând cu un studiu din 1936, „cu titlul de azi al cărții, în același timp când d-l Lucian Blaga începea acordurile largi de gândire asupra *Spațiului mioritic*”[107].

E vorba, prin urmare, nu de o culegere de folclor propriu-zisă, ci de un comentariu al faptelor de folclor, care forțează însă integrarea într-o viziune creștină a tuturor acestor fragmente literare populare culese și interpretate de autor.

---

[105] Idem, p. 22-23. Și adaugă: „în generația noastră, poeți ca Arghezi, Blaga, Crainic, Maniu, Barbu, Voiculescu sunt vrăjiți de elementul tainic și adânc tulburător al descântecelor, al bocetelor sau al unor colinde” (Idem, p. 23).

[106] Ovidiu Papadima, *O viziune românească a lumii. Studiu de folclor*, col. „Convorbiri literare”, Ed. „Bucovina” I. E. Torouțiu, București, 1941, p. VII.

[107] Idem, p. V.

E adevărat că, în marea lor majoritate, ele pornesc sau au legătură cu Creștinismul, iar unele chiar poartă cu adevărat o amprentă definitorie a credinței ortodoxe, dar sunt și multe exemple care sunt pure apocrife și erezii/ blasfemii: legende, basme, născociri care prezintă imixtiuni bogomilice (Diavolul e prezent în mod activ la crearea cosmosului[108]: „La început, cosmosul era un nesfârșit noian de ape. Dumnezeu și Diavolul umblau peste ele, pentru ca să vadă pe ce se pot pune temeliile creației…" etc.) și păgâne și care sunt edulcorări ale învățăturilor creștine până la a nu mai reprezenta decât niște rudimente ce pot fi puse mai degrabă în relație, ca mentalitate, cu miturile antice (sau cu tot felul de mituri).

Alegem un alt exemplu de cosmogonie:

> „Pământul e statornicit pe stâlpii așezați la rându-le pe spinarea unui animal fabulos, un balaur, un pește, un bivol, un urs chiar, după experiența de viață a celui ce socotește. Așa trebuie să fie, pentru că altfel nu s-ar lămuri cutremurele.
>
> Dar aceste temelii uriașe înseși, depind în durata lor de mărunta faptă a omului. Stâlpii sunt roși necontenit de Iuda, care vrea să prăbușească astfel în neființă lumea lui Dumnezeu.
>
> Ar izbuti curând, dacă în această lume nu s-ar întâmpla mereu un fapt minuscul, dar plin de consecințe magice: femeile cern, bătând voinicește sita în palme; zgomotul bătăii se prelungește până la Iuda, cu intensități de tunet ce prevestește trăsnetul; speriat, Iuda se oprește și ascultă; atâta e destul ca stâlpii să se împlinească la loc și lumea să fie salvată"[109].

---

[108] Idem, p. 14-15.

[109] Idem, p. 42.

Materialul de la care a pornit O. Papadima este eclectic (cuprinzând atât literatură folclorică, cât și literatură populară/ cărțile populare ajunse în atenția gândiriștilor în urma studiilor publicate de Gaster, Hașdeu și Cartojan) și autorul nu ne lămurește asupra criteriilor după care a operat selecția de texte.

Este, altfel spus, un eseu, destinat să susțină ideologia gândiriștilor, conform căreia folclorul reprezintă tradiția literară a poporului și el ilustrează viața și experiența creștin-ortodoxă într-un mod naiv. Teoria e falsă, în cea mai mare măsură!

Folclorul reprezintă o parte din tradiția literară, și anume literatura orală a maselor populare în care intră foarte multe elemente neomogene. Subîmpărțirile pot fi numeroase și în niciun caz nu pot fi apreciate toate ca formând o viziune ortodoxă unitară. Cu foarte multă îngăduință, ar putea fi acceptat, să zicem, un flux subteran de mentalitate ortodoxă, care iese mai mult sau mai puțin la suprafață în aceste creații populare. Este de discutat, însă, fiecare caz în parte…

Basmele, cosmogoniile și superstițiile de tot felul reprezintă însă o formă de decrepitudine a materialului și a viziunii creștine, chiar dacă se mai păstrează, așa cum s-a spus adesea, urme ortodoxe – cum ar fi credința în forța compasiunii/ milostivirii sau în biruința finală a binelui ori sentimentul solidarității cosmice – diseminate în acest spațiu preponderent al fanteziei, care tinde să facă joncțiunea cu magia, vrăjitoria și ocultismul. Ca o paranteză, se poate consulta capitolul *Întâmplări fantastice și surprinzătoare produse în timpul narării de basme. Relatări a unor experiențe de teren*, dintr-un studiu apărut recent, în care sunt relatate „fenomene paranormale", „stranii"[110], cu care cercetătorii s-au ciocnit în mod neașteptat (în România, Germania, Spania, Italia, Grecia), în procesul culegerii de basme, venind în contact

[110] Viorica Nișcov, *Ești cât povestești. O fenomenologie a basmului popular românesc*, Ed. Humanitas, București, 2012, p. 254-268.

cu diverși povestitori. Unele fenomene neobișnuite au rămas înregistrate pe bandă magnetică…

Revenind la cartea lui O. Papadima, avem foarte mari dubii asupra unor concluzii (prezentate chiar în prefață) despre care susține că ar fi în concordanță cu viziunea ortodoxă:

> „Viziunea folclorică a lumii pe românește nu e numai o imagine, grandioasă și amănunțită în același timp, a întregii vieți cosmice, ci totodată e și ordine desăvârșită a vieții pământești. Cu alte cuvinte, nu e numai un fel de a gândi al țăranului nostru, ci și un fel de a trăi. […]
>
> Dar creștinismul său e ortodoxie și ortodoxia sa e românească. În consecință, nu va căuta deloc să-l despartă pe om de trupul lui, de viață, de pământ. Perspectivele sale vor fi totdeauna cosmice și totuși necontenit umane. […]
>
> Viața de după moarte va fi în chip firesc o prelungire a celei de pe pământ, după cum cea de aici e o pregătire a celei de apoi [În realitate, nu există o relație de consecuție logică între cele două afirmații, iar deducția că viața viitoare va fi o prelungire a celei terestre e străină concepției creștin-ortodoxe].
>
> Cosmosul va fi o prelungire a sufletului său, după cum, el, omul, nu-i decât o verigă din lanțul de armonii materiale ale cosmosului. […]
>
> Bunăoară, omul respectă sfinții ca niște imagini ideale a căror perfecțiune el tinde să o ajungă, dar totodată el îi închipuie arând, cosind, mâncând la fel cu el aici pe pământ. El mută astfel sociologia în cer și teologia pe pământ…”[111].

---

[111] Ovidiu Papadima, *O viziune românească a lumii…*, op. cit., p. XI-XII.

Recunoaștem perspectiva cu care ne-am întâlnit la Pillat și cu care ne putem întâlni în creațiile poetice și ale altor autori din jurul *Gândirii*.

S-ar părea că gândiriștii au dedus viziunea ortodoxă mai mult din folclor decât din teologia ortodoxă sau din tradiția literară veche, ceea ce nu poate fi decât o sursă de infinite erori, dintre care unele foarte grave. Din păcate, cred că este o confuzie pe care o fac foarte mulți până în ziua de astăzi, atât în critica literară, cât și în viața de zi cu zi.

Autorul încearcă să pună de acord concepții ortodoxe cu superstiții și basme/ apocrife eterodoxe, cu vestigii ale mitologiilor păgâne, străduindu-se ca, din exemplele propuse, să deducă o etică ortodoxă, care, în mod evident, nu reiese din textele folclorice amintite de el. El suprapune folclorului teologia și etica ortodoxe, dar în cea mai mare parte a cazurilor, acestea nu sunt asumabile de către literatura populară/ folclorică pe care o invocă în sprijinul demonstrațiilor sale.

Ne vom opri mai departe la câteva exemple. În ceea ce privește crearea lumii,

> „*Cel de sus în săvârșirea ei nu a crezut de prisos nu numai lucrul Diavolului, ci chiar sfatul și ajutoarele celor mai umile dobitoace: al ariciului, al albinei* (s. n.).
>
> Lumea e rezultatul voinței de bine a Divinității, dar această voință de bine s-a infiltrat în sufletul tuturor făpturilor Sale și ele vin să participe la creație.
>
> Lumea e astfel o imensă simfonie în care fiecare făptură, de carne sau de piatră, își spune glasul său la semnul magic al degetului Celui Preaputernic"[112].

---

[112] Idem, p. 14.

În concepția ortodoxă, nu participă nimeni la actul creației, alături de Dumnezeul treimic. Nu Îl „ajută” pe Dumnezeu nicio existență creată pentru ca să zidească alte creaturi. „Căci cine a cunoscut gândul Domnului sau cine a fost sfetnicul Lui?” (Rom.11, 34). Numai Dumnezeu-Cuvântul este numit *„Îngerul sfatului celui mare”*[113]. Dimpotrivă, în miturile păgâne își fac apariția astfel de intervenții ale creaturilor.

În schimb, toată teologia creștin-ortodoxă susține că singurul Ziditor al lumii este Dumnezeul nostru treimic. Temeliile acestei credințe se află în Scriptură, chiar în pasaje care au plăcut foarte mult poeților (romanticilor în general), cum ar fi capitolele 38 și 39 din Iov[114].

---

[113] Is. 9, 5. A se vedea *Cartea Sfântului Profet Isaias*, traducere și note de Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Teologie pentru azi, București, 2020, *cf.* https://www.teologiepentruazi.ro/2020/10/12/cartea-sfantului-profet-isaias-editia-stiintifica/.

Am actualizat citatele scripturale și în acest volum.

[114] „Unde erai când am pus temelie pământului? Și vestește-Mi Mie dacă cunoști înțelegere! Cine a pus măsurile lui, dacă ai cunoscut, sau cine [este] cel care a adus funie peste el? Pe ce inele au fost ridicați [a fost ridicat] el și cine este cel care a pus piatră colțuroasă pe el? Când au fost făcute stelele, M-au lăudat [cu] glas mare toți Îngerii Mei. Și am închis marea [cu] porți, când se grăbea din pântecele maicii ei ieșind [să iasă]. Și am pus ei norul veșmânt și [cu] negură pe ea am învelit-o. Și am pus ei hotare, punându-i ziduri și porți. Și i-am zis ei: «Până aici vei veni și nu vei merge mai departe, ci în[tru] tine se vor sparge valurile tale!». Oare [nu] asupra ta am rânduit lumina cea de dimineață și luceafărul a văzut rânduiala sa, [ca] să apuce aripile pământului, să scuture pe cei neevlavioși dintru el? Oare tu luând tina pământului ai zidit ființa vie și pe cel vorbitor, pe acesta, l-ai pus pe pământ? Și ai luat de la cei neevlavioși lumina și brațul celor mândri l-ai zdrobit? Și ai venit la izvorul mării și în urmele abisului ai umblat? Și ți-au deschis ție [cu] frică porțile morții și portarii Iadului, văzându-te, s-au înspăimântat? Și ai învățat lățimea cea de sub cer? Așadar, vestește-mi cât de mare [și] care este? Și [în] ce pământ

Poetizând *Psaltirea*, Dosoftei dogmatiza în versuri: „A Ta este, Doamne, lumea și pământul,/ Ce le-ai împlut sângur dintâi cu cuvântul" (Ps. 23, 1-2); „Ce-au poruncit sângur cu cuvântul/ De s-au făcut ceriul și pământul" (Ps. 133, 13-14).

Dumnezeu a gândit lumea din veșnicie și a adus-o întru existență atunci când a dorit, într-o armonie deplină, nemaiexistând nimeni care să cunoască sfatul Treimii și gândul Său: „Cela ce-au pus stelelor măsură/ Și numele [fie]careaș pre făptură [care

---

petrece lumina și întunericului care [îi este] locul? Dacă [poți, atunci] să Mă duci întru hotarele lor. Și [e bine] dacă și cunoști cărările lor. Așadar, ai cunoscut că atunci te-ai născut și numărul anilor tăi [este] mult? Și ai venit la vistieriile zăpezii și vistieriile grindinei ai văzut? Și ți se lasă ție întru ceasul vrăjmașilor, întru ziua războiului și a luptei? Și de unde iese bruma sau se răspândește austrul întru cel de sub cer? Și cine a pregătit curgerea ploii celei înfuriate și calea vuietelor [ei], [ca] să plouă pe pământul care nu [are] om, [în] pustiu, [în] care nu este om în el, [ca] să sature [pământul] cel necălcat și nelocuit și să răsară ieșire de iarbă? Cine este tatăl ploii și cine este cel care a născut bulgării de rouă? Și din al cărui pântece iese gheața? Și bruma, în cer, cine a născut-o, care se coboară ca apa curgând? Și fața abisului cine a zidit-o? Și ai cunoscut legătura Pleiadei și gardul Orionului l-ai deschis? Oare vei deschide constelațiile în vremea lor și pe Esperos/ pe luceafărul de seară de părul lui îl vei aduce pe ele [pe el]? Și cunoști schimbările cerului sau cele de sub cer împreună făcându-se? Și vei chema norul [cu] glas și [cu] cutremur de apă mânioasă te va asculta? Și vei trimite trăsnete și vor merge? Și vor zice ție [trăsnetele]: «Ce este?». Și cine a dat femeilor înțelepciunea țesăturii sau știința broderiei? Și cine [este] cel care numără norii [cu] înțelepciune și cerul întru pământ l-a aplecat? Și a fost revărsat ca pământul [cu] țărâna și l-am lipit pe el ca pietrei cubice [ca pe o piatră cubică]", etc. A se vedea: *Cartea Sfântului Profet Iov*, traducere și note de Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Teologie pentru azi, București, 2017, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2017/10/03/cartea-sfantului-profet-iov/.

a dat nume stelelor],/ Mare este Domnul de tărie,/ Și gândul Lui nime[ni] nu-i să-l știe" (Ps. 146, 13-16).

La creația lumii materiale nu au participat Îngerii – care fuseseră aduși întru ființă anterior – ci ei doar au asistat și L-au lăudat pe Dumnezeu. Conform hexaimeronului ortodox (din care am mai citat cu alte ocazii: vezi, spre exemplu, *Palia istorică bizantină*, având integrat comentariul Sfântului Epifanios al Salaminei), diavolul a căzut în ziua a patra a creației și, cu atât mai mult după cădere, nu a avut nicio contribuție la zidirea lumii.

Cred că e de prisos să mai aducem argumente pentru a demonstra faptul că, în Creștinism, ființele fără rațiune nu participă la crearea lumii. Așa încât ceea ce susține O. Papadima că ar fi viziune ortodoxă în astfel de credințe folclorice sunt simple adaosuri eretice sau rămășițe alterate ale unei perspective precreștine, păgâne. Faptul că în textele aduse în atenție de autor există și unele elemente creștine nu este suficient pentru a susține ortodoxia lor.

Un alt exemplu:

> „Între stele și pământ sunt vămile văzduhului. Ele sunt cutreierate și de diavoli. În orice loc din văzduh și pământ sunt diavoli.
>
> Fiindcă atunci când Dumnezeu i-a blestemat pe îngerii răzvrătiți din cer și-a început căderea lor, au prins a cădea atâția încât părea că rămâne cerul pustiu.
>
> Atunci a strigat Sfete Arhanghel: *Stați!* Și fiecare a încremenit, diavol, unde l-a prins porunca.
>
> Pe aceștia îi urmăresc stelele cu ochii și sfântul Ilie cu trăsnetul. Ei se ascund în orice, în pietre, în oameni.

A întrebat odată Sfântul Ilie pe Dumnezeu: Dar, Doamne, dacă se ascunde diavolul în om, îl trăznesc? – Da, a răspuns Domnul, și eu îi voi duce îndată sufletul în rai”[115].

Existența în sine a vămilor văzduhului și a demonilor din văzduh reprezintă o perspectivă ortodoxă. Restul însă e pură imaginație care brodează în jurul unor concepții ortodoxe. Autorul notează:

„Departe de a fi un conglomerat de superstiții, credințele acestea – văzute astfel prin spiritul care le străbate – încheagă, precum am spus, *o viziune organică, în sens creștin*, a lumii noastre. […] E un creștinism – dacă vreți *rudimentar*, fără prea multe putințe de zboruri în transcendent – dar *organic* și *adânc* (s. n.)”[116].

Se vede de departe că autorul forțează concluziile. Mitul blajinilor/ rohmanilor, considerat de autor „de toată frumusețea și înțelepciunea”[117] – ivit „dintr-un ecou al unui capitol din mult răspândita *Alexandrie*, acela al întâlnirii lui Machedon cu brahmanii”[118] – reprezintă un alt exemplu de contagiune între perspective religioase diferite. Faptul că lumea blajinilor prezintă aspecte care pot fi împrumutate din viziunea creștină a lumii Sfinților este un element care nu ne îngăduie să încreștinăm un mit care nu are nimic de-a face cu Ortodoxia:

„Rohmanii unde sunt ei, postesc tot anul pentru noi, ei țin lumea cu postul, ca să nu ne prăpădim. Numai odată pe

[115] Ovidiu Papadima, *O viziune românească a lumii…*, op. cit., p. 22.
[116] Idem, p. 23.
[117] Idem, p. 44.
[118] Ibidem.

an se înfruptă, cu aceea ce rămâne din găoacele de la noi, când coacem de Paști, de aceea e păcat tare să scurgi atunci ouăle"[119].

De multe ori, etica și teologia ortodoxe sunt împletite cu explicații sau adaosuri populare care sunt greu de segregat (mai ales pentru necunoscători) și care creează impresia falsă a unui creștinism curat și autentic:

> „O credință bucovineană spune că, după ce a desăvârșit creația, Dumnezeu S-a suit la ceruri cu sfinții Săi și a făcut acolo altă lume: Dumnezeu are în cer de toate, ca și aice. Parcă dacă n-am avea noi pâne, nu ni-ar da Dumnezeu? De ce dimineața găsești pe frunzele copacilor ceva dulce ca mierea? Aceea e mana lui Dumnezeu"[120].

Unele concepții sunt ortodoxe, dar puține. Ca spre exemplu: „Sufletul când vine de la Dumnezeu, e așa de strălucitor, ca o lumină strălucitoare și frumoasă"[121]. Nu vedem, însă, în ce constă „pitorescul" și „ingenuitatea" și „puritatea gândirii populare"[122] într-o construcție pe cât de fantezistă, pe atât de rudimentară și lipsită de sens ca aceasta:

> „Dumineca Mare e tot duminica asta, numai cât este mai mare decât toate duminicile de peste an; Dumineca Mare e mama Domnului Hristos. […] Sf. Luni e văcar; el e pe vite, pe oi, pe toate vitele; numai pe cai nu, căci caii sunt ai dracului"[123].

---

[119] Ibidem.
[120] Idem, p. 45.
[121] Idem, p. 112.
[122] Idem, p. 101.
[123] Ibidem.

Necreștină este și antropomorfizarea elementelor cosmice neînsuflețite, ca pământul, stelele, vântul, sau optica folclorică despre imperfecțiunea creației:

> „Vântul e om; stă în al treilea scaun în jos de la Dumnezeu și Dumnezeu îi dă voie când să deie vânt și cât de tare” sau „Vântul e om. Când șuieră tare, atunci el țipă, că se zgârie în mărăcinii de prin gard”[124].
>
> „Pământul e om viu și el, are sânge și vine de sânge ca omul”[125], numai că Dumnezeu a transformat sângele pământului în apă pentru ca oamenii să poată ara mai departe.
>
> „La început soarele și luna își mergeau calea lor zilnică prin aer și le era foarte greu […]. A fost necesară un fel de clacă[126] făcută de toți sfinții din porunca lui Dumnezeu, care din pietre scumpe aduse din adânc, din țara rohmanilor, au clădit cerul ca o imensă cupolă tare și transparentă”[127].

Adică Dumnezeu nu e chiar atât de atotputernic și atotștiutor: El creează, în viziunea folclorică, lumea cu imperfecțiuni și defecte, clădește un univers care are nevoie de reparații și renovări, așa cum se petrec lucrurile în existența umană cotidiană. Și aici are dreptate O. Papadima să remarce foarte adesea faptul că, pentru optica populară, ce e pe pământ este și în cer. Cu alte cuvinte, nu există o diferență fundamentală, ontologică, între transcendență și imanență. Mai grav, diavolul e cel care face uneori rectificările:

---

[124] Idem, p. 98.

[125] Idem, p. 100.

[126] Munca neplătită pe care țăranii erau obligați să o presteze pentru boieri.

[127] Ovidiu Papadima, *O viziune românească a lumii…*, op. cit., p. 100.

> „Încă din zilele dintâi ale creației, el, Diavolul, a observat că nu e lumină: Doamne, nu se vede! Și Dumnezeu a făcut luminătorii. El a băgat de seamă că oamenii dintâi n-au cu ce se hrăni – și Dumnezeu a făcut grânele și plantele"[128].

Aici, Dumnezeu Creatorul nu vedea prea bine și avea nevoie să-I atragă atenția diavolul. Satana pare chiar mai important decât Dumnezeu, ceea ce autorul nu poate să ne convingă că este o atitudine și o perspectivă măcar tangențial convergentă cu cea ortodoxă. Și după cum remarcă însuși O. Papadima, „nici Diavolul aproape nu e privit cu dușmănie" și există „legende care îl privesc pe Diavol cu și mai multă îngăduință – cu un fel de compătimitoare simpatie chiar"[129], cum ar fi:

> „Dracii de aceea trebuie să fie, căci altfel n-ar avea cine ridica soarele. Soarele e tare fierbinte […] În fiecare zi trebuie șaptezeci și șapte de draci ca să-l rădice. Cât e de mare, ei pun mâna pe dânsul, nu-i frige; iar cum îl scot afară toți cad arși și a doua zi vin alții în loc [adică numărul lor e infinit?]"[130].

Pe când dracii par a munci mult, în schimb „Dumnezeu are câteodată în concepția populară gesturi de o neînduplecată cruzime: Sf. Ilie i-a luat Dumnezeu o mână, căci trântea prea tare [cu fulgerul, probabil]"[131] etc.

[128] Idem, p. 125.
[129] Idem, p. 126.
[130] Idem, p. 127.
[131] Ibidem.

Putem continua astfel cu exemplele, dar credem că este de ajuns pentru ceea ce ne interesează. Este evident însă că O. Papadima nu a solicitat atât literatura folclorică, pentru studiul său, cât mai degrabă miturile sau legendele folclorice.

Ne amintim că și Eminescu începuse o epopee cosmogonică, *Genaia* (cca. 1868), în care voia să înfățișeze „creațiunea pământului după o mitologie proprie română"[132], dar a părăsit-o în fașă.

Concluzia lui O. Papadima este aceea că:

> „creștinismul folclorului nostru e o realitate, dar o realitate specifică lui, nu una pur teologică, adică de o nedezmințită fidelitate față de dogme.
>
> În paginile acestei cărți vin […] multe exemple în care viziunea noastră etnică se depărtează de cea biblică, urmându-și liniile ei proprii de structură, deși rămâne mereu creștină, în spiritul ei"[133].

Exemplele recoltate din culegerile de folclor nu ne conving însă în sensul apologiei susținute de autor. Suntem de acord cu el că nu pot fi valabile nici încercările de a descoperi întreagă „mitologia latină" în legendele și superstițiile românești, dar nici nu se poate delimita din acest folclor o viziune pur creștin-ortodoxă asupra lumii.

Deși „astăzi noțiunile de folclor și creștinism coincid aproape la noi"[134], această atitudine se datorează diletantismului, atât în materie de teologie, cât și în materie de folclor, a celor care pot să confunde cele două perspective.

---

[132] *Cf.* M. Eminescu, *Opere*, IV, ed. Perpessicius, Ed. Academiei RPR, București, 1952, p. 459 ș. u.

[133] Ovidiu Papadima, *O viziune românească a lumii…*, op. cit., p. 206.

[134] Idem, p. 207.

Vasile Voiculescu, făcând o sinteză tematică a liricii folclorice, cu exemple ilustrative destul de bine alese[135] (una din cele mai reușite sinteze, sub aspect poetico-stilistic), sfârșește însă cu o concluzie care nu e în spiritul amintit mai sus al confundării Creștinismului cu folclorismul, considerând, dimpotrivă, că „această poezie românească, cu caracter mai mult muntenesc, poezie empirică pământească" este „aproape lipsită de romantism[136], lipsită de religiozitate. [...] Când zic lipsită de religiozitate mă gândesc la nuanța de esență religioasă creștină, nu păgână, relegată toată în literatura religioasă, acel ideal supralumesc, de asceză și tânjire după cer. Dimpotrivă, poezia noastră e o poezie de simțiri, de instinct, nereflectată [fără caracter reflexiv, meditativ], o poezie cărnoasă [...] cu filiație mai degrabă clasică, aș zice traco-grecească"[137]. Culmea e că, în exemplele reproduse de Voiculescu, s-ar putea identifica, totuși, un suflu creștin...

Discuția poate deveni mult mai vastă și aici intervin destul de mulți factori, însă nu intenționăm să inițiem acum o dezbatere amplă asupra folclorului românesc, ci doar să discutăm, în linii mari, despre ideologia unui curent literar, gândirismul.

Spuneam că tradiționaliștii interbelici au preluat de la înaintașii romantici dezideratul acesta al întoarcerii la literatura populară. Tot Vasile Voiculescu, spre exemplu, spunea: „Grimm

---

[135] Vasile Voiculescu, *Lirica populară*, articol reprodus ulterior în vol. *Gânduri albe*, ediție și cronologie de Victor Crăciun și Radu Voiculescu, studiu introductiv, note și variante de Victor Crăciun, cu un cuvânt înainte de Șerban Cioculescu, Ed. Cartea Românească, București, 1986, p. 13-52.

[136] În sensul în care romantismul este definit ca un curent de reîncreștinare a literaturii, de recuperare a valorilor literaturii creștine medievale.

[137] Idem, p. 51-52.

chiar definește poezia tradițională a popoarelor ca forma cea mai înaltă și mai liberă a limbajului omenesc”[138]...

Nicolae Iorga susținuse și el că folclorul poate fi o sursă viabilă pentru marea literatură. Într-o conferință a vorbit despre baladă[139], luând în discuție vechimea ei, faptul că prezența cântecelor bătrânești sau de vitejie la petrecerile domnești sau însoțind armata a fost semnalată în anale și cronici sau în alte mărturii.

Cu toate că nu s-au păstrat balade de o vechime considerabilă (așa-zisul *cântec de luptă* al lui Ștefan cel Mare fiind o creație târzie, pașoptistă, în tradiția romantică a lui Macpherson *(Ossian)*), genul acesta a devenit – între toate tipurile de poezie populară – unul prolific și pentru literatura cultă, în sensul că a prins la poeții moderni, care l-au adaptat destul de bine literaturii noi – în afară de Alecsandri și Coșbuc, trebuie amintiți îndeosebi Radu Gyr, Ion Barbu, poeții grupați în Cercul literar de la Sibiu, care și-au propus resurecția baladei, Nicolae Labiș etc.

În discuția noastră, ne oprim la baladele lui Radu Gyr – din care mi se pare că s-au inspirat, ulterior – ca tonalitate poetică –, Ioan Alexandru și Adrian Păunescu. Nu ne interesează activitatea sa politică, ci activitatea lui poetică.

Ceea ce dorim să urmărim este un fenomen care credem că nu a fost totuși atât de bine explicat, și anume interferența între nou și vechi, între tradiție și poezia modernă/ modernistă. Tradiția venea cu subiectul, cu tema poetică, în timp ce modernismul producea tiparul nonconformist al limbajului poetic.

Cui aparține însă viziunea poetică: omului modern sau celui tradițional? Cu alte cuvinte, este modernul tradiționalist un

---

[138] Idem, p. 16.

[139] Nicolae Iorga, *Balada populară românească. Originea și ciclurile ei*, Ed. Neamul Românesc, Vălenii de Munte, 1910.

om care păstrează principiile omului tradițional, sau îi venerează doar amintirea și îi muzealizează urmele?

Sunt temele baladești doar un pretext pentru o poezie modernă, ba chiar un pretext pitoresc, care să confere – paradoxal – poeziei un plus de modernism, așa cum simboliștii și, respectiv, impresioniștii în pictură, descopereau arta primitivă (cum sesiza tot Iorga într-o altă conferință, în discuția despre folclor)? Întrebări la care vom căuta să oferim un răspuns pe parcurs…

Prefața volumului despre care am vorbit, a lui Radu Gyr, o constituie un articol publicat în *Gândirea*, din 1938, intitulat *Baladă și eroism*, din care aflăm apologia poetului pentru baladă. Autorul afirmă că „arta populară" este „spovedania unui neam întreg, în tot ce spovedania cuprinde mai curat și mai adânc ca trăire internă"[140]. Preferințele sale sunt motivate astfel:

> „Iar dintre toate genurile poetice, balada mi se pare cea mai încăpătoare pentru profunzimile sufletești ale unui neam. În doina noastră, sau în alte producții lirice populare de aiurea, se închide exclusiv sensibilitatea unui suflet. În baladă, sufletul aduce cu el, pe lângă afectivitate, funcțiuni ale intelectului – reprezentările și imaginația – cât și energia volițiunii"[141].

Cântecele de vitejie (*chansons de geste*, *Nibelungenlied*) întrupează valorile eroismului în literatura europeană, spune el mai departe. Iar în ceea ce privește „eposul popular românesc", în baladă „pot fi descoperite adevăratele fundamente ale sufletului nostru autohton"[142].

---

[140] Radu Gyr, *Balade*, Ed. Lucman, București, 2006, p. 5.

[141] Idem, p. 9.

[142] Idem, p. 15.

Desprinde patru balade „reprezentative pentru sufletul etnic românesc”, *Miorița*, *Mănăstirea Argeșului*, *Corbea* și *Toma Alimoș*, în care se cuprinde „întreaga verticală a elevațiunii noastre spirituale în poezie”[143].

Conchide:

> „tinerețea noastră se recunoaște numai în două mari oglinzi: în ideile lui Eminescu [care n-au fost înțelese prea bine!] și în sufletul baladei populare”[144].

Dar *ideile lui Eminescu* – dacă nu e vorba, totuși, numai de ideile politice, ci de ideile privitoare la recuperarea trecutului literar, deși pe acestea nu le-a sesizat mai nimeni dintre tradiționaliști, în afară de Iorga – sunt bune de citit și de aplaudat, fără a se și grăbi mulți să urmeze patosului său în a cerceta adevărata tradiție veche. Spre exemplu, munca de rob pe care a făcut-o Eminescu pentru a cunoaște și a valorifica tradiția literară veche nu a fost urmată de gândiriști. Fără a desconsidera creația populară, nu ne putem opri totuși să observăm că folclorul era mai la îndemână…

Gyr a scris într-adevăr o serie de balade culte, incluzând temele și motivele obișnuite ale baladelor populare (vitejia, eroismul, haiducia, dragostea, gelozia, moartea, natura solidară, mama îndurerată etc.), urmărind un fir narativ cunoscut sau dezvoltând altele similare. Limbajul și viziunea poetică sunt însă noi, moderniste, fără să afecteze prin aceasta sensurile vechi ale baladei. Prin urmare, poemele sale nu pun probleme de interpretare, semnificațiile fiind în cea mai mare parte cunoscute. Importantă pentru el a fost cultivarea sentimentelor înalte și autentice: onoarea, dragostea, recunoștința, datoria.

---

143 Ibidem.

144 Idem, p. 23.

Ca și în lirica populară, întâmplările din baladele sale sunt menite să devină pildă, oferind narativului un rol de exemplaritate, de paradigmă etică. Nu l-au interesat metafizica sau mistica în poezie. Nici introspecția sau mărturia devenirii personale în sens religios, ca pe Arghezi, Blaga sau Voiculescu.

În spatele formulei poetice baladești se află, deci, un sens militant, o intenție moralizatoare/ educativă, care se adresa noilor generații (urmărind în același timp să nu se întrerupă tradiția baladei pe care gândiriștii o considerau foarte veche, pe linia tezelor romantice asupra folclorului care reeditează o mitologie ancestrală), care este însă de natură să mulțumească și pretențiile esteților, deoarece nu face rabat de la datoriile artei moderne față de frumos și estetic.

Interesant de investigat în versurile sale rămâne, așadar, metamorfoza limbajului poetic. Invenția este numai la nivelul limbajului, care poate oferi o materie de studiu interesantă cu privire la poezia acelei epoci.

Radu Gyr depune aproape întreg efortul creator în elaborarea și cizelarea unei limbi poetice proprii, ajungând la un oarecare rafinament estetic, care este de luat în considerare.

Incitantă este mai ales sculptura metaforelor poetice, concentrarea imaginilor în expresii lapidare în stare să rezume o situație sau un aspect. Efortul aparține unui poet care – precum Alecsandri odinioară, dar într-o măsură mai pregnantă și personalizată – înnoiește veșmintele baladei și o transformă într-un obiect propriu culturii moderne.

Elementul religios se reduce la poemele care au temă religioasă explicită sau este plauzibil asociat cu anumite atitudini, care implică relevarea virtuților și inflexibilitate morală, determinare categorică în ciuda supliciului și a morții, fără a mai fi în mod indubitabil consemnat prin fapte și gesturi liturgice. În

majoritatea situațiilor, faptele eroilor sunt asumabile moralei creștin-ortodoxe.

Două poeme, din acest volum de *Balade*, sunt autodefiniri pe un ton arghezian – folosind umilința și limbajul democratizat ale lui Arghezi (pe filiera Hugo-Baudelaire, ca principii poetice, și a lui Villon-Rimbaud, ca experiență existențială și poetică) și, în același timp, apelează la ritmul și unele motive liricii folclorice: *Basm* și, respectiv, *Cântec 14*:

Măi, ce Făt-Frumos blestemat am fost eu!

N-am răpus nici un zmeu,
n-am tăiat nici un cap de balaur…
În fața mea *s-au închis* toți *codrii de aur*.

Palatele de mărgăritare
s-au ferecat cu drugi și zăvoare.
Fântânile, cu adâncul zăcut,
mi-au dat mormoloci de băut.
Stelele mi-au întins *aguridă*,
Grădinile, viermi și omidă… etc.

(*Basm*)

*

Ars de cer și anafteme[145],
Mergi pe sub furtuni de steme.

---

145 Anateme.

Pasul tău cum calcă rar
pare candelă, fânar. /…/

Dar la mâinile-amândouă
ai cătușe reci de rouă,
și la gât, bătut în ghint[146]
cu cinci litre de argint,
duci cinci litre mari de vis
și-o oca[147] de paradis…

Hoț, tâlhar de campanule[148],
vechi geambaș[149] de libelule.
Treci bolborosind cuvinte
de amnar și mărgărinte,
aiurând și pierde-vară,
furând melci și tămâioară…

Hei, bătu-te-ar sfinții toți,
derbedeu de-azur și hoț,
răzvrătit golan răzleț,
scris în aur pădureț!…

Mânca-te-ar zodia, zmeul,
șerpii groși cât curcubeul!…
Unde mergi călcând zănatic

---

[146] În fier.

[147] Unitate veche de măsură, care era echivalentul a un litru/ un kilogram și-un sfert.

[148] Flori albastre sau violete în formă de clopoței.

[149] Vânzător de cai sau cel care intermedia vânzarea cailor.

pe cobuz[150] de-argint sălbatec,
hoțoman
prin măghiran[151],
slugărind pe la străin
pentru cântece și crini?

– Merg ca să mă bag argat[152]
la un dor de matostat[153].
Nu la grajd, nici în ogradă,
ci la gleznă de zăpadă…

– Și simbrie[154] ce i-ai cere?

– Ochii mari de giuvaere,
dinții cu mărgăritare,
sânii albi cu mărțișoare…

Între timp, în 1941, apăruseră și *Cântecele țigănești* ale lui Miron Radu Paraschivescu – care sunt, de fapt, mai puțin țigănești și mai mult argheziene.

Radu Gyr nu va insista, însă, nici asupra autodefinirilor și nici pe acest tipar poetic care idealizează sau alegorizează experiența damnatului sau a lotrului[155].

---

150 Înseamnă și o specie de fluier sau de caval, dar și un instrument cu coarde asemănător lăutei.

151 Maghiran. O plantă cu flori roșietice sau albe, cultivată pentru mirosul ei plăcut. Numită științific *Origanum majorana*.

A se vedea: https://en.wikipedia.org/wiki/Marjoram.

152 Slugă.

153 Matostatul este o piatră semiprețioasă de culoare verde.

154 Răsplată, leafă, salariu.

155 A hoțului, a tâlharului.

Și pentru că tot suntem în zona artelor poetice, Gyr este autorul unui poem, în descendența lui Macedonski și în corespondență cu Doinaș, care glosează pe tema vânătorii idealului. Poemul, intitulat *Balada păsării măiestre*, este destul de lung, așa încât vom reproduce numai o parte din el:

Printre luciri de cornuri și junghiere,
vâna și el cu prințul în păduri.
Gorunii-aveau suspine verzi pe guri
și apele pe buze giuvaere.

Era-ntr-a patra zi de vânătoare…
Istețe slugi stârneau vânaturi noi
și cerbii-ngenuncheau pe frunze moi
și vulturii se prăvăleau din soare.

Un „tânăr curtean” zărește „o pasăre-minune” și este cucerit de frumusețea ei:

Safire și mărgeane și rubine
se răzvrăteau și se-mpăcau în ea,
vrând izbucnirea flăcării să-i dea
și *liniștea sfințeniei senine*. /…/

În pitulări topea văpăi domoale,
ca să țâșnească iar din ascunziș,
cu fulgere ciudate din frunziș
și mai ciudate stingeri de metale.

Nu reușește, însă, a o vâna:

Din ieri în azi, din zori în amurgire
și din amiezi în nopți cu licurici,
călca pe timp, fugea pe clipe mici,
ca pe spărturi și cioburi de potire.

Și, deodată, pasărea zglobie
pe nicio creangă n-a mai tresărit
nici rumene frânturi de răsărit,
nici verzi crâmpeie dulci de veșnicie.

O pierde din vedere: „se-napoia ursuz și fără pradă,/ ca năclăit de fiere și oțet,/ și după el venea pădurea-ncet/ cu capu-n piept, pe drumuri de baladă”.

Alergând după ea, se îndepărtase tot mai mult de prințul său și de ceata vânătorilor și se rătăcise, ajungând în păduri necunoscute:

Gândea că i-a lăsat la o frântură,
la un crâmpei sau așchie de ceas,
și-acum pădure-ntreagă-avea alt glas
și vântul alte cântece pe gură. /…/

Oftând, ieșea din veacuri pădurețe,
din codrul ce-ngropase-adânc sub chei
și pasărea cu aripi de scântei
și prințul cu alei de tinerețe.

Iar după el, fugindu-i sub călcâie,
sau fluturându-i zdreanța uneori,
vântul venea cu sânul plin de flori,
punând pe toate smirnă și tămâie.

Precum eroul basmului *Tinerețe fără bătrânețe…*, tânărul se întoarce după lungă vreme în cetatea sa de odinioară, dar găsește aici alte generații de oameni. Aceștia nu sunt interesați de poveștile lui: „El le vorbea de tainice păduri/ și de năluci cu aripi de rubine”.

Mai întâi îl ascultă copii, apoi nici ei…și toată lumea îl gonește ca pe un nebun. Este alungat afară din cetate „într-un amurg ce-și desfoia păunii”:

Porni apoi în zdreanța lui amară,
cu pașii frânți, cu umerii subțiri,
spre zarea aromind a trandafiri
și-a fagure de miere și de ceară.

Domol și șchiopătând prin toți scaieții,
mergea să moară-n marile păduri
unde-și lăsase torba[156] cu frânturi
și straiele și chipul tinereții.

Luna-aromea a cimbru și-a țintaur[157],
suia din râpi, cădea din nou în văi
și soarele venea să bea văpăi
din ape, ca un roșu cerb de aur. /…/

Dar nu-i păsa de-avea să-și mai găsească
pădurile aievea sau deloc.
Pe umăr îi sta pasărea de foc,
mai mare parcă, mai împărătească.

---

[156] Tolbă, desagă, traistă.

[157] E vorba *cintaur*. De planta *Centaurium erythraea*: https://en.wikipedia.org/wiki/Centaurium_erythraea.

El surâdea și șchiopăta-nainte…
Și stelele ieșind din scorburi mari,
l-mpresurau cu zumzet de bondari
și luna-i gâlgâia peste veșminte.

Iar după el, fugindu-i sub călcâie,
sau fluturându-i zdreanța uneori,
vântul venea cu sânul plin de flori,
punând pe toate smirnă și tămâie.

Poemul vorbește în mod alegoric despre uitarea și nepăsarea de sine în alergarea după împlinirea spirituală, întruchipată de pasărea măiastră.

Mulți termeni poetici, în versurile pe care le-am reprodus mai sus, fac trimitere la sfințenie, fără însă ca poetul să ofere detalii specifice sau trimiteri clare la viața ascetică ori la nebunia pentru Hristos. Sugestiile în acest sens sunt însă numeroase…

Radu Gyr ne deprinde cu elasticitatea materiei și cu o mare capacitate de a trece de la grosier la volatil și invers. Lucrurile își împrumută sau își metamorfozează caracteristicile cu destulă agilitate, și de aici rezultă un câmp fertil de tropi și imagini poetice diafane și unduitoare:

Chiote albastre de pandur[158]
apele dau buzna-n dimineți
cu spinări zbârlite de mistreți
și lichide vulpi de aur pur.

(*Țară*)

[158] De soldat de sec. 18-19.

Tot aici descoperim și o poezie a toamnei:

Toamna. Țara-ntinde vistierie
Și minuni de meșter iconar.
Calci peste brățări și-aurărie,
mergi prin curcubee și prin jar.

Sus, pe harfe[159] lungi, foșnesc cocorii.
Piersicii se-ncurcă-n aripi grele.
Meri de foc se scutură de stele
și Brumar miroase a podgorii…

O alegorie diafană este și *Domnul de rouă,* după o legendă oltenească (cum precizează autorul) – pentru care și Bolintineanu oferise o variantă.

Povestea este a unui *voievod de rouă* a cărui mireasă este floarea ce se deschide de dimineață, înainte de răsăritul soarelui:

În baladă plânse,
ori în amintire,
Domnul cu nestânse
umbre de safire?

Rouă care arde,
lacrimă sau cneaz[160] e,
de se teme chiar de
luna de topaze[161]? /…/

[159] Harpe.
[160] Prinț rus.
[161] Pietre prețioase de culoare galben.

Stele-l văd cum calcă
peste flori serafe[162]
și voievodal că
umblă pe garoafe…

Fagul și tufanul
sună din chimvale.
Suie, grav, rădvanul[163]
depărtări ovale,

unde-n așternuturi
de polen subțire
dornică iubire
cheamă cu săruturi.

Alba lui mireasă
și-a cules pe gene,
pentru el, mătasă,
nopțile vâlcene. /…/

Tremură-n oglindă
și inel-coconul.
Fuge să nu-i prindă
zorii faetonul.

Înapoi alergă
giuvaerul rece,
ziua să nu-l spargă,
cerul să nu-l sece…

---

[162] Îngerești, serafimice.
[163] Caleașcă, trăsură de lux acoperită.

Agurizi amare
Plângi, de-acum, baladă.
O tristețe mare
pe stihuri să cadă…

Bate cozianul[164],
nopți de primăvară.
Fâlfâie rădvanul,
clar ca o vioară. /…/

Soarele-l întrece,
Aprinzând țintaur.
Domn de perlă rece
E rănit de aur. [etc.]

Ca mai târziu Ioan Alexandru, Gyr evocă, într-o serie de poeme, personalități (începând de la *Dacul* până la *Mureșan* și *Peneș curcanul*), cu intenția de a recapitula în portrete momente esențiale din istoria românească.

Ne-am oprit la un poem dedicat unui cunoscut copist, *Popa Ion Românul din Sâmpetru*:

Zic unii că ni-i limba într-o rână,
cu noduri, cum ciomagul de gorun[165] e…
Dar eu dintr-însa scot ca din fântână
găleți adânci de basm și rugăciune.

Aici, în limba asta proastă foarte,
pe Maica Domnului o chem cu pana

[164] De la Mănăstirea Cozia.
[165] O specie de stejar.

și printre sfinți o las să umble-n carte,
pe vorbe ca văzduhul și icoana.

Mi se zbârlesc ca lupii-n jurul stânii
cuvintele, când scrie cum se bate
cu împăratul Por și cu căpcănii[166]
cel Alissandru, prea vestit în toate…

Și-mi trece-un duh de flori de căldărușă
prin pana ce s-apleacă în tăcere,
punând o înțeleaptă Alghinușă
să care pe hârtie stupi de miere.

Măi, câte știe să mai iște graiul!…
Că, uite, poți în vorba asta strâmtă
Să legi pucioasa iadului cu raiul
Și sângele cu dezmierdarea sfântă…

Aluziile sunt evidente la *Alexandria* populară și, respectiv, la *Floarea darurilor* sau *Albinușa*.

Recunoaștem și o mărturisire poetică din partea lui Radu Gyr. Și el știe a lega „pucioasa iadului cu raiul/ Și sângele cu dezmierdarea sfântă”, în baladele sale. Pentru că diafanul/ inefabilul despre care am vorbit mai devreme sau sublimul prețiosului în care este exprimată scânteierea cosmică („Grei dorm bivolii tăcerii tolăniți în fund de zare./ S-a lungit în cer, pe labe de topaze, Ursa-Mare” *(Poemă veche)*), sunt cumpănite de limbajul greu, morbid chiar, al simptomelor suferinței:

[166] Căpcăunii.

Bate vântul vinerea.
Inima, ca o jivină,
stă tânjind în vizuină,
în lingori[167] de iarbă rea.

(*Cântec 6. Bate vântul vinerea*)

*

În sălbatice zănoage[168]
ape fierb adânci.
Jnepii[169] suie, greu, pe brânci,
Basmu-n văi se trage.

Peșteri ies, sub râpi, să prade…
Scapără ereți[170],
când se scaldă dimineți
goale, în cascade.

Urme de sălbăticiune
pe coștile[171] zac.
Cetinele sună-a veac
și a rugăciune. /…/

Dau târcoale [vulturii] în lumină
c-au aflat un leș.

[167] Lingoarea = febra tifoidă.
[168] Ochiuri de apă formate pe cursul unui râu.
[169] Pini pitici și strâmbi. Ienuperi.
[170] Păsări răpitoare de zi asemănătoare uliilor.
[171] Pe vârfuri de munte.

Părea *floare de cireș*
fața lui mezină… /…/

Pajuri[172] au scobit, flămânde,
ochii unde, ieri,
lăcrimară primăveri
și fântâni rotunde.

Pliscul sfârtecă și gheara
rupe-n măruntai…
Către *cearcăne de rai*
munții-și urcă tiara[173]. [etc.]

(*Balada din Bucegi*)

Adevărate exemple de poezie macabră întâlnim însă în *Balada fratelui care-a murit de ciumă*. O tânără mireasă, fiică de domn/ împărat, își urmează soțul într-o țară îndepărtată, spre durerea nealinată a mamei sale:

Nunul mare[174] tot închină
plosca pentru miri:
– Fiți ca paltinii subțiri,
ninși de lună plină.

Să vă fie sfânta noapte
cuib de borangic,

[172] Acvile. Care sunt păsări răpitoare mai mici decât vulturii dar mai agile decât ei.

[173] Coroana, mitra.

[174] Nașul mare de la Căsătorie.

ziua să vă fie spic,
greu de boabe coapte… /…/

Numai colo-n cap de masă,
maica fetei, vezi,
o bat doruri cu zăpezi,
bocet o apasă.

Are-n ochi lingori de fiară,
săgetată-n plin:
– Fata maicii, galeș crin,
albă căprioară,

ah, răsăriteanul mire
mi te ia cu el,
către Marea de oțel
și de reci safire. /…/

Vorniceii și mesenii
simt în piept un spin,
parcă-n bliduri au venin,
vipia gheenii.

Un frate al tinerei mirese (se subînțelege că ea era singura fată la părinți) se leagă atunci cu jurământ ca, peste trei ani de zile, să o aducă din nou acasă pentru „un pătrar de an”:

dar mă leg pe cer și soare,
și pe duh și grai,

și pe sfântul jărăgai[175]
care-n piept dogoare,

pe bubat, pe neagra ciumă,
pe mormânt și iad
și pe ochii care cad
plini de viermi în humă,

și pe jalea sfintei mume
suptă de oftat,
și pe țâța ce mi-a dat
pași și vlagă-n lume …

Jurământul acesta e premonitoriu…

Împlinindu-se vremea, mama îi urează fiului care-și ia „trascău[176] și slană[177]” în desagă și pleacă „când se-anină[178]/ zorile de geană”:

Duce-mi-te-ai duce,
troienit de floare.
Vântul cu ștergare
fruntea să-ți usuce.

Plosca să ți-o împle
roua din vâlcele.
Stelele să-ți spele
truda de pe tâmple.

[175] Jarul, jăraticul din sobă. Dar aici e vorba de dragostea pentru ea.
[176] Rachiu tare, basamac, holercă.
[177] Slănină, șuncă.
[178] Se ating.

Cerbii să-ți învețe
murgul[179] cum să fugă.
Luna fie-ți glugă,
basmele podețe[180].

Să nu-ți iasă-n cale
lotrii cu prăsele.
Duhurile rele
să nu-ți dea târcoale. /…/

să nu-ți bei din oale
cugetul, ci lângă
vinul tău să plângă
jalea maicii tale.

Fugi de așternutul
coapselor de miere /…/

Și când, toamna, prunii
își aprind feștila,
să-mi aduci copila
ca zăpada lunii…

Tânărul își ține jurământul și nu se abate din drum, dar trece printr-un ținut în care bântuia ciuma. Și deodată lexicul poetic se modifică fundamental, poetul învecinându-se cu limbajul blestemelor argheziene:

[179] Calul de culoare închisă.
[180] Poduri mici.

Vânt de stârv stătut,
boare de coptură.
Toate-n preajmă put
de-o duhoare sură. /…/

Și pe câmp, prin snopi,
zumzet de tăune:
leșuri fără gropi
coc putreziciune.

Stârvuri îi ațin,
căile, oriunde,
lăcrimând venin
din găoci afunde.

Imaginile sunt de un infernal grotesc, de un insuportabil realism, încât cuvintele par invective la adresa vieții:

Și-ntr-o seară grea,
cu năluci schiloade,
cade-n drum din șa,
printre leșuri cade.

Carnea i-a-nflorit
de-o vâscoasă linte.
– Ah, spre răsărit
Vreau să merg-nainte!

Tâmpla parcă-i stup,
subsoara coace.

Bube sparg pe trup
mari cât o răgace[181]. /…/

S-a umplut de cheag
gura lui, de fiere.
Chipul maicii drag
tremură părere.

Tânărul moare…iar maica sa crede că el nu și-a respectat jurământul și îi blestemă trupul ca să „n-aibă somn și n-aibă pace/ și nici lin mormânt./ Asprul, greul legământ/ ducă-l prin răstoace[182]".

Și mortul se ridică, transformat în strigoi, și pleacă spre a-și împlini cuvântul dat:

Și-n noaptea de scamă,
sub lună de-aramă,
stârvul cu dulamă
se ridică-n scări
și se-mplântă-n zări… /…/

Ah, obrajii lui
somnul lutului.
Ah, pe gura lui
dâra viermelui.
Fruntea lui arcuș,
cârtiței culcuș.

[181] Rădașcă.
[182] Gârle. Ape puțin adânci și mlăștinoase.

Ochii mari și goi
găuri amândoi.
Trupul, ros de ploi,
de tânăr strigoi,
stârv neodihnit
dus spre răsărit…

E un portret în totală disonanță față de cel al tânărului ciobănaș din *Miorița*. Aici, dramatismul nu este câtuși de puțin îndulcit, iar suferința nu își află un sens mai înalt, ci este anihilatoare.

Tablourile din registrul sublimului sunt menite sublinierii contrastului (chiar dacă întregul cosmos pare afectat de tristețea generală):

Către vămi cerești,
suie-nalta Mare
largi, împărătești,
trepte foșnitoare.

Și din adâncimi
valu-amar dezgroapă
plâns de heruvimi,
rătăcind sub apă.

Luna din genuni
peste valuri pune
uriași păuni,
trista ei minune.

Din opale reci
face foișoare…
Umbră, unde treci?
Umbră, ce te doare?

Fericirea conjugală în care trăiește sora sa constituie un alt element de contrast cu situația indescriptibilă a tânărului. În aceste condiții, el îi cere „calului-nălucă” să îl ducă „în altă parte,/ dragostea nu pot/ s-o scufund în moarte”.

Iar el: „abur s-a făcut/ fratele de lut”.

Este o temă romantică („tema *Lenore*”[183]) care glosează pe seama destinului implacabil și absurd. Se întâlnește în folclorul românesc: balada *Voichița*. O variantă a oferit Asachi, prin *Turnul lui But pe muntele Pion*, și ulterior Coșbuc, în *Blestem de mamă*.

Se observă, însă, cu ușurință, că Gyr este tributar baladelor și cântecului popular în ceea ce privește temele și ritmul versurilor, limbajul poetic fiind însă inovator, modernist, în raport cu lirica populară.

Nu putem vorbi însă de o viziune poetică personală, decât, poate, la nivelul limbajului. Se pot remarca interferențe cu Arghezi (mai adesea) și chiar cu Ion Barbu, în ce privește limbajul poetic. Ba chiar, printr-o anumită lejeritate a combinării nivelurilor lexicale și stilistice și prin utilizarea unui tipar existențial (cel puțin aparent) comun și accesibil, poate părea că anunță

---

[183] *Cf.* D. Caracostea, *Lenore. O problemă de literature comparată și folclor*, București, 1929, apud Emil Turdeanu, Laetitia Turdeanu-Cartojan, *Studii și articole literare*, scrieri din țară și din exil publicate cu o postfață și note complementare de Mircea Anghelescu, Ed. Minerva, București, 1995, p. 135.

Discuția pleacă de la balada romantică *Lenore*, a lui Gottfried August Bürger.

chiar lirica mai nouă și relaxarea programatică a postmodernilor față de retorică, metafizică și alegorie.

Gyr încearcă și o variantă cultă a *Mioriței*:

Că m-a dus rădvan de nuntă
tras de șase cerbi subțiri,
mire-nalt sub stea căruntă,
cum pe lume nu sunt miri. /…/

Și la sfânta cununie
munții falnici ne-au fost nuni.
Scoborând[184] din veșnicie
ne-au dat vulturii cununi.

Și, tulpină de tulpină,
ne-au dus brazii în alai,
pe-o sprânceană de lumină,
lâng-o lacrimă de rai.

(*Balada unui plai de munte*)

Portretul tânărului pornește de la detaliile baladei populare:

fața ta de pecurar[185]
lapte dulce din șiștar[186];
noaptea cu miresme-ncete
s-a oprit la tine-n plete;
corbul scuturând din pene
ți-a trecut peste sprâncene;

[184] Coborând.
[185] Păcurar, păstor, cioban.
[186] Vas de lemn sau de metal cu toartă în care se mulge laptele.

plaiurile ierbilor
ți-au dat ochii cerbilor
și-un luceafăr voinicel
ți-a tras trupul prin inel, –
fătul maicii dulce,
primăvară dulce…

Poetul a folosit adresarea de la final din *Prohodul Domnului*: „Primăvară dulce, Fiul meu preadulce, frumusețea unde-Ți-a apus?”[187]. De asemenea, imaginea miresmelor nopții în plete ar putea fi inspirată din *Cântarea Cântărilor*: „capul îmi este plin de rouă și părul ud de vlaga nopții” (Cânt. 5, 2)[188]. Tot aici se regăsește și amănuntul părului negru ca un corb: „părul lui, păr ondulat, negru-nchis, pană de corb” (Cânt. 5, 11). ÎPS Bartolomeu Anania a tradus: „cu plete’n valuri, negre *cum e corbul*”[189]; iar Ioan Alexandru: „Buclele lui, teacă de flori de curmal/ Negru *precum un corb*”[190]. De altfel, portretul *Celui Iubit* se află în acest capitol (Cânt. 5, 10-16) și ar fi putut constitui o sursă de inspirație și pentru balada populară (așa cum s-a întâmplat cu psalmii în versuri ai lui Dosoftei, deveniți, unii dintre ei, colinde și cântece), dacă acest text a fost (și e foarte probabil să fi fost) cunoscut din Biserică:

> „Iubitul meu [este] alb și rumen [în obraji], ales din zeci-de-mii. Capul lui [este] de aur și de aur-curățit, [iar] buclele [capului] lui [sunt] brazi negri ca corbul. Ochii lui

[187] *Triod*, Ed. IBMBOR, București, 2000, p. 659.

[188] *Cf. Biblia*, ediția sinodală 1988.

[189] Idem, ediția sinodală 2001.

[190] *Cântarea cântărilor*, studiu introductiv de Zoe Dumitrescu-Bușulenga, traducere din limba ebraică, note și comentarii de Ioan Alexandru, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p. 38.

> [sunt] ca porumbițele peste plinătățile apelor, spălați în lapte, șezând peste plinătățile apelor. Obrajii lui [sunt] ca cupele aromatelor ridicând arome. Buzele lui [sunt ca] crinii, picurând smirnă [din cele care sunt] pline. Mâinile lui [sunt] lucrate [din] cele ale aurului, pline de tarsis, [iar] pântecele lui [este din] tablă de fildeș peste piatră de safir. Pulpele lui [sunt] stâlpi de marmură întemeiați pe piedestaluri de aur. Fața lui [este] ca Libanosul, ales ca cedrii. Gâtul lui [este] dulceață și dorință întreagă. Acesta [este] iubitul meu și acesta [este] apropiatul meu, fiice ale Ierusalimului! …[191].

Numai că, în balada lui Gyr, maica îl blestemă pe ucigaș (renunțând, prin urmare, la seninătatea și blândețea acceptării jertfei din varianta pe care o lăuda tocmai pentru aceste caracteristici):

– Primăvară dulce,
fătul maicii dulce.
Cine ți-a-nroșit cununa,
Vază-ți lacrimile-ntruna.
Cine mi te-a rupt din rod,
vază-ți chipul peste tot.
Cui îți frânse dimineața,
ochii tăi să-i frigă fața.
Cui ți-a stins luna din fag,
chipul tău să-i plângă-n prag,

[191] *Cf*. Sfântul Profet Salomon, *Cântarea Cântărilor*, traducere și note de Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Teologie pentru azi, București, 2015, *cf*. https://www.teologiepentruazi.ro/2015/02/18/cantarea-cantarilor/.

ochii tăi să i s-aprindă
ca luceferii în tindă,
ca vârful cuțitelor,
ca dogoarea plitelor /…/

Și cum geme orce[192] trunchi
cade soarele-n genunchi,
ulii-ncep să scapete,
apele să șchioapete
și-n văzduh ai spune că
vămile se-ntunecă.

E o plângere cosmică…

Ucigașul, nemaigăsind nicăieri odihnă, văzând pretutindeni numai chipul celui ucis, își pregătește singur ștreangul, ca Iudas.

Demersul lui Radu Gyr nu ni se pare motivat doar de dezideratul de a reînvia balada, ci determinat, deopotrivă, și de năzuința de a concepe o poezie modernă, într-o formulă mai puțin sau deloc vehiculată.

Formula baladescă nu a făcut decât să ofere un tipar foarte convenabil pentru o poezie militantă, în cazul lui Gyr, și să asume un spațiu rămas liber, nefructificat cu adevărat, cel al poeziei narative, în cazul *Cercului literar de la Sibiu* (Ștefan Augustin Doinaș și Radu Stanca).

Cercul literar de la Sibiu a susținut și el, programatic, resurecția baladei. Dar revitalizarea baladei și a folclorului era apanajul tradiționaliștilor. Blaga însuși, în jurul căruia s-a format acest Cerc, era receptat, chiar de Lovinescu, ca tradiționalist, iar de Călinescu drept ortodoxist. Mai mult, cerchiștii susțineau și legătu-

[192] Orice. Formă pe care o folosește și Budai-Deleanu.

rile poeziei cu moralismul și cu tradiția literară mai veche (Budai-Deleanu, Codru-Drăgușanu…). Așa încât, ceea ce au înlăturat ei era teza reînvierii folclorului și teoria militantă în sens naționalist. Acestea însă credem că deja funcționau, chiar și în cazul gândiriștilor, ca o trenă suprimabilă, valabilă într-un anumit context social și politic (Radu Gyr poate fi citit astăzi și analizat ca o voce poetică originală în peisajul vremii). Cerchiștii au păstrat fondul problemei – deși ideea în sine nu le-a aparținut (o susținuse practic, sub altă formă, și Nicolae Iorga, după cum am arătat) – : aceea de a folosi formula baladescă pentru a concepe un alt tip de poezie modernistă.

Și după cum spuneam mai devreme, tendința acesta ni se pare că exprimă o saturație sau o lipsă de aderență față de lirica religioasă și metafizică (reprezentată de Arghezi, Blaga, Barbu, chiar și Bacovia: am arătat altădată de ce; va reveni la ea Nichita Stănescu) sau, mai bine zis, față de o anumită expresie a ei (exprimarea profund simbolică și metaforică), și o întoarcere către narativ (nici acesta nu este complet dez-alegorizat) care vine, într-o anumită măsură, în întâmpinarea poeticii postmoderne de mai târziu.

Insolitul situației constă în faptul că soluția, în speță, a venit de la tradiționaliști. Față de gândiriști, cerchiștii nu fac decât să se orienteze spre alte modele decât cele oferite de folclorul românesc, dar, în esență, este vorba despre un procedeu literar identic.

Așa încât motivațiile resurecției baladei sunt complexe (diferite de la caz la caz) și se întind pe o perioadă îndelungată de istorie literară. Avem în vedere (pentru că tot am menționat faptul că cerchiștii îl asumau și pe Budai-Deleanu ca înaintaș) și aspectul inserării ei destul de timpuriu în literatura noastră cultă, și anume în *Țiganiada* lui Ioan Budai-Deleanu. Am sesizat cu altă

ocazie și am comentat parțial această situație[193]. În mod cert, se poate considera că autorul a simțit spiritul veacului preromantic, cu toate că a ținut să compună o epopee (chiar și satirică), apelând, deci, la un gen clasic – antic chiar – în toate sensurile. Dar, la noi, în istorie, și în istoria literară, paradoxurile se simt la ele acasă.

Mai logic ar fi să considerăm că Budai-Deleanu a recurs (inițial) la modelul ideal al *Alexandriei* populare, pentru că era romanul eroic cel mai cunoscut în tradiția veche la români, iar în ceea ce privește balada, cântecul de nuntă și basmul, acestea au legătură cu personajele epopeii, autorul apelând la ele pentru nota de autenticitate (în sens aristoteliciano-renascentist, dar tot ar putea cineva să-l considere și precursor al lui…Camil Petrescu) pe care a căutat în permanență să o acorde lucrării sale. Și este destul de derutant, în această discuție despre lirica folclorică intertextualizată în opera lui Budai-Deleanu, faptul că autorul pare că o depreciază (ceea ce nu mai e un sentiment romantic) și că însuși gestul lui creator este îndreptat spre întemeierea poeziei culte („poesie noao”) în literatura română și împotriva a ceea ce el numește „cântece de doru lelii și de frunză verde și ca de aceste[a]”[194].

Basmul din *Țiganiada*, spre exemplu, prelucrează câteva elemente dintr-o legendă românească, *Ciubăr Vodă*, în care apar personaje-țigani, vrăjitori – un motiv consistent, credem, pentru ca autorul s-o valorifice în opera sa. Un episod ne amintește de cetatea vrăjită din epopee: fiul lui Ciubăr Vodă, un fel de Făt-

---

[193] A se vedea volumul al 4-lea al *Istoriei* de față, Teologie pentru azi, București, 2020, p. 25-29.

[194] Ion Budai-Deleanu, *Țiganiada sau Tabăra țiganilor. Poemation eroi cómico-satiric alcătuit în doaosprăzece cântece*, ediție îngrijită de Florea Fugariu, repere istorico-literare de Andrei Rusu, Ed. Minerva, București, 1985., p. 16 și 46, n. 3 și, respectiv, n. 1.

Frumos, „ajunge la un palat minunat, pe vârful unui munte”, unde se căsătorește cu o „zână frumoasă” – uitându-și soția, pe Ileana Cosânzeana – căreia însă, într-o zi îi desprinde baierul[195] și toată vraja dispare: palatul nu există și zâna e o babă-cloanță. Mai mult decât atât, revenind acasă, în locul soției găsește o „țigancă bătrână”, vrăjitoare, care îi transformase slujitorii în animale și care invoca demonii[196] – având deci abilități comune cu Brândușa din *Țiganiada*. Câteodată, rațiuni felurite fac să se intersecteze opere/ literaturi îndepărtate ca viziune sau concepție.

Cu această acoladă încheiem discuția despre folclor în poezia tradiționalistă.

---

[195] Sfoara/ cureaua vrăjită.

[196] A se vedea Mozes Gaster, *Studii de folclor comparat*, Ed. Saeculum I. O., București, 2003, p. 100-104.

Temniță și duhovnicie[197]

Sângele temniței și *Stigmate* sunt titlurile a două volume de poeme scrise în închisoare de Radu Gyr[198]. Și prima observație e că poetul nu s-a depărtat foarte mult, ca tehnică și viziune poetică, de Gyr cel dinainte de temnițele comuniste. Însă este evident că s-a produs, treptat, o tot mai mare sensibilizare a lui în sens creștin, o schimbare tot mai evidentă în sensul despătimirii.

La drept vorbind, poemele lui nu îmi dau sentimentul că ar fi pătruns *Filocaliile*, că ar fi citit prea multă literatură patristică ascetică și mistică sau cu prea multă atenție.

Am discutat altădată[199] despre baladele lui (considerate de Virgil Nemoianu „târziul punct final al primei mari etape din

---

[197] Studiul publicat episod mai întâi aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2018/10/15/temnita-si-duhovnicie-1/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2018/10/21/temnita-si-duhovnicie-2/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2018/10/27/temnita-si-duhovnicie-3/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2018/11/06/temnita-si-duhovnicie-4/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2018/11/17/temnita-si-duhovnicie-5/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2018/12/16/temnita-si-duhovnicie-6/.

[198] Folosesc o ediție care le-a reunit, apărută la editura Blassco, București, 2016.

[199] Comentarii publicate mai întâi aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2012/09/28/folclorul-in-conceptia-traditionalistilor-6/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2012/10/02/folclorul-in-conceptia-traditionalistilor-7/,

evoluția baladei românești"[200]) și mi-am exprimat atunci opinia că semnificațiile nu sunt chiar întotdeauna subsumabile Creștinismului ortodox. Experiența carcerală, fără a-l transforma într-un mistic, a produs însă schimbări evidente în ființa lui, i-a adâncit spiritualitatea. Iar, din punct de vedere stilistic, limbajul *Florilor de mucigai* pare a-l fi marcat cel mai profund, alături de alte influențe poetice convergente.

Mărturiile sunt, cred, sincere, pentru că nu își ascunde neputințele și controversele lăuntrice.

Gyr a ales poezia ca formă de sublimare a suferințelor atroce din închisoare. Însă – parafrazându-l pe Blaga –, când a intrat în închisoare, poetul avea încă „patimi mari în sânge și soare viu în patimi". Condițiile dure de detenție au ținut loc de asceză severă. Dar lupta a fost grea și poetul nu a ascuns că erotismul ardent nu s-a lăsat îmblânzit prea lesne: „Inimă, – dragostea cheamă și joacă,/ afară, cu țâțele goale, pe străzi.../ Aici, ca strivit sub capacu-unei lăzi,/ sângele urlă năuc după prăzi/ și carnea țâșnește, buimacă..." (*Zăbrele*); „Ah, o beție-ntr-o crâșmă uitată,/ un haimanalâc pe chei până-n zori/ și dragostea ridicată de subsori/ și-mbrățișată, mușcată..." (*Jind*) etc.

Visul la boema villonească sau simbolistă îi ațâța simțurile, izvorând din amintiri și din dorințe firești. Iar cu amintirile patimilor sau ale faptelor trebuie dus un război ascetic foarte dureros, spun Sfinții Părinți. Iată că nici cea mai oribilă mizerie sau cea mai fioroasă detenție nu le pot astupa cu desăvârșire. Mai

https://www.teologiepentruazi.ro/2012/10/06/folclorul-in-conceptia-traditionalistilor-8/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2012/10/07/folclorul-in-conceptia-traditionalistilor-9/.

[200] Virgil Nemoianu, *Calmul valorilor*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1971, p. 34.

ales că demonii nu stau degeaba: „Viață, viață de-afară, zăludă,/ cum joci în somnul meu, paparudă!...” (*Zile*).

Nu știu, cum spuneam, dacă Radu Gyr avea lecturi filocalice temeinice (poemele lui, nici măcar cele din închisoare, nu-mi dau această siguranță) sau dacă Dumnezeu S-a milostivit de chinul lui și i-a dat să înțeleagă ce se petrece, cert e că apare această rugăciune, care e una de adevărat nevoitor:

Doamne, păzește-mă, Doamne, ai milă...
Sunt ca o scorbură veche-ntr-un tei.
În noaptea mea și-a lăsat Amintirea prăsilă
toate năpârcile ei.

Nu mai pot s-o îndur, dezmățata.
Iese de peste tot, din pereți,
și-mi zvârle-n culcuș cu lopata
urzici și cărbuni și scaieți.

Doamne, nici pieptul, nici ochii, nici gura
nu vor să-i mai rabde pojarul.
Mă zvârcolesc ca pe o plită țiparul,
atât de cumplită-i arsura...

Seacă-mă, Doamne, de-aduceri aminte,
așa cum seci, vara, puhoaiele,
și nopțile mele aprinse despoaie-le,
cum, toamna, pădurea o despoi de veșminte.

Fii și tu, Doamne, o singură dată,
ucigaș și tâlhar la răscruci:
jefuiește-mi rădvanul meu cu năluci
și strânge-mi trecutul de beregată... [Etc.]

Pentru că golirea minții de amintirile pătimașe e o îndeletnicire foarte anevoioasă...

Gyr nu a devenit un trăitor isihast în adevăratul sens al cuvântului. Dar experiența cumplită a temniței comuniste l-a educat mult în sens duhovnicesc.

Chinurile temniței sunt greu de descris. Singurătatea e atât de cumplită încât insectele sau animalele care ne oripilează de obicei devin tovarăși de dorit: „Dragi prieteni de singurătate,/ când celula cu beznă se-ncarcă,/ ploșniță dragă, guzgane cumnate, mătușă libarcă. // Și voi lighioane surate,/ păianjeni, păduchi și gândaci,/ numai voi, din pereții posaci,/ călcați cu inimi de frate/ prin orele mele înveninate...” etc (*Cumetri de singurătate*).

Timpul trece foarte greu în iadul închisorii: „Acum o sută de ani,/ am avut un copil, o nevastă.../ Auziți, păianjeni? Auziți, șobolani?/ Un copil, o nevastă... // Când o fi fost fericire aceea/ cu umbre nepământean diafane?/ Înecuri, sfârșituri de lumi, uragane,/ mi-au smuls odrasla, femeia? // Le-am uitat râsul, părul, obrazul.../ Cum or fi fost ochii ei?/ Adânc luminați ca topazul,/ Sau ca singurătatea de grei? // Câte veacuri sunt, câtă funingine,/ până la zâmbetu-unui prunc de omăt?/ L-am lăsat, parcă de mult, lângă o minge,/ într-un basm îndărăt...” etc (*Identitate*).

Ne putem închipui? Privită dintr-un infern ca acesta, lumea/ viața obișnuită pare basm. Dar oare cât de groaznic trebuie să fie adevăratul Infern, Iadul veșnic, dacă acesta este așa de înspăimântător?

Însă cel îngropat de viu în celula murdară, chinuit de foame, torturat de gardieni, dar și de amintirea unei alte vieți, primește și mângâiere, de la Cel care a îngăduit această suferință:

As-noapte Iisus mi-a intrat în celulă.
O, ce trist, ce înalt era Christ!
Luna-a intrat după El în celulă

și-L făcea mai înalt și mai trist.

Mâinile Lui păreau crini pe morminte,
ochii adânci ca niște păduri.
Luna-L spoia cu argint pe veșminte,
argintându-i pe mâini vechi spărturi.

M-am ridicat de sub pătura sură:
– Doamne, de unde vii? Din ce veac?
Iisus a dus lin un deget la gură
și mi-a făcut semn să tac...

A stat lângă mine pe rogojină:
– Pune-Mi pe răni mâna ta!
Pe glezne-avea umbre de răni și rugină,
parcă purtase lanțuri, cândva...

Oftând, Și-a întins truditele oase
pe rogojina mea cu libărci.
Prin somn, lumina, iar zăbrelele groase
lungeau pe zăpada Lui vărgi.

Părea celula munte, părea căpățână,
și mișunau păduchi și guzgani.
Simțeam cum îmi cade tâmpla pe mână,
și am dormit o mie de ani...

Când m-am trezit din grozava genună,
miroseau paiele a trandafiri.
Eram în celulă și era lună,
numai Iisus nu era nicăiri...

Am întins brațele. Nimeni, tăcere.
Am întrebat zidul. Niciun răspuns.
Doar razele reci ascuțite-n unghere,
cu sulița lor m-au împuns.

– Unde ești, Doamne? – am urlat la zăbrele.
Din lună venea fum de cățui.
M-am pipăit, și pe mâinile mele
am găsit urmele cuielor Lui...

(*As-noapte, Iisus...*)

Uneori Dumnezeu ne trimite chinuri pentru că nu vrem să le acceptăm de bunăvoie, pentru a ne descotorosi de patimi. Însă tot El e Cel care ne însoțește în durerile grele, atunci când uităm că noi suferim pentru păcatele noastre, dar El a suferit pentru noi dureri inimaginabile fără a avea nicio vină, fiind cu totul neprihănit, și fără a avea nevoie de noi, fiind Dumnezeu atotdesăvârșit.

Trimiterile din poem la patimile și suferința pe Cruce a lui Hristos sunt evidente, culminând cu împungerea cu sulița și cu înmormântarea Sa. Iar Cel ce a suferit toate acestea ia asupra Sa chinurile întemnițatului, suferința umilinței și a mizeriei lui, care amenințau să-i răpească demnitatea de om, de ființă umană, dăruindu-i, în schimb, demnitatea cea mai înaltă, aceea de a fi urcat pe Crucea Lui. Hristos ia vărgile zeghi, somnul printre libărci și tristețea deținutului, oferindu-i înălțimea suferinței Lui, omătul curățirii prin suferință, încredințându-l că primește semnele cuielor Lui.

Poemul pare a fi fost scris în urma unui vis, care l-a întărit pe osânditul la temniță grea să sufere tragerea pe roată a dezná-

dejdii de fiecare zi: „Și-n fiece noapte,-n celula cu febre,/ tunând, uruind, pe vinete șine,/ ți-aud, Deznădejde, venind peste mine/ trenul tău negru,-ncărcat cu tenebre. // Vagoanele-ți duduie, grele, prin noaptea de-asfalt,/ și eu te aștept, Deznădejde, la cantoane de jale,/ și-n fiece noapte, c-un țipăt înalt,/ hoitul meu blestemat îl arunc sub roțile tale...” (*În fiece noapte*).

Închisoarea îi măcina trupul, iar deznădejdea sufletul. Însă din această dublă măcinare se năștea smerenia, erodarea iluziilor de odinioară: „Nopți la rând urmăresc prin vizetă/ beznele, beznele, beznele.../ Odinioară, citeam stelele. Lesne le/ buchiseam slovele, scrise pe boltă cu cretă. // Voiam să-mi învăț zodia pe dinafară/ și-o visam scrisă cu litere-nalte, citețe./ Credeam că steaua mea e o caleașcă la scară,/ să mă ducă, trasă de cerbi, peste râpi și podețe...” etc (*Zodie*). Dumnezeu ne corectează basmele minții, pentru că viața creștină nu e un „fairy tale”...

Când un vecin de celulă moare, poetul își imaginează că îl vede noaptea venind la el și spunându-i: „Nu, nu m-au ros niciodată oftica, foamea, păduchii,/ în stele am grajd de aur curat./ Landoul meu are ocale de-azur pe roate, pe muchii,/ noaptea-n celulă mi l-am lucrat. // Vecine, văzduhul ne cheamă vibrând din vechi violoncele,/ Vezi Calea Laptelui, sus, peste noi? / E drumul ocnașilor: uite, i-am întâlnit printre stele/ din lanțuri sunând, în convoi. // Vino cu mine. Din rogojină fă-ți verde trăsură./ Sunt paturi albe sus, și sunt pâini./ Ne-așteaptă-n luceafăr Iisus, cu lapte cald și prescură/ și-un pahar plin cu lacrimi, în mâini”. Nu e o vedenie duhovnicească, ci o proiecție a nădejdii în Dumnezeu, a nădejdii că această suferință este spre ispășire, spre mântuire.

Însă are și momente de neputință, când sucombă sub greutatea suferinței și a ispitelor, și chiar momente de răzvrătire, când nu mai se abține de la a se exprima hulitor, ca un necredincios.

Cred că ar fi fost de preferat să nu facă publice aceste poeme, dar se pare că pentru el a fost mai importantă postura de poet decât sminteala pe care ar putea-o provoca altora. Sau se poate considera că a fost sincer și a vrut să-și mărturisească toate încercările prin care a trecut. Îmi e greu să mă pronunț, pentru că numai Dumnezeu știe conștiința fiecăruia.

Uneori simplul fenomen al desprimăvărării aduce o alinare deținuților politici: „Ieșim îmbrânciți la corvoadă afară,/ dar brânciurile, azi, sunt mai moi./ În aer suspină ceva ce te-nfioară,/ parc-ar foșni un seraf peste noi. /.../ Sudalmele-acum nu mai par așa crunte,/ și gardienii ne-njură/ cu-o rază de soare pe frunte,/ c-un zâmbet pe gură. // Tragem mai leneș căruța prea plină/ și-n simple sfințenii de vite,/ rumegăm ca și ele lumină/ de-amețim de zări bănuite. /.../ Și iar sub povară urnim cu tristețe;/ și nu știm ce-n drum ne doboară,/ osânda pe tâmple, sudoarea pe fețe,/ sau, doar, o prea grea primăvară. // Și ghiontul ne-ndeamnă, sudalma ne-mbie./ Și cum ne tot frângem în mari opintiri,/ pe umerii noștri soarele scrie/ cruci de lumină subțiri. // Și unu iar cade și iar se înhamă,/ și-n crâncena trudă făr' de răgaz,/ subțire și moale ca o sfântă năframă/ vântul ne șterge chinul pe-obraz" (*Început de primăvară*).

Poetul se confundă iarăși și iarăși cu suferința hristică, mai ales că primăvara vine cu adieri pascale pentru cei condamnați la temniță grea, și nu atât anotimpul în sine, cât mai degrabă timpul religios și liturgic sunt cele care îi fac pe deținuți să aibă asemenea gânduri și trăiri, care transcend mizeria realității imediate.

Gyr regăsește ritmul baladesc în *Cântec de nuntă*, care e de fapt o doină de jale: „Vâră-mi junghiul tău, tristețe,/ crește-mi, jale, ca o bubă.../ Patru gardieni în dubă/ m-au tot dus pe căi răzlețe. // M-au tot dus la neagra nuntă,/ să mă-ngroape, să m-ascundă,/ unde-i negura mai cruntă,/ unde-i ocna mai afundă. //

Și tu, Temniță-mireasă,/ m-așteptai cu masa mare:/ numai lacrimi în pahare,/ iar în bliduri fiere deasă. /.../ Și-n celulă-ntins-ai lesne/ pat de nuntă și-ndrăgire,/ doisprezece ani în bezne/ să-mi sugi carnea mea de mire. /.../ Cântă-mi, Moarte, din lăută,/ zi-mi cântarea cea mai cruntă/ pentru cea mai neagră nuntă,/ cu mireasa cea mai slută!...”.

Într-o altă poezie spune: „Mai am unsprezece ani și jumătate...” (*Carte poștală*).

Chinurile temniței comuniste sunt înfiorătoare. Foamea, frigul, mizeria, singurătatea, munca silnică, bolile, teroarea instituită de gardieni, atmosfera generală de coșmar sunt menite să îi năruie psihic pe deținuți.

Pe Radu Gyr îl chinuie cumplit amintirile vieții fericite de mai înainte și instinctele trupești. De aceea găsim la el rememorări melancolic-dureroase, dar și foarte multe imagini poetice ale unui erotism sălbatic (renunț la exemplificări), pe lângă (uneori, alături de) imaginile, greu de suportat, care descriu locul de supliciu și condițiile de viață ale deținuților. Însă Gyr manifestase această tendință spre a explora universul estetic al urâtului, în poezie, și înainte de a intra în pușcărie.

Dorul de viață în libertate îi aduce în memorie nu numai scene din copilărie sau din viața de familie, ci și peisaje aparent banale: „Toamnei, în temniță, nu-i vedem lămpile-aprinse./ Adulmecăm doar mirosul ei bun ca aburul ciorbii,/ și-o pipăim pe-ntuneric, ca orbii,/ printre zăbrele, cu mâinile-ntinse... // Toamna, în temniță, n-o vedem niciodată./ Doar noaptea-auzim cum tușesc celule, alături,/ și-o simțim lunecând ca o cățea mare, roșcată,/ momită să lingă sângele cald, vomitat pe sub pături. /.../ Toamna, în temniță n-o vedem niciodată,/ o pipăim ca infirmii, o mirosim ca dulăii.../ O, de-ar intra printre gratii o frunză incendiată,/ i-am duce la buze pâlpâirea văpăii”... (*Toamna în temniță*).

Însă cea mai mare dramă pe care o trăiește Gyr este aceea de a ajunge să nege mila lui Dumnezeu și să se răzvrătească împotriva Lui: „Când voi muri în temnița asta spurcată,/ strivit de strigoii celulei și de milenii,/ or[i] singur punându-mi o sfoară de beregată,/ în moartea mea nu vor fi duioșii, nici sfințenii. // Niciun heruv nu-mi va fi lunecat peste față,/ morții să-i dea împăcare, surâs și blândețe./ Îngerii mei au fost osândiți la ocnă pe viață,/ sau spânzurați, ca hoții, prin piețe. // Obrazul în scârbă mi-o fi împietrit și-n dezgusturi/ trupu-ntreg o să-mi stea răș-chirat ca o gheară./ Din inimă s-o ridica o mireasmă amară/ de floare de soc, de cucută, de brusturi. /.../ Și-un scuipat, cât mai gros, repezit cu putere-n tavan,/ am să las, să-mpietrească pe veacuri ca stalactita./ Prin el, vreau să-mi țintui de-a pururi ursita,/ sus, pe un cer decăzut și dușman...” (*Când voi muri*).

Lui Dumnezeu Îi strigă: „Din toate minunile Tale/ nu văd o zdreanță, nu pipăi nimic./ Pentru-osânditul calic/ ai numai ziduri în pieile goale...” (*Sărac sunt, Doamne*). Sau Îi cere, iconoclast: „Tu care ciobănești, cerește,/ libărcile din dușumele,/ Părinte-Sfânt, blagoslovește,/ zâmbind, și holda urii mele. /.../ Vreau o recoltă-nveninată,/ suflată-n lacrimi și-n aramă.../ Nu mă-nvăța să iert vreodată,/ și rodul urii fă-l să geamă” (*Cântec de ură*).

Deținuții sunt adesea „numai jind, numai gură,/ foame și ură” (*Foamete*). De frig, „Zdrențe de piele se dezlipesc de pe mi-ne,/ ca niște hălci de moloz. /.../ Până și lupii urilor mele/ au degerat în zănoagele lor” (*Frig*). Iar poetul simte că „Nu-mi mai umblă prin inimă nimeni,/ în somn niciun pas nu mai ninge,/ Rar, în zeama neagră de chimen,/ lacrima mea se-aprinde, se stinge” (*Curgere*).

Nu știu dacă poemul *Stigmate* trebuie citit ca o mărturisire umilă sau ca un act de beligeranță blasfemică: „De sute de ori ai murit pentru mine,/ pe cruce, sub gloanțe, în spânzurători./ Mai noi înviau gunoaiele mele,/ de câte ori veneai ca să mori. // Te-ai

frânt pentru mine zadarnic,/ sângele Tău n-a putut să mă spele./ Întreagă fântâna Viteesbei/ n-a folosit leprei mele. // Ca să mă scufund în mocirle,/ Te ridicai din morminte.../ Te făceai cântec, lumină și pâine,/ ca să-Ți ies fiară-nainte. // Și-ai suit Dragostea: rug până-n stele./ – Vindecă-te-n marile flăcări, mi-ai spus./ I-am stins vâlvătaia sub talpă/ și-am vânturat cenușa-n apus. // Mi-ai întins fructul, am căutat viermii,/ zboruri mi-ai dat, am cerut gheare,/ și Ți-am vărsat paharul cu zâmbet,/ ca să mi-l umplu cu lacrimi de sare. // Divin Inginer, ai zidit peste mine/ Nemărginirea, ca o arcadă:/ – Iată Eternitatea, a Ta e... // Și-am ales clipa schiloadă".

Poemul este despre grozava neputință umană. Deși e îmbiat cu înălțimi și cu simțirea veșniciei, și deși cunoaște multele morți ale Mântuitorului pentru noi și infinita Lui iertare și milostivire, omul se arată tot slab în a lupta împotriva răului și a alege ceea ce e pieritor.

Durerile covârșitoare au și ele partea lor de bine, pe care poetul o conștientizează până la urmă, adică folosul spiritual: „De iadul rănilor fecunde,/ de dulcele, grozavul rug,/ ascunde-m-aș, nu m-aș ascunde,/ fugire-aș și n-aș vrea să fug. // Veninul tainelor l-aș stoarce,/ aș vrea să-l sec și să nu-l sec./ Întoarce-m-aș, nu m-aș întoarce,/ plecar-aș și n-aș vrea să plec. // Vreau veșnicii să mă răzbune,/ când moartea-mi dă mereu ocol./ M-ascund în clipă de genune,/ de groaza clipei fug în gol. // De umbre și năluci mă leapăd,/ apoi le cer îngenuncheat/ și mușc, cu foame, de la capăt,/ din ce-am urât și-am blestemat" (*Circuit*).

Un poem, intitulat *Victorii negre*, vorbește foarte frumos, adevărat și adânc despre moartea care ne roade interior și pe care noi, nesimțitori duhovnicește cum suntem, nu o înțelegem cum lucrează și nu îi percepem consecințele în adevărata lor gravitate și intensitate:

În orice zi, la orice pas,
murim puțin, murim mai mult.
Cu cât părem mai viu tumult,
cu-atât apunem ceas cu ceas.

Ne credem stânci, ne vrem granit,
nu știm ce viermi profunzi ne rod.
În viața ca un rumen rod
stă miezul morții, viermuit...

Ca niște fluvii clocotim,
înspumegați, triumfători –
nu bănuim că sub vâltori
nu-nfrângem viața, ci murim.

Cu pieptu-n platoșă-ncleștat,
cu pumnii pururi pe hanger,
pe dinăuntru, pe sub fier,
murim adânc, ne-nduplecat.

Aprindem frunți de heruvim,
și moartea coace-n umbra lor.
Murim când fremătăm de zbor,
când mângâiem un crin, murim.

Și-n dragostea ca un șuvoi
când ne sfințim și vis și lut,
cu fiecare sfânt sărut
mai cade-un strop de moarte-n noi.

Se duc furtunile și vin,
ori fierb revoltele în glas,

în orice zi, în orice ceas,
murim mai mult, murim puțin...

Dar noi, în inimi dac-am strâns
izbânda unei zile vii,
zâmbim c-am mai învins o zi,
în loc să izbucnim în plâns.

Izbucnim în plâns doar atunci când putem să vedem miezul deșertăciunii noastre. A căpăta adevărata conștiință a mortalității noastre reprezintă lupta acerbă și fioroasă pe care o duc (sau ar trebui să o ducă) monahii și asceții.

În orice caz, toți marii Sfinți au această conștiință trează și Dumnezeieștii Părinți ai pustiului se nevoiau foarte mult ca să o deprindă și își învățau ucenicii să o câștige în primul rând, dacă vor să devină oameni duhovnicești, slujitori adevărați ai lui Hristos.

Căci, în ciuda faptului că moartea este o realitate extrem de prezentă în viața noastră, în pofida faptului că ne izbim de ea la fiecare pas și că în fiecare zi vedem sau auzim despre oameni care mor, la orice vârstă și în multe feluri, ne comportăm cu totul absurd, ca și cum noi am fi nemuritori, ca și cum am fi de „granit” sau de „stâncă”.

Ne confecționăm tot felul de vise pământești, ne savurăm marile „victorii” pe care credem că le-am câștigat în viață, în mod futil, ne credem ființe delicate, diafane, „heruvimi”, construind în capul nostru o poezie întreagă despre noi, de auto-glorificare, cu mai mult sau mai puțină îndreptățire, fără să fi ajuns la drojdia mizeriei care ne caracterizează.

Însă Sfinții Părinți ne avertizează că nimic din ceea ce facem nu e autentic până nu ajungem să ne vedem patimile și păcatele,

prin luminare dumnezeiască. Că tot ce construim, trebuie să construim plecând de la conștiința adâncă a smereniei și a nimicniciei noastre.

Gyr are, ca mulți dintre noi, o conștiință fulgurantă a acestei realități. Uneori ne smerim, de cele mai multe ori ne înălțăm cu mintea și ne facem tot felul de vise și de păreri deșarte despre noi înșine: că suntem cavaleri, luptători, revoltați în numele dreptății, plini de viață și de idealuri, îndrăgostiți fantastici. Dar, în umbra tuturor acestora, „coace moartea".

Puțini sunt cei care trăiesc cu conștiința smereniei și fac totul în consonanță cu ea. Și aceia sunt cei care fac lucruri mărețe în viață și în istorie, pentru că trec peste limitarea dramatică a narcisismului.

Într-un alt poem, *Per aspera*, Radu Gyr recunoaște consecințele fericite, duhovnicești, ale suferinței profunde, ale chinurilor cumplite, admițând, totodată, existența unui adânc înfricoșător de patimi pe care numai astfel le-a văzut zăcând în ființa sa:

Poate-n străfunduri fierb noroaie încă,
dar apele sunt noi și-mpărătești:
tu, suferință, mi le limpezești
și-mi faci vâltoarea pură și adâncă.

Monstru de lavă, dragoste și ură,
eu mă dizolv în marea-ți claritate.
Titan de pofte și impietate,
prin tine mă fac lacrimă, din zgură.

Topit oglinzii tale încleștate,
simt cum îmi cade carnea tot mai mult
în oceanul tău fără tumult,
sub transparențe de eternitate.

Precum un clopot scufundat în mare,
mi-ascult pierind în tine greul lut,
cu sunet stins, tot mai afund, mai mut,
în limpezimea ta absorbitoare.

Fără de freamăt, fără îndârjire,
rămân pe fundul tău aurifer,
și apele-ți se fac deasupra-mi cer,
în verdea lor fecundă împlinire.

Sus, în văzduh, prind munții să tresalte,
mileniul se mută-ncet din loc,
și-ncep să văd cu stranii ochi de foc
prin strălucirea rănilor înalte.

Și limba mea, cu nelumești silabe,
vorbește-n grai de lacrimi aurit
cu veșnicii ce ard necontenit
și cu furtuni ce încă dorm pe labe...

E unul dintre puținele poeme care vorbesc despre o străvedere duhovnicească, pentru că cele mai multe creații gyrene descriu condițiile infernale de detenție sau greutatea luptei întreite: cu suferința trupească atroce, cu propria neputință sufletească și trupească și cu patimile și ispitele demonice care îl asaltează continuu, încercând să îi insufle necredință și deznădejde și să îl răpună prin ele.

Aici, însă, reușește să se ridice deasupra încleștării cotidiene și să simtă cumva, deși nedeplin, ce înseamnă *oceanul nepătimirii*: „Topit oglinzii tale încleștate,/ simt cum îmi cade carnea tot mai

mult/ în oceanul tău fără tumult,/ sub transparențe de eternitate".

Războiul duhovnicesc l-a învățat să se cunoască pe sine mai bine și să înțeleagă că e „monstru de lavă", „titan de pofte și impietate", așa cum trebuie să ne vedem fiecare dintre noi.

Începând să simtă duhovnicește ce înseamnă să pierzi greutatea lutului, a patimilor trupești și sufletești, vibrația de clopot a dorințelor de tot felul, începe să iubească și afundarea „în limpezimea ta absorbitoare", a oceanului de nepătimire.

„Și-ncep să văd cu stranii ochi de foc/ prin strălucirea rănilor înalte": vederea duhovnicească se naște din vederea și recunoașterea păcatelor, din pocăință și suferință.

Întâlnirea cu Dumnezeu în rugăciune capătă altă intensitate și calitate: vorbește „cu nelumești silabe" și„-n grai de lacrimi aurit", pentru că presimte, prin plânsul curățitor, cuvintele de negrăit ale extazului duhovnicesc.

Iar Împărăția lui Dumnezeu începe să-și deschidă spre el fereastra, căci nu mai vorbește cu un Dumnezeu în Care doar crede, ci „cu veșnicii ce ard necontenit".

O astfel de credință așteaptă altfel „furtuni ce încă dorm pe labe...", le întâmpină cu altă inimă, care are experiența asediilor demonice, dar și pe cea a liniștirii pe care o aduce Dumnezeu în suflet după aceea.

Însă, deși este evident la el un progres duhovnicesc major, Gyr nu e un trăitor în lumina dumnezeiască. Un alt poet al închisorilor, Sfântul Ilie văzătorul de Dumnezeu[201], ne-a dăruit descrierile dumnezeiești ale revelațiilor sale, ale vederii Împărăției Cerurilor.

---

[201] A se vedea aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2012/05/29/despre-omul-imparatiei/.

Poezia românească postbelică: considerații generale[202]

S-a spus despre poezia română de după război că reprezintă un al doilea modernism. În mod cert, este vorba despre un modernism într-o altă etapă.

În ultimele două volume, am discutat despre lirica primei jumătăți a secolului al XX-lea (fără exhaustivitate, pentru care nu am avut timpul necesar), împărțind-o în modernism și tradiționalism nu în mod arbitrar sau din rațiuni critice foarte stricte, ci pentru că însăși epoca avută în vedere a operat cu această dihotomie, în care eu, acum, nu mai cred. Privind în urmă, mi se pare că nu mai este importantă, dar am făcut această despărțire tocmai pentru a observa irelevanța ei în optica noastră, pentru a sesiza că diferențele sunt, în cele din urmă, nesemnificative. Că modernismul și tradiționalismul reprezintă aspecte complementare în poezia și în peisajul literar al vremii și nu falii disjunctive. Unele observații în acest sens fuseseră făcute și de G. Călinescu, în epocă (dar priveau numai recuperarea unora dintre numiții tradiționaliști în matca modernismului).

Ceea ce este evident, e că această distincție se estompează după război. Un factor poate fi cel politic, care nu mai admite teoretizări de genul celor interbelice. Deși anii '60 produc revitalizarea poeziei interbelice (după un deceniu și ceva de ocultare),

---

[202] Această analiză a fost publicată mai întâi aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2013/05/18/poezia-romaneasca-postbelica-cateva-consideratii-generale-1/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2013/05/19/poezia-romaneasca-postbelica-cateva-consideratii-generale-2/.

fervoarea teoretizantă nu își mai găsește locul în atmosfera sulfurată de ideologia comunistă, sufocată de decrete politice și „indicații prețioase”.

Putem considera că aproape întregul secol al XX-lea – începând din deceniul al doilea și până la optzeciști – aparține poeziei moderne, incluzând aici toate formele sale de manifestare, chiar părut antagonice (modernism, tradiționalism, avangardism), mai puțin postmodernismul – chiar dacă Matei Călinescu îl consideră *o față a modernității*[203] –, care ni se pare a fi cel puțin începutul evoluției spre altceva...

Secolul al XX-lea – prima jumătate, în special – a căutat cu obidă „tradiția” literară românească. Mai ales în poezie, cercetările pentru aflarea acestei tradiții au fost foarte animate.

Într-un mod de neînțeles pentru noi, mulți au ajuns la concluzia că singura sau că autentica tradiție – mai cu seamă lirică – a literaturii noastre este cea folclorică. Un răspuns care mie mi se pare straniu, dar care este corespunzător opiniilor frecvente din acea perioadă, în care existau glasuri ce susțineau că inclusiv secolul al XIX-lea nu poate fi luat în considerare ca tradiție, reprezentând doar o imitație după modele occidentale, o literatură de import. Astfel, „B. Fundoianu [...] vedea în literatura română o literatură a eternului pastiș, în care singurul scriitor autentic autohton prin creația sa este Ion Creangă”[204], iar Ion Vinea vorbea despre „tradiția folclorică autohtonă a artei abstracte”[205]. Sentința lui Eugen Ionescu venea ca o ghilotină: „Cultura românească nu a izbutit să exprime *realitățile spiritualității autoh-*

---

[203] A se vedea Matei Călinescu, *Cele cinci fețe ale modernității*, ediția a II-a, traducere de Tatiana Pătrulescu și Radu Țurcanu, Ed. Polirom, Iași, 2005.

[204] *Cf.* Paul Cernat, *Avangarda românească și complexul periferiei. Primul val*, Ed. Cartea Românească, București, 2007, p. 143.

[205] Idem, p. 200.

tone, cărora le rămâne exterioară”[206] – deși el nu făcea neapărat apologia creației populare.

G. Călinescu, însă, a enunțat formula: „folclorul țărănesc – adevăratul nostru clasicism”[207]. Curios lucru, acest așa-zis clasicism nu și-a găsit locul între capitolele *Istoriei* sale, unde, totuși, se regăsește...„așa-zisa *literatură* religioasă”[208]!

E curioasă (și derutantă), totodată, și revolta față de importuri literare a unor creatori care erau, totuși, cât se poate de

---

[206] *Cf*. Idem, p. 211.

[207] *Cf*. Idem, p. 201.

[208] G. Călinescu, *Istoria...*, op. cit., p. 9.

Există însă *Istoria literaturii române*, din 1964, între coordonatori figurând, în primul rând, Acad. G. Călinescu, al cărei volum prim are două părți: I. *Folclorul* și II. *Literatura română în perioada feudală*. Cartea a apărut la Ed. Academiei RSR și ilustra ideologia momentului, prin faptul că începea cu folclorul. Prima frază din carte (după introducere) este aceasta: „Înainte de a avea o literatură scrisă, poporul român a avut o bogată literatură orală”, p. 14.

Afirmația este discutabilă, anterioritatea creației orale neputând fi demonstrată, chiar dacă mulți autori, în secolul trecut, între care I. C. Chițimia, au susținut importanța literaturii de factură populară și influența ei asupra celei culte.

Însă această perspectivă asupra istoriei literaturii române nu era cu totul nouă. Volumul I din *Istoria literaturii românești* a lui Nicolae Iorga cuprindea următoarele capitole: *Literatura populară, Literatura slavonă, Vechea literatură religioasă. Întâii cronicari* (avem în vedere ediția a II-a, Ed. Librăriei Pavel Suru, București, 1925). Cu toate acestea, Iorga nu susținea că literatura noastră a început cu producțiile populare, ci considera că literatura populară a avut mai întâi variante culte: „Nu trebuie să se admită ceva scris înainte de ceia ce de veacuri poporul nostru repetă în cântecele lui de dor și de jale? Exemple aparținând timpurilor mai nouă, de pe la 1800 încoace, arată în adevăr că **atâtea *poezii populare* pot fi readuse la originalele *cărturărești*** (s. n.)” (Idem. p. 9).

Iorga prezintă, însă, o teorie seducătoare despre baladă și originile ei foarte vechi...

receptivi față de poezia modernă și față de evoluția curentelor în Occident. În mod neașteptat, această poziție (susținută nu doar de autohtoniști/ ortodoxiști – am evocat, anterior, opinia categorică, în acest sens, deși specificată doar în teorie, a lui Ion Pillat sau opțiunea pentru baladă a lui Radu Gyr[209]) contrazicea perspectiva asupra evoluției literare a lui Lovinescu.

Pe drept cuvânt, Paul Cernat remarca:

> „În ciuda opoziției ideologice, există importante puncte de contact cu concepțiile hegemonist-orientaliste ale tradiționaliștilor, despre un București văzut ca o *a patra Romă* (Nichifor Crainic) sau ca un *Bizanț după Bizanț* (N. Iorga), în condițiile bolșevizării Rusiei ortodoxe. Aceeași voință de afirmare și de originalitate, aceeași deplângere a imitației, aceeași respingere a minoratului cultural din secolul al XIX-lea"[210].

Foarte important de relevat este, așadar, că tradiția n-a fost căutată doar de tradiționaliști, ci de toți poeții interbelici, indiferent de soluția pe care au aflat-o pentru a împăca această nevoie intrinsecă a spiritului lor creator. Deoarece, căutându-și tradiția, poeții primei jumătăți a secolului al XX-lea căutau, implicit, originalitatea. Culmea este că, după război, și după ce regimul comunist a început să promoveze, în mod ideologic, folclorizarea poeziei (mergând până la grotesc)[211], poeții au reacționat contrar

---

[209] Anterior, am publicat aceste exegeze în: Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Epilog la lumea veche*, I. 4, Teologie pentru azi, București, 2012, p. 163-187, *cf.* https://www.teologiepentruazi.ro/2012/12/22/epilog-la-lumea-veche-i-4/.

[210] Paul Cernat, *Avangarda românească…*, op. cit., p. 209-210.

[211] „Cunoscând comandamentele sub semnul cărora a fost izvodită poezia primului deceniu socialist, înțelegem și de ce ea și-a tras în așa

indicațiilor (sesizând, probabil, ridicolul situației și nedorind să fie implicați în această farsă ordonată din rațiuni politice) și au părăsit definitiv această sursă lirică[212], iar poezia cultă nu s-a mai întors vreodată (cel puțin nu până în prezent) la tezele interbelice care favorizau folclorismul. Bineînțeles, nu credem că cineva ar putea considera că „Frunză verde de albastru/ mă doare un cal măiastru" (Nichita Stănescu) reprezintă încurajarea inspirației din creația populară.

---

măsură puterea din sevele folclorice. Versul popular era utilizat […], în primul rând, datorită virtuților sale de a transpune cu ușurință în planul artisticului faptele de viață. […]

În mod aparent curios, din multitudinea posibilităților valorificării tezaurului anonim, poezia anilor 1946-1955 reține în principal tehnica versificării specifică baladei populare [într-adevăr, e doar aparent curios: balada căpătase prestigiu și comuniștii căutau să profite]. Aproape că nu este poet din această epocă, care să nu fi creat măcar o baladă. Unii chiar se specializează în această direcție. E cazul lui Dan Deșliu, George Dan ș. a.

Ceea ce este, însă, mai semnificativ e faptul că tonul baladesc se păstrează și dincolo de producțiile intitulate sau subintitulate baladă, emanând din majoritatea creațiilor ce împrumută versul popular. […] Înșiși eroii comuniști împrumută, în anume sens, trăsăturile consacrate ale eroilor ciclului haiducesc, spre a nu mai pomeni atmosfera și tiparele baladești, care trec aidoma în creațiile literare ale momentului", *cf.* I. Oprișan, *Redescoperirea culturii populare. O perspectivă asupra literaturii române din perioada 1944-1970*, Ed. Vestala, București, 2008, p. 25-27.

[212] Idem, p. 20: „Către 1960, literatura română înregistrează o schimbare surprinzătoare în ce privește valorificarea artistică a culturii populare. Saturată de folclor, poezia părăsește sferele creației populare, metamorfozându-se și abstractizându-se [rezultând al doilea modernism poetic], în timp ce proza câștigă aspecte distincte tocmai datorită orientării spre cultura populară, într-un mod deosebit decât până atunci". Și autorul exemplifică oferind câteva nume de prozatori: D. R. Popescu, Fănuș Neagu, V. Voiculescu, Șt. Bănulescu, V. Rebreanu.

Și acestea s-au întâmplat cu toate că studiile despre creația românească folclorică s-au multiplicat considerabil. Ele au îmbogățit însă departamentul științific al etnologiei și folclorului, fără ca marea poezie să le acorde un interes deosebit. Chiar Ovidiu Papadima – care încercase, în interbelic, să demonstreze „ortodoxia" mitologiei populare, forțând concluziile – a scris o carte de referință[213] în care a demonstrat indubitabil independența apariției și dezvoltării poeziei culte față de cea populară, în istoria noastră literară, ba chiar minimul ei interes față de lirica folclorică.

Există două caracteristici/ obsesii, pe care le considerăm esențiale pentru lirica majoră postbelică, până la apariția postmodernismului, și anume: metalimbajul sau metapoezia și (auto)definirea poetului.

S-ar părea că ne-am îndepărtat destul de mult, în timp, de tradiția literară veche și că nu ar mai avea sens un demers recuperator de tipul celui pe care îl întreprindem, care să revendice prezența (încă) a anumitor structuri vechi, de gândire și de limbaj, în această poetică. Dar e o impresie falsă. Vechiul se regăsește și acum în modern și nu doar sub formă de sedimente poetice indispensabile.

Într-un mod cu totul paradoxal – dar pe care vrem să îl aducem la lumină – poezia modernistă postbelică, dorind să găsească acel *cuvânt inefabil* al poeziei (pe care Ion Barbu îl enunța doar ca ideal, echivalându-l cu „lauda grădinii de îngeri" *(Timbru)*), se lovește, vrând-nevrând, de o dificilă problemă teologică și se întoarce (mai mult sau mai puțin, în funcție de autor) la conștiința celor vechi.

Nimeni în poezia noastră, nici în interbelic și nici în postbelic, nu a urmat modelul eufoniei pure despre care a vorbit

---

[213] Ovidiu Papadima, *Ipostaze ale iluminismului românesc*, Ed. Minerva, București, 1975.

Hugo Friedrich, ca despre o trăsătură fundamentală a poeziei poderne, cu rădăcini în teoriile lui Novalis.

Interesul metafizic al poeților români în perioada postbelică se intersectează într-o anumită măsură cu al medievalilor. Deși mulți ar putea privi această afirmație cu suspiciune, eu nu insinuez că poate fi detectată întotdeauna și intenția unei asemenea interferențe. Cu toate acestea, o tradiție românească a liricii metafizic-mistice, adesea ermetică sau cvasi-ermetică, de la Dosoftei și Cantemir, trecând prin Eminescu, Arghezi, Blaga, Ion Barbu și până la Nichita Stănescu și Marin Sorescu, se poate identifica, cred eu, fără eroare.

În aceasta constă așadar paradoxul: în faptul că, dacă limbajul poeziei moderne pare cu totul înstrăinat de limba veche (pare, deși sunt și situații aparte, despre care am mai vorbit și vom mai vorbi), pe de altă parte, discursul liric postbelic recuperează, cum spuneam, valențele metafizice specifice autorilor vechi, expresia aforistică, sapiențială sau limbajul esopic, retorica filosofică și sobrietatea etică, solemnitatea morală.

Interesul se orientează acum mai mult spre introspecția poetică, pentru descoperirea limbajului corespunzător exprimării neliniștii metafizice, pentru căutarea esenței umane reverberabilă prin limbaj și rațiune poetică. Sigur că acest demers îl continua pe cel interbelic, însă într-o altă gamă și chiar într-o altă vârstă.

Un aspect demn de remarcat este și faptul că doi mari poeți, Nichita Stănescu și Marin Sorescu – fiecare cu identitatea lui poetică remarcabilă – recenzează tradiția poetică (îndeosebi) românească, având opinii exegetice pertinente, multe corecte și de reținut. Ceea ce predecesorii lor nu au făcut.

Dacă pașoptiștii și Eminescu au avut sentimente de întemeietori, iar interbelicii au căutat autenticitatea/ originalitatea și autohtonismul creației, creatorii de după război au o conștiință

fermă că sunt posesorii unei tradiții poetice, pe care, în consecință, o și investighează, cu convingerea că trebuie să o cunoști și să o cercetezi atent ca să te poți numi *poet*...

Ne interesează, totodată, ca și până acum, în primul rând, să relevăm perpetuarea unor viziuni poetice și atitudini verbale din trecutul nostru literar cât mai îndepărtat. Literatura română veche începuse să iasă din ce în ce mai mult la lumină și, cu toate că nu s-a bucurat sub comuniști de vreun tratament preferențial (dimpotrivă, era *studiată* cu atenție și de cenzură, care intervenea în text și elimina sau modifica ceea ce nu convenea ideologiei), ediții critice ale operelor fundamentale din epoca veche au continuat să apară și în această perioadă (unele chiar pentru prima dată).

Deși numai Nichita Stănescu ne indică joncțiunea cu Dimitrie Cantemir (considerat de el „mai tulburător" decât toți poeții noștri moderni) și aspirația spre jocurile sale de limbaj complexe și erudite, totuși o anumită tendință, de aceeași factură, spre jocul complicat și subtil-filosofic i-a fost proprie, mai înainte, și lui Emil Botta.

Fratele său, Dan Botta, în deceniile 4-5 ale secolului trecut, traducea prima dată în românește „*Imnul către Dumnezeire* scris de Petru Cercel în terține italiene [și care] are nu știu ce idee de austeritate și evlavie bizantină"[214] și scria elogios despre filosofia lui Cantemir, remarcând, între altele, și că „el a comparat tactul stelelor cu un tact de clavecin: *est enim astrorum motus quasi claviger* [*Sacrosanctae scientiae indepingibilis imago*, carte care era tipărită în 1929 în traducere românească]"[215].

---

[214] Dan Botta, *Un voievod poet: Petru Cercel*, în vol. *Unduire și moarte*, Ed. Institutul European, Iași, 1995, p. 171.

[215] A se vedea idem, *O expresie a românismului: filosofia lui Cantemir*, p. 283.

Emil Botta, de asemenea, după cum vom vedea, valorifica multiple elemente din Cantemir, dar și din mulți alți autori vechi. Înaintea lui Doinaș și a cerchiștilor, lirica lui respiră un aer intelectualist/ erudit, e grea de simboluri, de rune livrești.

În ceea ce-l privește pe Doinaș – care a căutat să se înserieze în rândul autorilor de psalmi moderni –, simbolurile antice atât de numeroase din opera sa ni se par mai degrabă niște alegorii ireductibile decât atestări ale unei adevărate însușiri a filosofiei antice. Clasicismul antic coroborat cu influența poeziei germane romantice și expresioniste reprezintă măști poetice, dincolo de care se remarcă la el o pendulare între tradiția autohtonă a exercițiului cognitiv-interogativ, cu rezolvările sale specifice, și viziunea liric-filosofică germană, pe care o adaptează poeziei românești – în urma lui Blaga, dar mai pronunțat decât acela.

Ca și în trecut, voi face abstracție de implicarea politică a autorilor, de problemele controversate ale dizidenței sau, dimpotrivă, ale obedienței față de regimul comunist ori de cele, încă și mai grave, ale colaborărilor cu Securitatea. Mă interesează exclusiv textele literare și las altora (cel puțin deocamdată) să facă cercetări de altă natură.

Discuția despre poezia postbelică o vom începe, așadar, cu un poet, Emil Botta, care a debutat în perioada interbelică, dar al cărui ultim volum, *Un dor fără sațiu* (considerat și cel mai reprezentativ pentru poet), a apărut în 1976. Mi s-a părut veriga ideală, în stare să lege perioada interbelică de cea postbelică, pentru a începe comentariile mele privind lirica de după război.

Pe de altă parte, Emil Botta are ceva aparte, prin care face notă discordantă în concertul nostru liric. El aproape că face abstracție de epoca literară în care scrie, de curente și polemici poetice și de tot trecutul recent al poeziei românești, scriind cu o ignoranță candidă față de toate aceste probleme (atât înainte, cât și după război), în versuri, doar despre dramele conștiinței sale.

Cu alte cuvinte, are o viziune poetică care pare aproape neafectată de curente și tendințe și nu se poate afilia, într-un mod facil, niciunei mișcări literare.

Emil Botta: masca de histrion[216]

Opera lui Emil Botta (de profesie actor) ilustrează mai mult jocul de-a viața, decât pe cel de-a poezia. Ludicul poeziei exprimă dramatismul vieții atunci când viața seamănă cu un teatru, cu un rol, și nu e luată în serios pe de-a-ntregul sau pare că nu poate fi luată în serios. E o viață abătută de moarte…

În poezie, Emil Botta pare, deci, că se joacă de-a viața, iar versurile sale nu sunt decât un răspuns pe jumătate, dat unor întrebări capitale pe un ton fluctuant, când grav, când șăgalnic. Sau poate că pânza de superficialitate și de ridicol dramatic se vrea o mască, menită să ascundă un fluid interior adânc. Modulația lirică face însă ca cele două să se intersecteze fără conflicte sau ruperi de nivel. Ori poate că întreaga lui operă e un ecou al anticului motiv „lumea ca teatru", încreștinat însă într-o măsură considerabilă și intrat din vechime în literatura noastră, mai cu seamă din surse bizantin-ortodoxe (patristice chiar)...

Debutul poetic s-a produs în 1929, la revista lui Tudor Arghezi, *Bilete de papagal*, dar primul volum, *Întunecatul april*, l-a publicat în 1937, urmat de un al doilea, *Pe-o gură de rai* (1943), înainte de a se termina războiul. A revenit cu poezie în deceniul al optulea, cu volumele *Vineri* (1971) și *Un dor fără sațiu* (1976-

---

[216] Comentariul poeziei lui Emil Botta l-am publicat mai întâi pe platforma noastră, *Teologie pentru azi*, în 32 de părți, între 26 mai 2013 și 8 iulie 2014.

Prima parte:

https://www.teologiepentruazi.ro/2013/05/26/emil-botta-masca-de-histrion-1/.

Ultima parte:

https://www.teologiepentruazi.ro/2014/07/08/emil-botta-masca-de-histrion-32/.

1978), fără ca să își fi modificat în mod esențial stilul, deși trecuseră trei decenii de la volumul anterior[217].

Emil Botta a realizat în poezie, alături de Arghezi (poate în mai mică măsură, dar totuși de luat în considerare), o revoluție a stilului poetic. El a construit o formulă poetică nouă, care ni se pare mai autentică decât cea preconizată de resurecția baladei – și oricum anterioară ei –, care a deschis calea apariției lui Nichita Stănescu.

Nichita îi datorează mult lui Emil Botta, în ceea ce privește limbajul și tradiția poetică avute în vedere, chiar dacă el este un poet diferit ca structură și temperament și un creator excepțional, care și-a propulsat în versuri propriile neliniști și interogații și a construit sonorități lirice inconfundabile, care poartă pecetea unică a personalității sale.

Situat la mijloc de rău și bun, cum ar fi zis Ion Barbu, adică între lirica narativ-persiflantă – ironică și autoironică – (ca stil, nu ca intenție demitizantă) a unui Geo Dumitrescu (deși acesta a debutat cu câțiva ani mai târziu), pe de o parte, și poezia și filosofia autohtonistă, pe de altă parte – presupunând reevaluarea și valorificarea literaturii vechi și a liricii populare, într-un mod însă cu totul nou și original față de tradiționaliști – Botta a adus un suflu nou în poezia românească. El recuperează tradiționalismul într-o formulă poetică ce se apropie de postmodernism, dar fără atitudinea ironic-demolatoare a acestuia. Și observăm astfel o reeditare a unui fenomen românesc asupra căruia am atras atenția de multe ori, începând chiar din perioada veche, și anume acela de a imita forma modernă (în sensul etimologic al lui *modern*) și a păstra substanța tradițională sau specificul cultu-

---

[217] Utilizăm: Emil Botta, *Poezii*, cuvânt înainte de Valeriu Râpeanu, text îngrijit, note și variante de Aurelia Batali, Ed. Eminescu, București, 1979.

ral-spiritual, adăpostit în carcasa unui limbaj sau a unei formule poetice reinventate, creând astfel o sinteză personală, autentică.

Ceea ce este cu totul original, în ceea ce-l privește pe Botta, este că el reușește să se autopersifleze pe un ton grav, filosofând fără ironie într-un stil propriu, mai degrabă decât să devină un precursor al trucatei condescendențe postmoderne față de tradiție. Astfel, poetul adoptă de multe ori un ton baladesc sau elegiac, al cărui patetism, însă, îl diluează stilistic prin nuanțe șăgalnice, de aparentă indiferență și insensibilitate filosofică, deși poezia sa este grea de indicii livrești, literare și filosofice.

Este de scos în evidență, de asemenea, permanenta împletire, în versurile sale, dintre elemente eterogene și aparent greu de combinat: expresia cu ecouri folclorice, lexicul uneori arhaizant (împrumutând vocabule, expresii și chiar reflecții din literatura veche, intertextualizate inopinat) și, respectiv, la fel de numeroasele aluzii culte, erudite, care formează un univers divers de simboluri livrești, conținând referințe din antichitate până în modernitate.

Emil Botta poate surprinde, pentru că intertextul lui e neașteptat (o surpriză intelectuală), iar cititorul nu este prin nimic avertizat – excepție făcând doar cel care poate să apeleze la propria erudiție în același domeniu.

E un poet care nu se teme să reunească veacuri și dispoziții culturale de multe feluri. Conjuncția dintre tradiție și modernitate pe care o realizează Botta e mai avansată decât cea a baladiștilor și, pe de altă parte, ea demonstrează că, pentru a fi autentic, nu este neapărată nevoie de a renunța la fondul autohton. Poți să și renunți, dacă vrei (ca opțiune artistică), dar el arată că nu este deloc obligatoriu.

Originalitatea o conferă geniul, inspirația și talentul și nu programul poetic, oricât de fericit și de minunat, de nobil sau de corect ar fi sau ar părea el. Și am dori, pentru a ilustra măcar par-

țial cele afirmate mai sus – mai înainte de a purcede la o analiză mai amplă – să aducem câteva exemple, pentru a demonstra că intertextualizarea la care a recurs Botta este complicată și uneori dificil de sesizat. Astfel, într-un poem precum *Comentariu la o viață pierdută*, nu e greu de observat, cu tot stilul particular, că poetul îi aduce un elogiu lui Eminescu:

De m-ar atinge vraja
romanticei păduri!
Și brazii să-și înalțe
întunecații muri.

Pierdut, prelung răsune
cumplitele *bucine*[218],
Demonicul detunet
Al stâncii carpatine.

Să vă mai văd o dată,
Păduri-Eurydice,
cântați-mi să mă satur,
izvoare, clare fiice,

voi, stele, măști de aur,
hieratice făpturi.
De m-ar ucide vraja
romanticei păduri.

[218] E *buciumul* eminescian, reprodus sub forma veche (care provine din lat. *buccinus*), căreia Dosoftei i-a oferit prestanță poetică.

În alt poem, însă, evocarea poetului romantic e mai puțin evidentă, inclusă fiind printre alte ecouri, din *Cântarea Cântărilor* și…Bacovia:

Frumoasă și tristă erai!
Gloriei tale fost-am cupa, de-argint vasul…
Printre rarele trestii, când luna lucea,
eram pasul tău, mersul tău, eram Pasul.

Vino, nu veni, iubito între toate aleasă,
vino, nu veni, dulcea mea înserare…
Pe malul apei să amurgim,
împietriți ca statui funerare.

(*Vino, nu veni…*)

Ne amintește un vers superb al lui Eminescu: „Prin gândurile-mi triste și negre, treci frumoasă” (*O arfă pe-un mormânt*).

Un alt exemplu are în vedere texte din literatura veche. Astfel, dacă în poemul *Elisafta*, Emil Botta ne avertizează el însuși, prin mottoul poeziei, că l-a intertextualizat pe Grigore Ureche, în alt poem, *Așteaptă*, nu există nici un indiciu de acest fel:

Elisafta

„Într-aceeași vreme, trimis-au solii săi
și la Craiul leșesc ca să poftească
pe sora lui Crai, pre Elisafta” (Grigore Ureche)

Toarnă-mi pahare de rouă,

Elisafta, sora lui Crai!

A plecat un înger și plecară nouă
și cete plecară, nouă zeci și nouă,
și, mereu în suspine,
cu durerea mă luai.

Toarnă-mi pahare de rouă
și noaptea în claruri mi-o schimbă!

O, prin pomete[219], în rai,
plimbă-mi-se plimbă
Elisafta, sora lui Crai.

Decât cerul frumoasă e mai,
iscusită e mai[220] decât îngerii.

Toarnă-mi pahare de rouă
și naramze[221] dă-mi, din plaiuri de rai.

O, ca tine-i niciuna,
mai curată ca luna,
Elisafta, sora lui Crai!

*

[219] *Pomete* = grădină/ livadă, în româna veche. Un cuvânt pe care l-a utilizat și Dimitrie Anghel.

[220] Inversiune caracteristică limbii vechi.

[221] *Naramză = portocală*, în româna veche. În spaniolă: *naranja*, *cf.* http://www.spanishdict.com/translate/orange.

În *Viețile Sfinților* există, uneori, menționată această situație, a trimiterii unor fructe din pomii Raiului, către anumite persoane.

Așteaptă

Cade pe copaci blestemul săracilor
și iată-i văduvi, negri și goi.
Străinele, zânele, zburau prin pădure,
sau Vântoasele? O, vai de noi!

Și cimpoiașul, amarul, când trece
chemându-mă, stau împietrit,
un mizerabil sub despotice astre:
ochii lynxului, ochii răi m-au orbit.

Și el sună și sună. Cumplitu-i!
Ca un sfredel prin creier mintea să-mi strice.
Mult o mai fi
până la moarte, Sărăcie voinice?

Cade pe copaci blestemul săracilor
și pare că-mi spune: așteaptă,
că e nesecată fântâna durerii
și-i nețărmurit amarul de toamnă.

Ca și Nichita Stănescu, mai târziu, Emil Botta detectează formulări extraordinar de poetice în limba veche. În ceea ce privește al doilea poem, refrenul său provine din *Letopisețul* lui Miron Costin, din pasajul în care acesta căinează soarta Moldovei:

„O, Muldova, di ar hi domnii tăi, carii stăpânescū în tine, toți înțelepți, încă n-ai peri așa lesne. Ce domniile neștiutoare [despre] rândul tău [rânduielile tale] și lacome, sântū pricine perirei tale. Că nu caută să agonesască șie nume

> bun ceva la țară, ce caută desfrânați numai în avuție să strângă, care apoi totuș[i] să răsipește, și încă și cu primejdii caselor lor, că *blăstămul săracilor*, cum să dzice, *nu cade pre copaci*, câtŭ de târziu [oricât de târziu ar veni răsplata]”[222].

Poetul a preschimbat sensul afirmației cronicarului, conservând însă ceva esențial din psihologia acestei zicale.

Astfel, tabloul acestei toamne târzii nu mai are nimic din încântarea lui Ion Pillat (și aceea măcinată îndestul de nostalgie) și se apropie mai mult de sensibilitatea crizată a lui Bacovia, cu copacii „văduvi, negri și goi”. Din trezorier al comorii de roade și al opulenței de tonuri cromatice, toamna devine aici simbol al sărăciei.

Reformularea vechiului proverb poate avea mai multe semnificații. Pe de o parte, *blestemul cade și pe copaci*, nu numai pe oameni, cel puțin începând cu epoca modernă, care a văzut și natura cosmică degradându-se odată cu omul, ceea ce în romantism nu se întâmplase încă (cel puțin nu în romantismul românesc).

Pe de altă parte, natura aceasta bacoviană, schematizată, sărăcită, desfrunzită de semnificantul ei comunicativ, este în concordanță cu omul dezolat, care mai are totuși o așteptare, aceea că: „e nesecată fântâna durerii/ și-i nețărmurit amarul de toamnă”. Mai are, adică, încă multe de gustat din izvorul amar al unei toamne foarte lungi, ca anotimp ce caracterizează, de fapt, întreaga existență. De aceea, resemnificarea operată de Botta e profundă.

Orbul din Betsaida, vindecat de Mântuitorul, într-o primă fază, „ridicându’și ochii a zis: văd oamenii ca copacii umblând”

---

[222] Miron Costin, *Opere*, ediție de P. P. Panaitescu, ESPLA, București, 1958, p. 66.

(Mc. 8, 24, *Biblia 1914*). În poemul lui Botta, copacii au preluat destinul oamenilor. Pentru că oamenii au devenit umbre, au ajuns stagnanți, contururi ale fixității și imobilității spirituale.

Blestemul săracilor s-a înmulțit.

Botta e însă un poet care, pe un ton părut superfluu, imitat după Topârceanu și Minulescu ori după ritmurile poeziei populare, regăsind disperările bacoviene în fața inerției spirituale a societății contemporane, e mișcat de un zbucium profund și de neliniști metafizice, astfel încât semnificațiile versurilor sale se află de multe ori în vecinătatea celor ale lui Blaga și Rilke. În mod neașteptat, e un spirit afin lui Bolintineanu, într-o altă eră și într-o altă limbă poetică, cu privirile aruncate mereu înspre cerul înstelat și mare, volatilizându-și iubita în gânduri ideale și spații. Ca și acela, vizualizează „noaptea primordială/ din care se născură miriadele" (*Pe o gravură de Munch*), adulmecă o „balsamică lună"[223] și „balsamice nopți" (*Septentrion*).

Poezia romantică a avut un rol important în conturarea viziunii sale (mai ales că repeta experiența „dramatică"[224] a lui Eminescu): în versurile sale este mai mereu intertextualizat Eminescu și sunt amintiți Coleridge, Keats…

Urmând tradiția veche, românească și bizantină (dar și eminescian-romantică), încearcă să fie bibliotecarul universului, răsfoind cu nesaț cărțile cosmice: „hrisovul câmpiilor nebuloase" (*Mila pământului*) și filele nopții înstelate, „logosul scripturilor tale,/ Ierusalime al dorului" (*Înscripție pe marmura nopții*).

În același timp, după Ion Pillat, care a încercat să ne ofere o istorie poetică a liricii românești, este printre primii poeți moderni care ne face să auzim cu claritate sonuri din poezia și literatura română medievală (Neagoe Basarab, Coresi, cronicarii,

---

[223] Poezie a lui Emil Botta fără titlu, ed. cit., p. 505.

[224] Mă refer la caracterul teatral, la introducerea personajelor în poezie și a conversației cu gândurile.

Dosoftei, Petru Cercel, Dimitrie Cantemir, poate și Antim Ivireanul) – pe lângă multe alte simboluri culte.

Identificăm, în poezia lui, multe dintre obsesiile și frământările epocii, dar și o fertilă simbioză între filosofia descoperirii specificului național, care i-a preocupat pe contemporani, și originalitatea lirică, metamorfozând în poezie propriile neliniști.

Poemele lui Emil Botta par un delir, cel mai adesea. El însuși le face să aibă această configurație, a unui discurs irațional, greu inteligibil. Discursul său poetic capătă astfel dimensiuni ireale, aproape fantastice. Ca și cum ar fi rostit de un om cuprins de friguri sau de un muribund care rostogolește sentințe părut fără sens, atunci când își regândește viața.

Dezideratul reevaluării literaturii vechi și a creației populare într-o formulă poetică modernă se întâlnește la Botta cu încercarea de reproducere, în versuri, a unui flux interior inexprimabil în enunțuri logice.

Poetul e un Macbeth fără crime, dar care este bântuit de regrete, flagelat de dureri și nostalgii, urmărit de viziuni funebre. Dincolo însă de acest aspect fantastic-delirant al poeziei sale, Botta își construiește cu multă raționalitate versurile. La temelia versurilor sale e multă erudiție și tehnică poetică prechibzuită. Experiența de viață devine un monolog fals-incoerent sau semicoerent și un dialog cu marea poezie și artă.

El vrea să fie *român* în teatrul lumii, amestecând experiențe proprii cu „mari melancolii” (cum spunea V. Voiculescu într-o poezie) față de alte epoci literare, poetice îndeosebi.

În versurile sale se insinuează mai mereu o farsă care e întotdeauna dramatică. Pare, de asemenea, că joacă multe roluri sau că are o personalitate multiplă. Dar toate sunt travestiuri ale aceleiași personalități, care costumează până și elementele universului pentru a fi apte să joace pe scena poeziei sale și să întrețină un dialog. Este aici, în mod categoric, și un reflex moștenit

din poezia eminesciană, care, la rândul ei, conserva o veche mentalitate bizantină și românesc-medievală.

Primul volum, *Întunecatul April,* apare în 1937. Titlul e aproape un oximoron, pentru că aprilie ar trebui să fie o lună a luminii, a miezului primăverii. De fapt, *întunecatul April* este, pentru poet, luna în care, după cum va spune mai târziu (iar ediția consultată menționează ca motto) *a văzut Ielele*: „eram în real, în concret și totuși eram într-un domeniu al fanteziei”[225].

E o lumină întunecată pentru că această poezie e un complex de lumini și umbre ale spiritului și ale conștiinței. Se refugiază „în cortul pădurii”, fiind urmărit de Întunecatul April înlănțuit și cu „un cuțit în mâini să mi-l înfigă în coaste” (*Ordin*).

Poezia de debut a lui Botta respiră un aer care va fi în atmosfera etapelor finale ale creației lui Nichita Stănescu. Se poate spune că primul pleacă de la tristețea la care celălalt va ajunge:

Ia-mă la tine în trib,
îi strig ca din gură de șarpe,
dă-mi simbrie amară, amară,
fă-mă calfă de înger, zelosul tău scrib. /.../

Și *Întunecatul April* se face mai subjugator, mai tiranic,
acum mă va lua în primire năstrușnicul alai,
acum îmi va săgeta cu o floare umărul
și-mi va porunci laconic: stai.

Acest anotimp marchează intrarea într-o maturitate dureroasă a poetului, care irealizează existența. Al doilea poem al volumului, *Remember*, ne determină să ne gândim și la posibilita-

[225] Emil Botta, *Poezii*, ed. cit., p. 10.

tea ca acest anotimp să se fi instaurat și din cauza unei iubiri destrămate, fie pentru că ea a plecat, fie pentru că a murit.

Al treilea poem, *Domnul Amărăciune*, ne aduce deja în atenție literatura veche, pentru că mottoul ales de Botta este din Dimitrie Cantemir: „și steaua se numește Amărăciune". Este „steaua rară" de care se simte vegheat, o stea eminesciană. De altfel, chiar în poemul anterior, reitera apropierea glacială din *Luceafărul*: „Să nu te superi dacă sărutul meu va fi rece,/ dacă dragostea mea ca un frig o să te sece" (*Remember*).

Moartea va constitui obsesia fundamentală din lirica sa. Emil Botta este printre puținii poeți care o contemplă în cele mai terifiante amănunte ale consecințelor sale. Iubirea și frumusețea stau sub spectrul ei, și de aceea *April* este întunecat.

Viața este ca o frunză care se clatină între lumină și întuneric. Realitatea morții umbrește toate aspectele vieții și o face să pară inconsistentă, ireală. Sau, altfel spus, moartea dizolvă substanța concretă a vieții. O face să pară somnambulică. Sau eterică. După cum spuneam, aici Botta se întâlnește cu Bolintineanu, în această observare cutremurată a firului morții împletit în orice țesătură a vieții.

Paradoxal, tot ce există capătă astfel un aer fragil, dar deopotrivă unic, iar dincolo de ceea ce este perisabil începe să se străvadă esența inefabilă a lucrurilor, dar mai ales a ființei umane. Pentru că, urmărind poetic destrămarea făpturii, cu toate consecințele ei dezastruoase, observă că există ceva care nu se poate înlocui cu nimic și care nu poate nici să se șteargă.

Atmosfera poeziei *Domnul Amărăciune* este, de asemenea, mortuară: „Cu o maramă acoperă iute groapa, lopata". Poetul se pregătește pentru o înmormântare misterioasă: coboară „la ora cinci /…/ în haine negre" și pleacă luând „pălăria, bastonul, **masca**, /…/ mănușile". Îl așteaptă în noapte „un echipaj" care „clo-

poțeii-și scutură și uite cum flutură argintiul penaj”. Pentru că „Amărăciune m-a luat de mână și m-a condus peste o punte”.

Emil Botta introduce în poezia românească comunicarea părut firească, aproape banală, dar în care poezia și tensiunea dramatică se instalează decisiv:

Iubita mea și-a gravat numele pe nisip
pentru ca Dumnezeu să îl poată citi. /…/

Așa vremea trecu alintată, calmă,
stele se așezau pe umeri, în palmă,
eu compuneam sonete unde o moarte senină era evocată
și ea, cu un bețișor, își scria numele, fermecată.

(*Idilă*)

Doar că visul la „o moarte senină” se destramă, lumea se transformă în alb și negru („promontoriu din eben, din ivoriu”) și iubiții devin „două deznădejdi, la negrele țărmuri”.

Într-o poezie atât de modernă și după ce inserase neologisme cu rezonanțe exotice ca să formeze ideea de spațiu bicromatic, în mod straniu straniu, autorul recurge la cuvinte vechi pentru a crea, de data aceasta, impresia de asprime a experienței: „ți-s pleoapele cetluite[226] de plâns /…/ numele, ca un gârbaci[227] peste față”.

Se simte un poet ocolit de glorii vane: „splendorile, slava ecourile” (*Acum și aici*) l-au vizitat, dar s-au înspăimântat de fața lui, „pe care un râu de tristețe curgea”. Este nu doar tristețe, ci o

[226] *A cetlui* = a bate.

[227] *Gârbaci* = bici împletit din curele sau vine de bou.

revărsare a ei, o imprimare a ei în cotidiana mimică, până la identificare.

Ar fi vrut să părăsească poverile sufletului și să se înalțe deasupra lor, simțindu-le prea grele: „sufletul meu ridicându-se pluti/ peste somnul greu de păcate”.

Toamna plouă cu mustrări („Și ce de mustrări au plouat/ în toamna târzie”: toamna e târzie ca și mustrările) și se vede „ancorat într-o apă fumurie”. Adică într-o realitate învăluitoare, obsedantă și sufocantă, pe care nu poate să o depășească.

Suferința poate transporta sufletul care nu o mai suportă spre dorirea stringentă a unei existențe paradisiace. Poate părea un vis sau o aiurare (așa cum chiar poetul sugerează), atâta timp cât realitatea imediată nu se dizolvă imediat. Dar omul, pe de o parte, se mișcă printre lucruri concrete, iar pe de altă parte se disociază interior de ele și trăiește cu tot sufletul dorința transcenderii acestei lumi. Poetul constată astfel că „lucrurile au culoarea eternității” (*Episod*). Și aceasta fie pentru că dorul lui se imprimă în țesătura lor, fie pentru că tensiunea extremă a experiențelor nefericite îl fac să intuiască esențele de dincolo de vălul material al lucrurilor. Este o concluzie teologică.

Durerea sfâșietoare ascute ochii, făcându-i să penetreze structura materiei până la inefabilul fundamentelor ei. O experiență asemănătoare ne-a oferit în poezie, mai înainte, Bolintineanu.

Durerea transfigurează tocmai elementele care o fac atroce: „uraganul care geme nu e cumva briza Edenului?/ Plânsul tău nu e rouă și lacrimile diamante/ așa de turbate că ne-ar putea sparge capetele savante? // Și tu în mohorâta rochie de bal/ nu ești oare heruvimul travestit?”.

Și, tot la fel ca la Bolintineanu, confuzia între moarte și viață este atât de prezentă, încât nu e clar dacă îi reproșează iubitei

despărțirea sau dacă trecerea ei dincolo este motivul acestei teribile zbuciumări.

„Mohorâta rochie de bal” ar părea să îndreptățească ultima presupunere. *Mohorât* însemna, mai demult, *roșu închis* (semnificație pe care a utilizat-o și Eminescu), iar Botta contrage sensurile. Heruvimul înflăcărat ar fi o imagine la antipodul celei a femeii care plânge cu lacrimi turbate, îmbrăcate „în mohorâta rochie de bal”. Însă deghizarea în această viață poate fi uneori de nedemascat.

Poetul intuiește travestiul temporar (și temporal) al acestei lumi. Ea nu este ceea ce este sau ceea ce ne pare nouă că este, ci realitatea vieții concrete este o mască pusă asupra eternității.

Se poate interpreta că existența fericită a universului primordial – edenică – a fost mascată, după căderea oamenilor, viața devenind intempestivă și distrugătoare. Sau că suferințele acestei vieți sunt anticamera care precede și anunță Paradisul.

Oricum am înțelege semnificațiile, concluzia este că înseși evenimentele acestei vieți te împing spre o altă viață, pe care ființa umană simte că o dorește chiar necunoscând-o. Pentru a putea rezista la presiunea traumelor, trebuie ca *sufletul să se ridice plutind peste somnul greu de păcate*[228]. Peste somnul indiferenței față de adevărata ontologie umană.

„Spațiile cotrobăiau prin veșnicie” (*Cosmos*), pentru că veșnicia a devenit gazda lor. Dar ceea ce îl interesează pe poet este că „urma îndrăgostiților s-a pierdut pe cer”. Și pentru că ei nu se mai văd, îi „cade fața-n palme ca un ban care sună”. Pentru că fața este întipărirea sonorității faptelor care se petrec în viața noastră.

Botta gândește în imagini poetice tulburătoare. Puțin mai departe va spune că „fruntea e o taină gravă pe care abia o port”,

[228] Am parafrazat cele două versuri pe care le-am citat puțin mai devreme, din poemul *Acum și aici*.

descriindu-se cu „mâinile vâslind nebunește prin viață” spre un liman de ceață, care „e moartea care te scrutează și te recunoaște” (*A fost un mister*).

Prezența morții e irevocabilă în versurile sale. Este printre puținii poeți, dacă nu unicul, care îndrăznește să privească felul în care moartea devoră oamenii:

Iubito, umflate ți-s buzele!
Cine e canibalul care te-a mușcat?
Și în părul tău peștii și-au făcut culcuș, inima ți-au supt-o ca ventuzele,
și lintița verde te-a îmbrăcat.

În privirile tale mă bălăcesc,
de umedele tale brațe nu mă mai satur…
Cu neptunian alai
ne ducem drept în Rai.

(*Praznic*)

*

Mortule, să nu te răcești
și încearcă, te rog, să zâmbești
ca cei mai cruzi căpitani
când aveau cincisprezece ani.

Sânge, nu înțepeni,
Parcurge itinerariul din fiece zi
Prin arterele scorțoase
Pe care, după autopsie, studentul milos le coase.

Inimă, bijuterie într-un cufăr,
o, de-ai ști, surioară, cât sufăr!
Strigoiul meu va încinge, drept sabie, un vătrai
când mi-i spune: Hai!

(*Nirvana*)

*

Ridică-te din jilț, tată,
o, ce mare te-ai făcut,
ți-a crescut barba imensă,
de nu-mi spuneai Emil, nu te-aș fi cunoscut.

Și mâinile tale sunt pline de pământ, de ceață…
Cum ai ajuns aici dintr-o noapte fără hotare?
N-ai găsit pe acolo un ac și un fir de ață
ca să-ți coși haina și desfundatele buzunare?

Subterani, de ce i-ați ros ghetele?
De ce i-ai spart sticla ochelarilor, tu argilă?
Noapte, de ce i-ai topit pe buze
veninoasa pastilă?

(*Portret*)

Nici măcar Arghezi n-a privit atât de departe.

Moartea și iubirea sunt temele fundamentale ale poeziei lui Botta.

Se plânge mai mereu de dezechilibrele provocate de iubiri haotice: „Doruri, m-ați făcut harcea-parcea,/ pofte, unde să vă

mai așez?/ Iluzii, mi-ați furat echilibrul,/ pământul meu se clatină ca un trapez” (*Un cuceritor*).

Marea i se pare a fi „plină de cadavrele femeilor tinere./ Seducătorule, căpcăunule, sunt iubitele tale, purtând la frunte o diademă de dureri” (*Vacanță*).

Invidiază soarta copacilor, care nu cunosc durerile morții: „Arborii mor în somn ca pruncii în leagăne,/ dă Doamne să cunosc și eu astă indolentă dispariție,/ dormind să surâd viclean, smintit, / amicilor turtiți sub potopul de plânsete” (*Vacanță*).

De fapt, sunt durerile conștiinței, cele care fac moartea insuportabil de dureroasă. De aceea, „fuga noastră e povestită în Scripturi” (*Vacanță*). Ceea ce poate fi adevărat, pentru că Sfintele Scripturi oferă narațiuni și fapte istorice, dar totodată și tipologii și simboluri, în care se pot recunoaște mulți, fie în exemple pozitive, fie în cele negative.

Preferatul lui Botta este regimul nocturn: „Vin acum nopțile, roată,/ o halima, una mie de nopți” (*Un cuceritor*). Stelele sunt când „perlele nopții” care „dormeau/ în cer, ca-ntr-o scoică” (*Nuanțe*), când o „cergă” sau „noroadele nopții emigrând spre auroră” (*Vedeniile pădurarului*) etc. Iar poetul își caută, cu un gest antonpannesc, un destin demn de el „prin bazarul stelelor vechi” (*Antipod*).

Poemul *Mila pământului* reproduce o idee pasageră prin creațiile mai multor poeți ai interbelicului – cum ar fi Blaga sau Arghezi –, aceea că Dumnezeu n-ar mai fi auzind rugăciunile oamenilor:

Munților, nu mai bateți mătănii
la altarul cerului, posomorât, de toamnă.
Dumnezeu e obosit, nu vă dă ascultare,
cuvântul vostru colindă prin veșnicie ca un fum, la întâmplare.

Râuri, nu vă mai prosternați,
câmpii nebuloase, strângeți-vă sul ca un hrisov prăfuit,
căruntul Dumnezeu n-are cum să citească jalba voastră;
El doarme sub mărul cu roade minunate, de heruvimi străjuit.

Mesajul este identic cu cel dintr-o creație poetică folclorică, ce deschide *Antologia de poezie populară* alcătuită de Lucian Blaga, și unde se spune că Dumnezeu „doarme cu capul pe-o mănăstire/ Și de nimic n-are știre". Este deci posibil ca Blaga și Emil Botta să fi suferit influențe din partea acestei atitudini cam păgâne și care poate fi identificată în folclor.

În ceea ce-l privește pe Arghezi, e o altă poveste. Pe care, de altfel, am depănat-o în volumul al treilea[229] al cărții noastre *Epilog la lumea veche*, precum și în volumul anterior al *Istoriei* de față.

Însă, din punct de vedere vizual și conceptual, versurile lui Botta reproduc perspective cosmice foarte vechi, biblice și patristice. Astfel, versul „câmpii nebuloase, strângeți-vă sul ca un hrisov" are în vedere un verset profetic de la Isaias: „cerurile se vor strânge ca un sul de carte" (Is. 34, 4, *Biblia 1939*). Așadar, cartea era un papirus. Botta românizează termenul și îl numește hrisov.

În ceea ce privește metafora cerurilor numite „câmpii nebuloase", aceasta este de sorginte patristică (în *Hexaemera*: cerul înstelat este asemenea unei câmpii înflorite) și este frecventă în creația lui Eminescu[230]. De asemenea, cerurile ca hrisov, ca înscris

---

[229] Cartea se poate downloada de aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/08/epilog-la-lumea-veche-i-3/.

[230] A se vedea Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, Teologie pentru azi, București, 2010, p. 67-70.

Cartea poate fi downloadată de aici:

dumnezeiesc în hieroglife stelare, reprezintă o moștenire foarte veche, idee expusă limpede în Ps. 18, 1-4, reprodusă de asemenea în literatura bizantină și în literatura noastră veche, în cea pașoptistă și la Eminescu[231]. Faptul în sine ne demonstrează că Emil Botta era atent la tradiție.

Poetul asumă uneori nuanțe sumbre pentru versurilor sale. El însuși se închipuie un Dionysos exaltat și nebun pe care fauna pădurii nu îl mai recunoaște: „Să trimitem ștafete în a veacurilor umbră/ să întrebe dacă Dionysos avea o privire așa de sumbră" (*Proverb*).

Celor care doresc să-și anuleze condiția, visând la ceea ce nu pot atinge, Dumnezeu le pare „un făgăduitor" care nu-Și respectă promisiunea: „Fapta Lui pentru ambițioși e tăgadă/ și spusa e ademenire, e încercare, e nadă" (*Fabulă*). Poezia aceasta, *Fabulă*, ajunge în esență la o concluzie identică celei din balada lui Ion Barbu, *Riga Crypto și lapona Enigel*.

Din poemul *Vizite* am reținut un vers care ne trimite la *Psaltirea în versuri*, și anume: „**Să ne soarbă** ca pe un vin **buza** însetatului larg". Versurile lui Dosoftei sună astfel: „Vivorul apei să nu mă tragă,/ Să mă-nghiță genunea cea largă,/ Nice smârcul **buza** să-ș deșcheie/ **Să mă soarbă** și să să încheie" (Ps. 68, 47-50). De altfel, după cum vom vedea, Botta ne va arăta că a cunoscut

---

https://www.teologiepentruazi.ro/2010/06/04/epilog-la-lumea-veche-i-2/.

Sau în vol. 1-7 ale *Istoriei* de față.

[231] Idem, p. 197-206 și Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Antim Ivireanul: avangarda literară a Paradisului. Viața și opera*, Teologie pentru azi, București, 2010, p. 387-388.

Cartea poate fi downloadată de aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2010/03/10/antim-ivireanul-avangarda-literara-a-paradisului-viata-si-opera-2010/.

mulți scriitori ai literaturii vechi, pe lângă Dosoftei, și că nu i-a fost indiferentă stilistica acelor pagini.

Încă de pe acum, Emil Botta pregătește intrarea în scena literaturii române a lui Nichita Stănescu. Iată un prim exemplu elocvent în acest sens, și anume strofa întâi a poemului *Din senin*:

Tristul, sofistul, al meu alter-ego
bătu la scorbura sihăstriei mele:
era un Faust cu un ochi de uliu,
o voluptate cu ochi de uliu.

Însă doar formula poetică e apropiată, pentru că personalitățile lor sunt distincte.

Alter-egoul este numit, puțin mai departe în poezie, „goliat al dezolării". El pare un demon, căruia poetul îi adresează cuvintele: „Te-oi urma prin anateme,/ spre fricile care-ți sunt destinate". Urmează răspunsul acestuia ce reprezintă, totodată, o probă de autoscopie severă și o autocaracterizare în aceleași tușe întunecate, cu care ne-a obișnuit deja autorul: „Ai mâini prea avide pentru harfele noastre,/ foame boltită peste azima pământului./ Rămâi în pădure și scrie stihuri,/ livid făuritor de catastrofe". I se reproșează, deci, prea multa alipire de materie. Alter-egoul demonic ar putea să derive dintr-o înțelegere eronată a motivelor eminesciene, dar care, totuși, era specifică epocii. Post-romantismul multora din aceste poze, specifice versurilor sale, este, credem, evident. Eugen Simion vorbește de „imaginație romantică spiritualizată și voit teatralizată"[232]. De asemenea, multe poeme se desfășoară urmând modelul unui dialog ima-

[232] Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, vol. I, ediția a doua revăzută și completată, Ed. Cartea Românească, București, 1978, p. 79.

ginar sau al unei false intrigi dramatico-narative. Unele poezii par că frizează absurdul:

Dincolo de linii,
în pădurea cu vulpile-infantele
și Granzii de Spania – moș martinii,
în grandiosul castel,
stă piticul chel.

Stă ce stă printre frunze cafenii
neîntrecutul în isteții.

Și ce mai vis,
ce mascarade, ce parodii.

Văzui o evă, frumoasă coz, miss Anabell,
fluturând negrul drapel,
Cap de Mort, grațios fluture!

(*Ordine, dezordine*)

Dacă nu cumva e delirul unui personaj dramatic, al unui Don Quijote care trăiește în basme și în reverii. Ar vrea să trăiască – se subînțelege – într-o astfel de lume, a inocenței copilărești și a basmului, care face din pădure o lume fantastică, mai degrabă decât în lumea imposturii și a ipocriziei omenești.

Compozițional, poemele au o structură complexă, însumând ecouri din stiluri poetice și artistice foarte diverse și părut incompatibile. Acest lucru îi conferă un mare grad de originalitate.

Poemul *Fantasmagoria* imaginează o întoarcere a lucrurilor în matcă:

Stele ascunse în telescop,
întorceți-vă-n cer.
Douăzeci de ani astronomul miop
o să vă caute ca pe mioare un oier.

Priviri, la matcă vă-nturnați
ca ploaia, ca izvoarele.
Orbul care v-a pierdut cere să-i redați
luna și soarele.

Melci, reintrați în cocioabe,
cenușă, revino în focuri și-n vetre,
copaci, întoarceți-vă în muguri, în boabe,
și voi, oameni, în pietre.

Întoarcerea aceasta la origini nu are însă motivații fantasmagorice, ci foarte reale și dureroase. Stelele trebuie să se întoarcă în cer și să nu se lase văzute și studiate de om, pentru că modul lui de a cerceta este insidios și lipsit de reverență față de tainele lumii. Este o temă care apare și la Blaga sau la alți poeți.

De altfel, multe dintre aceste teme și idei sunt comune epocii, doar modul de transmitere este profund personal.

Stelele ar trebui să se lase descoperite și observate doar atunci când astronomul le va căuta precum păstorul își caută mioarele. Anume: cu dor și cu dragoste. Cunoașterea umană trebuie să fie întemeiată pe contemplare iubitoare și pe studiu care să îmbrățișeze universul, nu să-l distrugă.

Privirile ar trebui să fie ca izvoarele de limpezi, de curate. Sau ca ploile pline de revărsări ale iubirii și înțelegerii față de tot ceea ce există. Pentru ca omul orb să învețe să privească „luna și soarele”, pe care le vede cu ochiul banal al irelevanței și al dezinteresului.

Toate ar trebui să revină la vatra lor, să se reîntoarcă la punctul de plecare întru existență, pentru că la un moment dat s-a întâmplat ceva anormal și această existență nu și-a urmat parcursul corect. Iar pricina e deslușită în ultimul vers: sunt oamenii care au deviat mersul lumii de la destinația ei prestabilită.

Dorința lui Botta ca oamenii *să revină în pietre* se poate înțelege ca protest la adresa dezumanizării lor. Originea lor nu e în pietre, dar comportamentul lor este de așa natură, încât indică mai degrabă faptul că sunt născuți din pietre, decât că sunt făpturi raționale ale lui Dumnezeu.

Sau poate că ar trebui să redevină pietre ale credinței...

Obsesia morților violente revine în poemul *Jaf*. Poetul nu mai poate contempla natura cu aceeași ochi, natura în care s-au produs drame, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic. E o sensibilitate pe care nu am întâlnit-o la alți poeți. Astfel, el nu mai poate vedea marea, din cauza înecatului, și nici noaptea cu „prețioasele stele”, din cauza spânzuratului care a luat cu el, în buzunar, „recile juvaeruri”.

Frumusețea cosmică pălește în fața suferințelor umane. Ele nu o degradează, dar ființa sensibilă nu poate face abstracție.

Botta nu este poetul pastelurilor optimiste de tipul celor alecsandriene. La el drama umană e întotdeauna pe primul plan. Ea ține prima pagină a acestui jurnal poetic cu multe seisme și rarisime ape line.

O știre de senzație ar fi că: „Înecatul a cuprins marea în brațe,/ a înfășurat-o în uragan ca-ntr-un șal de mătase/ și s-a tot dus sub zodii mai norocoase”. Sau alta: „Spânzuratul a luat

noaptea pe umeri,/ a îndopat buzunarul cu recile juvaeruri/ și a tulit-o ca un ogar cu limba scoasă prin ceruri”. Cum observam și undeva mai sus, Botta nu se ferește de amănuntele care fac parte din garderoba teribilă a morții. Poetul răstoarnă perspectivele: cei morți rechiziționează lumea în și prin care au murit și nu invers. Pentru că ei nu pier, ci poartă cu ei ceva de valoare, mergând „sub zodii mai norocoase” și „prin ceruri”.

Ei iau ce poate fi mai prețios în această viață. Iar oamenilor rămași în urmă li se restricționează accesul (sau ar trebui) la o contemplare ignorantă a lumii acesteia, unde frumusețea este împletită cu durerea.

Lumea e teatrul unor drame de care s-ar cuveni să fim conștienți, chiar dacă nu se petrec întotdeauna sub ochii noștri:

Prin al iepurilor somn speriat,
au trecut ogarii în lung și-n lat.
În fruntea lor vânătorul
împărțea din belșug omorul.

Prin somnul profund al stejarilor
au trecut ca hoardele tătarilor
o mie de toamne despletite
și o mie de ierni, care de care mai cumplite.

(*Nuanțe*)

Urmele acestor triste evenimente se află, desigur, numai în mintea celui care poate să reflecteze asupra lor, care vede și ceea ce nu se vede imprimat în realitatea imediată.

Celui care înțelege, însă, ce înseamnă istoria acestui pământ și a umanității, i se deschid în fața ochilor marile cicatrici pe care

oamenii vor să le uite. El vede cataractele nevăzute pe care le poartă pământul pe care locuiește.

Lumea e plină de stigmate. Și dacă ar putea să fie conștientă de toate suferințele abominabile care s-au petrecut în ea, ar trebui să tresară în fiecare clipă dintr-un coșmar inepuizabil. Poetul se simte vinovat că nu trăiește această tresărire:

Doar prin somnul meu Cel Rău nu aducea
nici spaimă, nici urgie, nici aprigă nea.
Până și perlele nopții dormeau
în cer, ca-ntr-o scoică.
Ssst! Vorbește încet,
să nu le deștepți, doică.

Se simte vinovat că doarme somnul unui prunc inconștient de nenorocirile lumii. Aici nu pot să nu mă opresc și să nu fac o comparație cu acea reflecție, până în străfundurile sinelui și ale lumii, care este cerută celor care practică asceza ortodoxă, mai ales pe cea lăuntrică. Una dintre fundamentalele aspirații ale creștinului ortodox este să contemple universul și să ajungă să înțeleagă atât frumusețea creației în inocența ei originală, cât și adâncul inimaginabil al răului coroziv, care erodează ființa umană și distorsionează fața lumii. Dacă nu vede care sunt consecințele răului în dimensiunea lor adevărată, catastrofică, nu își poate curăți inima și nu poate dori Frumusețea și Nevinovăția mai presus de vederea celor imediate.

De aceea, deși – la fel ca în cazul altor poeți români – versurile lui Botta nu conțin în mod explicit o confesiune creștin-ortodoxă, în majoritatea cazurilor nici nu o contrazic, ci mai degrabă vedem că o susțin, atunci când descoperim semnificațiile

poemelor. Se știe că Fericitul Nicolae Steinhardt admira lirica lui Botta și nu mă mir de ce. Iar el îl vede astfel pe Botta:

> „Poate că-mi este permis a mi-l închipui, în final, nesigur de Iad, nesigur de izbăvire [...]. Dacă nu cumva, înfrânându-se de la amărăciune, își va fi grăit – reluând cuvintele crăiescului poet din vechime – astfel: «Omul ca iarba, zilele lui ca floarea câmpului; așa va înflori. Că vânt a trecut peste el și nu va mai fi și nu se va mai cunoaște încă locul său», și, depășindu-și angoasa: «La loc de pășune, acolo m-a sălășluit; la apa odihnei m-a hrănit»”[233].

Însă viața lăuntrică și neliniștile sau căutările ei disperate sunt sau ar trebui să fie conținutul unor discuții sau relatări duhovnicești. Din păcate, acest lucru nu prea s-a întâmplat nici în interbelic și nici în prezent. Pentru că redescoperirea Ortodoxiei a fost și este confiscată de unii spre a fi reorientată spre aspecte exterioare, sociale și mai ales politice. Adică spre aspecte ușor digerabile cu mintea...

Pe când viața interioară a fost și este lăsată uitării, adică vederea de sine și constatarea consecințelor ultime ale păcatului în oameni și în univers. Tocmai aceea din care se naște înălțarea deasupra dezideratelor futile și a vanităților vremelnice. Însă Dumnezeu ne-a avertizat că nu toți cei ce-I zic Lui „Doamne, Doamne” vor intra în Împărăția Cerurilor. Și aceasta este realitatea, din păcate, și în cazul poeziei românești, în care mulți care spun „Doamne, Doamne” în poezie nu scriu lucruri mari și demne de o lirică creștină, ci lucruri mici și neînsemnate, reducând

---

[233] N. Steinhardt, *Critică la persoana întâi*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note, referințe critice și indici de Florian Roatiș, repere biobibliografice de Virgil Bulat, Ed. Mănăstirea Rohia și Polirom, 2011, p. 298-299.

Creștinismul la sentimente ușoare. Și multora li se pare că Nichifor Crainic sau Vasile Militaru sunt mari poeți creștini sau că versurile cântecelor de la *Oastea Domnului* ar fi mari capodopere. Se pare că n-au citit niciodată imnurile Sfântului Gregorios de Nazianz sau ale Sfântului Efrem Sirul ori ale Sfântului Simeon Noul Teolog, ca să facă o comparație și să vadă dacă seamănă cumva versificările copilărești ale celor dintâi cu teologia și poezia copleșitoare ale celor din urmă…

Revenind la Emil Botta, el își asumă o expresivitate părut ludică, chiar populară, în spatele căreia ascunde însă multă dramă și multă reflecție. Pe când alții încercau să-și deghizeze vulgaritatea în versuri prețioase...

Poezia lui Botta nu este însă deloc facilă. Sub pretextul autohtonizării și a adaptării la ritmuri și la o imagistică tipic românească a unor mari teme universale, Emil Botta ascunde o individualitate lirică foarte puternică. El este însă poetul care, din pudoare sau din umilință, face pe actorul în poezie și se ascunde în spatele rolurilor.

Moartea are multe ipostaze, schimbă multe fețe. În poemul *Apoteoză*, Botta și-o imaginează ca pe o îmbrăcare „în ale nopții straie/ un opac în opacitate”. Deși nu atât de opac încât să nu fie recunoscut. Îi e temă de întuneric, de a nu mai avea personalitate și de a se contopi cu opacitatea, de a nu se risipi.

S-ar fi dorit un rege al cosmosului (demnitatea biblică a omului), în ipostaza tradițională, adică, pentru a nu fi năpădit de moarte și înhățat de duhurile de care se temea: „copacii mi-or spune: „Maiestate”!// Lupii să nu-mi sfâșie vestmântul,/ corbule, dă-mi pace /…/ Priculiciul,/ să lase biciul./ Și inima sus! Înălțarea!/ Ducă-se duhul asfodelelor/ la ruginosul scaun al stelelor”.

„Sus inimile” este o expresie liturgică!

Foarte puține din poeziile lui Botta sunt citadine. Poetul hălăduiește într-un univers larg, natural, departe de civilizație,

având pururi un orizont deschis spre transcendență sau spre cosmosul mare, cu lună și stele. El reiterează cazul lui Eminescu, refugiindu-se într-un univers în care predomină elementele naturale, reconfigurate. Ion Pop apreciază că, și în fața cărții universului,

> „poetul se comportă...ca un bibliofil, atras atât de înțelesurile ascunse și, ca atare, tulburătoare, cât și de frumusețea paginației și a literei, de eleganța ilustrației și a legăturii”[234].

În *Vedeniile pădurarului*, „Mândra cu coasa îmi face semne/ semne tainice dintr-un lan aerian”. Urșii se duc să se joace „în stafia vaporoasă a pădurii”, iar luna are degete reci care „se încaieră[235] prin fuiorul copacilor”.

Strofele reproduc un coșmar sălbatic. O maladie fără nume provoacă această febră care transformă pădurea într-un univers straniu, înspăimântător. De fapt, e o viziune crispată de spaima morții:

Arborii torturați de friguri
delirau sub *cerga stelelor*.
Noroadele nopții emigrau spre auroră,
cortegii zdrențuite, cârtitoare.

Arborii stufoși, cu părul vâlvoi,
evadează din ospiciu, țipând.
Ei rătăcesc prin *tundrele somnului*
și vânează visătorii cu arcanul.

---

[234] Ion Pop, *Jocul poeziei*, ediția a doua, revăzută și adăugită, Ed. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2006, p. 173.

[235] De la *caier*. Aici, „se încaieră” are sensul de: „se împletesc”.

Dintre metaforele acestor versuri, „cerga stelelor” și „tundrele somnului” sunt cele mai pătrunzătoare. Ele indică însă și o anumită obsesie a nordului împădurit sau a întinderilor reci, înfrigurate sub cerga stelelor. Și totuși lumina stelelor este cea în care se învelește, ca în unele balade populare.

O impresie în ceea ce privește existența unor elemente de mitologie nordică, cu răul nedefinit, dar persistent al unei realități semi-schimonosite, se desprinde parcă din această construcție poetică. Cineva, poate poetul, doarme un somn scandinav sub un cer maramureșean și visează răcorile morții și prefantasmele ei agonice.

„Spusu-mi-a odată moartea/ că sunt cel mai nebun paj al ei” (*Acel „eu însumi”*), admite poetul. Un *paj* (personaj eminescian), căruia moartea vrea să-i fie mireasă: „nu e un supliciu să fii holtei?”. Însă această nuntă este dureroasă: „Dar un fum de piatră/ și un vânt de granit/ ca un văl șăgalnic/ m-au învăluit”. Între inefabil și realitatea cea mai cruntă, moartea este cea care nu are chip, ci doar multe fețe.

Aceeași metaforă, a nuntirii cu moartea, apare și în *Mireasa Carpena*: „Un aleluia deci acestui mire solemn,/ o lămâiță miresei de lemn,/ lemn de carpen pe tăcuta alee,/ carne din carnea ta, dulcinee”. Acest poem conține însă și o definiție sublimă: „Inima e pasărea calamității/ care nu mai poate zbura”. Minunat haiku, dacă ar fi luat în sine.

Și poetul se întrebă, anti-heraclitian: „Izvorule, unde ți-s apele,/ ale căror unde le aud?”. Aud izvorul pe care nu îl văd. Presimt ceea ce încă nu este. Iar poetul, ba „față de cenușă” (*Acel „eu însumi”*), ba „Palidă Rază”, așteaptă „zmeul tristeții” (*Mireasa Carpena*). Știe că de calvar nu poate scăpa nicidecum: „Nu mi-e teamă de rugul amurgului,/ de arcanele nopții, de calvar, de cruce,/ Sibylla mi-a spus într-un dor, într-o zi,/ nu cules, ci smuls că voi fi”.

Părintele Nicolae Steinhardt amintea undeva, în *Jurnalul fericirii*, despre un personaj care se aștepta să fie condamnat la moarte și care își ocupa răstimpul, până la acel moment, imaginându-și toate torturilor posibile și toate morțile cumplite. Astfel nu avea să mai se teamă de ce putea să urmeze. Exercițiile poetice ale lui Botta par să aibă același scop. Fiorii morții sunt neanticipabili în adevărata lor cutremurare, dar o anumită pregătire este totuși posibilă.

Pădurea și moartea se regăsesc împreună și în poemul *Toma Necredinciosul*. S-ar părea că moartea ia forma unei traversări printr-o pădure plină de copaci în delir, cum spunea mai devreme:

Spune-mi în șoaptă cine-i jupânița
căreia îi tace pururi gurița?
Asta e *sora moarte*,
care *ne adună după ce ne desparte*.

Dar aceste zvonuri, dar aceste murmùre?
O, pădure, Toma, o pădure.

O aluzie livrescă a acestui poem este cea la „Por-împărat cu cei zece mii", adică la *Alexandria* populară.

De asemenea, poemul *Aventura* începe cu aceste versuri: „Ceasuri agonice trec peste pădure,/ fagii somnoroși se gătesc de culcare,/ gnomii și-au tras cușmele pe ochi, ursul în bârlog suflă-n lumânare". S-ar părea că societatea pădurii e mai aproape de poet decât cea umană. Pentru cea umană are poezii pline de sarcasm:

Elita luase loc la parter

și proștii sus, aproape de cer.

În lojă stătea o întâmplare cam abătută
și un năprasnic destin în mare ținută.

Un dezastru tare cât zece
tot spera că totul va trece.

Un naufragiu dormita în fotoliu
înfășurat în lințoliu.

O răceală
vagabonda prin sală.

O inocență
strălucea printr-o totală absență.

Piesa era o răfuială
între virtute și greșeală.

Scena era un sanctuar
prin care adevărul trecea foarte rar.

Actorii își îndrugau rolul,
dar, încet, îi înghițea nămolul;

în pauze, tăcute aplauze,
la finale, tăcute urale.

Și când căzu cortina
toți se-ntrebau cine poartă vina

și cine-i autorul
care-a făptuit omorul,

în cinci acte, cu sete,
ca o crimă pe-ndelete, etc.

Nu sunt multe asemenea poezii în opera sa, dar sunt grăitoare.

Poemul intitulat *Și fauna* imaginează un fel de anticameră a morții, în care se înfățișează „leii, paraleii" acestei vieți – adică cei care se cred astfel –, „minotauri, centauri" și alte caricaturi umane care s-au crezut puternicii zilei.

Acum, militarii au „mâinile roase de carii", iar civilii, „fanții cu flori veștede la butonieră" sunt „mâncați de molii".

Și toți mor „scuzându-se: fără să vreau".

Curtează cu toții o ultimă doamnă, cea…cu coasa. Se înghesuie la un ultim bordel, „hruba Frumoasei", de unde nu se mai întorc înapoi cei cei care au crezut că vor fi veșnic plini de vigoare.

Moartea e înfățișată ca o tânără curtezană care îi primește pe toți: „Și Frumoasa cu buzele pale/ își lega cureluşa la sandale"...

Scriitorii adunați la *Cenaclu* se pregătesc să se prefacă surzi când va veni Judecata lui Dumnezeu. Premeditează, altfel spus, ca să rămână impasibili, să nu răspundă niciodată pentru calitatea morală a scrisului lor:

Huliții cu piei tărcate
la *bariera luminii* s-au adunat.
Ei premeditează miracole și jafuri
sub clinchetele unui cer dezabuzat.

Trântorii, neghina, codoșii
(nici c-am văzut mai rea răutate),
iată ce gânduri gândeau
huliții cu piei tărcate:

„Darabanele Judecății când vor vesti,
să ne prefacem că nu știm.
Aprodul va căpia strigându-ne,
și noi surzi să fim”.

Poezia ne aduce aminte de cuvintele lui Miron Costin: „scrisoarea ieste un lucru vecinic […] Eu voi dea seama de ale mele, câte scriu”[236].

E frumoasă și semnificativă metafora prin care numește Judecata de Apoi drept: „bariera luminii”.

Protocol e un poem argheziano-eminescian, pe tema căutării marilor mistere de către *omul-vierme*, dar pe un ton ludic: „Cântați, cete, din ceteri, din oboaie,/ să mă încingă a stelelor văpaie./ Amețit sufletul de atâta slavă/ să se legene ca rimbaldesca navă.// Cheia farmecelor îmi deschide,/ una câte una, ușile vechilor piramide. /…/ Enigmele stau bosumflate/ ca la dans domnișoarele neinvitate./ Dar eu, cavaler-gândac, vierme-cavaler,/ când începe cadrilul, mâna le-o cer”. E condiția poetului, exprimată șăgalnic, dar enunțând realitatea unei căutări dureroase, a unei vitejii îndârjite.

Găsim o adevărată artă poetică, prin care viermele-cavaler se disociază de „huliții cu piei tărcate”, care plănuiesc să facă pe surzii la Judecată. Dar prin aceasta Botta se (auto)înscrie pe linia Eminescu-Arghezi, pe linia unei poezii aflate în căutarea marilor

[236] Miron Costin, *Letopisețul Țărâi Moldovei. De neamul moldovenilor*, ediție îngrijită de P. P. Panaitescu, Ed. Minerva, București, 1979, p. 243.

răspunsuri. Aceasta, așadar, în ciuda intenționatei expresivități naive, nu e un joc, o pură fantezie fără semnificații metafizice.

Un *vagabond printre îngeri*, cum va insinua în alte versuri, Botta îi avea printre modele, neîndoielnic, și pe Villon și Rimbaud.

Sugerează faptul că depășește afectarea unui artist oarecare: „Flautul meu are un ton arhitrist,/ de aceea poate nu sunt artist" (*Gravitațiuni*).

O strofă din același poem („**Zi și noapte mă lamentez,/ singur, singur ca un huhurez**[237]./ Clipele trec pe lângă mine/ ca furtuna **printre ruine**") reactualizează un motiv psalmic, reprodus în mai multe feluri de edițiile biblice românești:

> „Asămănaiu-mă cu pelecanul pustinic, făcuiu-mă ca corbul de noapte în jăriște" (Ps. 101, 7, *Biblia 1688*).
>
> „Asemănatu-m-am cu pelicanul de pustie, făcutu-m-am ca corbul de noapte în loc nelăcuit" (Ps. 101, 7, *Biblia 1914*).
>
> „Asemănatu-m-am cu pelicanul din pustie; ajuns-am ca bufnița din dărâmături" (Ps. 101, 7, *Biblia 1988*).
>
> „Devenit-am asemenea pelicanului pustiei,/ ajuns-am ca o bufniță într-o casă dărăpănată" (Ps. 101, 7, *Biblia 2001*).
>
> „Asemănatu-m-am pelicanului celui singur, făcutu-m-am ca stârcul de noapte în locul casei"(Ps. 101, 7)[238].

Ca și Arghezi, Botta se pleacă spre lumea lucrurilor umile:

Pe temelii de rouă

---

[237] *Huhurez* = pasăre răpitoare nocturnă, asemănătoare cu bufnița.

[238] A se vedea *Psalmii liturgici*, traducere și note de Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Teologie pentru azi, București, 2017, *cf.* https://www.teologiepentruazi.ro/2017/03/05/psalmii-liturgici/.

zidi-voi viața cea nouă.

Omizile
să care cărămizile,

ciocârliile
să aducă mistriile,

plopul
să ardice târnăcopul.

Cărăbușii
să fie cărăușii,

și zgârie-norii, cocorii,
să fie salahorii.

(*Vita nuova*)

*

Prințul florilor, Tatăl florilor, Adonai
a vizitat la miez de noapte albastrul pământ.
O, cum ondulau brațele margheritelor
și câmpia…

Adonai S-a oprit la cocioaba urzicilor
și trufașul munte a încremenit.
Jivinele cu botul pe labe
au articulat câteva silabe.

Vântul ca un sclav își rupea degetele

ca ele să nu mai treacă prin lira copacilor,
doar ulciorul șchiop aduse apă,
și au mai venit un codru de pâine, un drob de sare și o ceapă.

Adonai mulțumind lucrurilor umile
S-a urcat la cer, peste fire.
Cocioaba urzicilor era un trandafiriu rai
și ulciorul și pâinea și sarea și ceapa cântau: „Adonai, Adonai”.

(*Prinos*)

Arhitristețea lui Botta pare un indiciu al scepticismului și, deși mai există și versuri în care exprimarea frizează blasfemia, în altele, ca în mai sus citata poezie *Prinos*, nu se află nicio impietate. Dimpotrivă, faptul că Dumnezeu Se revelează în umilință poate fi arătat poetic și în felul în care a făcut-o Botta. Dumnezeu nu uită nici urzicile, nici ceapa, nici codrul de pâine și nici ulciorul șchiop, oricât de nesemnificative ar părea toate acestea. Mai mult, aceste elemente ar putea fi doar simbolice, poetul sugerând că cei vizitați de Dumnezeu sunt, de fapt, săracii Lui, pe care El nu-i uită niciodată.

Botta este printre puținii poeți care scriu despre greutatea conștiinței sau despre povara gândurilor. Tema este în sine una religioasă, chiar isihastă, deși versurile par să nu aibă nimic metafizic în ele. Nu sunt neliniștile existențiale ale lui Blaga exprimate filosofic, ci probleme mult mai concrete, mai dostoievskiene, am putea spune.

Omul pe care îl afundă mulțimea de gânduri întunecate așteaptă mereu o nouă zi, mereu un alt anotimp, care să le șteargă, să le înmormânteze. Existența devine o așteptare neîncetată a unei ierni care să înghețe, cu frigul ei extrem, furtunile

lăuntrice, sau, dimpotrivă, a unei veri ca să le domolească cu arșița sa.

E nevoie de acest disconfort provocat de frig sau de zăduf, ca să tacă suferințele sufletului, să fie astupate durerile lăuntrice. Sau strălucirea soarelui poate să orbească aceste gânduri vociferante, pe care noaptea mai mult le lasă să se audă:

Toamna mi-a scuturat pe frunte
noian de gânduri veștede, arămii, mărunte.
Iarnă, să le iei te implor,
și să așterni altele în locul lor.

Primăvara mi-a turnat în pahar
un *vin dătător de vedenii, de coșmar*.
Vară, te rog vino-n pripă
și primește-mă sub arzătoarea-ți aripă.

Nu mai plânge, stea, nu mai jeli,
noapte, nu mă dojeni.
Bădie soare, fă tu dreptate
și-am să-ți fiu frate.

(*Recolta*)

„Noian de gânduri" ne amintește de versurile lui Eminescu: „O, Maică Sfântă, pururea Fecioară,/ În noaptea gândurilor mele vină.// Speranța mea tu n-o lăsa să moară/ Deși al meu e un noian de vină" (*Răsai asupra mea*).

Voiculescu a scris și el o poezie pe aceeași temă, *În pădurile de gânduri*, pe care am comentat-o în volumul anterior al acestei cărți[239].

Insomniile sunt „arzătoare tunici ale lui Nessus” (*T. B.*). Și se imaginează ucigând, într-o noapte, Melancolia, „ca Saul omorând vrăjitoarele”. Așa încât: „din oroarea crimei va rămâne o metaforă” (*Ca Saul…*). Dar și la Eminescu: „melancolia-mi, /…/ se face vers” (*Singurătate*).

Obsesia morții revine în *Schiță pentru infernul meu*, iar în *Armada*, cea a trecerii timpului. Aici aflăm din nou versuri cu aer profund nichitian (Nichita și-a mărturisit admirația pentru Emil Botta): „De când îl vorbesc, de când îl tac,/ o, verde se făcu acest copac”.

Dar, din același poem, inedită este și metafora mâinilor care au crescut ca niște pâini: „De când le port ca pe niște pâini,/ o, cum au crescut aceste mâini”. Pentru că mâinile îi sunt foarte folositoare, dar în același timp, le simte ca unelte străine. Corpul uman, care se schimbă în timp, dă mărturie despre înstrăinarea omului de sine însuși. Această perspectivă o vom regăsi exprimată adesea de către Nichita Stănescu.

Ființa umană e disociativă și acest lucru este de neînțeles sau de neacceptat, pentru că omul a păstrat conștiința unității sale indestructibile și nu poate primi ușor realitatea descompunerii sale treptate: „Lucrurile să-și amintească de mine/ ca maniacul de vechile figurine./…/ Un ciclon îmi trece prin plete ca o răsplată,/ adierile mă împresoară și mă îmbată./ Și fața serafică, tristă/ se destramă ca o batistă”.

---

[239] A se vedea: Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 4, Teologie pentru azi, București, 2012, p. 46, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2012/12/22/epilog-la-lumea-veche-i-4/.

Sau volumul anterior din *Istoria* de față.

Categoric, Botta e creatorul unei expresivități poetice novatoare. Iar poezia lui e un jurnal de idei în versuri, de gânduri și sentimente.

Într-o tragedie fără nume, e inserat romantic „un sihastru" locuind pe un munte, „părăsit ca regele Lear". Și totul se petrece într-un decor cosmic demn de a se derula în el drama regelui lumii (a omului, adică): „Din volbura cuvintelor s-a născut un munte/ și o pădure și un vaier și o vale". Acesta este, chintesențiat, habitatul cosmic al dramei umane. Sihastrului îi lipsește însă, biblic sau mioritic, „un fluier la chimir", cu care să își însoțească singurătatea care se lovește de văi și de stele.

Nu i se poate da fluierul, pentru că: „singurătatea nu-i o stână, mi-au spus/ răii tragedieni cu voci dogite./ Și ursuzul sihastru nu-i un păstor,/ el n-are nici turme, nici Sulamite". Poate fi o aluzie la condiția omului contemporan, care s-a îndepărtat de modul de viață patriarhal și care nu mai are imensul univers ca loc de tânguire și nu mai are nici credința și ingenuitatea Patriarhilor Sfinți, nici a Împăraților Profeți și poeți David sau Solomon.

Singurătatea omului modern nu e stâna la care păstorul poate să o transforme în cântec din fluier. El a pierdut conștiința locuirii în mijlocul unei scene cosmice, unde durerea lui se putea vedea în adevărata ei dimensiune, stârnind participarea și compasiunea universală.

Este o viziune care nu e proprie baladelor populare haiducești[240], cum s-a susținut multă vreme la noi, ci literaturii

---

[240] Pașoptiștii au fost cei care au impus în conștiința publică o imagine idilică a baladei populare haiducești. A se vedea Mihaela Grancea, *Haiducul și tâlharul – o dilemă culturală? Schiță de imagologie istorică și literatură comparată*, în vol. coordonat de Andi Mihalache și Alexandru Istrate, *Romantism și modernitate. Atitudini, reevaluări, polemici*, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2009, p. 522-523:

patristice, care a subliniat regalitatea omului, demnitatea lui, precum și comunicarea/ comuniunea lui haric-rațională cu întreaga creație și participarea acesteia la drama lui. Acest tip de nostalgie e propriu literaturii romantice și moderne. E o temă pe care a dezvoltat-o și Arghezi...

Versurile lui Botta sunt o formă de catharsis, de eliberare de obsesiile și motivele care îi apasă conștiința. Trecerea timpului și așteptarea înfiorată a morții sunt subiectele lui predilecte. Timpul și spațiul se dilată și se contractă, se atomizează sau se condensează pentru a forma partituri existențiale mirobolante:

Ore, încingeți o horă
tăcută, vastă, incoloră.
Minute ca păpădiile,
veniți cu miile.
Clipe capricioase, clipe cu toane,
Veniți în milioane. /…/

Lună, ia-mi ochii
cu strălucirea frumoaselor tale rochii.
Umiliți-mă ceruri, constelații
Cu ale voastre steme, tronuri și spații.

(*Petrecere*)

„Balada/ *cântecul haiducesc* (această definire a fost preferată, de multe ori, de Alecsandri, deși denumirea tradițională era aceea de *cântec bătrânesc*) transmite, în primul rând, date/ descrieri despre natura rebelului, personaj care presupunea, cel puțin la nivelul manifestărilor publice, un amestec arhaic, precreștin aproape, de superstiție și ferocitate. […] Cântecele epice care nu conveneau mito-genezei romantice, au fost, de regulă, eliminate din proiectul care viza culegerea și publicarea celor mai reprezentative creații folclorice”.

Atomii incolori temporali (orele, minutele și clipele), formează o lume incredibilă, contemplată cu surprindere. Ea e tăcută și incoloră, dacă e privită de departe, din afara fascinației ei caleidoscopice. Toată această existență este privită ca o aglomerare sau ca o avalanșă de ore, minute și clipe, descompusă așadar în secvențe temporale din ce în ce mai mici. Și totuși aceste particule de timp părut haotice, „cu toane”, găzduiesc lumi stelare care nu sunt la voia hazardului, ci în formă de „steme, tronuri și spații”.

Și profilează o lună suavă: o prințesă într-un roman cavaleresc proiectat prin simboluri constelate. Poate fi și aici o reformulare prescurtată a viziunilor eminesciene. Evanescența și splendoarea incalculabilă ale lumii sunt reproduse concomitent, oximoronic.

Interesant este că poetul pleacă de la inconsistența temporală pentru a zări consistența cosmică și rațiunea ei exemplară, fascinantele ei înlănțuiri logice și narative. Structura fluidă a timpului, cu insesizabilele secunde care se destramă ca păpădiile, susține perplexant tronurile celeste, uriașa materie cosmică organizată armonic în nenumărate…legende stelare.

Și de această realitate mirifică dorește să fie bombardat, la nivelul rațiunii contemplative, de acest cortegiu ebluisant al coerenței micro și macro-cosmice.

Sub aparența surprinzătoare a unui joc de cuvinte/ cu cuvintele, copilăresc aproape, Emil Botta ascunde probleme de o severă gravitate. Iată și poemul *Pact*:

Pâlcuri, pâlcuri, la podul calicilor
așteptăm să treacă alaiul rândunicilor
ce să duc la cer în ambasadă
cu flamuri sute și muzici o grămadă.

Ala, bala, portocala,
Doamne, unde Ți-s tunetele,
unde chimvalele,
unde cele patru puncte, cardinalele?

Învoitu-s-au cu singuratecul om,
rătăcită frunză prin al nopții dom.
Frunții lui să-i împrumute divinul nimb
și el să renunțe la plimbare, în schimb.

Situat între enigmatic și infantil-derizoriu, acest tip de exprimare poetică pune cititorul, fără îndoială, în nedumerire. Este poezia de acest fel expresia unor stări fulgurante, a unor sentimente volatile, sau țintește semnificații mult mai profunde?

Lecturate rapid, frunzărite, versurile sale lasă impresia mai degrabă a fi rezultatul unor experiențe și idei febrile, momentane. Sub magma unor formulări care exprimă tensiuni liminare, pare totuși că adastă un complex de semnificații și înțelegeri stabile, o luciditate căreia îi displace retorica limpede și îi place, dimpotrivă, să îngâne concluziile cugetărilor sale.

Mai degrabă credem că poetul conjugă cele două constante ale operei sale, instantaneitatea și prelucrarea reflecției îndelungi asupra propriei experiențe existențiale sau asupra literaturii parcurse. De aici rezultă o poetică ingenioasă, de factură nouă, un colaj neobișnuit între naivitate/ superficialitate și profunzime.

Dar poate că e mai mult jucată această naivitate, în descendența unor modele ca Eminescu, Arghezi sau Ion Barbu (cel din *După melci*). Și atunci vorbim de foarte puțină instinctivitate în versurile sale, deși încearcă să ne lase impresia notației sub puterea evenimentului.

Însă tocmai circumstanțele concrete sunt foarte neclare în lirica sa, fiind transformate în poveste simbolică, eliptică.

Uneori, printre versuri include și insolite formule sentențiale sau afirmații care îl definesc în mod profund. Așa este și definiția din poemul amintit anterior, cu referire la omul singuratic, care este o „rătăcită frunză prin al nopții dom". Reconstruită într-un limbaj modern, această sentință poartă însă conținutul unei perspective străvechi în literatura și cultura noastră. Chiar termenul „dom" are o istorie îndelungată la poeții romantici, francezi și români.

Esențial pentru interpretarea poeticii lui Botta este însă și următorul vers, oarecum banal și neobservabil în contextul poemului *A vedea, vedere*: „vreau să văd lucruri neobișnuite". Deși această dorință în sine plutea în ambianța epocii moderne, lucrurile neobișnuite sunt mereu altele, pentru fiecare poet în parte. Și acest fapt le asigură originalitatea, în pofida deziderătului comun, altfel firesc, specific curentului.

Întotdeauna moartea e, la Botta, un liman nedeslușit, chiar și atunci când pare că o dorește: „Ah, plăcută, plăcută e boarea/ care-mi duce nava în golfurile ceții!" (*A vedea, vedere*).

Cu sau fără „lampa lui Aladin", presimte o „nefastă dreptate" care îl așteaptă: nefastă pentru erorile și păcatele sale. Însă această conștiință este ortodoxă, spre deosebire de cea care se consideră fără vină.

Granița între realitate și fabulație este foarte subțire, ca în poemul *O nouă planetă*: „Odaia mea se plimbă prin infinit/ lucitoare ca un soare la zenit.// Din când în când vine o fată/ într-o rochie cu trenă, cam demodată./ Geniul odăii îmi spune: «E o stea:/ vezi, poartă-te frumos cu ea»".

Amintirile de neșters ale copilăriei sunt evocate în poezia *Vestigii*. E vorba de memoria afectivă, care imprimă și reține amă-

nuntele care au contribuit cel mai mult la formarea caracterului viitorului poet.

Și, deși spune că „mi-aduc vag aminte”, acest vag este mai important decât cele despre care afirmă că își aduce aminte bine. Pentru că ceea ce denumește drept vag izbucnește, de fapt, din străfunduri sufletești mult mai adânci:

Mi-aduc vag aminte
de Spaima-Pădurii, care nu avea nici un dinte.
Mi-aduc vag aminte
de *aspra mătase a gliei*, Părinte.

Mi-aduc vag aminte
de mâinile mamei, care veneau din ceruri să mă alinte.
Mi-aduc vag aminte
de basmele care începeau așa: *„Luați aminte”*.

Dar ce bine mi-aduc aminte, *vai mie*,
de a nopților vijelie.
Cum ne amintim, *vai nouă*,
de a nopților sângeroasă rouă.

Din nou, deși nu se face nicio mențiune despre virtute sau patimă/ păcat, aluziile versurilor sunt destul de transparente.

Poemul este un reproș adus sieși, pentru că a uitat neprihănirea copilăriei, ceea ce îi era sfânt și iubit atunci, și s-a lăsat în voia pasiunilor care păreau o rouă pentru suflet, dar pe care ulterior le-a regretat. Așa încât se aseamănă singur cu acei eroi din basme care n-au luat în serios avertismentele.

Sub alte forme, aceeași dezamăgire au confesat-o și Bolintineanu, Eminescu, Arghezi, Barbu, etc.

La Emil Botta întâlnim un alt mod de a exprima un crez tradițional într-un limbaj poetic modernist.

În *Craiul Amurg* descoperim un peisaj proiectat ca o narațiune fantastică, având un aer de baladă. Este printre puținele peisaje pure din lirica sa, în care interesul este de ordin descriptiv/ pictural:

Craiul Amurg, ucigașul macilor,
a scăldat câmpia într-o baie de sânge.
L-am văzut cum ștergea spada
pe copacii care porniră a plânge.

Paserile din cuibul incendiat
aveau aripi de diamant și cărbune.
Și aruncau, săgeți, către ceruri
priviri săgetătoare nebune.

Singur în rădvanul negru treceam,
și cum galopa năzdrăvanul amurg!
Pe aleile pavate cu umbră, printre răcori,
suiam spre castelul Craiului Amurg.

E adevărat că nu lipsesc nici sugestiile tanatice, mai evidente în ultima strofă. Dar, în primele două strofe, valențele simbolice se întrevăd mai mult retrospectiv, prin prisma acelei perspective definitive, din strofa finală. Privite separat însă, ele formează un tablou convingător (deși puțin suprarealist), în nuanțe de roșu și negru, cu scăpărări stranii, ireale/ fabuloase.

Botta realizează, în altă poezie, și o scurtă schiță a răsăritului, în maniera care l-a făcut cunoscut pe Blaga: „Lebedele aurorei dalbe/ au trecut prin somnul grădinilor” (*Eres*). Dar el nu

este un poet al tainei, ci al disperărilor exclamate ca tușe vii aruncate pe pânză. Remarcăm faptul că descrierile lui sunt mereu dinamice și că are o predilecție pentru proiecția unor imagini vaste, fantastice.

Ca și conștiință terifiată de așteptarea ultimelor consecințe ale faptelor sale, vizitată adesea de coșmaruri, Botta are însă multe în comun cu Blaga și cu Arghezi. Temerile sale sunt sfredelitoare, iar perspectiva morții se profilează neîndurător:

Terorile mele, fiți mai blajine
cu arlechinul speriat de moarte. /.../

Copilăria nu se mai aude,
a rămas printre relicve, printre amulete.
Zâmbetul a scăpătat, a pălit,
ochii apun în cearcăne violete.

În genunchi, pe brânci, spre Canossa,
bronzat de lună ca un arap,
cu frica-n sân, cu noaptea pe umăr,
cu cenușa stelelor pe cap.

(*A VII-a indulgență*)

S-ar părea că o apropiere de Dumnezeu se produce totuși, chiar dacă este exprimată cu multe ocolișuri sau este relevată secvențial în contexte nu foarte limpezi în expunerea acestei confesiuni.

În poemul *Copilul nostru*, spune: „Hohotul meu va forma o piramidă a desperării/ și Dumnezeu în persoană veni-va să-mi aline pătimirea”.

Iar în *Mântuire* se referă la o baladă ca un recviem:

Te rog, baladă, spune cuvinte frumoase
celor ce la racla mea se vor opri,
fii brățara mâinilor evlavioase
care viața-mi vor frunzări.

Convoacă foșnetul arborilor dragi,
paserile să îngâne un prohod
pentru cel care a dezertat
din armata regelui Nimrod.

Faptul că a fugit din armata lui Nimrod[241] se poate interpreta, eventual, prin aceea că a renunțat să mai lupte împotriva lui Dumnezeu. De aceea, păsările ar putea să îi cânte un prohod și arborii să-l plângă cu foșnetul frunzișului lor. În baladele populare (*Miorița* și *Ciobănașul*) apare, într-adevăr, această slujbă pe care universul o face acelora care se întâmplă să moară accidental, departe de oameni și de posibilitatea de a fi prohodiți creștinește.

Ca și înaintașii sau contemporanii săi (de la Eminescu la Pillat și Maniu), Botta apelează la limbajul bibliei cosmice. Motivul invocat de el este acela că nu mai poate înțelege „predica cerurilor". Că – altfel spus – textul uman s-a degradat, voca-

[241] A se vedea Fac. 10, 8-10: „Iar Hus l-a născut pe Nevrod [și] acesta a început a fi uriașul pe pământ. Acesta era uriașul, vânătorul înaintea Domnului Dumnezeu. Pentru aceasta vor zice: «precum Nevrod, uriașul, vânătorul înaintea Domnului». Și a fost începutul împărăției sale Babilonul". Traducerea este după LXX și aparține Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș. *Cf.* https://www.teologiepentruazi.ro/2022/03/16/facerea-cap-10-cf-lxx/.

bularul/ cuvintele omenești nu mai prezintă încredere, și e nevoie de o întoarcere la natural, la literele și textul cosmic:

Din predica cerurilor nu înțeleg o boabă:
Să-mi traducă arborii, vântul să-mi fie interpret,
iarba poenilor să colaboreze și ea.
Licurici, să-mi dați luminițele voastre!

Umbre, penumbre, seninuri,
lăsați să oficieze liturghiile, privighetoarea-n sutană,
un cuc ermit deie răspunsul din strană;
aleanuri, tantalice chinuri.

(*Confidență*)

Se poate spune că, pe omul modern, desacralizat, o singură scriere mai poate să-l impresioneze: cea în care este întipărită frumusețea universală. E nevoie de un altfel de limbaj care să-l conducă pe om la Dumnezeu: e o temă fundamentală – dacă nu cumva tema fundamentală – a modernismului.

De la poezia cosmică a lui Eminescu până la necuvintele lui Nichita, această neliniște esențială brăzdează poezia română. De aceea invocă și Botta această interpretare a cuvintelor dumnezeiești prin intermediul naturii. Este foarte interesant acest aspect, pentru că el nu reprezintă o inovație teologică sau o erezie.

Sfinții Părinți ai Bisericii, din Răsărit și din Apus (Sfântul Augustinus nu face excepție[242]) au susținut întotdeauna existența

[242] Sancti Aurelii Augustini, Hipponensis Episcopi, *De Trinitate*, PL 42, col. 845: „non ero segnis ad inquirendam substantiam Dei, sive per Scriptura Ejus, sive per creaturam. Quae utraque nobis ad hoc propo-

acestei duble revelări a lui Dumnezeu: prin Scriptură și prin natură/ cosmos. Doar că poeții romantici și moderni au arătat o predilecție pentru cea de a doua…

Ba chiar, la Botta, în comprație cu textul cosmic ilizibil/ neinterpretabil pentru cei care au pierdut conștiința și cunoștința, cele originare, ale omului, „discursul liric apare mereu la o oarecare distanță de obiectul vizat – text «apocrif», neautentic [...]. *Jocul poeziei*, joc al imaginației, nu înseamnă astfel doar o eliberare a eului, ci și o pierdere a comunicării originare dintre cuvânt și obiect”[243]. Mai bine zis: o constatare a acestei pierderi.

Această constatare va genera o temă esențială pentru lirica lui Nichita Stănescu.

Poemul *Ciclu* e o artă poetică, în care Botta exprimă dorința de a elabora – oarecum arghezian – o poezie a revoltei: „Pe lume de mă voi întoarce,/ să fiți mai drăguțe, Parce./ Nu-mi puneți în mâini creanga de măslin/ și nu vreau pace câtuși de puțin. // Dați-mi o spadă, o țeapă, o grapă,/ să nu creadă pădurea că de mine scapă./ Dați-mi furiile drept lozincă/ și nu îngăduiți să mai cânt din astă dezacordată caterincă”. Finalul ei este apoteotic și prin el poetul își afirmă aspirația spre… tradiție: „stăpâni să-mi fie cei doi rumâni,/ Dor și Neliniște”. Un fior expresionist, înrudit cu cel specific lui Blaga sau Rilke, străbate poezia *Liniște*: „Stele suverane, în această noapte,/ cădeți sătule ca fructele coapte”.

---

nitur intuenda, ut Ipse quaeratur, Ipse diligatur, Qui et illam inspiravit, et istam creavit”.

În traducerea naostră: „nu voi fi leneș pentru a cerceta [despre] firea lui Dumnezeu [substantiam Dei], fie cu ajutorul Scripturii Lui, fie cu ajutorul creației [Lui]. Care, amândouă, sunt puse înaintea noastră spre contemplare. Pentru ca pe El să-L căutăm, pe El să-L iubim, Care și pe aceea [Scriptura] a inspirat-o și pe aceasta [lumea/ universul] a creat-o”.

[243] Ion Pop, op. cit., p. 185.

Întunecatul April a reprezentat un moment de cotitură în existența poetului: „El vine pentru a mă tămădui/ de febra numită ***a trăi***”.

Imaginarul poetic al lui Botta este – după cum am văzut și până acum – construit adesea din metafore surprinzătoare, în care inefabilul se plasticizează și concretul se inefabilizează. Prin aceasta, cosmicul/ cerescul se apropie tot mai mult de pământesc, iar naturalul sălbatic/ ingenuu de omenesc.

Așa și aici: „Vai, stelele, cum l-au tatuat/ pe acest apostat”. Tatuajul stelar este desigur un stigmat imprimat cu fierul roșu al luminii siderale. Însă e o imprimare redemptorie, petrecută spre trezirea celui însemnat în felul acesta.

Stigmatul se va transforma în sigiliul poetului. Cotitura existențială, deși dureroasă, pare să fi avut totuși o urmare benefică, caracterizată chiar de poet ca un fel de renaștere a conștiinței:

Mulțumesc, Întunecat April,
că mi-ai arătat în oglindă icoana unui copil,
că m-ai învățat *știința ciocârliei*
care trece vămile veciei. /…/

Și pentru deșertul acestui caiet
în care *a călugărit* un descreierat poet.

În *Post ludum* scrie că: „mi-e inima pedeapsă, mustrare, nuia./ Și de gândurile crude care m-au bătut foarte sălbatec/ mi-e un somn de jăratec”. E o confesiune a unei stări spirituale, înregistrată cu exactitate.

Mi-e somn de gânduri înseamnă: mi-e dor să adoarmă gândurile, să tacă. Un somn „de jăratec” semnifică un dor aprins de liniște interioară.

Volumul *Pe-o gură de rai* apare șase ani mai târziu, în 1943, și cu doi ani înainte, așadar, de a se încheia războiul.

Botta nu se dezminte, practicând același stil și concepție poetică. La care, de altfel, nu va renunța nici mai târziu, în ciuda faptului că multe s-au schimbat (inclusiv) în poezia românească, de-a lungul acestor decenii.

Primul poem poartă titlul volumului. E o artă poetică, *dorul fără sațiu* fiind ușor de identificat cu dorul de poezie:

De un dor fără sațiu-s învins
și nu știu ce sete mă arde.

Parcă mereu, din adânc,
un ochi răpitor de Himeră
ar vrea să mă piardă.

Și pururi n-am pace,
nici al stelei vrăjit du-te-vino în spații,
nici timpii de aur, nici anii-lumină,
izvoare sub lună, ori dornică ciută,
nimic nu mă stinge, nimic nu m-alină
și parc-aș visa o planetă pierdută.

E atâta nepace în sufletul meu,
bătut de alean și de umbre cuprins…

Un dor fără sațiu m-a-nvins,
și nu știu ce sete mă arde mereu.

Oare Doinaș n-ar fi putut preface, peste câțiva ani, această alegorie în baladă[244]?

Mai departe, va spune: „Și mi-a dat Domnul neliniștea setei nebune,/ rubedenia vulcanelor crăpate de sete,/ simpatia stâncii, a focarelor bete,/ purtam pe buze munți de cărbune" (*Briareu*).

Un cerb i se pare o „arătare noptoasă" care coboară tocmai „din vremea lui Gelu" (*Cerb*). Cu coarnele prinde luceferii și are „umedul bot însetat de izvoară[245]". Se vede că Botta încearcă să contruiască un univers românesc în poezie, autohtonizând alegoriile care au în vedere, însă, mai degrabă o experiență lirică subiectivă.

Pe urmele lui Heliade, Macedonski și Ion Barbu, poetul încearcă să fie creator de eufonii și aliterații onomatopeice, în poezia *Trif nebun*. Poemul e, de altfel, un fel de *Noapte de mai* a lui Botta, în care se străduiește să reproducă trilul privighetorilor:

Trif nebun! Vi, og, vi,
privighetori, vrăjitori, într-o zi,
vi, og, vi, i, og, vi,
privighetori, în păduri de alun,
vi, og, vi, i, og, vi, Trif nebun!

O, sfinte Soare! Și aruncai
deoparte cartea. Ce magic Mai!

---

[244] A se vedea și articolul meu de aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2013/06/07/cateva-probleme-legate-de-mistretul-cu-colti-de-argint/.

Acesta a intrat în cartea mea, *Studii literare*, vol. I, Teologie pentru azi, București, 2014, p. 411-422, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/29/studii-literare-vol-1/.

[245] *Izvoară* e un plural arhaic, regăsibil la Dosoftei, pe care Eminescu l-a încetățenit ca termen poetic.

Alei, păsăruie, nu amuți,
cântare cântă-mi în homerica zi,
zi-mi-o, cântarea, din cuib, din alun,
vi, og, vi, i, og, vi, Trif nebun!

Și cade amurgul. *Mi-e umbra ușoară*.
O, pierde-m-aș pierde în multul albastru! *etc.*

Remarcăm încercarea de a se apropia mai mult de peisajele tradiționale, sau, mai degrabă, de a construi poezia pe simboluri perene, străbune: codrul, cerbul, privighetoarea, ciocârlia…Sunt elemente ale naturii regăsite, învigorate, și pe care dorește să le reinventeze în versuri.

Așteptând „oaspeții în vestminte de friguri” (*Anotimp*), poetul contemplă același cer spre care își ridică foarte adesea ochii. S-ar putea spune că cerul cu lună și cu stele e tot atât de frecvent în versurile sale ca în opera lui Eminescu. Numai că panorama celestă a pierdut, între timp, din epoca romantică până în cea modernă, anumite atribute – fapt despre care am mai discutat. Dar împrumută, în schimb, o anumită blazare umană, conștiința ruinelor spirituale. Astfel, în același poem al lui Botta, „de himerice bolți se anină/ armele nopții, stelele-n ruină”.

Astrul nopții este însă: „frunte a lucrurilor, luna mea, proră”. Declamațiile sunt oarecum firești pentru Botta…

Puțin mai departe, totuși, ne întâmpină o cu totul altă viziune nocturnă: „Ești al nopții miez putred,/ lună verzuie!”. După care, ne vom întoarce din nou la concepția tradițională despre cerul înstelat ca „al nopților sublim policandru” (*Clipei*)…

Peregrinarea aceasta între atitudini și concepții, indecizia, așa cum afirmam și altădată, este un simptom al erei moderne.

În luna lui brumar, „de aur oseminte văd prin geamuri” (*Brumariul*). Versul reprezintă o sinteză peisagistică autumnală cu adânci semnificații. Toamna are culoarea Sfintelor Moaște. Doar că Botta nu rămâne niciodată la pastel, ci evoluează spre narativ, spre o schiță de poveste, ca odinioară Alecsandri, dar și spre semnificații profunde.

În *Muza tragică*, toamna e picturalizată sonor: „Superb/ instrument de muzică toamna-i/ când bruma cădea”. Noaptea e o Electră, codrul un „Oreste infelice”, iar „umila micsandră” pare o Casandră. Pădurea e, altfel spus, o lume cel puțin la fel de profundă și de complexă ca și tragedia antică. Să asculți muzica brumei când cade înseamnă, de fapt, să asculți simfonia nostalgiei.

În alt poem, *Oberon*, scrie că: „simfonica moarte-n pădure mă cheamă;/ ci vin' odată, vin' să murim”. Aici numește pădurea „cimitir al primăverii mele,/ pajură-pădure cu amarnică față”. E „pădurea fantomă” care poate fi interpretată în multe feluri. În mod esențial, însă, înțelegem că substanțialitatea ei poate fi reală sau simbolică/ alegorică.

Sunt două fețe ale pădurii – cap și pajură – una pozitivă și alta negativă. Reversul nefast e o proiecție subiectivă a tuturor frisoanelor poetului, concentrate într-o imagine faunescă și coșmarescă.

În *Măiastra*, pădurea e un rai, de data aceasta, în descendență vizionară eminesciană. Ea este un spațiu securizant, un loc în care nu încape nefericirea sau damnarea: „În păduri, în rai,/ nu se mai aude grai de cucuvai,/ nu se mai aude glasul rău-augure,/ în pădure, în rai”.

Aici a văzut-o pe *Măiastra* – privighetoarea sau ciocârlia – pe care o numește „soția lui Înger” și „lujerul de floare”: „Ochii de Măiastră, doi luceferei,/ le-am sorbit lumina pân' mă îmbătară /…/ brățare de lună au cuprins mijlocul/ seninei Măiastre, lujerul de floare”.

Botta își construiește o mitologie poetică proprie într-un spațiu plin de arhetipuri românești. Și cum pădurea e unul dintre simbolurile fundamentale ale românității, poetul și-l însușește fără rețineri. Păsările – mai ales privighetoarea și ciocârlia – sunt de asemenea simboluri în această heraldică esențială.

Poetul realizează și un scurt tablou alegoric, format din numai două versuri, dar care ar putea ascunde semnificații metafizice mai profunde: „Pierea fără larmă înțeleptul soare,/ aștrilor-discipoli lăsându-le focul". E un peisaj celest compus dintr-o istorie lapidară. De altfel, Botta a creat nenumărate scenete siderale, asociind panoramei cosmice morfologii diverse.

Aici însă, tabloul poate fi interpretat ca fiind sugerat de Evanghelii: Soarele-Hristos moare, învie și Se înalță la cer „fără larmă" și lasă/ dăruie Ucenicilor-aștri „focul" harului pentru a-l însămânța pe pământ. E o viziune ce corespunde asocierilor simbolice ortodox-tradiționale dintre Dumnezeu și soare și dintre Sfinți și aștrii cerești.

Pe ritmuri de baladă, Botta imaginează o nuntă cosmică, în poemul *Nunta*, în care introduce, aluziv, și alte motive cunoscute. De fapt, poezia lui e o pictură modernă, care în loc de contururi clare și de culori individuale, cultivă clar-obscurul, echivocul, vagul, straniul, șocantul. Încât o temă străveche este tratată astfel de poet:

Izvoare petrec
în locuri vrăjite,
acolo unde stelele,
clare, vestite,
își schimbă inelele.

Izvoarele sar,
hohotind ca nebunele,

când o lună de vis
și stelele, unele,
parcă moarte mi-s.

Izvoarele spun
că-i nuntă în cer.
Al mirelui mers,
pasul său sever,
prefacă-se-n vers.

Izvoarele cântă:
„Veniți, surioare,
în alaiul lui;
noi fete-izvoare,
scumpe soarelui!”.

Ca în vis ascultam
cum izvoare șoptesc…

Și m-a prins un dor,
să fiu negru nor,
nunta s-o umbresc.

(*Nunta*)

E, în aceste versuri, un amestec straniu de Eminescu, *Miorița,* limbaj biblic, în tonuri alterate.

Nu suntem siguri dacă e o atmosferă nupțială tonifiantă. O adiere de incertitudine interioară străbate pe alocuri versurile.

Stranietatea e însă o poză arhiprezentă în lirica lui Botta. Poetul recurge la sintagme-simbol, care, pentru cei care cunosc marea literatură, conțin o sumă de semnificații absconse: „izvoa-

rele sar", „izvoarele spun", „lună de vis" (expresii poetice eminesciene), „nuntă în cer" (titlul unui roman al lui Mircea Eliade, din 1938), „al mirelui mers", „veniți, surioare, în alaiul lui" (ecouri biblice și baladesc-legendare) etc. Operează, așadar, cu o contragere în cuvinte a unor povești mult mai lungi…

Cuvintele sau metaforele devin astfel niște personaje sau niște enigme ambulante prin pădurea versurilor sale.

Impresia de pastișă e depășită de originalitatea acestui tip de colaje ideatice și literare.

Uneori poetul e foarte atent la splendoarea ambientală: „Aerul, tremurătorul, copilul, clarul,/ în aurii pânze ne înfășoară…/ În caleașca trasă de fluturii săi/ a venit de cu seară.// Noaptea întreagă a lunecat,/ pe vioara divină, arcușul divin./ Oprește-te! Stai! Asupră-ne stai iară și iar,/ cer adamantin!" (*Aerul, tremurătorul*).

O căprioară, o ciocârlie, un cocor i se par îngeri prin frumusețea și elasticitatea elanului lor. Doar oamenii sunt: „ostatecii, înfierații, butucii,/ ne ia zălog lutul pe vrute, nevrute…/ Soarta ne bate cum noi batem nucii" (*Râzi de noi…*).

Botta are o viziune grandioasă a cerului și a mărilor. E obsedat de ele și de codru, ca și Eminescu, lucru observat și de critica literară[246]. Grandoarea nu constă însă, paradoxal, în imensitatea peisajelor cosmice, ci în sugestia unei prețiozități și a unui simbolism aparte. Imaginile cosmice, el le încrustează în giuvaeruri metaforice. Din literatura veche și de la Eminescu putea să rețină motivul cerului ca o carte scrisă cu litere de stele. În poeziile la care ne vom referi mai jos, pecetea vizionară a lui Eminescu este inconfundabilă:

Carte de aur

[246] A se vedea Ion Pop, op. cit., p. 172.

cu inscripții nepieritoare
în cerul sculptat! /…/
Oh, rătăcesc prin meandrele acestui in-folio
cu magistrul ce mă protege.

(*Glosse*)

Ne amintim de zborul cosmic al prințului eminescian, însoțit de magul-maestru călător în stele…

Ion Vinea utilizase același termen, *infolio*, pentru a desemna cartea celestă: „Ce lună veche astă seară/ pe cerul de atlas uzat./ Tăcerea și-a desfășurat/ infoliul indescifrat/ prins în pecetea lui de ceară" (*Nocturnă*).

Am vorbit din destul, în volumele anterioare ale cărții de față, despre *biblia cosmică* în tradiția noastră literară, începând de la cronografe, trecând prin *Cazanii*, prin didahiile Sfântului Antim Ivireanul și scrierile literare ale lui Dimitrie Cantemir și ajungând la pașoptiști, Eminescu și poeții moderni.

Toposul este însă la fel de prezent și în literatura apuseană. Iată, spre exemplu, câteva versuri ale lui Rilke:

În desăvârșita noapte
când ridic privirea din carte,
din numerabilele clare rânduri,
o, ce stelar de limpede se-mparte,
ca un buchet de rustice flori,
îngrămădirea de gânduri:

Tinerețe a sprinten legănatei prore,
cu șovăieli, duioșii, mângâieri. –
Pretutindeni bucuria de-a fi mână-n mână,

dorință însă nicăieri;
prea mult univers și destulă țărână

(*În desăvârșita noapte*)[247]

De altfel – ca stil poetic, dar nu numai – cei doi poeți par să fie apropiați, dacă ne uităm mai ales la *Elegiile duineze* și cu precădere la *Elegia a zecea*[248].

Mai departe:

...fluier de arbori *desface Selene*.
Și mlădiile săbii și lancia dreaptă,
și mult plinele de grație, avântatele arcuri,
și murgi trepădând, și ulii cu ochi de zamfiră,
și Bărbatul cu plete de noapte,
dezrobiți din mileniu veniră
în poiana ce freme de șoapte.
Vă deșteptați!
Tilincele morților sună,
cornul învierilor sună,
și *până la mine veșnicia străbate*…

O, clinchet de arme din alte vieți
și sfintele chipuri și pajura lună,
și vedenia codrului frate.

(*Bărbat Voevodul*)

---

[247] *Cf*. Rainer Maria Rilke, *Versuri*, EPLU, București, 1966.

[248] A se vedea: Rainer Maria Rilke, *Elegiile duineze. Sonetele către Orfeu*, Ed. Univers, București, 1978.

Aluziile la *Scrisoarea III, Scrisoarea IV* și *Peste vârfuri* sunt destul de evidente. Interesant este modul cum îmbină și amplifică Botta receptarea foarte personală a poeziei lui Eminescu. Cum transformă sentimentele și ideile lui Eminescu în ale sale, imprimându-le alte mesaje sau conotații.

E aici și o intersectare cu optica epocii sale, cu filosofia autohtonistă a *Gândirii* sau a lui Blaga. Un vers precum „și până la mine veșnicia străbate" deține aceeași semnificație cu celebrul „veșnicia s-a născut la sat", al lui Blaga. Numai că, la Botta, nu satul, ci trecutul voievodal, elogiat mai înainte de Eminescu, este cel care poartă până în prezent adierile veșniciei.

Alte poeme:

De-aș fi noapte! În mare să bat,
frunte bătută-n stigmate de aur… /…/
iubito, iubito, nu e nici moartea,
nici smaraldica mare prin stânci când deliră.

De-aș fi noapte! Candoare ce sunt!
Visule, spune-mi că trezia e vană
și mă ia cenușiul, și sunt copia umbrei
și toarnă-mi divinul, vinul uitării în cană.

(*Hecate*)

*

Pe reci întinsori se mișcau
ale stelelor ordii cumplite…
Și în fruntea lor cine-mi sta,
Căpetenia oștilor cine-mi era?
Luna și fețele aurite.

Ah, mă orbești cu torța ta,
Lună, Fortună! Tu, călătoare
pe troianele căi, prin povești,
pe bătutele de stele drumuri crăiești,
peste mări în declin, murmurătoare.

Și voi împărăteselor, stele de ger,
zeități argintii ale firii,
magice trupe, fiți îndeajuns
de îndurate pentru cel ajuns
la țărmuri, în pragul muririi.

O tristă virtute, un crai erai,
o înfiorare,
în brumata manta de Brumar,
un crepuscul ce-mi cade pe frunte, un stol funerar,
de ape o sunare.

(*Seraphita*)

Sunt foarte multe imagini și expresii culese de la Eminescu, în versurile de mai sus. Astfel, la Eminescu, lumea e o raclă sau un sicriu „țintuit și ferecat cu stele" (*Demonism*). La Botta, marea e o „frunte bătută-n stigmate de aur".

Marea delirantă sau „în declin", murmurătoare, a lui Botta ne rememorează alte versuri eminesciene: „Lucească cer senin/ Eternelor ape,// Care din văi adânci/ Se-nalță la maluri,/ Cu brațe de valuri/ S-ar atârna de stânci – // Și murmură-ntruna/ Când spumegând recad" (*Nu voi mormânt bogat*).

Despre *vanitatea* vieții și despre *umbră* la Eminescu…am scris foarte mult[249]. „Vinul uitării”, de asemenea, îl găsim în finalul poemului *Memento mori*, din care bea Eminescu: „Din agheazima din lacul, ce te-nchină nemuririi,/ E o picătură-n vinul poeziei ș-a gândirei”. În același poem, de altfel, se află și *oștile* sau „ordiile de stele”: „oștiri de flori pe straturi par a fi stele topite”; „Stelele-n oștiri se mișcă?”.

„Întinsorile reci” ale cerului pe care se mișcă stelele le întâlnim în *Călin nebunul*: „pe-ntinsori de catifea/ Sunt cusute-n umed aur ici o stea, colo o stea”. „Sunarea de ape” este de asemenea o sugestie eminesciană: „În curgerea de ape, pe-a frunzelor sunare” (*Codru și salon*) etc. Intertextualizarea lui Eminescu este, prin urmare, de proporții, în aceste poezii.

De aceea spuneam că Botta iese din cadrele epocii sale și anunță sau pregătește poezia modernă postbelică (pe Nichita Stănescu și onirismul) și chiar pe cea postmodernă, deși intertextul său este diferit de cel postmodern.

Iluminarea sau clarul nopții sunt cântate în poemele: *Veniți, adieri* și *Mozart*. Din nou, unui peisaj vesperal i se imprimă semnificații alegorice, biblice: „Treacă paharul acesta,/ potirul amurgului plin de otrave!” (*Veniți, adieri*). Înserarea este aici un ceas al conștientizării a cât de încărcată a devenit conștiința de lungul zilei sau al zilelor. De aceea e un pahar cu otravă.

Noaptea e timpul reculegerii, al avântării dorului de nemurire, în care se scutură de praful cotidianității (din nou Eminescu este evocat în imagini poetice concentrate semnificativ):

Iluminare și noapte! Un înger își trece

---

[249] A se vedea cartea mea, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 2, ediția a doua, Teologie pentru azi, București, 2015, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/.

aureolele de pe un umăr pe altul.
Se preoțește verdele codru
Și prin frunzime se arată *înaltul*.

Veniți, adieri *negrăit de blânde*,
în ale visărilor crenge și lunce! /…/

Oh, sufletul mi-e plin și ars de dor…
El noaptea se îmbată cu himere,
visându-se nemuritor
pierdut printre *clare sidere*.

„Un înger își trece/ aureolele de pe un umăr pe altul”. La Blaga: „De pe-un umăr pe altul/ tăcând îmi trec steaua”...(*Biografie* din vol. *Lauda somnului*, 1929).

În celălalt poem:

Claritate a nopții! Liră
pe care se întrec maeștrii îngeri!

Florile toate se inspiră,
în ora de muzică,
ascultând, fredonând.

Claritate a nopții! Undă
Tremurătoare ce mă poartă…

Se desprinde din aceste versuri percepția de taină universală, în asentimentul lui Blaga și al tradiționaliștilor mai mult, dincolo de unda specifică de neliniște sau de atmosfera mai stra-

nie. Și gândul la moarte este exprimat într-un mod apropiat de stilul care l-a făcut inconfundabil pe Lucian Blaga: „Dragă mi-e libertatea/ de a visa în lan /…de a visa moartea, de a mi-o imagina/ ca un desfrâu./ An cu an,/ clipă cu clipă va crește,/ mă va cuceri./ Tot cuprinsul, întregul, tâlhărește,/ regiunile acestea singuratece,/ cad în mâinile morții sălbatece” (*Fericirile*).

În poemul *Dă-mi freamătul*, cerul înstelat al nopții îi pare o risipă de lacrime („Risipa-ți de lacrime o cer”), viziune inspirată tot din Eminescu (*Călin Nebunul* sau *Călin (file din poveste)*):

Stele rare din tărie cad ca picuri de argint,
Și seninul cer albastru mândru lacrimile-l prind;
Dar dacă ar cădea toate, el rămâne trist și gol,
N-ai putea sa faci cu ochii înălțimilor ocol.

(*Călin (file din poveste)*)

*

E frumos pe când din cerul plin de-o sântă bogăție
Cade-o lacrimă frumoasă în adâncă vecinicie /…/
Stea ce cade taie lumea ca o lacrimă de-argint,
Pe seninul cer albastru frumos lacrimile-l prind…

(*Călin Nebunul*)

Din Eminescu s-a hrănit toată poezia noastră modernă. Pare-se însă că Botta e un fervent consumator de poezie și de viziuni eminesciene, pe care le resemantizează în propriile versuri.

Tot aici, „moartea cea grea” este „minunăția” pe care o așteaptă: „Și vântul a jale când s-o tângui,/ duiosu-ți păr când l-o clătina,/ ah, moarte, nu mă ocoli,/ arată-mi-te, stea!”.

Conjugând eminescianismul (*freamătul pădurii* și *lacrimile stelare*) cu balada populară, intenția poetului era probabil să ajungă la un fel de esență a românismului, a etosului românesc. Doar că astfel de juxtapuneri poetice, preluate de ideologii comunismului, vor deveni, peste nici un deceniu, exerciții facile în procesul de construire a unei…poezii socialiste. Bineînțeles, comuniștii nu erau atenți la subtilități și poezia lor militantă va fi în speță o parodie grotescă a poeziei și a intențiilor predecesorilor. Totuși, nimic nu îi va împiedica, pe cei ce vor încerca să conceapă noua literatură socialistă, să se inspire copios tocmai din ceea ce susțineau că detestă. Adică din tendințele manifestate anterior la *Gândirea* sau de către poeții tradiționaliști în general. Și acest lucru este oarecum de înțeles, pentru că poezia populară oferea un model eroic (mă gândesc la cântecul de haiducie), dar și prozodic ușor de adaptat de către comuniști. Iar modul acesta – cam forțat și doctrinar la rândul lui – de a asocia tipare lirice a căror substanță poetică e totuși greu de conjugat, așa cum face Botta mai sus, le-a oferit alt model comuniștilor, pe care aceștia l-au exploatat masiv. Cu exagerările grotești de rigoare.

Cam același lucru se poate afirma și despre poemul *La moartea lui Paul Popescu*. Botta îl intertextualizează aici pe Miron Costin: „Spun cuvintele din bătrâni/ că viețile stau în clipita ochiului /…/ și zilele omului sunt bătăi delicate de pleoapă,/ și totul, odată, se curmă”. Dar exagerează apăsând pe coarda lirismului patriotic până la o exaltare cam deșănțată:

Paule, Paule,
ferice de tine, viteazule,
te aud în adierile frunzei și-n munți,

în izvoarele patriei te aud,
dar ce spui a traduce nu-s vrednic
fiindcă nu cunosc
vorbirea exaltată a îngerilor.

Pământul spune: *„Luați, mâncați!"*
Și mușcat-ai țărâna,
și acum știi ce dulce-i
glia României,
dulce ca o azimă dospită în miere,
turta din miere și fiere a tatălui nostru
care ești în ceruri, Bălcescu.

Poezia patriotică din epoca socialistă va musti de astfel de formulări. Inclusiv aluziile religioase blasfemice vor fi împrumutate de noua direcție căreia, de asemenea, îi convenea blasfemia. Nu ofer exemple în acest sens, dar cine dorește să le caute, le va găsi.

Poemul *Preistorie* apelează la același tip de intertextualitate:

Cum ascultam un glas preacunoscut,
al *codrului jelind că-i moare frunza*
– un freamăt lung și *arhicunoscut* –
Din sânul focului, din afumata vatră,
o sânziană se arată
și prinde a cânta.
Ciudat rapsod! În aer se înfiripau
mărețe stânci și țărmuri sublunare,
mări de mărgean, clocotitoare spume,
frumoase foc, de-un farmec fără nume.

Din cer înalt, cu recea lor mustrare,
ochii stelelor, ascuțiți de visare,
mă priveau.

Și auzeam, din adânc de memorie,
ca dintr-o misterioasă preistorie,
auzeam *ditirambice paseri în ramuri,*
și cucul, Doamne, ce-mi cânta bețiu,
și apele cu susurul zglobiu.

Mă înfășurau cu *dulcime*
primăverile *din vechime*…

Același Eminescu și aceeași poezie populară sublimată…

Între imaginile poetice preluate de la Eminescu se află și „ochii stelelor, ascuțiți de visare”. Eminescu însuși a împrumutat-o însă de la Antim Ivireanul. Dacă nu se acceptă că ar fi putut ajunge să citească vreun manuscris al *Didahiilor*, atunci le-a cunoscut prin intermediul lui Piuariu-Molnar. Acesta copiase, din *Didahii,* fragmente întregi cu caracter poetic în *Retorica* sa, publicată la Buda în 1798, deci și pe cel din predica la Sfântul Nicolae, în care apăreau *ochii stelelor de argint*, care *se închideau* și *se deschideau* pe ceruri.

În ceea ce privește substantivul „dulcime”, el este un derivat de la epitetul *dulce,* destul de mult solicitat în literatura veche. Îndelunga și semnificativa lui utilizare au remarcat-o însă, înaintea lui Botta, și pașoptiștii (cu precădere Bolintineanu), dar mai ales Eminescu. Dosoftei, în psalmii săi versificați, folosește foarte des sintagma: „cu dulceață” (în sensul: cu bucurie harică).

Versul al treilea al poemului pare mai degrabă un comentariu. Poetul însuși l-a marcat prin linii de pauză. E vorba de un

freamăt al codrului „arhicunoscut”. Ar putea fi interpretat ca o prozaică imixtiune de tip postmodern, dar cred că astfel de referințe la poezia trecutului nu aparțin doar postmodernității.

Versurile lui Botta indică, mai degrabă, dobândirea unei conștiințe acute a clasicizării acelei poezii. A conștiinței că a devenit un reper literar imuabil și că, indiferent de evoluția literaturii și culturii, ea rămâne exponențială ca fenomen artistic. De aceea, Botta – ca și alți confrați – încearcă să stabilească un anumit tip de raportare față de acest clasicism valoric. Este totuși adevărat, pe de altă parte, că Botta e în bună măsură un poet livresc, care își construiește…lumi interioare fantastice.

El a grefat pe propria simțire și personalitate sensibilitatea poetică românească și străină care l-a impresionat puternic. Este ciudat însă că influențele cele mai pronunțate vin din partea romantismului. Și, în această privință, Botta pare, la un alt nivel, un continuator al lui Șt. O. Iosif sau al lui G. Coșbuc. Într-o cu totul altă manieră poetică, însă, și lărgind orizontul de receptare.

Ecourile romantismului s-au întins mult și s-au stins greu la noi. Și asta i se datorează lui Eminescu, dar numai în parte. Credem însă că redescoperirea ideologiei romantice a avut chiar o mai mare importanță în reluarea acestui fir poetic, în epoca modernă a căutării tradiției și a descoperii autohtonismului.

Și totuși, există și poeme în care confesiunea este transparentă. Din unele ca acestea răsare amănuntul biografic:

Iubirea mă apără,
de aceea port
fruntea sus, *în exil printre oameni*.

Când ziua decade și când, spre apus,
cumpăna liniștită se-nclină,
o, atunci, de sus,

primesc o tristețe senină.

Ochii mei în extaz rătăcesc
spre adâncul fântânii unde stelele scapără.
O, de al stelelor dor mă topesc
și m-aș duce la ele,
dar Iubirea mă apără.

Ce graiuri nebune mă cheamă,
în lunci, cântătoare Undine.

Și când să le ajung, Piaza Rea
mă trage la dânsa: la mine, la mine!

Dar mă însoțește acel Cineva,
Iubirea, pururi cu mine.

(*Scut*)

„În exil printre oameni” ar putea fi titlul unui roman autobiografic, dincolo de faptul că reprezintă un motiv foarte vechi, al pământului ca exil al oamenilor alungați din Rai.

Înțelegem că e vorba de tentația sinuciderii, de acele chemări spre ceva care pare mirific, dar e malefic. Recunoaștem și aici un construct romantic, în sensul în care închipuirea este înșelată de aparențe fantastice, inspirat din Goethe și din fantasticul popular. Mai ales că Ondinele existau și la Eminescu. Mai evidentă este această influență în alte două poezii, tot din acest

volum, *Intermezzo* și *Duo*, despre care am mai vorbit cu altă ocazie[250].

Versurile „Ochii mei în extaz rătăcesc/ spre adâncul fântânii unde stelele scapără" ne amintesc indubitabil de Blaga: „Sapă numai, sapă, sapă,/ Până dai de stele-n apă" (*Sapă frate, sapă, sapă* din vol. postum *Vârsta de fier*). La Botta au însă alt înțeles. Aici ele sunt mai degrabă o mreajă eminesciană, luminoasă ca „mreaja de văpaie" a Luceafărului, care l-ar putea însă înșela și scufunda în moarte pe cel ce le privește topit de dorul lor.

Undeva, pe drumul împlinirii acestei dorințe, apare Piaza Rea, fapt care îl avertizează cu privire la scopul și finalitatea negative ale acestui miraj. Însă există „acel Cineva, Iubirea", Dumnezeu, Care îl scapă din plasa acestor tentații.

Promenadele romantice sub lună se preschimbă, la Botta, într-o controversă aprigă, dintre…iubire și lună. E un scenariu fantezist, prin care poetul concepe un decor fantastic, invocând o posibilă shakespeariană dramă, cu personaje cosmice.

Iubirea-n cer cu luna se certa
că-n frumusețe nu-i chip s-o întreacă.
Înfiorate cuvinte și-au spus. A pierduților stea
dincolo, dincolo încerca să mă treacă.

Neștiind a trăi, ascultam
cum bate novembre pădurile moarte,
întunecat, neștiind a trăi,
sufletul se-mbătase de moarte.

Iubirea-n cer cu luna se certa…

---

[250] A se vedea: https://www.teologiepentruazi.ro/2013/06/07/cateva-probleme-legate-de-mistretul-cu-colti-de-argint/.

O, masca ei cumplită, de Gorgonă,
și părul auriu care cădea,
un fum, un foc, dintr-o lunară zonă.

(*Solilocviu*)

Însă e doar un decor, o scenă în fundal, cu elemente de dramă romantică sau de tragedie antică, al cărei subiect sau derulare, însă, nu interesează. Prin evocarea ei, poetul insinuează numai care este motivul pentru suferința sa și dorul de moarte.

În centrul acestui teatru – în strofa centrală – se derulează însă un conflict lăuntric, o controversă personală. Zbuciumul interior îmbracă, la rândul lui, forma alegorică a *pădurilor moarte* bătute de *novembre*.

Sugestia e una creștină și romantică deopotrivă: aceea că drama interioară e mai importantă decât universul întreg și decât scenetele mitologice pe care arătările lunare sau stelare le-au putut inspira autorilor antici/ clasici. Aici, scena cosmică nu este cea eminesciană, ci aceea în care fantezia mitologică proiectează conflicte generate de rațiuni vane. Numai sufletul *îmbătat cu dor de moarte* este eminescian, încadrat de ramele clasice ale unui tablou insignifiant pentru durerile lăuntrice, pentru *pădurile murinde* ale lumii dinăuntru. Am putea considera poemul o artă poetică, înfățișând sugestiv cearta modernilor cu anticii[251].

Am putea numi poemul *Elegie* o variantă modernă de bolintineanism:

---

[251] A se vedea: https://fr.wikipedia.org/wiki/Querelle_des_Anciens_et_des_Modernes.

Sau: https://en.wikipedia.org/wiki/Quarrel_of_the_Ancients_and_the_Moderns.

Ca *firul trandafirului* te pleci,
tinerețe în soartă,
ca *umbra unei umbre* te pleci,
tinerețe moartă.

Mi-e gura încă fierbinte
de sărutul tău, Suvenire,
de nebune văpăi, de mari jurăminte,
mi-e gura încă fierbinte.

E clarul de lună ce văd,
dănțuind în *al nopților teatru*,
e clarul de moarte ce văd…

Ah, luminosule ochi idolatru,
ah, tinerețe de-a pururea moartă,
lunateca moarte ce-mi cere la poartă?

Ca firul trandafirului te pleci,
Tinerețe în soartă.

Pot fi invocate multe poeme ale lui Bolintineanu, ca ilustrare a unui mesaj aproape identic și utilizând apelul la o imagistică similară, recuperată, de fapt, din recuzita străveche a lui vanitas vanitatum și, respectiv, fortuna labilis.

Însă versul „Ah, luminosule ochi idolatru" e nichitian avant la lettre (a se vedea poemul *Cântec de iarnă,* din vol. *Sensul iubirii*: „doar sorii albi se rotesc liniștit, idolatru"...). Pentru că Nichita va miza pe abstractizare/ conceptualizare și va conferi unor astfel de formulări o aură de mister poetic inelucidabil. De aceea, ele sunt reținute de cititori mai mult din poezia lui Nichita...

„Ochiul idolatru” este aici acela care face din tinerețe și din vigoarea ei o idolatrie. Din generația interbelică, Mircea Eliade a ilustrat cel mai bine, în romanele sale, această problemă, a idolatrizării tinereții și a forței. Doar că tinerețea devine foarte repede „tinerețe de-a pururea moartă”. Și aici motivul se întâlnește, cum spuneam, cu mult mai vechi retorici (multe din ele poetice) pe această temă.

Există strofe sau poeme, în opera lui Botta – după cum am avut prilejul să observăm deja –, care ilustrează reutilizarea unor structuri poetice romantice în versuri moderne. Anumite unde romantice curg în matca unor efluvii sentimentale și ideatice moderniste. Autorul le utilizează ca pe un fel de elemente retro, care dau senzația de clasicizare a propriei creații poetice, de confluență cu marea operă a lumii. Sigur, păstrând și un specific românesc…

Poetul e un erudit care știe a construi colaje care solicită cititorul afectiv și cognitiv. E un déjà vu care invadează discursul poetic modern, făcându-l familiar și lăsând impresia creării unei căi mai ușoare de întâlnire cu autorul. Poate fi, cu adevărat, un mod de facilizare a mesajului. Sau, dimpotrivă, un trompe l'œil. Ceva de acest gen întâlnim în poemul *Atunci, acolo*, în care observăm felul în care ni se modifică percepția – cum ni se curbează vederea, am putea spune – de la un tablou aproape romantic spre unul alegoric-modernist:

Sărac de speranțe când trec
uimit prin lumea cu fețe uimite,
când fruntea grea o aplec
peste pădurile desfrunzite,

când, în flăcări, danțând mă-nconjor
suferințele ca de torțe o horă,

atunci îmi aduce *un dor*
aminte de tine, *Pandoră*.

E un *frig tropical* în amurg,
mă strânge, în cercu-i polar, aurora…
Un semn! Și te voi ajunge în ceruri,
Primăvară, Pandora.

Dificultatea poeziei lui Botta tocmai în aceasta constă: în faptul că el e un poet livresc la nivelul construirii limbajului și al imaginilor poetice, dar care nu poate fi interpretat integrându-l într-un curent poetic anume, raportându-l strict la o epocă și la o atitudine lirico-filosofică sau citindu-l, pur și simplu, în chei simbolice cunoscute, părut evidente. Între poeții moderniști (sau modernisto-tradiționaliști), e mai degrabă un poet solitar. În sensul că nu urmărește parcurgerea unor etape tematice. Poezia lui urmează un flux interior de idei și de sentimente, oricâte aluzii livrești ar amalgama în procesul creativ. Forma poetică e mai mult o deghizare. Și nu este lumea însăși un teatru imens? Atunci de ce nu ar apela la orice costumație poetică dorește, pentru a-și interpreta personajul? Uneori rolurile te pot ajuta să te definești, dacă te pun în contexte neprevăzute și te obligă să îți descoperi subteranele psihologice și spirituale. Arta a avut de multe ori acest rol, al descoperirii profunzimilor sufletești.

În poezia la care am făcut referire, mesajul este cel al așteptării unei primăveri edenice. Pandora e un simbol negativ, dacă e interpretată mitologic…și atunci „Primăvară, Pandora” e un oximoron. Dar e posibil ca acest simbol să fi fost reconvertit și din el să nu mai rămână decât ideea de redescoperire treptată a unor daruri – Πανδώρα înseamnă *cea care are toate darurile*. Sau aceea de spațiu în care sunt încuiate toate frumusețile.

Tonul profund eminescian al poeziei ne îndrumă însă spre a o interpreta ca o poezie de dragoste. Pandora e o alegorie a feminității care ascunde în ea toate relele, dar și…toată primăvara. Femeia devine, astfel, un oximoron provocator de stări oximoronice: „E un frig tropical în amurg,/ mă strânge, în cercu-i polar, aurora".

O nădejde a învierii și a regăsirii „în ceruri" închide poemul. Conjugarea semnificațiilor, pentru a crea o stare de confuzie sau un simbolism complex, se regăsește adesea în versurile lui Botta.

O melancolie prelungă și o tristețe metafizică se ascund în versurile sale. E o durere de durerea lumii, o sfâșiere născută de un dramatism uman care depășește istoria personală, chiar dacă exprimat foarte personal, sfâșietor:

Dulciule, ascunsule-n tăcere,
pământe, pământe, vere,
fă-te *cristalin*, și morții tăi
vedea-i-aș *ca florile-n văi*.

Geme frunza! Vai, geme ea.
Și cade veștedă, cade frunza.
Ah, *Orfeu al codrului verde*,
spune-mi Cântecul. Mi-e dor a mă pierde.

Ah, se scutur tineri anii mei,
în *băltoaca lunei*, palidei.
Mistuie-mă cu sărut sălciu,
altissimă lună! Fă să nu mai fiu!

Sfâșiați-mă odată, *dulci vedenii*;
iată corbii, furii mei, muntenii!
Toamna e! Asupra-mi se abate,

Bruma ei mă bate greu, mă bate.

(*Dulciule, ascunsule*)

Viziunea pământului „cristalin”, transparent, prin care s-ar putea vedea morții „ca florile-n văi” arată, de fapt, un dor de învierea generală și o dorință de transfigurare a întregii umanități. De aici, alunecă spre un dor de moarte personal, exprimat însă eminescian și romantic. Simbolurile sunt arhicunoscute și de aceea nu sunt sau cel puțin nu par (totdeauna) așa de greu de descifrat. Însă Botta chintesențiază o întreagă poezie românească, cu proiecțiile și ideile ei fundamentale, metamorfozând-o în sevă poetică proprie.

Luna, codrii sau corbii sunt steme ale universului poetic care ar părea că nu mai suportă o nouă invocare în lirica de la jumătatea secolului al XX-lea. Și, totuși, această rescriere a istoriei poetice românești într-un flux propriu nu este deloc agasantă, nu irită printr-un patetism patriotard. E o asumare firească și onestă a unui trecut care devine ființă poetică prezentă.

Acest lucru ne determină să afirmăm că, dintre poeții considerați tradiționaliști, care și-au propus recuperarea trecutului într-o poezie nouă, Emil Botta a reușit cu adevărat această metamorfoză deloc facilă. Ceea ce dovedește, cum spuneam și altă dată, că nu modernismul stilistic impune atitudinea iconoclastă, că forma poetică sau artistică nu determină conținutul, ci dimpotrivă, poate să accepte orice conținut.

În cazul lui Botta, nu trebuie însă a cădea nici în extrema de a considera că aceste imagini poetice, din care pare să iradieze nucleul poeziei mai vechi, nu sunt rezultatul eruperii unui vulcan de sentimente personale care se exprimă numai într-un veșmânt liric cu imprimări deja cunoscute.

Există și construct în acest tip de poezie, dar, în mod paradoxal, este și multă notație directă, care se folosește doar de asimilările livrești, într-un fel în care ne putem da seama că poezia iubită de Botta i-a devenit mediu interior personal și constituie o formă expresivă indispensabilă a realităților lăuntrice.

Simbolurile de care vorbeam mai sus, numindu-le arhicunoscute, sunt restilizate fără să se producă, aici, o resemantizare spectaculoasă. Astfel, în „Orfeu al codrului verde" recunoaștem compactarea a două mărci esențiale ale poeziei eminesciene și romantice, în general. Eminescu însuși nu le-a asociat în felul acesta și nici pașoptiștii, înaintea lui. Dar sintagma lui Botta devine astfel un simbol abisal, un mise-en-abîme, prin suprapunerea celor două efigii.

Cunoaștem faptul că pădurea sau codrul a fost definit prin *cântarea frunzelor*, prin simfonia care își are prototipul în armonia edenică. Am arătat altădată că, în cărțile ortodoxe de cult, *foșnetul frunzelor* era considerat de Sfântul Protopărinte Adam o rugăciune pentru restaurarea sa în Rai. Spuneam, de asemenea, că Eminescu era, în opinia noastră, conștient de tradiția bizantină. Tocmai de aceea, „Orfeu al codrului verde" capătă semnificații foarte profunde, atunci când cercetăm firul tradiției poetice.

Jalea lui Orfeu, în *Memento mori*, reprezintă durerea unei lumi care alunecă spre final, o lume care nu mai aude *Cântecul* care a adus-o întru ființă, „al Vrăjitorului care vrăjește cu iscusință" (Ps. 57, 5), al Celui care spune: „v-am cântat din fluier și n-ați jucat; v-am cântat de jale și nu v-ați tânguit" (Mt. 11, 17; Lc. 7, 32).

De asemenea, frunza veștedă care geme și toamna târzie, cu bruma care bate greu devin hieroglife personale, în versurile lui Botta, în ciuda îndelungii lor utilizări și a unei simbolistici referențiate adesea. Pentru că dorul de moarte, deși împrumută o

expresie clasicizată de Eminescu, presupune un fior inimitabil în oricine îl trăiește.

În această direcție, Botta și, după el, Nichita Stănescu, se vor face instrumentele unui suflet național și chiar universal. Dacă înaintașii – cu prisosință Eminescu – au gândit și au scris în simboluri/ hieroglife greu aprofundabile, cu trecerea timpului, imersiunea către ele este din ce în ce mai complicată și adâncurile de străbătut sunt tot mai mari.

Într-un poem dedicat lui Eminescu și intitulat *Neființei* (nu *neființei* budiste și nihiliste – termenul în limba română este o creație a scriitorilor bisericești –, ci celui care a dăruit acestui concept valoare poetică extraordinară în literatura română), Botta își exprimă, ca și Pillat, reverența față de acesta și neputința de a-i sta în apropiere: „Ca un argint ce scris a fost să-mi scape,/ imaginea ta în tremurătoarele ape/ căzu. /…/ Vai, umilitoarea stea care mă sărută pe mine,/ purpură n-are, nici aur, nici gloria,/ gloria mândrelor stele regine".

Recunoaștem, desigur, aluziile la *Epigonii*, unde poezia e „strai de purpură și aur peste țărâna cea grea", și la *Ondina*, în care luna este regina stelelor: „Regina albelor nopții regine".

Interesant este că, în acest poem, Botta reiterează ceea ce a mai afirmat și în alte poeme (*Confidență*, *Glosse*), și anume că scriptura cosmică îi este indescifrabilă: „mută ești pentru mine, imensitate,/ călăuză vicleană ești, cu rele priviri în adâncimi plecate,/ dușmancă ești!/ Dar frumoasă ca nimeni alta".

Cosmosul este pentru moderni o călăuză… neînțeleasă.

Această perspectivă pare a fi reluată și în *Mattinata*, în care lumea de jos, simbolizată de metafora văii (de origine psalmică, reprodusă însă de nenumărate ori în poezia noastră până la Botta), este receptată în opoziție cu lumea siderală, cu frumusețea cosmică. Numai că rezultatul comparației este inversat,

splendoarea universului stelar părând palidă pe lângă cea a lumii pământene:

În cerescul fapt al dimineții
văile trec, imperiale…
Sunt frumoase văile mele,
mai frumoase ca *stelele pale*.

Vale ocean, vale-n furtună,
sufletul meu cu tine se cunună,
cu roua ta, Cosânzeană, Ileană,
vale făr' de prihană.

Dacă sui *dealul*, cu mine te-oi lua,
de n-ai putere, te-oi ajuta,
clară povară, *pe umeri* te-oi duce,
vale, neliniște, cruce.

O primă privire, neatentă, ar putea interpreta acest poem ca un gest iconoclast al autorului. Este însă un poem hristologic. Aici e ilustrată, în mod abscons, atitudinea Fiului lui Dumnezeu, Care a plecat cerurile și S-a pogorât ca să rezidească acest pământ în frumusețea și sfințenia lui originară. Nu e mai puțin importantă, în fața Lui, această planetă în care l-a așezat pe om (macrocosmos în microcosmos, rezumatul creației și chipul Său), decât toată imensitatea cosmică.

Dimpotrivă, cum arăta odinioară Sfântul Antim Ivireanul în didahii, din tot universul, pământul pare a fi în centrul atenției lui Dumnezeu, Care „învârtejește" soarele în jurul lui:

îndrăgește
și iubește mai mult

pre smeritul acesta de pământ /…/

spre dânsul
luminează cu razele sale,
spre dânsul
împodobește cu toate feliurile de copaci,
spre dânsul încununează cu florile,

spre dânsul îmbogățește cu rodurile,
pre dânsul hrănește cu lucrurile sale.
Și, pentru ca să nu se depărteze
de la el niciodată,

face pururea
o învârtejire împrejurul lui
cu un umblet necontenit[252].

Întorcându-ne la Botta, poemul său înfățișează o perspectivă ortodoxă, scripturală. Acest pământ este „valea plângerii" (Ps. 83, 7) și „valea Judecății" (Ioil 4, 14), însă este și valea în care a venit Hristos și pe care o va transfigura în veșnicie:

> „Ce frumoase sunt casele tale, Iacove, corturile tale, Israile! Ca *văile* umbrite și ca paradisurile peste râuri și precum corturile pe care le-a întărit Domnul, ca cedrii de lângă ape. Va ieși *om* din sămânța lui și va stăpâni popoarele cele multe"(Num. 24, 5-7, *LXX*)[253].

---

[252] Antim Ivireanul, *Opere*, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, Ed. Minerva, București, 1972, p. 211.

[253] Traducerea ne aparține. Textul în greacă este următorul: ὡς καλοί σου οἱ οἶκοι, Ιακωβ, αἱ σκηναί σου, Ισραηλ. ὡσεὶ νάπαι σκιάζουσαι καὶ ὡσεὶ παράδεισοι ἐπὶ ποταμῶν καὶ ὡσεὶ σκηναί ἃς ἔπηξεν Κύριος, ὡσεὶ

„Eu – floarea câmpului, *crinul văilor*” (Cânt. Cânt. 2, 1, *Biblia 1688*, *cf. LXX*).

La Botta: „În cerescul fapt al dimineții/ văile trec, imperiale”…Văile ar putea deține în cel mai mic grad atributul de a fi dinamice, de a trece ca niște galaxii în cosmos. Dar iată că un ochi pătrunzător – ca din perspectiva lui Dumnezeu – poate să le sesizeze imperialitatea.

În zorii nașterii acestei lumi, „în cerescul fapt”, adică în cereasca/ dumnezeiasca facere a universului, în dimineața creării ei (dosofteian vorbind: „Demineață când ieș[i], Tu dai rază” *(*Ps. 64. 25*)*), s-au născut aceste văi imperiale. Dumnezeu le-a creat „frumoase”, „mai frumoase ca stelele pale”. Că ele au devenit „ocean” și „furtună”, aceasta este o situație survenită ulterior, din cauza păcatului omenesc. Însă, privite în adâncime, în reflectarea frumuseții lor nealterate, ele își recapătă inocența primordială: „Cosânzeană, Ileană,/ vale făr’ de prihană”.

Ultima strofă este, de fapt, cea care ne dă cheia paradigmei în care trebuie înțeles poemul: Hristos, *crinul văilor*, este Cel ce a luat „pe umeri” această vale a plângerii și a suit cu ea „dealul” Golgotei pentru a o face din nou „vale făr’ de prihană”, fiindcă a văzut-o mai frumoasă decât „stelele pale”.

Împăratul și *Crinul* văilor (*floarea de crin*[254] a devenit simbol heraldic în Imperiul Bizantin, preluat ulterior de Carol cel Mare și apoi de casa regală franceză) este cel care le îmbracă imperial:

„Luați seama la crinii câmpului cum cresc: nu se ostenesc, nici nu torc. Și vă spun vouă că nici Solomon, în

---

κέδροι παρ᾽ ὕδατα. ἐξελεύσεται ἄνθρωπος ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ καὶ κυριεύσει ἐθνῶν πολλῶν.

[254] A se vedea: https://fr.wikipedia.org/wiki/Fleur_de_lys.

toată mărirea lui, nu s-a îmbrăcat ca unul dintre aceștia" (Mt. 6, 28-29).

„Priviți la crini cum cresc: Nu torc, nici nu țes. Și zic vouă că nici Solomon, în toată mărirea lui, nu s-a îmbrăcat ca unul dintre aceștia" (Lc. 12, 27)[255].

Putem crede oare că Botta nu a avut în vedere aceste semnificații? Dimpotrivă, considerăm că, din această perspectivă, poetul, cununat cu lumea din dragoste și compasiune pentru ea, este unul care urmează modelul cristic, rolul lui fiind acela de a-i dezvălui frumusețea de Cosânzeană, în poezie. A scrie poezie înseamnă a-și asuma această „clară povară", când viața aceasta este „vale, neliniște, cruce". Dacă o porți astfel…

În alt poem:

Prind să geamă
harfele adormitelor văi;
sunt strigările Domnului,
valurile Someșului,
valurile-mironosițe foarte de dimineață la mormânt.

(*Ape și vis*)

Universul poetic al lui Botta se învârte și pe mai departe în jurul acelorași teme și obsesii, pe care le-am semnalat până acum și le-am analizat.

Credem că e timpul unei sistematizări. Vom încerca să definim esența acestui tip de poezie. Ea poate fi considerată pur și

---

[255] Am utilizat *Biblia 1988*.

simplu modernistă și tratată în consecință. Dar, am văzut că există însă și un înalt grad de noutate pe care îl aduce lirica sa, tocmai prin recuperarea unor tușe vechi de limbaj și de gândire.

Se poate spune că Emil Botta realizează o extraordinară stilizare a expresivității poetice românești și totodată a unui număr foarte mare de motive poetice, reinventate și colajate la el în poezie într-un mod cu totul original, în care tipare expresive foarte vechi, ale literaturii noastre medievale, stau lejer lângă altele romantice și moderne.

Forma poeziei sale e baladesc-romantică. Poemele stau sub semnul unui romantism tutelar, și acesta reinventat, înțeles în mod fundamental ca idee genială de contopire a trecutului îndepărtat, elegiac și idilic, cu trecutul mai apropiat și cu prezentul, într-un strai de poveste și cântec popular, de basm și poezie modernistă. Ca în aceste versuri:

Ai o viperă în păr, ia seama!
când te-ai înclinat să bei
din lucindă cupa crinului,
am văzut căpșorul viperei.

Codrul, cu armele-i, ne înconjoară.
Tiran e codrul. Să fugim.
Aruncă oglinda, înfățișarea,
o, vie în murmure, tulbure, marea,
noi seninele Zodii să fim.

Tu Lebăda, floarea genunei albastre,
Arcașul sunt eu, cu strălucii săgeți;
o, decât munții pletoșilor geți,
mai înalte-s iubirile noastre.

Și viscolul bate a vis, a părere…

Aruncă și gresia, în țara-i n-om mere…

Oh, vântul ne minte cu farmece muzici,
cu șoapta mistralului, a palmilor sudici,
cu heruvicu-i viers de vioară.

Lup voi fi, Meșter Lup, călătorul,
fi-vei tu frageda Jupâniță Mioară,
și sărutări aprinse cu carul ne-om da.

Filipica stelelor n-o asculta
o, nu, nu care cumva
în unda-le clară frumusețea să-ți spurci;
că stelele vor să ne vadă
ori topindu-ne ca o zăpadă,
ori ca păcătoșii în furci.

Așterne-te dorului, până la moarte.
Moartea, de fapt, nu ne-o lovi;
dar s-ar putea ca într-o bună zi,
îmbătați de ceruri și dragoste,
să uităm din somn a ne trezi.

(*Anacreontica*)

*

Tot colindând am înnoptat
sub Ursa Mare, de lume departe
când, ce să vezi, o haită de îngeri.

Cu o sublimă ferocitate
ne dă târcoale, adulmecă,
șleahta bizarilor, haita de îngeri.

Ah, m-aș întoarce la religia Lunei!
Să adorm, să visez o apă bântuită de lună,
ca doar atunci Domnul să-și plimbe
înstelatele degete, în mine să-și plimbe.

(*Adorația Lunei*)

Poate că unii ar fi tentați să privească operațiile poetice ale lui Botta ca pe un gen de intertextualitate postmodernă, dar o să ne oprim la conceptul de sinteză poetică dintr-o rațiune foarte precisă, aceea că s-a aflat în intenția autorului. Fuziunile pe care le operează Botta sunt surprinzătoare, atât în plan lingvistico-poetic, cât și conceptual-poetic. Poetul este cu adevărat un maestru al costumelor și al decorurilor poetice. Din câteva mișcări geniale recreează un ansamblu excepțional, un Shakespeare redivivus, un Hamlet interpretat modern. Doar că subiectul lui nu e Hamlet. Subiectul lui e toată poezia românească, nerezumată, cum au susținut și alții (de la Heliade și Bolintineanu la Nichita Stănescu), la producțiile în versuri.

Poezie românească reprezintă, de fapt, pentru el, un ansamblu de atitudini spirituale și de proiecții vizionare, specifice literaturii și cugetării românești. Aducerea sub aceeași cupolă a tuturor acestor semnificații, revărsate într-un perimetru întins de timp, reasamblate pentru a fi capabile să fuzioneze într-un mod nesperat de bine, se face, cum spuneam, sub auspiciile romantismului, ba chiar ale unui adesea sugerat eminescianism tutelar.

Multe poeme sunt balade moderne, povești simbolic-eliptice, epopei/ legende contemporane cu aer medieval-romantic, reduse la esență și transpuse în regie modernă:

De mult visez că Roland e pe aici…
Și vântul când suflă prin ramul arinului,
ascult înfiorat și suspin:
E Olifantul, e cornul Paladinului!

Iarna, în iarna cea grea,
când viscolul bate în ram fără milă,
strig nebun, ca de luptă: Montjoie!
Și revin apoi la viața-mi umilă.

(*Epopee*)

*

Ascultă. E luntrea vikingilor!
Cadența lopeților ce clar se aude!
Și al goelanzilor țipăt fantastic
ne smulge din vis.

Acum sunt la poartă. Ei vin
din fiordul de gheață, din lună;
au navigat multe nopți pân' s-ajungă la noi,
albiți de-nspumarea meteoricei mări.

(*Noapte din Andersen*)

Povestea baladei romantice am depănat-o într-un alt articol…[256]. Dar nu putem să nu realizăm că această baladă, a cărei resurecție o vor proclama alții, era deja un deziderat foarte vechi al liricii românești. Cerchiștii se vor declara doar deziluzionați de eșecul tradiționaliștilor în această privință, dar scopul în sine era, de fapt, de multă vreme urmărit. Căci balada…plutea în aer. Emil Botta e (încă) o dovadă în acest sens.

Însă el este și o dovadă a faptului că nu recursul la tradiția românească este în sine steril din punct de vedere estetico-poetic, ci cauza eșecului amintit mai sus trebuie identificată, așa cum a făcut-o în mod foarte corect Mircea Scarlat, în „lipsei unei autentice vocații poetice la reprezentanții mișcării"[257]. Scarlat se referă la neosămănătoriști/ gândiriști, dar concluzia poate fi extinsă…

Botta, de altfel, considerăm că le-a oferit sugestii cerchiștilor – despre unele am mai vorbit[258]. În spatele construcțiilor sale, al colajelor multiple, stă însă un autor în mod real măcinat, el însuși, de melancolii, care își îmbracă iconologic tristețile în vestigii medieval-romantice, pe ritm interior de baladă.

Maximul paradox este că sentimentele sunt foarte personale, și acest lucru face poezia sa vie, o scoate din zona artificialului, a artefactului:

---

[256] A vedea aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2013/02/17/posteritatea-literara-a-lui-dimitrie-cantemir-1/.

Articolul a intrat în cartea mea, *Studii literare*, vol. 1, op. cit., p. 171-235, *cf*. https://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/29/studii-literare-vol-1/.

[257] Mircea Scarlat, *Istoria poeziei românești*, vol. IV, cu un *Argument* de Nicolae Manolescu, ediție de Dora Scarlat, Ed. Minerva, București, 1990, p. 96.

[258] Mă refer la articolul meu, pe care l-am indicat și undeva mai sus: https://www.teologiepentruazi.ro/2013/06/07/cateva-probleme-legate-de-mistretul-cu-colti-de-argint/.

Nu sunt pe placul inimii mele
domișoarele roze,
ce mi-au sfâșiat obrajii
cu sărutările lor
în taverna celor Două Roze.

M-au asemuit poate cu eroul faimos,
cu nostimadele, cu baladele, cu palavrele sale;
deși n-am strai de fir și purecii m-au ros,
deși n-am la pantofi aurii paftale,
o, deși beau cel mai prost vin,
domnișoarele roze,
în taverna celor Două Roze,
datu-mi-au chin peste chin.

(*Humoresca*)

*

Mă încearcă un demon
la căderea serii;
cugete, fii liniștit,
cugete, fii împietrit
la căderea serii.

O noapte de paradisuri
văpaie asupra-mi așterne. /…/

Se făcea că intrasem ca iarba în secera lunei,
se făcea că murisem din cauza lunei
de inimă rea.

(*În munți*)

*

Întristare care cuprinzi
mijlocelul florilor,
Întristare care aşterni pe buzele
florilor, surorilor,
un uşor, mistuitor sărut /…/

Întristare şi Amurgire,
întâmplări ale sufletului meu,
ritmuri ale inimii mele,
să încremenesc între voi
ca între două furii aş vrea,
asemenea apei fermecate, între pământ şi cer.

(*Documente asupra melancoliei*)

Volumele de după război [*Vineri* (1971)[259] şi *Un dor fără saţiu* (1976-1978)], nu arată o modificare substanţială a opticii poetice a autorului. S-a apreciat însă că volumul care l-a impus definitv este *Un dor fără saţiu*. De aceea am preferat să-l studiem în mod nefracturat. Iar sensibilitatea lui poetică – privind retrospectiv – ni se pare că aparţine mai mult postbelicului decât perioadei anterioare.

Botta nu se deplasează spre alte orizonturi ale poeziei, nici nu îşi înnoieşte foarte mult garderoba lirică. Poate doar la nivelul stărilor de spirit, ceea ce era firesc. Poemul care deschide întâiul

[259] Volumul a apărut cu titlul *Versuri* în 1971, dar în ediţia de *Poezii* din care cităm, la p. 232, se menţionează că „titlul *Vineri* apare însă în *Gazeta literară* odată cu primele poezii publicate în revistă la reintrarea poetului în viaţa literară, în 1967”.

volum postbelic[260], ne face o mărturisire care poate fi considerată o definiție a întregii lirici bottane:

totul
părea o viziune cumplită
a unei minți rătăcite.
Rătăcite
într-un dor
de o infinită măreție.

(*Pământ*)

Tot o artă poetică poate fi considerată și poezia următoare (*Muzeul*), în care autorul pretinde că își vede portretul de tinerețe ca pe un alter necunoscut („un extraordinar de frumos portret,/ portret din tinerețe al meu,/ al Necunoscutului"), atârnat într-un muzeu. Evident, e vorba de muzeul literaturii române, de faptul că avea senzația că ajunsese un exponat.

Idealurile artistice (și existențiale) ale tinereții erau totuși erodate. De aceea, „am spart sticlosul perete,/ acea dimensiune care mă fascina,/ am spart zidirea care mă sufoca/ și am fugit/ din închisoarea hermetică". Această închisoare hermetică a poeziei o denumește: „acel Louvre/…/ acea Lupărie". Numai că schimbă o închisoare hermetică pe altă închisoare hermetică.

Chiar dacă muzeul frumos ale poeziei interbelice s-a baricadat undeva în trecut, autorul nu a făcut niște pași decisivi într-o altă direcție. Dimpotrivă, își reamenajează poetica anterioară…

Poate că, la nivel lăuntric, alta e așezarea poetului, și poate că detașarea lui de trecut, în termenii experienței personale, e

[260] În ediția pe care o urmez.

una reală. Ca formă a discursului poetic însă, lirica sa conservă foarte mult datele esențiale ale distincției care l-a impus.

E de discutat dacă poetul nu a vrut să modifice această conformație poetică. Dar eu cred că această poetică este cea care îl reprezintă în afară. Cea despre care a simțit că i se potrivește: o robă pe care nu vrea s-o mai schimbe. Din această perspectivă, evoluția lui nu e spectaculoasă. Rămâne de văzut dacă interior au avut loc combustii semnificative.

După autodefiniri poetice și declarația renunțării la o anumită perspectivă trecută asupra poeziei, al treilea poem (*Lucrarea ta*) reprezintă reliefarea unui ideal poetico-ascetic. El vorbește despre „scribi umili" ai Domnului care: „pe movila încrustată de lună,/ în sfințenie învăluita movilă,/ acolo ne-am rugat, ne rugăm". Pe acești „scribi umili din cancelariile sale", El „ne-a izgonit aproape".

Atitudinea învederează același medievalism-romantic despre care aminteam mai devreme. Enunțările poetice par niște reproduceri după un *Letopiseț* laconic, un fel de Ureche tradus în poezie modernă. Continuarea poemului ne determină să credem că Botta a înțeles ceva esențial despre „confuzia" nopții romantice, a lui Eminescu în speță:

Lucrarea ta, Noapte, se numește confuzie;
fost-a luna, oare? Poate că nu,
ci tu, *Iubire*, poate că tu.

Am arătat, în mai multe rânduri, în cărțile mele, că luna lui Eminescu este, de fapt, un simbol al ultimelor iradieri de lumină ale Soarelui dumnezeiesc în noaptea lumii. Descifrarea, dacă ne uităm mai bine, o oferă chiar poetul în *Memento mori*. Și, de altfel,

simbolul lunii cu această semnificație exista în literatura noastră, înaintea pașoptismului.

Versurile lui Botta, fiind poezie obscură modernistă, lasă loc de interpretări, dar parcă aceste semnificații sunt mai clare în acest context, în care scribii-poeți se roagă pe o movilă încrustată de lună și se simt izgoniți aproape de Dumnezeu.

I-a devenit mai limpede, lui Botta, rolul poeziei?

Pe urmele interpretărilor lui Unamuno, într-o alegorie la fel de livrescă, în poezia consecutivă, el spune: „Fiți foarte atenți/ cu acest manuscris./ Fiți atenți cu literat **T**,/ cu înțelesu-i profund, cu fragila-i structură./ Eu evoc un secol de aur,/ un instrument de tortură:/ între eroare și teroare/ stă subtila, suava literă **T**./ Pe o cruce în formă de **T**, a fost răstignită Himera:/ Nuestro Señor/ Don Quijote/ EL Cristo español (*Cervantes*).

Răstignirea lui Don Quijote poate să echivaleze cu ideea de artă spiritualizată.

Himera poeziei poate să sufere crucificare dacă poetul însuși, creatorul acestei himere, al ficțiunii poetice, este cel care trece prin experiențe care îl mortifică.

Nu mi se pare însă că se îndepărtează de o anumită optică modernistă, care a fost totuși îndelung teoretizată și ilustrată în poezie. Desigur, există coarde foarte personale ale acestui lirism și o respectabilă tentativă de autohtonizare a unor prestigioase idei și fenomene culturale și poetice. Însă, cel mai adesea, poeții noștri care încearcă să asume tradiția, nu prea au pe ce să grefeze erudiția lor în materie de poezie/ literatură/ cultură europeană și universală, pentru că nu cunosc decât experiența relativ recentă a tradiției lor. Din păcate, așa cum constatam și altădată, în comparație cu Eminescu, poeții noștri, care se vor tradiționaliști[261], pică la examenul cunoașterii în profunzime a tradiției lor literare

[261] Nu folosesc termenul în accepțiunea lui limitată.

vechi. Așa încât, primele poeme din primul volum postbelic al lui Botta reprezintă încercări de redefinire poetică. Deși, oricât de mari i se par poetului transformările, nu vedem o reinventare de sine de-a dreptul surprinzătoare. Marea reformă a poeziei, însumând, însă, sugestii însemnate (ca stil și atitudine) din lirica lui Botta, o va face Nichita Stănescu.

După acest grupaj de arte poetice, care fac introducerea primului volum postbelic, Botta continua cu o altă serie de poeme ce rețin atenția printr-o temă comună: evenimentul foarte dureros pentru el al morții fratelui său, Dan Botta. Meditațiile despre moarte și despre condiția umană nu au lipsit niciodată din versurile sale – dimpotrivă, constituie un fond ideatic aproape permanent – însă un astfel de prilej dramatic le revigorează.

Poezia lui Emil Botta e prin excelență un exemplu de lirică ce se structurează ca un univers interior. La el pădurile, stelele, mierlele, incursiunile eroice de tip medieval, evocarea poeziei românești și universale etc, toate sunt reunite într-un spațiu interior al înțelegerii și al simțirii. Poetul recurge la o sinteză prin juxtapunere, în care elementele constitutive ale acestui univers poetic lăuntric își păstrează fiecare, în bună măsură, trăsăturile fizionomiei originare. Chiar dacă sunt evocate eliptic sau simbolic. Dar aceste elemente defilează pe un câmp poetic care e o imensă scenă, cu niște personaje în care se deghizează sentimentele și gândirea poetului. Nu e o strategie poetică nouă, o utilizase și Eminescu, făcând din personajele sale actori care să înfățișeze un dialog al gândurilor sale sau o polemică de idei.

La Botta, în schimb, rolul de personaje îl primesc mult mai multe elemente poetice, inclusiv cele pastișate din poezia lui Eminescu. Deși e adevărat că, încă de la Eminescu, elementele cosmice, spre exemplu, nu mai făceau doar figurație, ci erau adevărați actori într-un dialog sau comunicare cosmică mult mai extinsă (și care, de fapt, pe cât pare de modernă, pe atât de arhaică

era, fiind ultraprezentă în literature bizantină și românească veche).

Într-un interviu, întrebat despre păsările și animalele din poezia sa, Botta sugerează: „ca într-o minoră *Istorie ieroglifică* vreau să spun cu totul altceva, vreau să înfățișez cu totul altceva”[262].

La Botta, așadar, se desfășoară un teatru modern, cu personaje inedite, cu scene care destructurează formula clasică a teatrului. Acest tip de poezie dramatică (în ambele sensuri ale caracterizării) îl individualizează foarte mult pe Emil Botta între poeții români moderni și face dificilă receptarea și definirea esenței sale. Nu e o poezie filosofică, după cum nici a lui Eminescu nu era, în sensul de a susține un sistem filosofic. Pentru că filosofia lor se manifestă într-un mod tradițional bizantin și românesc: ca animare a unor dezbateri interioare esențiale, care vizează parcursul existențial uman și tot sensul vieții.

Literatura bizantină și postbizantină a respins tragedia antică și reprezentația clasică, dar nu a anulat conflictul interior de idei, nici scena conștiinței ca un teatru al dezbaterilor de cea mai mare gravitate.

Astfel, sentimentul morții îi apare lui Botta, în poemul *Împresurarea*, ca un copac ce a crescut în mijlocul odăii (sufletului) și pe care nu poate să îl taie, pentru că îl asaltează o pădure de simțiri:

La violență,
cu violență răspund copacii,
seniori, juniori, fac un grup,
totul acela, pădurea.

---

[262] *Cf. Emil Botta. Interpretat de...*, prefață, note, tabel cronologic și bibliografie de Doina Uricariu, antologie de Paul Drogeanu, Ed. Eminescu, București, 1986, p. 76.

Ce credeți?
Ce s-a întâmplat acum, în Iulie.
Crește copacul colea
în odaia-mi pustie,
crește o făclie gălbuie,
cu frunze ca focuri gălbii.

Dar mie nu copac,
ci Teroarea un monstru
îmi pare.

Cine îl vede exclamă:
Ciudat! De ce nu te scalzi
în *apele-i dulci*,
în dulcea sa *umbră*?

Oaza-i aici! Hic Rhodos, hic salta[263]!
Sau: Pedante,
de ce nu scrii un hai-kai,
în buna ta japoneză,
un hai-kai
despre umé și mumé,
adică despre copaci?

Și mă privește a milă zâmbind
oratorul.

Eu am vrut să-l tai,
să-l retez, copacul,
cu foarfeca mică.

---

[263] În latină: Aici Rhodos, aici jocul/ dansul!

Dar copacul gălbui,
învolburat, mă lovi.

Și, ca în cele mai aprinse imaginații,
în ajutor i-au sărit sute,
leghioane, centurii,
silvestre oștiri,
toată suflarea,
toată pădurea.

Și iată-mă, ia, silit de nevoi,
să îndur un asediu,
împresurarea,
aici, în odaie.

E și o realitate duhovnicească cea la care se referă Botta, pe lângă cea elegiac-livrescă. Pentru că lupta interioară cu un sentiment sau cu un gând este cât se poate de dificilă.

Din intenția de a tăia gândul obsedant ca pe un copac, poate rezulta o…pădure de gânduri, care te asaltează. Ceea ce pare un joc de cuvinte și de imagini la Botta, o joacă erudită cu referințe livrești diverse, ascunde un impas psihologic și spiritual dramatic.

Ambientalul poetic al acestei poezii poate părea excentric, cosmopolit, exotic. Însă apelul la referințe culte implicând alte meridiane literare susține, în fapt, dezvoltarea unui traiect ideatic tradițional, chiar a unei problematici spirituale care apare simptomatic în pagini vechi sau moderne și care au (într-o măsură mai mare sau mai mică) relevanță ascetico-mistică.

Poezia lui Botta pornește mereu de la național spre universal. Mai mult, universalul este invitat să devină…autohton.

Pentru că oricum se metamorfozează atunci când intră în tezaurul de cultură personal. Problema împrumuturilor care își pierd din semnificațiile originale, pentru a primi altele, atunci când sunt circumscrise altui spațiu spiritual și cognitiv, a fost, de altfel, enunțată deja, de multă vreme.

O mierlă paradisiacă îl omagiază pe poet ca pe un țăran care lucrează țarina sa, poezia: „Țărane, mă omagiază mierla frumos,/ frumos de nespus./ Rusticane, țărane, mierla mi-a spus,/ eu nu disprețuiesc țarina ta".

Țarina are și un ecou biblic. În interpretarea ortodoxă a Scripturii, ea reprezintă pământul pe care trebuie să îl lucreze omul, după căderea din Rai, dar și țarina inimii, pe care, de asemenea, trebuie să o cultive. Termenul apare și în pildele evanghelice. Înțelesurile versurilor lui Botta pot fi, așadar, complexe.

Poetul se regăsește din nou într-un Ev Mediu ideal, într-un timp fără timp, paradisiac, cu tușe medievale: „Mierlele Franței au primit/ încă de la Charles Martel, de la Clovis,/ pentru fapte de arme,/ pentru eroice fapte/ onoruri înalte,/ amețitor de înalte/ Și țărane, tristane, să știi,/ acolo mierlele dorm/ în cimitirul eroilor"…

Mierlele Franței – poeții Franței – „au o fantastică groapă comună" și pe mormântul lor scrie: „au murit pentru patrie". Țăranul/ rusticanul/ tristanul este omul de țărână sau cavalerul de lut, Don Quijotele poeziei. Botta dialoghează cu un imaginar poet francez, care a devenit mierlă în cer (de altfel, poezia se numește: *În cer, în alt sat*). Dialogul are loc în spațiul închis al odăii (același, ca și în poezia precedentă): „Și fiind zise aceste/ s-a înălțat/ în azurul odăii mierla,/ în slăvi a pierit mierla".

Iar poetul nu încearcă să ascundă faptul că, cel mai adesea, sau aproape întotdeauna, el scrie din poziția de claustrat din punct de vedere social și spațial, de retras într-un orizont sensibil diminuat. În timp ce, din punct de vedere intelectual și spiritual,

evadează în lumile care constituie propriu-zis substanța poeziei sale. Poate părea un fapt banal, dar nu mulți poeți îl enunță, nu mulți îl lasă să se vadă. Mai ales dintre poeții moderni, care evită precizarea, care li se pare de tip alecsandrin, a poziției lor în odaie.

Botta reintroduce în poezie măsura distanței dintre realitatea fizică și realitatea psiho-spirituală, ultima nefiind limitată de zidurile odăii. Un element clasic, dar care poate fi interpretat și ca anticipativ postmodern. Depinde, ca întotdeauna, din ce unghi sunt privite lucrurile.

Lirica lui Botta este adânc reflexivă. Este puternic marcată de experiența lecturii și a cugetării intensive la semnificațiile lecturii. Citind și comentând versurile lui, se descoperă nu numai experiența sa personală, ci și înțelegerea și interpretarea experiențelor poetice ale tradiției, cu ajutorul cărora și-a săpat o matcă stilistică și a construit un univers propriu și totodată intertextual.

E un poet care își construiește casa poeziei folosind bucăți de univers din alte lumi poetice/ literare. Aceasta reprezintă și un fel de critică literară exprimată însă tot prin poezie. Cred că am mai spus-o și altă dată: poeții se înțeleg mai bine între ei și adesea apreciază și valorifică ceea ce critica ajunge să deprecieze. Construiesc din clișee refolosibile sau chiar din deșeuri literare (din ceea ce este considerat astfel de către contemporanii „prea evoluați”, care le-au consumat și le-au înțeles pe toate și au mereu nevoie de ceva nou), fără frică de vulgaritate sau desuetudine. Pentru că schimbă caseta limbajului, dar nu uită să spună că nu au părăsit odaia.

Critica literară e mereu avidă de noi interpretări, de noi perspective și căi de pătrundere în analiza unei opere. Poeții răspund adesea acestei neurastenii a contemporanilor (nu cred că greșesc dacă o numesc astenie neuronală, chiar dacă pare un

fenomen foarte dinamic) printr-un atavism bine temperat stilistic, deghizat în forme literare hodierne.

Spre exemplu, între obsesia „căilor lactee” care sunt „hieroglife pe veci ferecate” și a „eolienelor harfe” acordate de „seraficul vânt” (*Amintirea fratelui meu*) – teme și motive ale literaturii vechi (din cronografe și psalmi[264]) actualizate de Eminescu în poezia sa – și expresivitatea modernă a sentimentului modern, nu există linie de demarcație în poezia lui Botta. Linia de demarcație e trasată imaginar de receptarea scolastic-modernă care separă (irectitudinal) între vechi și nou/ actual, între permis și interzis.

Limbajul criptic încifrează și poezia de dragoste, atunci când poetul vrea să arunce, peste amintiri, un văl de pudoare și uitare. Episodul amoros (probabil pasager, ca semnificație în plan personal) este anagramat astfel:

Tu erai apa care doarme,
eram țărmure înmărmurit.
Și ce brațe de piatră avea
stânca sciților, acel țărmure scit!

Și mă făcui vultur pleșuv,
pasăre de foc ce vulturește căta,
braț de văpăi vulturește îmbrățișa
apa, apa care dormea.

În rătăcire m-am rătăcit,
în ceruri gigante printre nori.
Și în rătăcire eram fericit,

[264] Mai precis, din *Palia istorică*, din *Cronograful* lui Danovici, din cel al Sfântului Dimitrie al Rostovului și, respectiv, din Psalmul 136, după cum am arătat altădată în cărțile mele.

dând uitării acel țărmure scit.

(*L.*)

A fost îndrăgostit ca vulturul care planează peste ape…

Remarcăm, din nou, expresivități premergător-nichitiene, pe lângă pastișa eminesciană de la începutul poeziei.

Poezia *Mauzoleul* ne exemplifică lectura unui tablou de către un poet:

Un aer crud în peisaj vibra
și eu, mut de spaimă, priveam la eroul
acela căzut,
muncit de săbii,
mâncat de lance,
cu scutul pierdut.

Și degetele fibroase,
acele sârme ghimpoase
mă oboseau.
Istovitele oase, chinuitele flori spinoase,
mă oboseau.

Regimentul se zărea în zare
fantomatic.
Și era o groaznică agitare
în acea groaznică nemișcare;

Comandantul era împietrit
ca un stâlp de mirare
și într-o supra-nemișcare
era țintuit.

Am văzut prin ochiană atacul
în tabloul de amurg abătut
și eroul acela căzut
cum aduna os luminos cu os luminos …

Dincolo de animarea pânzei, prin „ochiana” emoției poetului, prozodia reanimă retorica lui Dimitrie Cantemir, cea (binecunoscută) din *Divanul* și mai cu seamă din *Istoria ieroglifică*[265]. Sau, în general, retorica veche (tiparul omiletic, îndeosebi).

Poetul a aflat cumva că cei care vor fi în Împărăția Cerurilor vor înainta infinit în cunoaștere, că acolo Sfinții vor fi desăvârșiți în înțelepciune și, în același timp, se va desăvârși veșnic dorul lor de înțelepciune și încearcă să exprime cumva acest lucru în poemul *Cum mortuis in lingua mortua* [*Cu morții în limba moartă*]:

Voi fi tobă de carte
și atunci voi ști
secrete idiome, graiuri stranii,
atunci voi vorbi
despre morți
pre limba morților,
despre civilizațiile morților.

---

[265] A se vedea:

https://www.teologiepentruazi.ro/tag/istoria-ieroglifica/.

Dar și cartea mea, *Creatori de limbă și de viziune poetică în literatura română. Dimitrie Cantemir*, vol. 2. 1 și vol. 2. 2, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/01/08/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-vol-2-1/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/07/07/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-vol-2-2/.

Aceasta a intrat în volumul al 3-lea din *Istoria* de față.

Zâmbești, se vede,
ai dedicat un zâmbet,
a conștiinței floare,
aproapelui tău necunoscut.

Așteaptă, așteaptă,
nu trece mult, *voi vorbi*
cu morții, despre moarte.

Nu trece mult și voi fi
Tobă de carte.

Da, va vorbi cu morții despre moarte: pentru că morții sunt vii. Este de observat și de pus în evidență interesul acestui poet (al mai multor poeți postbelici) pentru ceea ce depășește cunoașterea imediată, pentru ceea ce transcende raționalitatea acestei lumi.

Undeva, mai sus, într-o poezie despre care am vorbit deja (*La moartea lui Paul Popescu*), spunea: „te aud în adierile frunzei și-n munți,/ în izvoarele patriei te aud,/ dar ce spui a traduce nu-s vrednic/ fiindcă nu cunosc/ vorbirea exaltată a îngerilor".

În sfera acestui interes se înscrie și obsesia „hieroglifelor pe veci ferecate" ale „căilor lactee", care ar putea să indice: „unde e raiul" (*Amintirea fratelui meu*) – despre lectura stelelor, despre care avea cunoștință Sfântul Adam și apoi Sfântul Enoh (foarte probabil și alții), interes păstrat apoi mai ales de babilonieni, am amintit, în volumele anterioare ale *Istoriei*, descoperind-o în cronograful Sfântului Dimitrie al Rostovului, la Dimitrie Cantemir și Eminescu, în mod deosebit, dar și la alți poeți.

De asemenea, am avut ocazia să observăm recurența interogațiilor poetice ale lui Botta asupra incapacității modernilor de a mai lectura biblia comică, topos literar ortodox exprimat de mul-

te ori în literatura veche: în psalmi (printr-o expresivitate aparte în *Psaltirea în versuri*), în cronografe și în cele două opere esențiale pentru literatura română ale lui Dimitrie Cantemir. Bineînțeles, în literatura română veche era moștenit din hermeneutica patristică și din istoria bizantină.

„Secrete idiome" e o pastișă heliadescă. Și Heliade, în *Anatolida*, încerca să descrie limba cu multe dialecte a cosmosului.

Dar dorința de a cunoaște limba îngerilor sau limbajul cosmic nu intră totuși, în general, în sfera de preocupări a modernilor. Dar, cu toată ignoranța afirmată și asumată de poet (poeți) în ceea ce privește acest tip de scrieri stelare/ cosmice și cunoașterea supranoțională, interesul susținut față de ele, gravitația poetică în jurul acestor teme dezminte definiția triumfalistă dată poetului modern ca un înfrigurat numai de interesul față de propriul eu, dezinvolt în privința valorilor religioase și dezînfiorat în fața preocupărilor artei și a culturii tradiționale.

Lectura atentă a textelor poetice dezvăluie o cu totul altă situație decât cea pe care o proclamă adesea teoria literară. La noi, cel puțin, cu cât îndepărtarea de trecut e mai mare, cu atât îi face pe poeți să caute și să se scufunde în trecutul cât mai îndepărtat. E o reacție firească, mi se pare, din partea cuiva care vrea să-și descopere și să-și dezvolte, cu adevărat, autenticitatea.

Ca și în volumele anterioare, unele poeme capătă un aer baladesc-fantastic (*Lucitoare*, *În luna lui mai*).

Poemul *Note* cuprinde o autodefinire în spirit romantic-simbolist, ceea ce înseamnă o raportare la valori devenite, deja, clasice. Astfel, asumându-și postura bacoviană, el a fost „școlarul durerii" din „orașul acela mort", căruia, uneori, „un înger îmi dădea să beau". Dar și, eminescian, cel pe care ceilalți îl priveau „ca pe un astru mort".

O neașteptată punte se întinde între Bacovia și Eminescu. Căci afinitatea primului pentru cel de-al doilea a fost relativ târ-

ziu semnalată de critica literară: faptul că Bacovia e, de fapt, bună parte din Eminescu în transcriere modernistă. Și anume tocmai acea parte care era moartă pentru oraș și pentru care orașul era mort.

Din același poem reținem și un vers cu valoare de artă poetică: „am cules tristețile cele mai rare”. Acestea sunt pietrele prețioase rare ale poeziei.

Îngerii și demonii populează încă – și chiar din destul, am zice – poezia lui Botta, oricât de mult ar vrea unii să fie doar simboluri desacralizate sau fantasme ale subconștientului care bântuie mintea creatorului modern și rămân imprimate în fotografia lirică. Astfel, el vede „haitele iadului” încingând aerul și un Înger pustiitor, mai luminos decât soarele („Lumina lui, lumina soarelui bate”) cum înconjura pământul (*Am văzut*). Acesta spânzură „valea frumoasă” – despre care, ne amintim, Botta a vorbit în multe poeme. Ne-am oprit asupra unor semnificații profunde, undeva mai sus, în comentariul poemului *Mattinata*. Aici:

Și, Doamne, am văzut
în ceruri cum se legăna
valea frumoasă a mea,
spânzurată.

Credem, totuși, că în ciuda unor indicatori (intenționați) spre o interpretare sceptică, *spânzurarea de cer* are sens soteriologic. Poetul regretă că nu mai e cel de odinioară, băiatul mamii „cu ochii adânci de vioară” (*Mamei mele*).

În poemul *Folclor*, Botta încearcă, într-o manieră care îl apropie de Marin Sorescu, o demitizare a alăturărilor literaturii române de cea occidentală, care sfârșesc mai întotdeauna cu reflecții autopersiflante. Și își imaginează cum ar fi să fie Amara-

dia afluentul Tamisei: „…Și veni Amaradia/ jerpelita apă Amaradia,/ nespălata de pe la noi/ în păduchiosu-i suman lichid”. Concluzia e că nu putem fi nordici, nu putem scrie despre podurile londoneze, ca cel „peste care trece/ între orele 7 și orele 5/ lordul Savile și crima sa”. Numai că referința livrescă introduce, și de data aceasta, un joc de semnificații, inteligent și subtil, în context. Ca și în cazul operei lui Oscar Wilde, se pune problema dacă e vorba de „implacabilul destin” sau (mai degrabă) de liberă alegere. Referitor, desigur, la ce putem și la ce nu putem să scriem.

O rugăciune pentru moarte sună astfel: „Dezleagă noaptea/ că-i spre asfințit/ și întuneric sfânt nu se mai face /…/ Doamne, fă semnul: dezleagă noaptea” (*Vasco*).

Într-adevăr, când Dumnezeu decide momentul, ai conștiința că mai mult de atât nu ai fost în stare să faci, că nu ai făcut nimic, de fapt…Sau că nu mai aștepți, în această lume, să se mai facă „întuneric sfânt”. Poate că poetul știa despre întunericul supraluminos al luminii dumnezeiești, pe care Îl văd Sfinții în extaz, și se știa pe sine nevrednic de a primi un asemenea dar. De aceea se roagă lui Dumnezeu să „dezlege noaptea”, simțindu-se „spre asfințitul” vieții.

Iubita l-ar plânge: „Și tu, iubire, cortegiu de îngeri,/ ești numai plâns, ești o rouă de plângeri”.

În alt poem, aude „un stol de clopote/ în înaltul cerului meu /…/ miliarde și încă și încă/ de clopote mii,/ milioane, trilioane, zeci și zeci” (*Ancestralele*). Ele îi răpesc nu numai tristețea, ci îl lasă „lipsit și de /…/ setea tristeții”. Ca și în alte situații, deși poetul se exprimă ca și cum s-ar întâmpla ceva rău, ne gândim că s-ar putea, totuși, să fie și o strategie poetică, menită să îi camufleze bucuria. Pentru că poezia modernă nu e prietenă cu exprimarea exaltării, mai ales când e vorba de motive transcen-

dentale. De aceea și poeții exultă uneori sub un semn lingvistic cu minus.

Invocație pentru vis pare un exercițiu mallarméan sau barbian sau chiar…neocantemirean (ne amintim de poemele ermetice ale lui Cantemir din *Istoria ieroglifică*):

Oră cu sunet profund în minune,
așteptare de stampă cu mâini imobile: pridvoare
pentru vizita Umbrei din turn. Tremurătoare
tăceri aeriene: adorațiune.

Timidă invocație pentru vis. Mireasă
dorită cum pânzele simple de mare
un alcyon. Evantaliu de liniști coboare
pace de cer în retortele morții culeasă.

E seara planturoasă crescută din orbită,
pădurea de cărbune văzută prin cristal.
Sub clopote de umbră, în rochii ca de bal
princese dezolate (ce eros le agită?).

Întoarcere ciudată din somn, aici. Tortură
cu dimineți livide în trupul stins vibrat,
când gestul fără spadă în gol s-a destrămat
și cavalerul tragic se rupe din armură.

Cum lui Botta nu-i stă în obișnuință acest tip de poezie, înclinăm să credem că e o probă de virtuozitate. Sau ceva l-a atras spre a se exprima poetic și în această manieră. În timp ce un alt poem, *El Burlador*, pare a fi ieșit de sub pana lui Nichita Stănescu. De altfel, din ce în ce mai mult, unele poeme se aseamănă cu ti-

parul creativ nichitian din faza lui ultimă de creație. Sau Nichita, spre sfârșitul carierei sale, va compune mai mult pe această partitură:

El Burlador, striga un glas,
în decorul stins al stinsei alei,
glasul nestins al iubitei femei.

Pană de cocor! El Burlador!
Și intru în al pădurii cavou,
mă pierd în pădurea,
mă pierd în uitarea
fără ecou.

Sunt acum cel mai trist Don Juan,
m-am închinat cucului,
ce anotimp sur!
Codrul îmi spune: Frunză de mohor…
Ah, șarpele, ah, milostivul!
Ia-n auzi-i râsul:
Pană de cocor, El Burlador!

În *Soledad*, eminescianizează: „Nu-s astre-n cer câte visez iubi,/ nu-i noapte atâta câtă ard să port,/ departe-s, vai, de-al veșniciei cort;/ în umbra lui regească vrere-aș fi! // Veste s-a dus că nu mai suntem tineri,/ s-a istovit al tinereții pas…/ Din focul clipei stinse ce-a rămas?/ Lacrime doar, ce-s partea crudei Vineri".

Însă toate cele trei poeme, deși sunt scrise în manieră cu totul diferită una de alta, mai clasică sau mai modernă, mai mult sau mai puțin ermetică, exprimă aceeași dezamăgire, același

sentiment de astenie existențială în urma experiențelor amoroase.

„Iubirile” pasagere nu îl împlinesc. Și, în această privință, Botta se adaugă corului de poeți (Bolintineanu, Eminescu, Arghezi, Barbu etc.) care deplâng astfel de episoade ca pe un eșec personal, care privește experiența și cunoașterea vieții.

Se declară și el un căutător al iubirii ideale:

eu lecția nu o prea știu,
eu despre alt corp auzii,
eu despre alt corp am citit.
Un corp ceresc,
ceresc de frumos șlefuit,
despre Acea iubită eu am citit
în cartea-mi de căpătâi,
Noul Erotocrit[266].

Termenul *astrucat* (înmormântat) aparține limbii vechi: „Eu, cu aerul meu de astrucat,/ voi juca rolul mortului/ adevărat” (*Teatrul*). Dar putem să bănuim că l-a luat tot de la Cantemir, care are un vers „foarte sonor” în *Istoria ieroglifică*: „Țărna tiranul, țărna țăranul astrucă”.

Drama vieții lui Eminescu îl face și pe el, ca și pe Arghezi, să-l considere un „răstignit”:

---

[266] Sublinierea aparține autorului.

A se vedea: *Noul Erotocrit*, compus în versuri de Anton Pann, Sibiu, G. de Closius, 1837. Tomul întâi se poate downloada de aici:

http://books.google.ro/books/about/Noul_Erotocrit.html?id=h3AXAAAAYAAJ&redir_esc=y.

Este în română, dar cu caractere chirilice.

Vai, revizorul nostru,
revizorul școlar
domnul Eminescu,
a fost tras pe roată.
Când vei auzi creanga trosnind,
Ia seama, spun: e osul lui /…/

Minți, școlare, minți,
am răcnit,
Eminescu a fost răstignit.

Tras pe roată sau răstignit…diferența e după preferințele și „rafinamentul" celor care știu să utilizeze tortura.

Cert e că, așa cum spunea Ibrăileanu odinioară, Goethe nu mai era Goethe dacă ar fi avut viața lui Eminescu. Să ne gândim însă ce ar fi fost Eminescu, dacă i s-ar fi creat condițiile de existență ale lui Goethe…măcar în parte…

Multe dintre poemele lui Botta reprezintă fotografia unui sentiment, o stare de spirit persistentă, în urma unui eveniment care-și lasă ecourile în sufletul său. Fiorul morții nu i-a fost niciodată străin, așa cum am văzut, dar, după plecarea la cele veșnice a fratelui său, este cu atât mai intens. Gândul la moarte, la starea de dincolo și la pocăință devine o constantă. Fără a fi ermetic, poetul alege să se ascundă sub măști de cuvinte. Este, de altfel, poetul care a pus cel mai mult limba română să joace teatru în poezie (și nu în sens peiorativ).

Niciodată nu este el, real, concret, ci întotdeauna costumat, incognito. Întotdeauna amestecă viața cu teatrul și cu literatura lumii (mai ales cu poezia lumii), coordonatele sale existențiale, care devin coordonate lirice. De aceea îi este și greu criticului să se pronunțe asupra stărilor de spirit emanate din versuri, pentru

că Botta face să plutească un văl de obscuritate peste exprimările sale poetice, generat nu atât de încifrări lirice, cât de referințe culturale care nu sunt, cel mai adesea, intertextualizate, ci adaptate la propria simțire, biografie și substanță lirică.

Nu excludem, însă, nici posibilitatea ca această mișcare fulgerătoare între doi poli, unul pozitiv și altul negativ – care se produce permanent în lirica sa – să fie consecința unor frământări și incertitudini interioare.

Astfel, poemul *Un vis* ne atrage atenția – în felul lui mai greu descifrabil de a sublinia contrastele personalității umane – asupra modului în care începe să ia în calcul modelul paulin al pocăinței:

Ne duce în Paradis
îngrozitorul meu vis.

Poate unde *nu am urcat*
Sancta Scala în genunchi,
poate unde nu am strigat
Mea Culpa
în patru cornuri de lume,
poate unde nu eram
într-un ev mediu
unde până și tiranii
stau în genunchi.

Pe un câmp vag m-a dus,
incert, imprecis,
îngrozitorul meu vis.

Și un *mărăcine*
cât roata carului

rostogolit de vânt
veni către mine
ca un bolid însângerat.

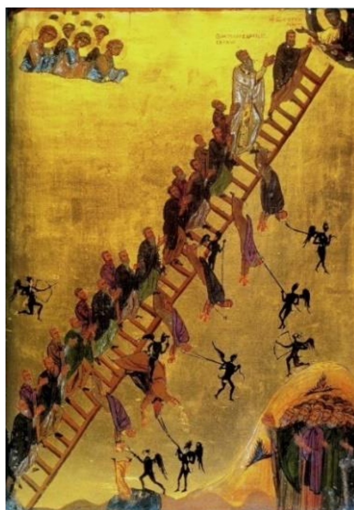
Și *am dat cu piciorul*
o lovitură și ce lovitură,
– oh, teme-te de *mânia Mielului* –
În acel mărăcine ciudat.

Și văzui: era un cap
omenesc, însângerat,
cu orbitele grele de gol,
două vacante lucarne oribile
din care
lumina fugise.

Atunci abia
Mea Culpa, Mea Culpa,
am strigat
în patru cornuri de lume,
atunci abia m-am frânt,
am căzut în genunchi,
atunci abia,
ca o iarbă rea.

„Nu am urcat/ Sancta Scala în genunchi” e un mod apocrif de a spune că nu a urcat scara virtuților, despre care se vorbește

în Ortodoxie (sau scara Raiului[267]) și care este ipostaziată iconografic și pe un perete exterior de la Mănăstirea Sucevița[268]:

Perspectiva morții i se înfățișează, ca într-un coșmar, sub forma unui cap însângerat și lipsit de ochi, „cu orbitele grele de

---

[267] A se vedea:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5c/The_Ladder_of_Divine_Ascent_Monastery_of_St_Catherine_Sinai_12th_century.jpg

[268] Fotografia fragmentului de pe peretele exterior al Mănăstirii este preluată din locația:

http://cosminstefanescu.ro/2010/04/04/manastirea-sucevita-fotografii-cosmin-stefanescu/.

gol,/ două vacante lucarne oribile/ din care/ lumina fugise”. Fugise lumina vieții…

Dar, după cum vom vedea și în alte poeme, Botta se confruntă, în conștiința sa, nu atât cu problema încetării din viața aceasta, ci mai mult cu aceea a unei continuități existențiale dincolo de moarte.

Faptul că „am dat cu piciorul /…/ în acel mărăcine ciudat” nu ni se pare o relatare întâmplătoare, lipsită de semnificații. Sfântul Pavel este interpelat de Domnul, pe când era încă *Saul*, pe drumul Damascului, prin aceste cuvinte: „Eu sunt Iisus, pe Care tu Îl prigonești. Greu îți este *să izbești cu piciorul în țepușă*” (F. Ap. 9, 5). Tocmai de aceea amintește și poetul de „mânia Mielului”, sintagmă preluată din Apoc. 6, 16 [269].

Atitudinea din finalul poemului indică o aplecare spre penitență, spre recunoașterea vinovăției, în sens creștin-tradițional: „atunci abia m-am frânt,/ am căzut în genunchi,/ atunci abia,/ ca o iarbă rea”. Însă, dacă din găvanele goane „lumina fugise”, poetul mărturisește și o altă frică, mai mare, aceea de a se întâlni, precum Saul odinioară – dar nu aici, ci la Judecată – cu o altă *Lumină*. Adică: frica de a da ochii cu Dumnezeu, spectrul întâlnirii

[269] Contextul mai larg îl reprezintă un fragment celebru, la care s-a apelat intens și în literatura noastră veche, dar și în secvențele eshatologice eminesciene:

„Și m-am uitat când a deschis pecetea a șasea și s-a făcut cutremur mare, soarele s-a făcut negru ca un sac de păr și luna întreagă s-a făcut ca sângele, și stelele cerului au căzut pe pământ, precum smochinul își leapădă smochinele sale verzi, când este zguduit de vijelie. Iar cerul s-a dat în lături, ca o carte de piele pe care o faci sul și toți munții și toate insulele s-au mișcat din locurile lor. Și împărații pământului și domnii și căpeteniile oștilor și bogații și cei puternici și toți robii și toți slobozii s-au ascuns în peșteri și în stâncile munților, strigând munților și stâncilor: *Cădeți peste noi și ne ascundeți pe noi de fața Celui ce șade pe tron și de mânia Mielului*” (Apoc. 6, 12-16, *Biblia sinodală*, ed. 1982).

cu Lumina care l-a învăluit și pe Saul și care poate fi și pedepsitoare:

Acestui învechit școlar
fruntea i-o șterg
de *sudorile morții*.

Ce gânduri îl bat
pe Școlarul Durerii
de-i alb la față
ca albul ștergar?

Am auzit
despre un Spectru Solar
și tremur de frică
și mă bate, mă bate
sentimentul ciudat
de nefire, neștire… /…/

Și-s rătăcit
în acest osuar
și mi-e frică, *o tainică frică*,
de Spectrul Solar.

(*Ultimul școlar*)

Traversat de frisoanele morții și de „spectrul” răspunderii la Judecata Domnului, poetul face ca aceste turmentări interioare să survină în poezie sub diverse chipuri și moduri poetice. Uneori se îmbină traumele amintirilor și ale prezentului, într-un

vis infernal, iar Botta palpită poetic cu accente când barbiene, când argheziene, traversând o gamă variată de stări:

Ce incendii de vis,
ce vis halandala.
Și ce gavote[270], ce farandole[271],
cucul în opinci
și pătratul în cinci!

Acum te aud,
rapsod al singurătății!
Șuvoaiele vocii, evocatoare,
piatră cu piatră îmi surpă ființa,
zaruri de foc ard în buzunare.

M-am culcat cu amara dorință de ducă,
mi-am risipit creierii pe golgota pernelor, lent.
Nici miezul de noapte nu se despica mai lesne
și nu odihnea pe tipsii mai decent. /…/

Și *vederile ca furnicile mi-au năpădit fața*,
ochiul cutreieră *o țară de foc*, foc, numai foc,

---

[270] *Gavotă* = vechi dans francez, de origine populară, cu mișcare moderată, asemănător cu gagliarda; melodia corespunzătoare, care într-o suită instrumentală precedă sarabanda, *cf*. DEX.

[271] *Farandolă* = numele unui dans popular provensal, vechi, cu ritm viu, în care dansatorii, ținându-se de mână în lanț, descriu spirale și cercuri; melodie după care se execută acest dans. *Cf.* DEX.

Sau: dans popular provensal, executat de obicei de 10 până la 50 de dansatori. În mișcare rapidă și în măsură de 6/8, *farandola* este uneori cântată dar, de cele mai multe, executată la galoubet [un fel de flaut] și la tamburină. (Ex. celebre de *farandolă* în opera *Mireille* de Gounod și în suita *Arlesiana* de Bizet). *Cf.* DEX.

munți de foc, văi înfocate, înnebunite. /…/

Iată și *reptilele visului*,
Enormi visători prin pustiul de foc al odăii,
Licurici enormi pe un straniu ogor,
Hidoase arătări îmi fac semne. /…/

Visul meu a fost un copac
de îngeri sălbatici locuit,
a fost o movilă, un grui[272],
o groapă a leilor a fost
și eu am fost al nimănui.

Și tristele trestii
în incendiu cum s-au mistuit!
Doar nebunul caută, caută
un Lazăr din morți, din morți izgonit.

(*Leviathan 1935*)

Tot felul de guri de infern se deschid în conștiința celui persecutat de propria…conștiință.

Faptul că, cel mai adesea, poezia modernă și-a găsit liniștea prin a-și exprima exasperarea și tensiunea maximă a neliniștii în imagini atroce și în absența aparentă a remediilor, nu poate fi surprinzător decât pentru postmodernii care au uitat problematica morală și suita stilistică a predecesorilor.

Ca și alți confrați, Botta atinge ultrasunetele sentimentului, fără a rămâne cantonat în această deznădejde, care e numai un climax al unul ecou sufletesc stins/ epuizat prin reflecție și poe-

---

[272] *Grui* = colină, delușor, furcă, măgură, movilă, pisc. *Cf.* DEX.

zie. Răbufnirea acelor reptile ale insomniei, din tavernele sufletului, nu îl calcă în picioare…

Altundeva se vede, arghezian, conștiința modernului flagelată de sentimentul vinovăției, dar și ascunsa încredere în izbăvire:

Trece, trece
Cătana Pădurii, prin sită,
cu furca, la deal…

Oh, ce mirare,
au aprins licuricii
un rug mineral.

Domnește o noapte care nu este,
numai *noapte* nu este,
învăluită și mai și
în aura misterului. /…/

Ca fariseii
ne-om înfășura în pelerinele nopții,
de Sfântul Fugă ne vom ruga.

În genunchi, în genunchi,
Cu genunchii înșurubați în pământ
Ne vom ruga
De fugă, de izbăvire…

(*Ante*)

Confuzia cu fariseii poate să fie o probă de umilință. Am încercat de multe ori să atrag atenția că ceea ce poate părea o

exprimare sceptic-modernistă poate să adăpostească, prin premeditarea poetului, înțelesuri vechi și tradiționale.

Uneori, iadul e ca un „ducat” unde există: „înfricoșare, înfrigurare”. Și din care iese o arătare purtând „o coroană de paie/ și fruntea/ și ochiul ca ocna de sare” (*Nordica*). Altădată e un „azil de bătrâni/ mâhnit, mistuit/ de focul cel rece” (*Ce cauți aici?*). Un „iad fără flăcări”…E un azil de bătrâni infernul, pentru că, în Rai, Sfinții au viață *neîmbătrânitoare* (așa cum spune o cântare din Slujba Înmormântării, foarte posibil cunoscută și lui Botta). De aceea și poetului i se pare că „decât mine mult,/ mult mai tânăr e tata”, care îl mustră (în vedenia sa) pentru că se află în acel azil.

Și pentru că suntem înaintea Crăciunului[273], un scurt poem al lui Botta face o interpretare aparte a faptului că Domnul Hristos S-a născut în iesle și că – așa cum spun și colindele – boul și asinul s-au apropiat de El, I s-au închinat și L-au încălzit cu suflarea lor:

Vitele de povară
în Catedrala din centru
intrară, în acea zi,
în a Domnului casă,
la domiciliul Său, cu albastre ogive.

Cel Născut în iesle
ușor le chema,
ca o adiere,
ca o primăvară:

---

[273] Scriam și publicam acestea pe 22 decembrie 2013, *cf.* https://www.teologiepentruazi.ro/2013/12/22/emil-botta-masca-de-histrion-26/.

Vite de povară,
veniți la Mine voi!
…Și ele *îngenunchiară*
și se închinară.

(*Închinarea*)

Nu e dificil de înțeles că este vorba de oamenii sărmani, încovoiați de poveri și suferințe.

Poate fi și o aluzie la faptul că, în acei ani ai comunismului, *oamenii de vază* nu îndrăzneau să vină la Biserică, pentru ca nu cumva să fie denunțați și să suporte consecințele. Și veneau tot „vitele de povară", tot oamenii care duceau greul muncii și al sărăciei. Faptul că vorbește despre o „catedrală cu ogive" poate fi un simplu artificiu, întrebuințat spre devierea atenției vigilentei cenzuri.

Actrițele sunt „delicatele tonuri de frescă", care, atunci când vine „Prologul" – adică moartea – se pierd „în rotonda ochiului/ predominat de negru" (*Actrițele*).

Câteva secvențe poetice sună mai apăsat a Cantemir, atât în ceea ce privește prozodia, cât și libertatea creatoare, care zidește o arhitectură mirabilă sau peisaje fantaste:

Vezi ce-mi făcu dolenta moarte,
cu ce răni mă pecetlui,
ca pe nimic mă dobândi!

(*Chemarea*)

*

Arbori în asfințit luminat

dorm în cer înstelat,
în cer fermecat,
cu alesele stele pardosit,
în cea de a șaptea singurătate.

…Era un timp al candorilor
când arborii încă aveau
rădăcinile înfipte în cer. /…/

Și, tandrul de mine,
am amurgit,
norii m-au împânzit,
ploaia m-a zăbrelit.

(*Singurătatea a VII-a*)

Ne amintește de baladele și bocetele lui Cantemir (spre exemplu: „Eu m-am vechit,/ m-am veștedzit/ și ca florile de brumă m-am ovilit"…[274]), dar și de motivul lumii pe dos[275] (când „tot muntele înalt cu temeliele în sus/ și cu vârvul în gios/ răsturnară/ și tot copaciul gros,/ înalt și frundzos/ din rădăcină îl dezrădăcinară") ori – aluziv – de arhitectura uluitoare a cetății Epithimiei și a templului din centrul ei.

Însă acest „timp al candorilor", din versurile lui Botta, este anotimpul morții, când rădăcinile se înfig în cer, când omul se întoarce cu rădăcinile în cer, acolo unde e izvorul lui – cum spusese

[274] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ediție îngrijită de P. P. Panaitescu și I. Verdeș, studiu introductiv de Adriana Babeți, Ed. Minerva, București, 1997, p. 257. Transcrierea textului sub formă de versuri ne aparține.

[275] A se vedea Idem, p. 172-174, 298-300.

mai demult și poetul Grigore Alexandrescu: „sufletul nostru, ca raza de soare,/ Ce-și are-nceputul mai sus de pământ,/…/ Își află în ceruri izvorul cel sfânt” (*Reveria*).

Versurile „am amurgit,/ norii m-au împânzit[276],/ ploaia m-a zăbrelit” fac trimitere la înmormântarea cosmică binecunoscută din balade, deși iau o formă cultă, în maniera patentată de Cantemir. Într-un „asfințit luminat”, arborii/ oamenii se întorc cu rădăcinile în cer, unde e un palat „pardosit cu stele”. Însă durerea trecerii prin moarte nu e minoră…când corabia vieții naufragiază: „Oh, când norii trec/ peste ale mării miragii,/ Doamne, atunci se petrec/ secretele tale naufragii”. Această taină a trecerii prin moarte și a întâlnirii cu realitatea de dincolo îi provoacă întrebări și neliniști. De aceea reproduce în multe chipuri această așteptare înfiorată.

În alt poem, *Sacerdoțiul*, recurge tot la motive tradiționale, făcând aluzie la moartea-nuntă:

Răsună un cântec faimos!
În tăcerea de moarte
dănțuiește Isaia cel mut.
Și limba e mută
și *mâna ca o scripcă de oase*
și piciorul e mut
și laba de lut
de tot este mută.

Ne înghite pământul
și tot auzim
ciolanele mute:
dănțuiește Isaia.

[276] Cu sensul: m-au acoperit cu pânză.

Munții cad peste noi[277]
și se frâng în cădere
și ne frângem și noi
asurziți de tăcere.
Și ascultăm, ascultăm:
dănțuiește Isaia.

„Isaie dănțuiește" este un imn ortodox cântat la Nuntă[278].

Permanent, poetul se situează între frica de damnare și nădejdea binecuvântării. Îl străbat frisoanele infernului, dar există și destule simboluri sau imagini poetice fascinante care întruchipează speranța nerostită a unei fericiri și frumuseți veșnice.

Infernul și neantul – ca la majoritatea poeților români – nu sunt asumate vanitos, ci constituie motive de frică și de oroare: „Înhață-mă, Singurătate!/ Bicele tale mă zvânte,/ facă din mine luntre și punte:/ am uitat cifra neantului/ și bat în lespezi ca într-o frunte,/ foarte abruptă frunte./ Nu lua seama că tremur,/ de-mi ard obrajii nu-ți pese./ Așa mă știu: livid, livid,/ cutreierând memoria iubitei. /…/ …Stăpână-i, aici, o tăcere infernală/ pe care doar sobolii argilei o aud./ Oh, mâinile tale/ s-au topit și curg melodioase la vale" (*Magica*).

Botta se consideră „nebunul profet fără țară/ cu verb de foc", care „suiam, suiam calvarul" (*În arătare*) sau cel care trebuie să prefacă „lucruri oribile/ în Poezie Sublimă" (*Este descripția…*).

Următoare versuri se situează undeva între Cantemir și Nichita Stănescu (ca timbru liric și atitudine meditativă):

---

277 A se vedea Apoc. 6, 15-16.

278 A se vedea:

http://www.youtube.com/watch?v=Knzs1SfFLeg.

Sau:

http://www.poezie.ro/index.php/personals/210263/Despre_cântarea_Isaie,_dănțuiește!

Ale Uraniei focuri,
doar de mine știute,
ardeau în cer.
Te îmbracă, Înfioratule,
în tenebra de fier!

Noi suntem, noi,
gândirea stelelor,
suntem aici
din cauza stelelor.

Unor îndelungate meditații ale ilustrelor astre,
suntem noi consecința,
floarea și fructul.

În lăcașul eternilor,
Înstelatule, ca un ciclop stai…

Și eu Verbul tău sunt,
Vai, cuvântul Vai
din logosul tău.

(*Încheierea coloanei*)

*

Alergare și zbor, aici, lângă mine
o cădere pe aproape de mine,
o leoaică ciocârlie, aici, lângă mine,
spintecă zarea.

Ah, alergare și zbor,
Vă iubesc nemișcarea!

(*Leoaica*)

Faptul că „noi”, oamenii, suntem „consecința îndelungilor meditații” ale „ilustrelor astre” ni se pare din nou o exprimare apofatică a faptului că suntem creația lui Dumnezeu (în urma sfatului din veșnicie al persoanelor treimice), a Celui pe Care Îl arată cerul înstelat, așa după cum (pe urmele *Bibliei*) indică toată literatura veche românească.

Așa numitul limbaj esopic (sau exprimarea sapiențială), mai ales în varianta poetizată a lui Cantemir din *Istoria ieroglifică*, a constituit o „resursă” importantă, iată, pentru poezia postbelică, cel puțin pentru Botta și Nichita. Publicată prima dată în 1889, iar într-o ediție critică abia în 1925, *Istoria ieroglifică* a așteptat mult până să fie „descoperită” cu adevărat…Dar, pe de altă parte, credem că momentul prielnic nici nu s-ar fi putut ivi mai devreme, pentru ca ea să dea roade în literatura/ poezia noastră. Mai înainte de 1889, singurul care ar fi putut, cu adevărat, să se folosească intens de editarea ei ar fi fost doar Eminescu.

Recurența imaginilor morții, care îl obsedează, este mare și în volumul următor (și ultimul), *Un dor fără sațiu*[279].

Cu „ochii umbriți/ de stele destule” (*Pădurencele*), poetul se teme de a nu le mai vedea. Reapare „Îngerul exterminator” (*Alei!*), păsările (mierle, privighetori, turturele…) cu care dialoghează, ele fiind un fel de mesageri ai Paradisului. Poezia lui nu poate să existe fără personaje. Chiar dacă, de cele mai multe ori, ele sunt doar măști ale propriilor sentimente.

Gândul morții e terorizant: „lunga noapte veghez/ câmpia de os” (*Monos*). Vedeniile închipuirii se petrec tot „aici, în odaie”,

[279] Folosim volumul *Un dor fără sațiu*, Ed. Eminescu, București, 1978.

după ce „claruri de lună,/ cu târnăcop, cu berbecele,/ au spart pereții”, au înlăturat „temnicerii, pereții cei patru”.

O nouă „variantă” a *Mioriței* prinde contur în același poem:

Penelul trecut
prin claruri din luna
cu șapte inele,
cum ar fi pictat
fața lui pierită,
de martirizat!

Negre stele,
mure în chenar de pădure,
drept ochii sleiți
de lumină goliți.

NIMENI să-i șteargă.
Să rupă din cer
NIMENI, ștergare de fier.

Și ocne și steiuri de sare
drept plânsete,
drept lacrimi amare.

Și pene de corb
în stâncă tăiate,
drept plete
fluturând apucate,
drept bocete
la cer înălțate.

Drept stufoasă barbă,

firav fir de iarbă,
grâul care a dat
în spic tremurat.

Poetul devine acela care visează mereu că a murit. Iar moartea e acea realitate cruntă care paralizează orice voință a omului, în care omul se simte obiect sau o conștiință care asistă la ceea ce se petrece cu sine, dar nu mai poate reacționa:

Fiul meu drag,
azi noapte
unde ai rătăcit?
– Mamă,
în Gomora
m-am risipit.
– Fiule drag,
într-o noapte
ai încărunțit,
o noapte doar
și ai învinețit,
într-o singură noapte
de hoinărit.
– Vai, mamă,
a fost un vis rău,
visul în care m-am rătăcit –
și, mamă, în acel vis
de o mie de ori am murit.
– Și mamei
de ce nu i-ai scris
doar un cuvânt
din acele moarte pustii?
– Mamă,

eu mă apucasem de scris,
dar a venit, mamă,
fratele vânt
și mâna care scria
mi-a îngropat-o
în acel vânăt pământ.

(*Ca un strigăt*)

E o ars moriendi (de altfel, un poem poartă chiar acest titlu) această încercare de a se obișnui cu moartea, închipuind-o în multe feluri. Poemele par, la un moment dat, o defilare de vise, care mai toate ascund simboluri ale morții:

Eram în vis,
eram frate
al femeii nebune
suind calvarul,
prin cimitirul sărac.

(*Os domnesc*)

*

Și totul se făcea văzut
printr-un ciob afumat, de sticlă.
Și se făcea că este
o eclipsă totală.
Și se lăsau devorate de noapte
și toate piereau.

(*15, în ajun*)

*

Un alb coridor,
uluitor în pădurea cea neagră,
parc-ar fi un tunel
tot din crengi înflorite.
Și mama vine spre mine
din întuneric, pe alb coridor,
mama moartă, lumină a ochilor mei.

Și parcă aud
vocea mamei, cum nu mai e alta,
parcă vorbește
mama, vermină și oase,
subpământești rămășițe:
Ai mâncat azi, băiete?
Dormit-ai azi noapte?

…Și aspru și rece îmi este răspunsul:
Pleacă mamă,
am mâncat, am dormit
și mi-e bine.
Și să nu vii înspre mine.
Ori dacă vii,
numai nu vorbi,
doar ia-ți fiul cu tine.

(*În pace*)

Somnul i se pare „un simulacru de moarte" (*Concertul*) și e mereu sfârtecat de gândul plecării din lumea aceasta:

Iar îmi scoate ochii
galbena,
isteria, delirul,
pasărea cu inel de vânzare,
cu inelul în cioc…

(*Non grata*)

*

Chinuiți mi-s ochii
de vedeniile,
dezordonatele plăsmuiri ale minții. /…/

Și ploaia se repetă,
soră cu ploaia precedentă:
luat de un trist entuziasm,
am strigat bis,
în marele teatru al lumii. /…/

– Pe tine, Cer,
de când lumea te cunosc,
ești foarte înalt.
Ție mă rog,
Cer înalt:
o pânză albă
așternută aici.

Și ia Ursa Mare
și Carul,
ia-l de la mine coșmarul
și osia lunii și roata furtunii.

(*Dormind*)

În poemul *Ecourile*, spune că Eminescu suferea de „mania grandorii”, pentru că „Eminescu se credea Eminescu”.

Ca și Nichita, ulterior, Botta se referă la un univers banal, cotidian, pe care încearcă să-l înnobileze. Încearcă să aducă în prezent ecourile unor lumi de demult. Și de aceea poezia poate părea uneori o combinație de…anacronism și postmodernism. Adică îmbină ideologia postmodernă (avant la lettre) a expunerii evenimentului banal/ nesemnificativ cu recuperarea gestului intrat în istorie. E un fel de a spune că istoria se reflectă în prezent, că e un mod de a-ți recupra...amintirile universale.

În mod neașteptat, Botta se întâlnește aici cu Mircea Eliade, cel din nuvelele fantastice, în modul de a amesteca trecutul cu prezentul și de a transfera datele unei realități dintr-un timp în altul:

Mai alb ca peretele
stă lipit de perete
doctorul înrămat,
stră-străbunicul doamnei Lulu.

Și cum din Lulu
nu e în casă,
la ora asta,
decât parfumul,

îmi iau inima-n dinți
și-l întreb pe doctorul înrămat,
doctorul fantasmelor
din Bucureștii de odinioară:
Domn doctor, luminăția-ta,

fă-ți pomană cu mine, fii milostiv…

(*Ecourile*)

*

Pe dumneavoastră, iubito,
v-am invitat
în casa numai oglinzi,
o casă
cum numai la Inzi
ori la țărmii de Tigru
ori fabulos Eufrat
mai se află;
o casă numai oglinzi
cum în basme
fabulosul palat.

(*Oglinzile*)

Poemul din urmă relatează un fapt obișnuit: cea de care s-a îndrăgostit poetul n-a răspuns chemării de a se vedea reflectată în iubirea lui. Metafora oglindirii e veche.

Poetul s-a supărat și „caii de foc/ i-am sunat,/ hoarda toată de foc/ a lui Han Belzebut./ Și caii aceia năprasnici/ oglinzile/ praf le-au făcut”. Adică a sfărâmat imaginea frumoasă a îndrăgostirii.

Rămâne magnifică însă această imagine a îndrăgostitului, ca cel ce construiește un palat de oglinzi, în stare să rivalizeze cu fabuloasele edificii ale maharajahilor (Taj-Mahal e celebru) sau ale regilor din vechile civilizații orientale (asiro-babiloniană, persană, chineză). Poemul începe însă cu o secvență gnomică[280]

[280] *Gnomic* = care cuprinde maxime, sentințe, reflecții, aforisme.

(poeții noștri moderni sunt, de altfel, creatorii unui fel de gnomism liric sau metaforic, al cărui pattern se poate identifica în scrierile vechi – *Istoria ieroglifică* îl oferă pe cel mai evident, atunci când e pusă în paralel cu această construcție modernă):

Am o casă
numai oglinzi.
În ea mă închid
ca un fermecat
și mor mereu, repetat
în glaciale oglinzi
reflectat.

E și o secvență ermetică. Deși continuarea poemului oferă cheia hermeneutică, recursul la astfel de momente în poezie reprezintă fie un popas de reflecție „glacială” (de rațiune rece), într-un parcurs tumultos, înflăcărat de sentimente, fie prilejul de a insera un mesaj mai profund. Adesea poetul recurge la acest artificiu, nu foarte ușor sesizabil, pentru că semnificația unor astfel de secvențe (care alcătuiesc un conținut în sine) pare să se armonizeze perfect cu întregul.

Cum spuneam, numai ciudatul metaforism aforistic poate să trezească bănuieli asupra unei posibile deviații semantice. Iar aici pare a fi vorba de îndrăgostiri repetate, în urma cărora „mor mereu, repetat”. Însă putem interpreta în multe alte feluri această casă de oglinzi, loc de recluziune a poetului, loc în care el repetă exercițiul de ars moriendi ca pe o mișcare de balet clasic. Rămâne întrebarea dacă vrea să atingă perfecțiunea sau doar înmulțește scenariile în acest lac al lebedelor murinde.

Oglinzile pot nu numai să augmenteze egoul, ci și să-l risipească prin multiplicare.

Uneori, în poezia lui Botta se recunosc „acorduri” ce îl apropie de lirica lui Marin Sorescu:

Doar vremea nu trece
de la o vreme. /…/

Și trece o Umbră
de la o vreme:
– Stai, Moarte,
ai vreme,
nu te grăbi!
– Pe ce mă cunoști
că sunt Moartea?
– Te cunoști după semn,
pe rânjetul coasei,
pe sapa de lemn. /…/

Cazul e limpede
ca lumina de zi:
Moartea ești,
n-ai mai fi!

(*Limpede ca lacrima*)

*

A fost odată
o doamnă
și ce mănuși avea,
frumoase mănuși
din piele de suedez.
Nu din piele de Suedia,

ci piele de suedez, ai să vezi. /.../

Și aud
sunete seci, sacadate,
sunete lemnoase,
oasele troznind,
ca și cum un cariu
ar toca *stâlpii lumii*.
Și cad globul-soare
și altele stele,
scrâșnind.

(*Ingrid*)

Îl apropie de Sorescu dezinvoltura cu care pare că prezintă lucruri banale, dar a căror semnificație trebuie căutată în profunzime.

Un poem, *Plus și minus*, interferează cu mesajul poeziei *Altă matematică* a lui Nichita Stănescu[281]:

Da, este adevărat,
o lacrimă
și încă o lacrimă,
pe obraji lunecând,
în potire de crin
tremurând,
fac tot o lacrimă,
una singură,

---

[281] A se vedea comentariul meu: https://www.teologiepentruazi.ro/2009/02/24/antimatematica-si-mistica-iubirii/.

un limpede lac,
o mare lacrimă limpede.

Un copac
și încă un copac,
de tâlhari abătuți
amândoi,
înjunghiați copaci,
îngenunchiați,
la pământ,
fac doi copaci doi,
doi morți neslujiți,
doi morți despărțiți.
– Dar un foc
dacă i-ar bântui,
un foc
dacă i-ar mistui,
cenușa acelor uciși,
a copacilor,
se va contopi.
Într-o îmbrățișare
milosul foc
pe veci i-ar uni.

– Da, este adevărat,
eu nu văzusem
acel foc
și vâlva lui.
În Fizica mea,
elementul foc
nu era, nu era.

La Botta, însă, tema nu este dragostea, ci moartea. Mereu moartea. El fiind poetul care și-a imaginat moartea în zeci de feluri. Rotirea de astre ajunge să i se pară un vârtej de corbi, iar apropiata moarte își cerne cenușa subțire pe pleoapele sale:

Astre se rotesc
pe adâncul văilor:
nu-s astre,
sunt corbi
pe adâncul văilor,
în ceresc anotimp.
Dați-mi corbi, liniștea,
liniștea, liniștea
cât mai am timp.

Astrele aprind
răzvrătita pădure,
ard cei nalți stejari,
acei crai de ghindă. /…/

Pe pleoape îmi cad
penițele corbului.
Tu, neagră menire,
pe pleoape-mi resfiri
umbra ta subțire.

(*Somnul*)

Spectrul morții transformă cuvintele în simboluri și enunțurile în apoftegme esențiale:

Muzica sferelor era
după umila părere a mea.
Ceruri cântând,
vitroasele ceruri sunând,
incorporale retorici retorizând
în aerul fără densitate
în extramundana puritate [...].

(*Iberia*)

*

Plop, plop,
am să te spui
cititorilor în stele,
regilor-magilor,
moartelor de multe dinastii,
astrologilor,
caldeenilor,
berzelor-egipțienilor,
să-ți citească din cărțulii
horoscop de plop. /…/

Aici vei petrece,
vei face un stagiu aici,
o penitență aici,
în veștede pagini,
aici în paragini,
în opera mea.
Plop, plop,
cu o mie de pleoape,
o mie de ochi!
(*Ruga fericitului autor*)

*

Ce lină plutire
pe albastre oglinzi,
ce aer albastru era,
cât cuprinzi!
Și înjura Onelei
și arunca la belciuge
și rechini și recife
intrau în coșciuge.

Tot văzutul
nevăzut se făcea
și totul era,
suferința era
și nu exista.

(*Ars moriendi*)

*

Mi-au dat de furcă
Inexistența,
vidul absolut,
neantul absolut
absolutul zero,
mi-ați dat de furcă,
voi, Legendari!

Când armăsari
petrecuți prin urechile acului,
când nor de lăcuste
mana holdelor luând,

când incendiu
în lentila în care privesc
la păduri, la relicve,
la brazi-piramide,
pe scoarța bradului încrustând
hieroglife.

(*Scrisorile*)

*

Ce mi-ai scris de Cetatea înger?
De ce mi-ai spus:
„Cetățile visate sunt în cer”?
De groaza îngerilor,
în somnul de plumb,
în arcanele spaimelor nesfârșite
m-am ascuns. /…/

Era un timp atemporal,
un timp de Haos, de Hades,
în somnul infernal.
Și a fost parcă ieri,
în noaptea ieriului
când ființa imperiului,
ființa Nicăieriului
s-a desființat.
(*Nicăieri*, din *Ultimele poezii*)

Îndrăznesc să susțin că tiparul poetic se află la Cantemir, după cum am indicat și într-o carte recentă a mea[282]. Există, în

[282] *Studii literare*, vol. I, op. cit., p. 179-197, 217-227, *cf*. https://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/29/studii-literare-vol-1/.

exemplele de mai sus, foarte multe elemente care aparțin unei perspective poetice vechi și pe care Botta le inserează pentru a genera viziunea unei alte lumi, cu care este pe cale să se întâlnească. Această schimbare de status existențial îi produce însă o panică ireprimabilă. Pentru că el nu mai are stabilitatea în credință a înaintașilor, deși vede că se apropie în mod alert de realitatea pe care aceștia o descriseseră.

O poezie are ca temă lupta lui Iacob cu Îngerul, care l-a preocupat și pe Nichita Stănescu[283], dar dezvoltarea ei de către Botta este mai curând în sensul refuzului morții din unele poeme argheziene:

Steaua era pe sfârșite,
stingerea sunase și ea,
cerurile deschise cântau.

Ce știau despre stingere
cerurile,
ce știau
de lacrimi amare?
Ce știe Primăvara
de lăcrămioare?

Și *fiind obligat*
la spelunca din vale,
am spus cuvinte,
am spus injurii,
am cuvântat cuvântări

[283] A se vedea comentariul meu la poezia lui Nichita Stănescu *Lupta lui Iacob cu Îngerul sau despre ideea de „tu"*, aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/11/06/reintoarcere-la-nichita-55/.

despre dezolare,
blasfemii, blasfemii,
despre femeia Pierzare.

Și cerurile deschise cântau:
te uită la el, e tot muieratic,
își strigă iubirile
și ce gălăgioase
iubirile sale.

Oh, iubiri,
sărmane iubiri,
în a plângerii vale,
în spelunca
prea plină de jale!

Și vine timp crud
și dulce pedeapsă.

Vine un chip fără chip,
vine o voce fără voce,
un sunet fără sunet,
vine o față fără față,
vine canalia cea luminoasă,
cu aripi mii.

Și ce țesătură,
ce scriere cuneiformă,
ce misterioasă,
ce țepi de arici
în fluturare hidoasă!

Nu mă lupt cu tine
ca Iacob cu îngerul,
nu mă cosi, nu mă secera,
nu mă cheamă Iacob,
sunt altcineva.

Făpturile visului meu
sunt preacurate,
mâinile mele sunt obosite,
la piept așezate.

A sunat stingerea
și se lasă liniște, liniște.
Și numai cristali
și doar minerale
în spelunca din vale.

(*Cu privire la tabloul lui Delacroix: lupta lui Iacob cu Îngerul*)

Ne rememorează atitudinea lui Arghezi din poemul *Priveghere*, pe care l-am amintit recent[284].

Spaima de Îngerul morții și de situația în care ar putea fi găsit nepregătit pentru moarte („Și cerurile deschise cântau:/ te uită la el, e tot muieratic"…) îl face să încerce să se prezinte sub o altă identitate, purificat de păcatele adunate în timpul vieții pe-

[284] A se vedea:

https://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/22/dumnezeu-si-arghezi-5/.

Comentariul acesta a intrat în cartea mea, *Studii literare*, vol. I, op. cit., în cap. *Dumnezeu și Arghezi*, p. 359-410, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/29/studii-literare-vol-1/.

Dar și în vol. al 8-lea al *Istoriei* de față.

trecute pe acest pământ („în a plângerii vale/ în spelunca/ plină de jale"): „Făpturile visului meu/ sunt preacurate"…

Știe că trebuie să se mute din valea plângerii[285] la veșnicie. Știe că trebuie să aibă „făpturile visului preacurate", dacă nu vrea ca Îngerul să i se arate cumplit, așa cum spun cărțile bisericești, fapt pe care îl traduce poetic prin: „țepi de arici/ în fluturare hidoasă". Și chiar „spelunca din vale" trebuie să strălucească: „numai cristali și doar minerale". Sau asta ar trebui să vadă un ochi transfigurat: metamorfoza speluncii/ a peșterii din care nu se vede raza dumnezeiască, într-un loc sclipitor.

În câteva poeme, moartea începe cu o privire spre cerul înstelat:

Cer înstelat,
lăicer tremurat,
stelele, ochii de argus.
Urșii Trei Ierarhi
au cântat un canon,
de trei ori au cântat
Kirie Eleison.

(*Ingenioaso!*)

*

Stelele Ursei stinse erau,
satul arsese
și ursulina se pieptănase frumos.

[285] A se vedea articolul meu: https://www.teologiepentruazi.ro/2008/02/14/valea-plangerii/.

Nimeni, nimeni ca ea
nici pe departe nu-i semăna.
Vino, Ursulino, în crânguri,
la frunze, la fragi.
…Și privii ochii cei dragi
și ghețarul ochilor mă izbi,
un ghețar de fier mă lovi.

Și mă lovi fără blândețe,
fără iertare,
la bătrânețe.

(*Anii mei*)

*

Cum începe orbirea?
Iată cum:
la suverane astre
privind cu ochiul liber
și astrele
întorcându-ți indiferente
reci ochii lor,
impenetrabili ochi,
în misticitate…

(*De l'infinito universo e mundi*)

Pentru această direcție a văzului, în literatura română Botta avea, în mod special, exemplele anterioare ale lui Cantemir și Eminescu. Atitudinii tradiționale el îi adaugă neliniștea modernului care nu mai este în stare să lectureze aceste hieroglife.

Universul întreg și chiar propriul parcurs existențial îi oferă semne și sensuri într-o paradigmă pe care nu mai știe să o descifreze. Lumea e un cod de semne care duce către o concluzie finală, dar pe care nu o poate anticipa și discerne:

„Răspund la numele Cuc,
sunt un subaltern,
pe lume nu am
altă menire,
doar să vă luminez năucindu-vă,
doar să vă fac știută
porunca:
NU RUPEȚI FLORILE!”.

Cu migală gravate,
litere moarte, de rară finețe,
din argint și din os,
ca un talisman
la pieptul corbului.
Oh, corb pleșuv, subalternule!
Lumina te-a părăsit,
ești orb, orb.
Nu ești subaltern,
nu ești cuc,
ești un OEDIP al paserilor,
pleșuvule corb!

(*Citiți!*)

*

De neînțeles,
intraductibile,

nu recunosc
Alfa și Omega mierlelor.
Și dicționare nu am,
unul români sau franco
sau anglo-mierlin,
cu enluminura în aurul mat
ad usum delphini.

(*Prostul*)

Asumându-și condiția de modern, se simte totuși un Oedip al poeților…

În poemul *De l'infinito universo e mundi*, pe care deja l-am amintit, pe un ton romantico-baladesc, Botta își face portretul astrului mort, plâns de iubita blondă:

În seara paradisiacă,
grădină între grădini,
în luna de miere
a mierlei,
unei unice blonde iubiri
am spus,
într-o tăcere posacă,
în verva mea
de promoroacă:
sunt un astru! /…/

Mai spune o dată,
geme blonda, plângând,
jelind ca după mort:

Sunt un astru,
am strigat în gând. /…/

Ca o molimă,
plânsul
se va lăți,
se va întinde
în șapte județe.

Ochiul tău sceptic,
ochiul tău plâns,
îmi face rău, blondo,
vântul să-l sece,
acela de pe Rarău,
acela ca plumbul de greu
ce cade
peste noi
și cade și cade.

…Și blonda
plânge mereu
în pristolul nopții,
sub cerești arcade.

Aproape toate lucrurile lumii îi redeșteaptă gândul la moarte. Nu numai cerul înstelat, ci și marea sau ploaia:

O noapte din cer,
noapte ca un val,
noaptea m-a lovit
cu bice de alge.

Soare de coral
m-a încercuit.

(*Thalassa*)

*

Rara ploaie cădea.
Era o ploaie
de o calitate rară, vă spun,
fină, ultra fină,
de o rară transparență,
de un aer ușor trist,
de un imens rafinament.

Glin, glin,
ploaia rară cădea.
Poate cad tot așa
critalele de Boemia.
Și ele au acest son cristalin,
glin, glin
intrând în pământ,
la împărat de pământ,
la Greul Pământului.

Și viermii
de o strălucire vâscoasă,
viermii
care au dat de mărul cel bun,
glin, glin
sună a lor cantilenă, vă spun.
Și fulgerul cade așa,
încrucișând sabia.

Și clipa dacă mai trece
ca un soare sumbru
voi asfinți,
vai de mine, mort voi mai fi,
fără amintire, fără istorie,
în castelul meu interior
dezbrăcat de glorie,
în pădurea
dezbrăcată de frunze,
cu palid nimb
în întomnarea iluzorie.

(*Glin*)

Informația livrescă devine, cum am mai spus, în versurile lui Botta, element încorporat în experiența personală. Iar experiența sau sentimentul personal este aruncat în aer, expulzat în cosmicitate (ca să-l parafrazăm pe poet). De asemenea, tradiția poetică cultă și cea orală/ folclorică, limbajul familiar și cel pretențios-poetic sau eliptico-simbolic se îngemănează într-un text care are naturalețea lui – în ciuda faptului că e o ingenioasă construcție. E o partitură poetică pe care mizează și Nichita, în „a doua parte” a carierei lui.

Poetul nu este însă un descurajat/ un deznădăjduit și nici nu lasă lucrurile la voia întâmplării. Se cunoaște pe sine cine și ce este, se cântărește și se caracterizează cu o cumpănă dreaptă:

Licurici,
aprindeți felinarele voastre!
Acum te văd mai bine acum,
floarea mea,

tu, iubire,
tu, sfiiciune. /…/

Nu-mi spune: mi-e groază!
Dă tăcerii
ce-i al tăcerii,
amarnicul preț al cenușei.

Nu sunt o metaforă,
nimic abscons,
niciun tâlc
în adâncul adâncului.

Doar dorul nebun,
o dulce sălbatecă fiară.

…Acuma
licuricii și-au aprins felinarele!
Oh, de-ar avea un amurg luminat,
de-ar fi ca un susur ferice,
săracul de el,
cerșetorul,
înfioratul meu cântec.

(*Încet, lumina*)

Versurile reprezintă o caracterizare cu modestie a propriei opere. A fost mânat de *un dor fără tâlc*, de un dor adânc născând poeme, care nu au nevoie de o hermeneutică abisală. Un dor de viață și de iubire…Își dorește o înserare dulce și un „amurg luminat” pentru sine și, implicit, pentru încheierea operei sale poe-

tice. În *Ultimele poezii* ne întâmpină aceeași împăcare cu gândul plecării din această lume:

Dintr-o noapte albă,
într-o noapte albastră
să treci pragul,
să treci liniștit
și nu-ți fie teamă
de aripa morții.

Și ai să vezi
nemaivăzute lumini cerești,
luminile ochilor cei îngerești…

Umbră,
săraci ochii mei,
grei de restriște
la pământ căzură.

Melci în tot locul,
melci pe fața pământului
ochii mei au văzut.
Și, din melci ce erau,
melcii uriași s-au făcut.
Și au dat în vileag uriașii
coarne bourești
în aburoasa lumină. /…/
Nu, să nu te aperi.
De rău să nu te aperi,
dar de uriașii,
de bourești coarne,
fiule, nu te apăra.

Dacă ei te-au ales,
dacă Domn iubit,
dacă-n asfințit
așa te-au numit,
lasă-te învins,
tăiat lasă-te:
vei muri fericit.

(*Herb*)

Le putem socoti viziuni coșmarești sau putem căuta totuși un sens acestor imagini fluide, care se schimbă de la un poem la altul, prin care Botta se pregătește pentru marea trecere, cum ar spune Blaga. Se poate observa o pendulare între așteptarea celestă și cea infernală. Știe că va vedea ceva diferit de realitatea terestră și nu are vanitatea „apuseană" a încredințării de mântuirea sa, dar nici scepticismul specific ateu, care nu așteaptă să se întâmple nimic după sau dincolo.

Este interesant faptul că își alege același *herb* ca și Sfântul Antim Ivireanul: melcul. În stema Sfântului Antim, melcul înalță coarnele către o stea, simbolizând smerenia adâncă al cărei țel îl reprezintă ajungerea la cele cerești. Din poeziile parcurse, am înțeles înfrigurata privire a lui Botta spre aceeași destinație.

Tot la Sfântul Antim Ivireanul ne trimite cu gândul și metafora centrală a poeziei *Medalion*: „m-am spânzurat de gâtul tău/ cu funia de aur/ a pletelor tale./ Și spânzur acum/ de ramura gâtului tău". Pentru că Antim rostea această declarație: „de gâtul meu spânzură sufletele voastre"[286].

Botta cere însă dezlegare de la femeia iubită, cu sensul de a o îndemna pe aceasta să nu cadă în deznădejde din cauza morții

---

[286] Antim Ivireanul, *Opere*, ed. cit., p. 28.

lui: „Binecuvântato, iubito,/ repede să treci/ prin codrul deznădejdii,/ nu cumva să te ajungă/ delirantul,/ viscolul rău./ Și medalionul aruncă-l [pe sine însuși, adică]/ și dezleagă-l [de tine] pe robul tău [pe robul iubirii tale]”. Cu toate acestea, nu putem nesocoti importul metaforic din opera antimiană.

Un alt poem, *Marea*, îl actualizează pe Dosoftei – autorul unei excepționale metafore, în *Psaltirea versificată*, prin care asimila imaginea mării despicate de Sfântul Moisis cu cea a unei păduri foșnitoare (Ps. 105, 31-35)[287]:

Abia se trezeau din adormire,
legănarea de frunze abia începea,
clocotitoarele valuri ale pădurii
loveau digul pieptului meu,
talazuri creșteau.

Ce mare furioasă! Și valurile
ce sălbatece creste aveau.

Tu, Dimineață, Zeiță
frumoasă cum nu știu a spune,
nu-mi da nici boarea prielnică,

[287] A se vedea cartea mea, *Creatori de limbă și de viziune poetică în literatura română*, vol. 1, *Dosoftei*, Teologie pentru azi, București, 2013 (reprodusă în vol. I al *Istoriei* de față), p. 184-185, în care semnalam faptul că această imagine a trecut în poezia lui Ion Pillat și a lui Adrian Maniu, *cf.* https://www.teologiepentruazi.ro/2013/06/15/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-in-literatura-romana-vol-1/.

Comentariul meu, la care mă refer, a fost publicat inițial aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2013/05/31/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-in-literatura-romana-58/.

nu-mi da nici vântul prea lin
pe *marea pădurii*.

Nici busola și nici crucifixul
nu-mi da.
Nici țărmuri nu vreau,
nu vreau să ajung undeva.
Doar uitarea,
de mine să uit,
să mă pierd
pe clocotitoarea, *marea pădurii.*

De altfel – tot în legătură cu literatura română veche – acest volum mai cuprinde alte două poezii cu subiecte extrase din *Letopisețul* lui Grigore Ureche, cu titluri grăitoare: *Bocetul al lui Ion Vodă Armanul mai numit și cel Cumplit* și, respectiv, *Misail Călugărul și Simion Dascălul*. În ultimul dintre ele este evocat și Cantemir, cel care, ca și Miron Costin și stolnicul Constantin Cantacuzino, a dezaprobat cu vehemență *basnele* celor doi interpolatori, calomniatori ai neamului lor: „Să tot fii Principe/ și să scrii, să scrii/ la mescioara de cedru/ așa cum scria Cantemir:/ „Vai vouă Misaile,/ tristeți și bureți…”/ Oh, stinge-s-ar soarele/ și se stinse el./ Și înserarea îmi cade în cap/ și smulg cap nebun de pe umeri,/ dau cu el de pereți,/ vai vouă, tristeți și bureți./ Și târziu s-a făcut/ și târziu/ dat îmi este să știu/ cum o aduse, vorba,/ despre voi/ princiarul Moldav./ Ce fel de călugăr ești Misaile?/ Ce hram porți Misaile?/ Și cum ești?/ Slab [de] înger ori duhul cu doaga sărită?/ Și tu Simioane Dascăle/ ce mutră ai?/ Ce isoane ții tu/ Simioane?/ Voi sunteți fum,/ vai vouă, fum./ Nicidecum Atleții lui Dumnezeu,/ Spionii lui Dumnezeu, nicidecum./ Voi sunteți, vai vouă,/ vânzarea neamului vostru”…

Se pare că vechile scrieri ale literaturii noastre medievale erau în atenția poeților moderni, în ultimele decenii ale secolului trecut, dorindu-se nu numai recenzarea istoriei, ci și recuperarea valorilor expresive/ poetice ale unor opere care au fost și sunt puse în acoladă de ideologia dominantă…

Despre receptare[288]

Curtius spune, la un moment dat:

„Homer este în același timp strămoșul și culmea cea mai înaltă a poeziei grecești. […] Situația nu s-a repetat decât o singură dată: în Italia. *Dante e la început și rămâne singur*. Cu el începe literatura italiană, desigur.

Dar n-ar fi lipsit de dreptate nici acela care ar susține că ea ar începe *după el*. Dante nu se lasă încadrat de ea. […]

Pietro Bembo i-a rânduit pe cei trei mari toscani – Dante, Petrarca, Boccaccio – într-o triadă canonică (*Prose della volgar lingua*, 1525). Ei trebuiau să îndeplinească pentru poezia italiană funcția pe care o avuseseră Cicero pentru proza și Virgiliu pentru poezia latină.

Ce a rezultat dintr-o asemenea teorie? Petrarchismul, care s-a extins ca o ciumă asupra Italiei și Franței. Petrarca era imitabil. Dante fusese admis printre cei trei poeți canonizați doar cu anumite îngrădiri. I se găseau abateri de la bunul-gust, și stilul său poetic nu era destul de șlefuit. Ca și Homer, Dante a adus țării sale gloria supremă, dar n-a adus noroc literaturii italiene. Pentru noi își are locul alături de Virgiliu și Shakespeare, și nu lângă Petrarca și Boccaccio. Aceștia sunt amândoi interesanți, dar Dante e mare”[289].

Cele afirmate aici de Curtius cred că s-ar potrivi și unei pledoarii pentru valorile izolate (prin nepublicare la timp) din literatura română.

---

[288] Articol publicat mai întâi aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2013/01/20/despre-receptare/.

[289] Ernst Robert Curtius, *Literatura europeană și Evul Mediu latin*, Ed. Univers, București, 1970, p. 263.

Nicolae Manolescu susține: „*Istoria ieroglifică* și *Țiganiada* au fost cunoscute târziu, nu în epoca scrierii lor, neavând cum juca un rol cu adevărat în nașterea unei literaturi”[290].

Prin urmare, *Istoria ieroglifică* și *Țiganiada*, nefiind tipărite atunci când erau gata, ci mult mai târziu, și neavând așadar un public și o receptare corespunzătoare, nu pot fi luate serios în calcul, pentru că nu se înscriu în mod firesc în evoluția literaturii române.

Argumentul publicului și al receptării pentru opere de asemenea amplitudine și valoare literară mi se pare cel puțin curios. Și aceasta pentru un motiv foarte simplu: chiar și publicate și aduse în atenția unui public, în mare parte, marile operele ale literaturii și artei nu au avut parte de o receptare imediată, pozitivă sau pe măsură, ci după o vreme (însemnând mai mult sau mai puțin timp).

Ierarhia pe care o menționează Curtius mai sus, în care Dante stă alături de Shakespeare, a fost stabilită târziu, de romantici. În ea mai intrau Iov, Cervantes, Milton, după o rațiune care nu prevedea evoluția literaturii sau modul de receptare imediată a autorilor respectivi. Este canonul moștenit în mare parte de la romantici și păstrat în epoca modernă. Așa încât refuzul de a lua în considerare opera lui Cantemir sau a lui Budai-Deleanu, pe criteriul amintit, este o pură ipocrizie.

Chiar dacă *Istoria ieroglifică* ar fi fost publicată la 1705 și *Țiganiada* la 1800/ 1812 (sau în scurtă vreme după), mă îndoiesc că receptarea lor ar fi fost atunci una corectă și entuziastă, cu atât mai mult cu cât lucrul acesta nu s-a întâmplat nici în 1875-1877, și, respectiv, 1889 (când au văzut lumina tiparului, mai întâi *Țiganiada* și apoi *Istoria ieroglifică*), încât ambii autori au trebuit să aștepte secolul al XX-lea (și chiar a doua jumătate a lui) pentru a

---

[290] A se vedea: Nicolae Manolescu, *Când începe literatura română?*, *cf.* http://www.romlit.ro/cnd_ncepe_literatura_romn.

putea fi repuși în drepturi, în ceea ce privește recunoașterea valorii operelor lor.

Marile genii nu creează școli și stiluri. Acesta e un lucru știut și verificat în toată istoria umanității. În loc să Îi mulțumim lui Dumnezeu că există aceste opere în literatura noastră, ne mai găsim motiv de lamentații pentru că nu au putut avea o influență imediată? Observ însă că, acolo unde nu se vrea recunoașterea valorii, se găsesc motive care mai de care mai hilare.

Oare nu sunt destui autori și în epoca modernă, a căror receptare a fost foarte proastă la apariție și care au fost recuperați ulterior de critica literară, chiar dacă nu au apucat să aibă vreo influență (sau, prin structura lor, nici nu au mai avut vreodată)? Și oare nu tocmai acest lucru face singularitatea și gloria lor?

Au creat Eminescu, Arghezi, Blaga sau Barbu vreo școală sau vreun curent care să le preia stilul, în afară de epigoni pe care nu i-a luat nimeni în considerare? Cum se face că, pentru epoca veche a literaturii române se găsesc la tot pasul piedici și argumentări negative, care nici nu sunt luate în discuție în cazul celei moderne?

Istoria ieroglifică și *Țiganiada*, în ciuda tipăririi lor târzii și a faptului că nu au făcut școală (opinia mea e că nu ar fi făcut nici dacă ar fi fost tipărite imediat după ce au fost terminate), trebuie luate în considerare astăzi ca două mari opere poetice alegorice ale începutului de secol al XVIII-lea și, respectiv, al XIX-lea, care, alături de *Psaltirea pre versuri tocmită* în secolul anterior de Dosoftei, reprezintă vârfurile poetice ale literaturii române vechi. Și dacă nu ar fi fost Eminescu, nu am fi avut o continuare a acestei serii geniale în literatura modernă, și nici ambitusul poeziei moderne din secolul al XX-lea.

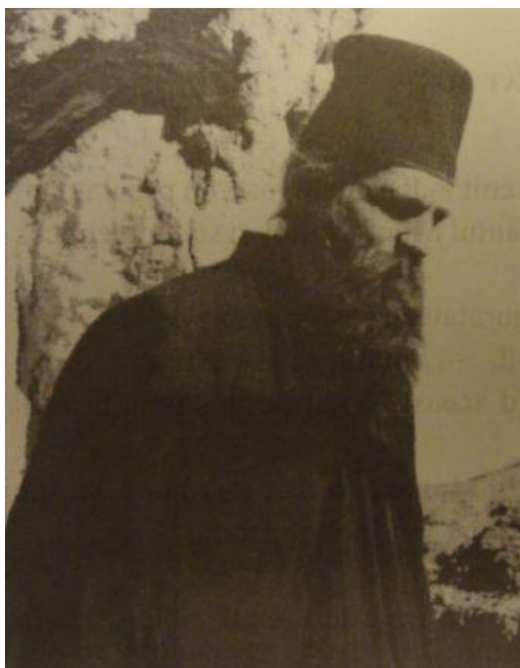
Mai mult decât atât, *Istoria ieroglifică* și *Țiganiada* ar putea fi luate în considerare ca opere ale avangardei romantice (ca parte din preromatismul românesc, chiar dacă nu au pregătit la pro-

priu terenul pentru apariția gustului romantic de poezie), de către cei care, începând cu epoca modernă, urmăresc tot timpul să descopere sincronizarea cu literatura Apusului (inventând-o chiar, atunci când realitatea nu le dă dreptate), dar sunt frisonați în mod ipocrit când li se propune aceeași perspectivă cu privire la literatura anterioară secolului al XIX-lea.

Unii continuă să măsoare operele literaturii române doar cu metrul sincronizării, nerealizând nici până acum că literatura română s-a dezvoltat autonom, modelând influențele (altfel nici nu și-ar merita numele de literatură, dacă ar fi doar o imitație perpetuă), și că trebuie recunoscută, susținută și afirmată (inclusiv în afară) cu regulile ei și cu viziunea ei.

Occidentalii nu îi admiră pe cei care îi imită, ci pe cei care îi surprind prin originalitatea lor.

Sfântul Ioan Iacob Hozevitul, poetul[291]: alternativa lirică a pustiei la proletcultism

Am aflat în Sfântul Ioan Iacob Hozevitul[292] un adevărat urmaș al Sfântului Dosoftei (pe care cred că l-a citit!), peste timp, care a versificat texte sfinte, experiențe și trăiri personale.

Prin poemele sale, după mărturisirea sa, a dorit să fixeze învățături duhovnicești și experiențe sfin-

[291] Capitol publicat mai întâi, pe fragmente, aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2018/12/23/sfantul-ioan-iacob-hozevitul-poetul-1/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2018/12/30/sfantul-ioan-iacob-hozevitul-poetul-2/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/01/13/sfantul-ioan-iacob-hozevitul-poetul-3/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/01/17/sfantul-ioan-iacob-hozevitul-poetul-4/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/01/30/sfantul-ioan-iacob-hozevitul-poetul-5/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/02/26/sfantul-ioan-iacob-hozevitul-poetul-6/,
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/08/15/sfantul-ioan-iacob-hozevitul-poetul-7/.

[292] Folosesc: Sfântul Ioan Iacob de la Neamț – Hozevitul, *Opere complete*, carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Teofan [Savu], Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Ed. Doxologia, Iași, 2010.

te pentru oamenii veacului nostru, considerând, ca odinioară Sfântul Dosoftei de care am pomenit, că, prin versuri/ poezie, acestea se transmit mai ușor și sunt mai lesne de reținut, poezia având aderență la sensibilitatea omului simplu.

Prin urmare, Sfântul Ioan Iacov a scris poeme adresate masei mari a credincioșilor români ortodocși, pentru care l-a durut inima, văzând că se îndepărtează de la izvorul curat al sfintelor și dreptelor învățături creștin-ortodoxe.

Poemele lui sunt îndemnuri la smerenie și slavoslovii, imnuri de închinare și de mulțumire către Dumnezeu sau de preamărire a Sfinților. Unele cuprind și versificarea unor scurte narațiuni pilduitoare. Dar Sfântul Ioan Iacob și-a notat în versuri și crezul poetic, dezvăluind sursa acestei dorințe permanente de a poetiza: „Versul cel cu patru strune/ Îmi aduce mângâiere/ Totdeauna când mă aflu/ La necaz și la durere. //

Ca din cremene scânteia/ Versul la necaz s-aprinde,/ – într-un chip cu totul tainic – / De la inima fierbinte. //

Când necazuri sunt mai multe/ Și zăgazuri mai înalte/ Versurile – prin minune – / Izvorăsc atunci mai calde! //

Fierbințeala din lăuntru,/ De la inimă plecând,/ Mă trezesc întotdeauna/ Versuri prea duios cântând. //

Când durerea mă răpune/ Și puterile se frâng,/ În șiraguri nesfârșite/ Versurile mele plâng. //

Iar când am vreo bucurie/ Și cu duhul mă aprind,/ Inima atunci săltează,/ Slavoslovii versuind! //

Dacă vrei să știi vreodată/ Ce simțea inima mea,/ Cetitorule iubite,/ De la versuri vei afla!" (*Scântei din inimă*).

Fotografia supra este preluată de aici:

https://www.botosaneanul.ro/stiri/primul-sfant-roman-din-secolul-xx-s-a-nascut-la-botosani-omul-modern-nu-are-nevoie-de-sfinti-daca-nu-ii-cunoaste/.

În opinia mea, poemele sale sunt mult mai folositoare, în autenticul lor duhovnicesc ortodox, decât multe alte improvizații melodice sentimentaloide, care prind la omul pătimaș și sunt cântate cu succes, dar care nu mi se par la fel de autentice, pentru că nu îndeamnă cu adevărat la pocăință.

Creațiile Sfântului Ioan Iacob ar merita a fi promovate mai mult. Cum lenea și nepăsarea din vremurile noastre (de care și Sfântul se plângea foarte mult) sunt imense, deși el s-a păstrat mereu la un nivel accesibil pentru credinciosul mediu, puțini sunt cei care gustă din sensibilitatea lui duhovnicească și poetică.

Unui critic literar pretențios, căutător de noutăți stilistice, probabil că poemele Sfântului Ioan Iacob nu i-ar face o bună impresie, considerând că versurile sale sunt de nivelul poeziei clasice, prin estetică și prozodie. Însă, după cum spuneam, Sfântul Ioan Iacob a recurs la acest tip de scriitură în mod programatic, având un public țintă, care nu făcea parte din elita literară. Așa după cum a ales să nu își mărturisească experiențele sale duhovnicești înalte (vedenii și contemplări dumnezeiești, pe care sigur le-a trăit) în poeme. Este alegerea conștiinței sale, el dorind să se îndemne pe sine la pocăință și la doxologie și să slujească semenilor, credincioși de mir, monahi ostenitori și clerici, prin acest dar de poezie. Ca în aceste versuri:

„Ce sunt eu fără de Domnul?/ Sunt un praf de oase reci,/ Hrana viermilor din groapă/ Și a muncilor de veci! //

Mintea mea fără de raza/ Luminărilor de sus/ Este bezna nesfârșită/ După "veșnicul Apus". [etc.]” (*Fără „El”*);

„Sărace om din vremea nouă,/ "Din veacul cel cu înnoiri"/ În ce galop alergi pe urma/ Unei deșarte năluciri. //

(Himera vieții se arată/ Ca o nălucă, ca un vis./ Frumoasă și strălucitoare,/ Ca un odor de paradis). /.../

Pășești peste adâncul mării/ Și "prin văzduh te porți zburând"/ Iar marginile depărtării/ Le-apropii astăzi "la un gând". /.../

În goana ta fulgerătoare/ Spre "ostrovul cel fericit"/ Ai trupul hămesit de-a pururi/ Și sufletul nemulțumit. /.../

Tu faci orașe plutitoare,/ Împărțind al mării val,/ Și fortărețe zburătoare/ Cu aripile de metal! // În schimb, noianul cel de taină/ Al sferelor duhovnicești/ Nestrăbătut mereu rămâne/ – Spre culmile cele cerești" (*Himera omului modern*). Etc.

Sfântul Ioan și-a înmuiat câteodată condeiul și în satiră: „Lupu dac-ar fi cu zgardă/ N-ar stârni atâta haz/ Ca atunci când ești cu rasă/ Și cu plete pe grumaz! // Azi se dă respect în lume/ La acei cu capuri goale/ Și cu burta rotunjită,/ Iscusiți în carnavale!" (*Moda lumii*).

Acoperindu-se cu haina smerită a anonimatului, ne-a lăsat o mărturie despre chemarea lui Dumnezeu pe care a auzit-o în copilărie, orfan fiind, „ca un copil al nimănui" (*În „brațele părintești"*). În ziua de Înviere, plângând la mormântul mamei sale,

„Fiind el în durere/ cu totul adâncit,/ din sunetul de clopot/ un glas a auzit. //

Nu plânge azi copile/ și nu fi supărat,/ că iată sunt cu tine,/ Hristos a înviat! //

Era vorbirea dulce/ a maicii din mormânt,/ gonindu-i întristarea/ din pieptul lui înfrânt. //

S-a ridicat îndată,/ cu sufletul uimit/ și căuta să vadă/ pe care i-a grăit. //

Atuncea din Altarul/ cu zidul afumat/ văzu zâmbind pe Domnul,/ cu Trupul înviat. //

Și luminat la suflet/ de chipul Lui cel blând/ și lepădând durerea/ a zis așa în gând: //

Atuncea dacă Domnul/ aici a înviat/ înseamnă că și mama/ cu Dânsul S-a sculat" (*Micul orfan*).

Ducându-se acasă, în casa rămasă pustie după moartea părinților, și începând iar să plângă, minunea s-a repetat, pentru că a auzit din nou glasul maicii sale vorbindu-i. „De-atunci orfanul nostru/ a încetat cu plânsul/ și orice clopot sună/ îl mângâie pe dânsul”.

Sfântul Ioan Iacob n-a dorit să fie ca Sfântul Grigorios de Nazianz sau ca Sfântul Simeon Noul Teolog în poezie, ci să folosească pe cei mulți ce zac în neștiință și nepăsare, în vremuri de mare declin al conștiinței și al bunei cuviințe creștine.

Cu toate acestea, lectura atentă a poemelor sale ne lasă să vedem nu numai o conștiință îndurerată și profund autentică de trăitor și nevoitor ortodox – a cărui rucodelie, după cum el singur a precizat, era scrisul: traducerea din Sfinții Părinți și compunerea de poezii pentru ca, măcar astfel, chintesența cărților duhovnicești să ajungă la oameni, la cei care nu mai citesc cărți multe și mari –, dar și o sensibilitate artistică care nu e doar firească pentru un creștin (având în vedere cele spuse de Sfântul Porfirios Cavsocalivitul, că nimeni nu poate să fie creștin fără să fie mai întâi poet), ci și lucrată, dăltuită. Fapt care ne descoperă un om cultivat și autodidact nu doar în cele care sunt strict ale Bisericii.

Deși Sfântul Ioan Iacob cultivă o estetică poetică clasică, părut necomplicată (însă clasicismul adevărat, al expresiei perfect sculptate în marmura curgătoare a cuvintelor armonizate după reguli prozodice, e greu de atins), totuși versurile sale ne surprind cu acuratețea stilistică a unui expert și chiar încep, uneori, să curgă în sintaxa melodică a elegiilor eminesciene, chiar dacă ideea nu corespunde modelului estetic. Ceea ce mie îmi revelează un spirit „șlefuit” în poezie, care a îmbrăcat înadins o haină poetică umilă.

Găsim la el o adevărată poezie a „ruinurilor” și a „deșertăciunilor”, a lui „fugit tempus”, evocând locurile încărcate de

istorie și de sfințenie din pustia de la Iordanis, poezie mult superioară stilistic producțiilor pașoptiste, datorită acumulărilor de experiență poetică din lirica noastră, pe care Sfântul le cunoaște și le valorifică:

În murmurul vesel de apă,
„Cetatea cu stânci de granit”[293]
Primește pe cei care „scapă”[294]
Zicându-le: „bine-ați venit!”.

Cu veacuri de vremuri în spate
Așteptă bătrânul Lăcaș
Pe cei care vin la „Cetate”
Și-i cer cu dorire sălaș.

Din negura vremii el are
Menirea cea sfântă din cer
Să fie **„azil de scăpare”**
La toți cei cu „suflet stingher”.

Evreii cu chivotul legii
Când trec peste Sfântul Iordan
Pe-aici au războaie cu regii
Din vechiul pământ Hanaan.

La dreapta mai sus Gavaonul
Dă soarelui loc de popas,
Iar Luna văzând Ealonul
Nu face atunci niciun pas.

---

[293] Pustia Hozevei, văzută ca o cetate de apărare împotriva ispitelor și a demonilor.

[294] Care se izbăvesc de lume și de ispitele ei.

Că schimbă hotarul cel veșnic
Vestitul Iisus Ben-Navi
Pe soare oprindu-l ca sfeșnic
În marginea vremii de zi.

Aici Proorocul Ilie
În peștera veche de sus,
(Fugind de cumplita mânie[295])
Se află o vreme ascuns.

Pe urmă, tradiția spune,
Că Sfântul Strămoș Ioachim[296],
Când scârba pe el îl răpune
Pogoară aici din „Salim".

El vine să-și verse amarul
În lacrimi fierbinți și postiri,
De unde se întoarce cu darul
Celei mai alese „vestiri".

Apoi, la a „vremii plinire",
Fiind Iisus pe pământ,
Aici cea din urmă lucire
S-arată din „Sfeșnicul Sfânt":

Ioan Proorocul cel mare
Luceafăr de ziuă cinstit
Al Soarelui care răsare
În lumea din veacuri vestit.

---

[295] A soției împăratului Ahab.
[296] Tatăl Născătoarei de Dumnezeu.

Aici el botează norodul
La apele reci din „Enon”,
Gătindu-i în taină „vohodul”
„Celui ce răsare-n Sion”.

Când Domnul se-nalță în slavă,
Atunci, **al apelor vad**
Din valea aceasta grozavă
Se lasă în jos pân' la **iad**.

Iar stânca de multă sfială
Se dă la o parte atunci,
Păstrând până azi dogoreală
Din focul cu veșnice munci!

Apoi, după vremuri, s-așază
Monahilor sfânt adăpost,
În care mereu se-narmează
Cu rugi, priveghere și post.

Cu miile vin de departe,
Pe toate din lume lăsând,
Ei trupul smeresc pân' la moarte
Și pierd pe vrăjmașii de gând.

Un veac înflorește pustia
Și faptele bune rodesc,
Că Sfinții prefac sihăstria
În rai minunat sufletesc.

Dar curgerea vremii cea oarbă
Nu cruță nimic pe pământ,

Ea schimbă a Lavrei podoabă
Cu jalnicul morții veșmânt.

Că valuri de nații păgâne
Și vânturi de multe sminteli
Îi strică cetății bătrâne
Frumoasele ei rânduieli.

O parte din „Fiii Pustiei"
Iau drumul prin chinuri la cer,
Iar alții, de frica robiei,
Își lasă lăcașul stingher.

Nemernici[297] pe urma sfințită
A unui trecut strălucit,
Noi, azi, cei cu firea slăbită,
Strigăm doar cu glas răgușit.

O!, vremuri cu unghii tirane,
Și tu, prea sălbatic popor[298]!
De ce v-ați făcut voi organe[299]
A duhului rău, stricător?

O, ziduri cu peșteri profunde
Ce lucruri străvechi tăinuiți?
O, ape cu murmur de unde,
Ce taine adânci povestiți?

Dar cine mai poate pătrunde

[297] Sensul vechi al lui „nemernic" era: „străin".
[298] Al arabilor.
[299] Organe = instrumente.

Al graiului vostru adânc?
Că iată, acum, huhurezii
În locul sihaștrilor plâng!

Dar azi pe țărâna cea sfântă
S-arată din vechi rădăcini
O mică verdeață plăpândă
Ieșind la iveală din spini!

O, Doamne, să nu se strecoare,
În „sadul” acesta uitat,
Vreo capră de răufăcătoare
Că iarăși rămâne uscat!

Iar hoții gândiți din pădure,
Aflându-l cumva fără gard,
Ei iarăși aleargă să fure
Și iarăși pe toate le ard!

„Vrăjmașii de gând” și „hoții gândiți” îi desemnează pe demoni...

Poemul e datat „noiembrie 1952”. Melancolia și nostalgia Sfântului Monah sunt exprimate cu o perfectă reproducere stilistic-imagistică și muzicală a poeziei romantic-eminesciene. Ca la scriitorii vechi-medievali și la Eminescu, acesta renunță uneori la declinarea articolului posesiv-genitival („organe a duhului” etc.), fiind foarte abil în a îmbrăca poezia cu prestigiul vetusteții (dozând cu atenție elementele vechimii, fără exagerări) la nivel lexical, gramatical și stilistic.

Eminescu este evocat și prin metafora „negura vremii” (*O, mamă...*), iar pustia de la Iordan este numită „azil de scăpare” pre-

cum odinioară Grigore Alexandrescu numea munții noștri „scump azil de libertate” (*Răsăritul lunei. La Tismana*)[300], în același sens, de loc de adăpost pentru sihaștri.

De la Sfântul Dosoftei împrumută, după Eminescu, rima „vad/ iad”: „De-aș pogorî unde-i iadul,/ Și de-acolo mi-deșchiz[i] vadul” (Ps. 138 din *Psaltirea în versuri*). Într-unul din proiectele dramatice ale lui Eminescu, *Ștefan cel Tânăr* (necunoscut Sfântului Ioan Iacob), acesta reprodusese de asemenea inspirata rimă dosofteiană: „Din mări cu munți de viață sunt aruncat pe vad,/ Din ceruri de lumină m-am coborât în iad”[301].

Ecourile psalmice și din *Memento mori* sunt reluate de Sfântul Ioan Iacob și în alt poem, intitulat *Din tainele pustiei de la Schitul Hozevei (pe glas 5)*: „În tăcerea cea de noapte,/ Toate când se odihnesc,/ Apa murmură în șoapte,/ Ca un cântec bătrânesc. // Cursul ei fiind năvalnic,/ Nimeni n-a putut, din veac,/ Să-i priceapă graiul jalnic,/ Decât vântul cel pribeag. // El când bate de la vale,/ N-are cum a se feri,/ Căci îi stă atunci în cale/ Și încep a tăinui. // Spun atuncea (cine știe?)/ Despre Sfinții Mucenici,/ Despre viața din pustie/ A sihaștrilor de-aici?! // Lucruri mari și mi-

---

[300] A se vedea articolele mele în care am surprins predispoziția poeților pașoptiști pentru recluziunea de tip isihast, aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/11/23/isihia-romantica/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/11/25/isihia-romantica-2/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/11/13/campia-transcendentala/,

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/11/18/campia-transcendentala-2/.

A se vedea și cartea mea, *Epilog la lumea veche*, vol. I. 1, ediția a doua, Teologie pentru azi, București, 2014, *cf.*

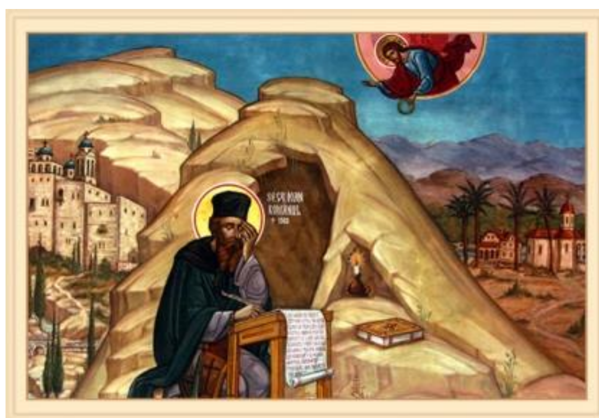
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/01/11/epilog-la-lumea-veche-i-1-editia-a-doua/.

[301] M. Eminescu, *Opere*, VIII, ediție inițiată de Perpessicius, studiu introductiv de Petru Creția, Ed. Academiei RSR, București, 1988, p. 164.

nunate/ Din trecut or fi spunând,/ Căci aud strigând mirate/ Cucuvaiele oftând".

Convorbirea tainică („încep a tăinui") a râului și a vântului, ca și balada apelor „cu murmur de unde" dovedesc limpede filiația eminesciană. La ele se adaugă strigătul psalmodiant de huhurezi și cucuvaie (la Eminescu, „buhe țipând poetizează"[302], într-o variantă a poemului *Melancolie*). A se observa și că poemul are notația „pe glas 5", ceea ce înseamnă că Sfântul poet a convertit sunetul elegiac eminescian în muzică bizantină.

Nu se gândea nimeni că un român se ocupă cu așa ceva în pustia Iordanului, când în țară trecutul (istoric, literar și spiritual) era proscris, căci eram în plin proletcultism literar, în anii înghețului stalinist, iar laurii poeziei îi culegeau A. Toma, Maria Banuș, Mihai Beniuc, Dan Deșliu, Eugen Jebeleanu, Eugen Frunză etc, care sprijineau, prin militantismul poetic, construirea socialismului[303].

Un Sfânt Monah român, poet, într-o peșteră de la Iordan[304], în deșert, alcătuia alternativa lirică românească la proletcultism, alăturându-se astfel celor care „scriau" în

[302] *Cf.* M. Eminescu, *Opere*, vol. VIII, ed. inițiată de Perpessicius, *Teatrul original și tradus. Traducerile de proză literară, Dicționarul de rime*, studiu introductiv de Petru Creția, ediție critică întemeiată de Perpessicius, Editura Academiei Române, București, 1988, p. 166.

[303] A se vedea Ana Selejan, *Literatura în totalitarism (1952-1953)*, vol. 2, *Bătălii pe frontul literar*, Ed. Cartea Românească, București, 2008.

[304] Sfânta Icoană și fotografiile cu locul unde a fost pustnic Sfântul Ioan Iacob și cu Lavra Sfântul Gheorghios Hozevitul, unde se păstrează Sfintele sale Moaște, sunt preluate din următoarele locații:

gând sau cu unghiile pe pereții închisorilor.

Înainte ca generația lui Nichita Stănescu, Marin Sorescu și Ioan Alexandru să reînnoade legătura cu poezia modernă interbelică, Sfântul Ioan Iacob s-a nevoit nu numai pustnicește, ci și artistic, pentru a construi o poezie recuperatoare de comori stilistice și spirituale (în anii în care în țară se scriau, oficial, numai versuri otrăvite despre prietenia cu Sovietele și măreția comunismului), care să circule printre Monahii și Clericii români înstrăinați, de la Sfintele Locuri și din alte Mănăstiri, autorul dorind ca ei să nu-și uite limba și „viersul" și să-și aline dorul de România.

---

https://ro.orthodoxwiki.org/Ioan_Iacob_Hozevitul,
https://www.crestinortodox.ro/biserica-lume/manastirea-sfantul-gheorghe-hozevitul-sfantul-ioan-iacob-120603.html,
https://doxologia.ro/foto-pe-urmele-sfantului-ioan-iacob-la-manastirea-sfantului-gheorghe-hozevitul.

Faptul că Sfântul Ioan Iacob consideră că ritmurile romantice se potrivesc nostalgiei sale reprezintă pentru mine o dovadă în plus că melancolia preromantică (pașoptistă) și romantică erau în consonanță cu tradiția reflexivă creștină. Am sesizat adeseori faptul că, în poezia noastră romantică, nostalgia poeților se apropie foarte mult de sentimentul autentic creștin. De aceea cred că opțiunea Sfântului român retras în pustia Hozevei, ca să viețuiască într-o peșteră săpată în piatră, nu e întâmplătoare. Iată încă un exemplu, poemul *Flori de la Iordan*:

De câte ori Iordane Sfinte,
Pe malul tău am colindat,
Mă cuprindea un dor fierbinte
Să stau acolo nemișcat.

Să nu mai am de lume știre,
La malul apei viețuind,
S-ascult a apei glăsuire
Și păsările ciripind.

S-aud în „lunca cea bătrână"
Cum sună vântul din pustie
Și firea toată cum îngână:
„Treime Sfântă, slavă Ție!".

Voiam să am mereu în față
Izvoarele de la Harara
Și locul pustnicesc – de viață,
A Sfinților de Vitavara.

La „colimvitra”[305]-ți minunată
Voiam să viețuiesc mereu,
Acolo unde – altădată –
Se botezase Dumnezeu.

În valea ceea cu izvorul,
La poalele unui tăpșan,
Ades vorbea Mântuitorul
Cu Sfântul Prooroc Ioan. /.../

Aproape de Iordan, pustia
În taină a adăpostit
Pe Sfânta Pustnică Maria[306]
Și pe Zosima cel Sfințit[307].

Ca și Dosoftei odinioară, Sfântul Ioan Iacob românizează puțin peisajul, vorbind despre „lunca cea bătrână” sau despre „valea ceea cu izvorul,/ La poalele unui tăpșan” – trimițând aluziv la peisajele eminesciene: „Iar prin mândrul întuneric al pădurii de argint/ Vezi izvoare zdrumicate peste pietre licurind;/ Ele trec cu harnici unde și suspină-n flori molatic/ Când coboară-n ropot dulce din tăpșanul prăvălatic” (*Călin (file din poveste)*).

Diferența între poeții epocii pașoptist-romantice și Sfântul Ioan Iacob este aceea că ei doar suspinau după retragerea în singurătate, departe de lume (Grigore Alexandrescu, Bolintineanu, Cezar Bolliac, Alecsandri, chiar și Eminescu), și își notau

[305] Colimvitră = cristelniță, vas de Botez. Aici e o metaforă pentru râul Iordan, în care a fost botezat Domnul.

[306] Sfânta Maria Egipteanca.

[307] Alt Sfânt care, nevoindu-se nu foarte departe, a descoperit-o, din iconomia lui Dumnezeu, și a făcut lumii cunoscută viața ei.

melancolia în versuri, fără să facă pasul decisiv al închinovierii sau al sihăstririi. Dar Sfântul de la Iordan ne lămurește pe deplin că melancolia lor, admirând în singurătate creația lui Dumnezeu, era un sentiment profund creștinesc.

De data aceasta, autorul nu mai e doar un personaj care cugetă nostalgic sau care doar vizitează locuri exotice, scriindu-și memoriile. Versurile lui nu mai sunt doar reverie. Avem un pustnic autentic, un eremit a cărui ocupație de bază era cugetarea la viața și patimile Mântuitorului ori la viețuirea Sfinților care s-au nevoit și desăvârșit prin asceză aspră în acele locuri pustii, unde, așa cum spune poetul nostru, „În zilele de iarnă/ Cu cer posomorât/ Doar murmurul de ape/ Îmi ține de urât" (*Icoana nevinovăției*). Iar în verile fierbinți numai păsările (porumbei și turturele) – de altfel, acești singuri prieteni și companioni ai Sfântului, în mod minunat, au năvălit în ziua înmormântării sale cântând în jurul lui, încât Părinții slujitori abia puteau să mai facă Slujba...

Însă, în poezia sa nu se distinge numai trilul melancolic romantic, ci și urme lirice evidente din Coșbuc, Ștefan Octavian Iosif, Octavian Goga sau Vasile Voiculescu. Ceva din vehemența și siguranța versului religios-profetic, pe care Sfântul poet le-a receptat și reprodus foarte bine, oferind originalitatea experienței sale greu de urmat.

Astfel, uneori, poetul nostru e un Coșbuc ortodox:

O, om!, ce mari răspunderi ai
De tot ce faci pe lume
De tot ce spui în scris sau grai!
De pilda ce la alții dai
Căci ea mereu, spre iad sau rai
Pe mulți o să-i îndrume!

Ce grijă trebuie să pui
În viața ta, în toată,
Căci gândul care-l scrii sau spui
S-a dus, în veci nu-l mai aduni
Și vei culege roada lui
Ori viu, ori mort odată!

Ai spus o vorbă, vorba ta,
Mergând din gură-n gură,
Va-nveseli sau va-ntrista,
Va curăți sau va-ntina,
Rodind sămânța pusă-n ea,
De dragoste sau ură.

Scrii un cuvânt; cuvântul scris
Este un leac sau o otravă.
Tu vei muri, dar tot ce-ai scris
Rămâne-n urmă drum deschis,
Spre ocară sau slavă.

Ai spus un cântec, versul tău
Rămâne după tine:
Îndemn spre bine sau spre rău,
Spre curățire sau desfrâu,
Lăsând în inimi rodul tău,
De har sau de rușine.

Arăți o cale: [cale]a ta!
În urma ta nu piere.
E cale bună sau e rea,
Va prăbuși sau va-nălța,
Vor merge suflete pe ea,

La pace sau durere.

Trăiești o viață, viața ta!
E una, numai una!
Oricum ar fi, tu nu uita:
Cum ți-o trăiești, vei câștiga
Ori fericire pe vecie,
Ori chin pe totdeauna!

O, om! Ce mari răspunderi ai!
Tu vei pleca din lume,
Dar ce ai spus prin scris sau grai
Sau lași prin pilda care-o dai
Pe mulți, pe mulți spre iad sau rai
Mereu o să-i îndrume!

Deci nu uita: fii credincios!
Cu grijă și cu teamă,
Să lași în inimi luminos
Un semn, un gând, un drum frumos
Căci pentru toate ne-ndoios
Odată vei da seamă!
Amin.

În acest poem în care a copiat prozodia coșbuciană (cu mici stângăcii sau libertăți față de rigorile metrice, depinde cum dorim să le considerăm), Sfântul Ioan Iacob este tot ceea ce Coșbuc nu a fost niciodată: învățătorul creștin autentic. În versuri, Coșbuc e, în marea majoritate a timpului, un scriitor realist, iar pasajele de învățătură morală nu sunt întotdeauna de esență creștină (precum cele din *Moartea lui Fulger*) – nici măcar greco-catolică

sau romano-catolică. Excepția o fac câteva poeme, după cum precizam și altădată. Dar Coșbuc e un scriitor epic în versuri, el narează cu rimă. Iar narațiunile sale versificate au subiecte diverse (deși predomină tema vieții rurale, care însă nu exprimă o existență patriarhală în sens spiritual) și de aici derivă și neconcordanțele, din punct de vedere etic, între mesaje. Și de aceea Coșbuc nu își etalează o credință fermă personală (deși putem deduce, totuși, anumite trăsături morale și religioase), el face mai degrabă figură de autor impersonal, precum prozatorii realiști obiectivi.

În schimb, Sfântul Ioan Iacob, preluându-i cântecul, transmite o cu totul altă spiritualitate prin intermediul versurilor, cu o vervă creștină indubitabilă. Iar mesajul poemului de față e foarte grav și mereu actual. Căci pentru mulți dintre contemporanii noștri, nu e niciun „mare păcat" dacă scriu împotriva lui Dumnezeu, a credinței strămoșești și a propriului popor, dacă se luptă cu tradițiile autentice care au salvat și conservat ființa acestui neam vreme de secole. Apelul acesta disperat pentru a fi atenți la ce spunem și mai ales la ce scriem și lăsăm în urmă („Tu vei muri, dar tot ce-ai scris/ Rămâne-n urmă drum deschis,/ Spre ocară sau slavă" etc.) îl făcuse odinioară și Miron Costin, exasperat de interpolările unor inculți cu sentimente antiromânești (niște „istorici" gen Lucian Boia) în *Letopisețul* lui Grigore Ureche.

Sfântul Ioan Iacob ortodoxizează stilul poetic al lui Coșbuc în câteva piese în care este ușor de reperat influența stilistică a poetului ardelean amintit, dar în care suflul poetic diferă esențial, din punct de vedere calitativ-spiritual.

O sinteză stilistică între Eminescu și Coșbuc (poeți foarte diferiți – chiar antagonici și, într-un anumit sens, „rivali", dacă ne gândim că G. Coșbuc publică *Nunta Zamfirei* în anul morții lui Eminescu, nutrind o speranță secretă de a-i lua locul, susținut și

încurajat de Maiorescu –, dar adeseori așezați alături în conștiința populară, a publicului românesc larg), reușește Sfântul Ioan Iacob în poemul *Vedenia Fericitei Monica*:

La fereastra dinspre mare
Sub al nopții cer senin
Stă cu maică-sa de vorbă
Fericitul Augustin.

În convoiul lor spre țară
Au venit de la Milan,
Poposind în vremea nopții
La al Romei vechi liman.

Jos în tihnă lumea doarme,
Luna sus le stă zâmbind,
Îmbrăcând pământ și mare
Într-o pânză de argint.

Dar trecând puțină vreme
Se opresc din vorba lor,
Căci *o tainică uimire*
Le răpește mintea-n zbor.

„Augustine prea iubite,
Dumnezeu m-a prevestit
Că, în drumul vieții mele,
Mă apropii de sfârșit”.

În tăcerea cea adâncă
Ochii lor acum privesc
Spre lumina veșniciei

De la Tronul cel ceresc.

Multă vreme nicio vorbă
Nu rostește gura lor;
Nemișcați rămân, avându-și
Chipul tainic, visător.

Sub ninsoarea de lumină,
Augustin și maica lui,
În uimirea lor cea sfântă
Par a fi niște statui.

Când își vin apoi în fire,
Pogorându-și ochii grei,
Cu emoție, Monica
Zice către fiul ei:

„Nu mă turbur pentru asta,
Căci dorința ce mi-a fost
Am văzut-o împlinită,
Traiul nu-mi mai are rost.

Duhul meu va merge-n pace
Către veșnicul locaș,
Neavând de-acuma grijă
Pentru scumpul meu urmaș.

Viața mea a fost legată
Numai de un singur dor:
Să te văd creștin pe tine
Și creștin drept slăvitor!

Mila cea dumnezeiască
Către noi s-a revărsat
Și pe mine cea smerită
Negrăit m-a mângâiat.

În pământul țării noastre
Nu mai calcă pasul meu,
Căci așa a fost poruncă
De la Bunul Dumnezeu.

Mergeți numai voi cu pace
Și vă las ca legământ:
Trupul meu să se îngroape
În acest strein pământ!".

A rămas puțin pe gânduri
Dascălul bisericesc,
Cugetând la vorba maicii
Cea cu ton proorocesc.

Într-o clipă tot trecutul
Îmbunătățit al ei
i-a venit atunci prin minte
cu lucire de scântei.

Cumpănindu-i profeția
Cu prea vrednicul ei trai,
El văzu atunci cu duhul
Fericirea ei din Rai.

Și de-atuncea înainte
Cunoscut-au pe deplin:

Că-i feciorul unei Sfinte
Fericitul Augustin.

Reproducerea versificată a unui fragment hagiografic, în versuri melodioase și sub formă de povestire plină de miez, profund emoționantă, e în descendența lui Coșbuc (deși nici Coșbuc nu are multe piese de felul acesta, dar are totuși câteva care pot fi socotite a fi folosit de model).

Însă, în versurile pe care le-am subliniat, este de remarcat influența indubitabilă a lui Eminescu (și amintește uneori de sensibilitatea lirică a lui Ștefan Petică, pe care e posibil să îl fi citit). Sfântul Ioan construiește un adevărat context natural romantic, tipic eminescian, care i se pare demn de a primi în el personajele sfinte, în asemenea momente solemne: „La fereastra dinspre mare/ Sub al nopții cer senin/ Stă cu maică-sa de vorbă/ Fericitul Augustin. /.../ Jos în tihnă lumea doarme,/ Luna sus le stă zâmbind,/ Îmbrăcând pământ și mare/ Într-o pânză de argint".

A așeza această convorbire tainică între pământ și mare e o intuiție de mare poet sau observația fină a unui consumator de poezie, care știe că simbolul marin e indisolubil legat de toposul călătoriei (ca preambul și mise-en-abîme ale călătoriei pe care urmează să o facă Sfânta Monica, spre viața veșnică) și care știe să folosească sugestia adâncă și subtilă, panorama cosmică fiind pe cât de elementar schițată, pe atât de sugestivă.

După tiparul eminescian, scena e împărțită în două: pe de-o parte nemișcarea lumii care *doarme-n tihnă*, pe de altă parte tabloul static-dinamic al celor două personaje, străjuite cosmic de lună, pământ și mare, adică de elementele universului mare, ale macrocosmosului care redevine o domă domestică, o casă și un spațiu intim pentru cei doi Sfinți, așa cum a fost creat de la bun început de Dumnezeu (după cum citim și în *Cazaniile* noastre

românești). Căci, la Eminescu, după cum bine observau altădată Vianu și Bușulenga, dar fără să remarce filiația din vechea cugetare ortodoxă și românească, spațiile infinite ale macrocosmosului se metamorfozează într-un univers intim, cald și afectuos, dimensiunile grandioase nefiind strivitoare ca în filosofia occidentală (Pascal, Schopenhauer, gândirea arhitectonică religioasă romano-catolică și protestantă), ci păstrând temperamentul ortodox al unui spațiu protector.

Am spus că tabloul care le conține pe cele două personaje sfinte este static-dinamic pentru că, în exterior, atmosfera este plină de tihnă, de acalmie, toate elementele concurând la realizarea unei imagini încremenite, pe când întreaga mișcare este concentrată în interior, acolo unde dinamismul sentimentelor lăuntrice formează substanța întregului poem.

De aceea am afirmat că peisajul nu este un decor exterior, ci o panoramă interiorizată, existând continuitate între mișcările sufletului și tainica participare a naturii la emoția sufletească, la procesul lăuntric care transformă ceea ce ar fi putut fi convulsie în pace duhovnicească, sub veghea lunii „zâmbind”.

E un întreg proces sufletesc și duhovnicesc interior, de la uimire și răpire a minții („Căci o tainică uimire/ Le răpește mintea-n zbor”) la „tăcerea cea adâncă” în care, din durerea și neliniștea lor, de pe țărmul lor pământesc, își îndreaptă privirea inimii spre Dumnezeu, într-o rugăciune și implorare mută: „Ochii lor acum privesc/ Spre lumina veșniciei/ De la Tronul cel ceresc. // Multă vreme nicio vorbă/ Nu rostește gura lor;/ Nemișcați rămân, avându-și/ Chipul tainic, visător”.

Am putea să comparăm starea aceasta duhovnicească cu „ruga din tăcere” a lui Dosoftei (Ps. 53) și cu „ruga fără cuvinte” a lui Arghezi (*Psalm*) – ceea ce Mircea Scarlat considera a fi o meta-rugăciune, legată de idealul mallarméan al poeziei-tăcere.

Dar e foarte interesant de observat cum Sfântul Ioan a știut să descompună mental poezia lui Eminescu în elemente specifice, să elimine subiectul erotic din versurile aceluia, ca și când nu ar fi fost consubstanțial poeziei, și să păstreze intact farmecul versurilor eminesciene, cu elementele cosmice simbolice esențiale și cu valurile melodiei elegiace curgând dureros de dulce.

Nimic nu mai răzbate din erosul consubstanțial poeziei lui Eminescu, erotismul e decantat, e ca și cum Sfântul Ioan Iacob ar fi căutat să îi spiritualizeze poezia deplin[308]. E un exercițiu pe care

[308] A se compara cu poezia lui Eminescu, *În fereastra despre mare*:

În fereastra despre mare
Stă copila cea de crai
Fundul mării, fundul mării
Fură chipul ei bălai.

Iar pescarul trece-n luntre
Și în ape vecinic cată
Fundul mării, fundul mării,
Ah! demult un chip i-arată.

„Spre castel vrodată ochii
N-am întors și totuși plâng
Fundul mării, fundul mării
Mă atrage în adânc”.

„La fereastra dinspre mare”: așa începe și poemul Sfântului Ioan Iacob. Însă în poezia lui Eminescu avem un pescar ascet, anahoret în pustia apelor, care nu ridică ochii spre castel, dar e ispitit prin oglinda apelor (oglinda e instrument/ intermediar al tentației și în *Luceafărul* sau în alte poezii eminesciene, pentru că, chiar când omul fuge de ispită, lumea sau demonii pot să născocească multe *oglinzi*...). Pe când la Sfântul Ioan Iacob e vorba de doi Sfinți care au biruit ispitele prin pocăință și asceză, care nu privesc în „fundul mării”, fiindcă au ieșit din abisul păcatului, ci „Spre lumina veșniciei/ De la Tronul cel ceresc”.

numai un fin iubitor al poeziei și un cititor pasionat e în stare să îl facă cu atâta abilitate și naturalețe. Pot spune că descopăr în Sfântul Ioan Iacob un spirit poetic (fără să fi avut pretenții de profesionist) care l-a înțeles pe Eminescu în profunzime, care a intuit mai ales caracterul profund creștin-ortodox al poeziei sale dincolo de tribulațiile erotice, putând chiar să departajeze între elemente poetice care altcuiva i-ar părea indivizibile.

Cu un rafinament poetic comparabil cu al lui Ștefan Petică, Sfântul Ioan monumentalizează personalitatea celor doi Sfinți, mamă și fiu, surprinși într-un moment de mare solemnitate și într-o stare de răpire, proiectându-i într-un grup statuar: „Sub ninsoarea de lumină,/ Augustin și maica lui,/ În uimirea lor cea sfântă/ Par a fi niște statui".

Acest grup statuar însă nu este sculptat în materia grosieră a marmurei, nu este imortalizat într-o frumusețe renascentistă sau marmorean-eminesciană, ci „sub ninsoarea de lumină". Sculptura este astfel diafanizată petician și hieratizată iconic-ortodox. Sugestiile de ordin istoric și religios-cultural sunt multiple, dar filigranate în detalii stilistice ce sugerează o mare sensibilitate și delicatețe interioare.

Starea de răpire a Sfinților, de elevație de la pământ spre cer și de suspendare a lor de Dumnezeu este indicată inclusiv prin faptul că niciun moment nu i se permite materiei să se solidifice, nici măcar pictural, ci sugestia permanentă este aceea de transfigurare, întregul ambient, „pământ și mare", fiind îmbrăcat „într-o pânză de argint". Rolul acesteia este de a subția materia universală până la firele componente, de a-i destrăma păruta soliditate, dar și de a sugera desfacerea unui pod inefabil peste pământ și mare, pentru cea care urmează să străbată drumul nevăzut de la pământ la cer.

„Pânza" e o sugestie extatică (amintind de cea văzută în extaz de Sfântul Apostol Petros, pentru că tot suntem la Roma),

iar epitetul „de argint”, ca și la Eminescu, susține sugestia inefabilității, a epifaniei.

Întreg contextul „răpirii” celor doi Sfinți e localizat poetic între această „pânză de argint” și „ninsoarea de lumină”, imortalizarea artistică reușind să depășească artefactul material propriu picturii sau sculpturii, sugerând transfigurarea, transcenderea către Dumnezeu.

Însumând și experiențele poetice (liric-ideatice și prozodice) ale modernității (înțelese în sens larg: pașoptiști, Eminescu, Goga, Iosif, Coșbuc, Vasile Voiculescu), poezia Sfântului Ioan Iacob rezumă, însă, în mod substanțial, experiența și intenția poeziei liturgice (a imnografiei) și ale versificărilor operate de Sfântul Dosoftei.

Să nu uităm însă nici de *Învățăturile* Sfântului Neagoe Basarab, pentru că destul de multe poeme ale Sfântului Ioan Iacob reprezintă „metrificarea” unor cugetări duhovnicești sau îndemnuri la credință fierbinte și pocăință, adresate sieși și altora. Astfel încât putem afirma fără greș că Sfântul Ioan Iacob se situează, din punct de vedere al conștiinței literare, în descendența directă a Sfinților Neagoe Basarab și Dosoftei, în primul rând. Poezia lui e pedagogie sfântă înveșmântată liric.

Și pentru că, peste două săptămâni, se va citi, în Bisericile noastre, *Canonul cel mare* al Sfântului Andreas Critis [Ἀνδρέας Κρήτης]/ Andrei Criteanul, m-am gândit să transcriu aici (deși e destul de lung), ca o avanpremieră pregătitoare, un poem al Sfântului Ioan Iacob:

Cântecul lui Manasis,
sau tresăririle duhului meu
(Stihuri de umilință alcătuite
pe glasul al 8-lea)

Oarecând Manasi plângând
Au aflat milă pe pământ,
Iară eu mai rău ca dânsul abătându-mă
Ce voi face, Doamne, neplângându-mă?

Cum se scurge viața mea
Ca o apă spre valea sa,
Lăcrimează și suspină, suflete al meu,
Ca să-și facă milă Bunul Dumnezeu.

Îndelung răbdătorule
Și atoatevăzătorule
Dăruiește-mi pomenirea numelui Tău sfânt[309]
Ca să-mi fie hrană dulce pe pământ[310].

Prea Curată Stăpâna mea
Ca o piatră mi-i inima;
Domolește și sfărâmă nesimțirea ei
Și cu râu de lacrimi scaldă ochii mei!

Paradisul te-a odrăslit,
Iar Golgota te-a proslăvit[311],
Căci prin Rodul tău ne-ntoarcem iarăși în Eden

---

309 Dăruie-mi adică, rugăciunea neîncetată, a inimii, isihastă sau neptică: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiule al lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine, păcătosul!”.

310 Hrănește-mă, Doamne, cu rugăciunea neîncetată!

311 E vorba de Preacurata Stăpână, de Maica Domnului, care e fiică a Raiului prin fecioria și deplina sa nepăcătuire și care, fiind alături de Fiul ei pe Golgota și trecând printr-o cumplită mucenicie sufletească, a fost proslăvită de Dumnezeu.

Și nebiruită armă[312] te avem.

Pocăință ne-ai învățat
Și pe Miel ni L-ai arătat
Botezându-L, Prooroace, astăzi în Iordan,
Al Treimei martor și viteaz oștean.

Pre Apostoli i-ai proslăvit, [Doamne,]
Pre Ierarhi i-ai împodobit,
[Împreună] Cu mulțimea cea nespusă de nevoitori,
I-ai făcut cununilor slavei purtători.

[Sfinte Îngere,] Păzitorul meu sufletesc,
Totdeauna eu te scârbesc,
Dar mai rabdă stând aproape de ființa mea,
Îndreptându-mi pașii cu lumina ta.

Al meu suflet prea ticălos,
Depărtându-se de Hristos,
Ca mormânt își are astăzi trupul meu tiran,
Care este slugă la stăpân viclean.

În deșert eu mi-am cheltuit
Darul Tău cel neprețuit
Și, fiind sărac la suflet în pământ strein,
Mă hrănesc ca porcii din pământ tain.

Tu văzând neputința mea,
Fără vreme nu mă lua,
Ci mai lasă-mă, Stăpâne, ca să viețuiesc,

[312] Împotriva vrăjmașilor noștri spirituali.

Rodul pocăinții să-mi agonisesc!

De rudenii m-am despărțit
Dar cu patimi m-am înrudit
Și de dragul lor la moarte sufletul mi-am dat,
Pentru care Domnul moarte au răbdat.

Înțelege, simțirea mea[313],
Și, gustând, vezi de-a pururea
Că-ndurat și bun e Domnul, Unul Dumnezeu,
Hrana mântuirii sufletului meu.

Nu fi grabnică, mintea mea,
Prin cuvinte a defăima,
Iar, auzul meu, ia seama, nu primi ușor
Cuvântarea celui rău defăimător!

Ochii mei cei iscoditori
Și de lume prea iubitori,
Îndreptați-vă privirea, tainic cugetând,
La Județul[314] groaznic cum voi sta la rând[315].

Gura mea, dulce glăsuiești
Noutăți și vorbiri lumești,
Dar cuvinte din Scriptură s-ar cădea să spui,
Dintru care crește roada Duhului.

Pentru ce oare te-ai rătăcit

---

[313] Simțire duhovnicească a sufletului meu.

[314] Județ (arhaic) = judecată.

[315] Cum voi aștepta ca Dumnezeu să rostească hotărârea privind soarta mea veșnică.

Și din inimă te-ai ferit[316]?
Umilința mea cea dulce, nu mă părăsi,
Ci să-mi fii tovarăș până voi muri!

Duhul meu cel prea umilit,
Mânecând către Cel dorit,
Cere astăzi mângâiere, neputând răbda
Trupul de țărână cu robia sa.

Fă-mă, Doamne, duhovnicesc,
Căci nimic, iată, nu sporesc
În această lume plină de deșertăciuni
Fără de a minții sfinte rugăciuni.

Eu fiind rece și pustiu
Către Tine, Stăpâne, viu.
Tu mă-nvață rugăciunea cum s-o uneltesc[317]
Și cu ochii minții cum să Te privesc.

Cugetând, suflete al meu,
La puterea lui Dumnezeu,
Pretutindenea de față pururea să-L vezi
Și adevărata cale să urmezi.

---

[316] De smerenie și de pocăință.

[317] E vorba, din nou, de rugăciunea isihastă. Iar „a unelti" aici, are sensul primar de „a instrumenta", „a folosi", „a practica".

Sfântul se roagă să fie învățat de Dumnezeu cum să rostească rugăciunea isihastă, astfel încât să culeagă roadele ei duhovnicești.

Aproximativ la fel se exprima și Fericitul Daniil (Sandu) Tudor, în *Imn Acatist la Rugul Aprins al Născătoarei de Dumnezeu* (folosind pe „a urzi", sinonim cu „a crea"): „Bucură-te Mireasă *urzitoare* de nesfârșită rugăciune!".

Deci să știi și aceasta iar
Că spionul lui Veliar
Te pândește pregătindu-ți zapisul viclean,
Ca s-aducă pâră ție la Divan.

Azi, purtând trup pătimaș,
Am scăpat l-al Tău Lăcaș.
Fă-mă vrednic pân-la moarte ca să pătimesc,
Crezul pravoslavnic să-l mărturisesc.

Sângele care oarecând
Întru pofte era fierbând,
Să se verse pentru Tine, Doamne Savaot,
Aducându-Ți jertfa arderii de tot.

Scoală-te, suflete, de jos,
Și te va lumina Hristos,
Aducându-ți ale tale fapte sufletești,
Căci icoană sfântă a Treimii ești!

Iată, Doamne, fiindcă eu port
Trupul meu cel cu suflet mort,
Risipește-mi nesimțirea care m-a cuprins
Și-mi aprinde candela sufletului stins.

Până când intru în mormânt,
Încălzește[-mă] cu darul sfânt
Și ridică din țărână pe icoana Ta,
Ca să-ți cânte lauda cea de-a pururea!

Am făcut multe corecturi și am stabilit punctuația corespunzătoare, pentru că, din păcate, ediția aceasta, pe care o folo-

sesc, are foarte multe erori. Unele pot să fie și din oboseala sau starea de neputință fizică a autorului, dar cred că multe sunt și din neatenția și graba celor care au transcris textele.

În succesiunea experiențelor poetice ale Sfântului Dosoftei, Sfântul Ioan Iacob a așezat în versuri întreg *Prohodul Maicii Domnului*, iar rezultatul mi se pare, fără îndoială, un mare succes:

Starea I-a

Fiind Maica Vieții, îngropării te-ai dat
Și-ale Îngerilor cete s-au spăimântat,
Adormirea ta cinstind-o luminat.

Născătoarea Vieții și-al Luminii izvor
La-ntuneric Ucenicii cum te pogor?
Tu fiind lumina noastră-a tuturor!

Te mărim pe tine, Maic-a toatei zidiri
Și-nălțăm duios cântări Sfintei Adormiri,
Întru care plată dai acestei firi.

N-a rămas în groapă preacurat trupul tău,
Ci mutatu-te-ai cu dânsul la Dumnezeu,
Ca să fii părtașă slavei Lui mereu.

Iisus, a toate Împărat prea slăvit,
Te-a ales pe tine Maică și, negrăit,
Fără de prihană tu L-ai zămislit.

Stăpânul făpturii pe pământ pogorând,
Cum venise întrupându-Se oarecând,
Astăzi vine dornic duhul tău luând.

În chip tainic astăzi și noi toți ne-adunăm
Și cu Sfintele femei jalnic îți cântăm,
Dând înconjur năsăliei ne-nchinăm.

Pe cea mai frumoasă decât tot ce-i zidit,
Prin a căreia născare ne-am înnoit,
Cum s-o vadă firea că s-a pristăvit?

Iar iadul, Maică, cum mai poate răbda
Întru tot fulgerătoare lumina ta?
Căci orbește, neputând a te vedea.

Dumnezeu Cuvântul trup luând, Mariam,
Spală firea ponosită a lui Adam
Și din Iad sloboade omenescul neam. [Etc.]

Exercițiul de mai sus nu este câtuși de puțin facil! Pe lângă respectarea conținutului ideatic al fiecărei strofe și perfecțiunea prozodică a versurilor, e de remarcat faptul că Prohodul, în varianta aceasta, este perfect cantabil după partitura tradițională bisericească. L-am cântat singură și mi s-a părut fără cusur, ceea ce îmi demonstrează că Sfântul Ioan Iacob nu doar l-a versificat, ci l-a cântat el însuși, s-a asigurat de calitatea lui de a putea fi cântat la strană pe melodia obișnuită în Biserică, ceea ce înseamnă că a făcut un efort suplimentar de selecție a cuvintelor, care să aibă cantitatea sonoră corespunzătoare partiturii. Și tocmai faptul că a realizat aceasta fără a lăsa să se vadă lucrătura, fără a îngădui să se observe urma artizanatului, dând sentimentul firescului și al unei cursivități simple, este excepțional, este dovada unui har poetic aparte[318].

---

[318] Imaginile sunt *cf.*

https://ro.orthodoxwiki.org/Ioan_Iacob_Hozevitul;

https://blog.bizanticons.ro/2022/08/02/calauza-la-inceput-de-post-cum-arata-o-zi-obisnuita-din-viata-sfantului-ioan-iacob-hozevitul/.

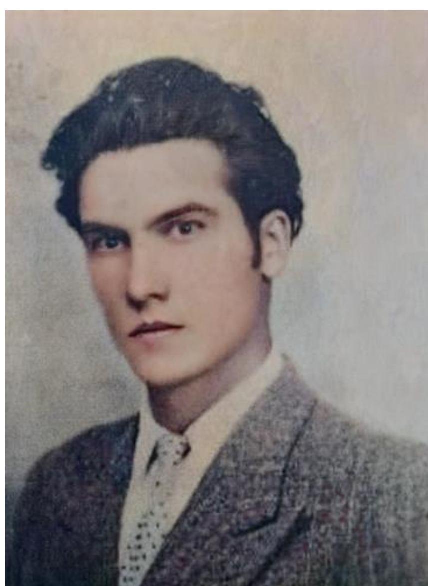
Sfântul Ilie văzătorul de Dumnezeu: Poezia Mistică

„Ești poet în măsura în care înțelegi că totul se poate lega, prin spirit, la înălțimea legăturilor de intensitate pe care le aduc iluminările inspirației.

Modul ființării unei poezii trebuie să fie o sărbătoare pentru un poet. Ea este o euharistie sufletească, în care sufletul se împărtășește de cuvântul dumnezeiesc din belșug, spre slava Sublimului din oameni.

Poezia e sacră atâta timp cât sentimentul poetic este curat și pur. Poetul, prin poezie, își liniștește și își spală sufletul în botezul inspirației. El primește darul lacrimilor și al suspinului frumos, ca răsplată a renașterii sale prin iubirea în Dumnezeu.

Arta viitorului va aparține lui Dumnezeu. Și ea va fi inimaginabilă pentru noi, cei care acum ne zgâim la tot felul de încercări serbede de destructurare a realității. Arta viitorului va transparentiza lumea, o va privi în profundul ei, și nu o va degrada”.
(Sfântul Ilie văzătorul de Dumnezeu)

„Travaliul poetic este pentru Sfântul Ilie tot una cu a privi în Soare ca să scrii din mijlocul Lui”.
(Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș)

Poezia Sfântului Ilie văzătorul de Dumnezeu (Ilie Mocanu, născut la Turnu Măgurele în 1919 și adormit tot acolo în 2005), scrisă, în cea mai mare parte, în lagărele comuniste, este prima poezie cu adevărat mistică din literatura română, în sensul cel mai corect, teologic-duhovnicesc, al cuvântului mistic – de aceea am și folosit majusculele în titlu. Pentru că avem poeți români inspirați de Dumnezeu, care au scris adesea cu harul Lui – după cum *Istoria* mea arată cu prisosință – dar nu și o poezie revelată în totalitate, compusă în urma unor vederi dumnezeiești, extatice.

Versurile sale sunt rodul extazelor duhovnicești, al trăirii un timp îndelungat în lumina dumnezeiască, ca urmare a eforturilor sale ascetice și a rugăciunii neîncetate pe care le-a practicat în închisoare.

Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș a făcut cunoscută personalitatea și opera sa în cele 11 volume publicate pe platforma noastră online[319].

Trebuie precizat, de la bun început, că aceste poeme nu sunt un accident sau nu reprezintă exclusiv doar un mijloc de memorare, descoperit ad-hoc în temniță, a experiențelor mistice transpuse în versuri: Sfântul Ilie iubise poezia încă de tânăr și scrisese mult (21 de caiete) și înainte de a fi arestat de comuniști, însă i-au fost confiscate de Securitate. De asemenea, și după ieșirea din închisoare i-a mai fost confiscat un caiet. Așa încât a decis să nu mai scrie decât lucruri absolut esențiale, deși simțea o mare nevoie de a scrie și ar fi putut să scrie foarte mult: experiențe mistice, literatură, critică literară, eseistică etc. Era un fluviu de idei și de gânduri și un munte de experiențe și de trăiri.

Și nu numai amenințarea percheziților l-a determinat să nu mai scrie multe, ci și nevoia de a lucra, după eliberare (făcând, pe deasupra, și meditații la engleză cu elevii, pentru a-și întreține familia, soția sa fiind casnică), bolile dobândite în urma condițiilor de detenție infernale, cât și scârba față de contextul social-istoric de atunci, marcat de corupție și impostură, și față de mizeriile umane care, susținute de acest context, mișunau (ca și astăzi) în posturi înalte, inclusiv în învățământ și cultură, emi-

[319] A se vedea aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2012/05/29/despre-omul-imparatiei/. (Citatele din motto sunt preluate din vol. 10, p. 33-36.)

Și aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2020/05/03/sfantul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-4-mai-acatistul-si-predici-intru-pomenirea-sa/.

țând pretenții și așteptând laude și elogii doar pentru că au ajuns „sus”.

Sfințenia lui cea prea mare a fost tăinuită de oameni, cât a trăit. Dar nu numai personalitatea, ci și opera lui este minunată. Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș[320] a comentat deja opera sa poetică, explicând contextul în care a fost scrisă, deopotrivă istoric și spiritual, precum și semnificațiile adânci ale versurilor și ale simbolurilor sale. La insistențele sale, așadar, voi încerca un comentariu care să îl așeze pe Sfântul Ilie în interiorul literaturii și al poeziei românești, pentru că marea lirică mistic-isihastă este un dar cu totul minunat pe care îl face Dumnezeu literaturii noastre.

Astfel, el se adaugă marilor nume ale Dumnezeieștilor poeți din literatura ortodoxă, precum Sfântul Grigorios Teologul, Sfântul Efrem Sirosul/ Sirianul, Sfântul Romanos Melodul, Sfântul Ioannis Damaschinos sau (nu în ultimul rând, ci, poate, în primul rând) Sfântul Simeon Noul Teolog, ultimul fiind în mod deosebit iubit de Sfântul Ilie și de ucenicul său, Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș (el însuși un geniu poetic plin de har al zilelor noastre).

Încep, deci, să scriu, la insistențele sale, pentru că eu mă simt copleșită și incapabilă de un asemenea demers, pe de-o parte, iar, pe de altă parte, pentru că e foarte greu să mai scriu ceva în completarea comentariilor sale. „A vorbi despre el și despre experiența sa poetică înseamnă să ai în comun cu el intrarea în slava lui Dumnezeu”[321], ceea ce eu nu am. În poezia

---

[320] A se vedea aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/cv-pr-dr-dorin-octavian-piciorus/.

[321] Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, în *Despre omul Împărăției*, Teologie pentru azi, București, 2012, p, 102, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2012/05/29/despre-omul-imparatiei/.

Sfântului Ilie nu e vorba despre trăiri, senzații sau gânduri pur umane, ci, într-o copleșitoare măsură, de revelații dumnezeiești transpuse sub formă poetică și scrise cu un ac pe pereți, în acele condiții carcerale cumplite, pentru a fi reținute. Nu pot adăuga înțelesuri duhovnicești la cele spuse deja de Părintele Dorin – dimpotrivă, voi urmări mereu explicațiile sale în excursul meu – ci comentariul meu va încerca, în măsura în care Sfântul Ilie va lumina și va ajuta neputința și neștiința mea, să analizez poemele sale din punct de vedere literar-poetic.

În acest sens, pot să încep prin a spune, din capul locului, că Sfântul Ilie este și un geniu poetic, ascuns sub multă smerenie și delicatețe, și nădăjduiesc să pot lămuri aceasta pe parcurs. Există două feluri de genii în literatură (și în artă, în general): unele care ies în evidență imediat (ca Eminescu, Nichita Stănescu, Dali etc.) și altele care se văluresc într-o haină poetică/ literară/ artistică foarte sensibilă, delicată. Sfântul Ilie, dacă poezia sa este privită cu mai multă atenție, face dovada unei foarte profunde cunoașteri a poeziei românești și nu numai – de la Eminescu și de la alții a înțeles cum să ascundă cuvintele, sensurile concrete, într-o melodie învăluitoare, într-un văl imagistic și melodic diafan, inefabil (ca să scrii poezie, „îți trebuie o anumită stare muzicală" a spiritului, spunea el. „Mai întâi vine muzica, apoi armonia și apoi cuvintele unei poezii"[322]). Mai ales că, în poezia sa, a avut nevoie în mod deosebit să indice cititorului faptul că ceea ce expunea el în versuri erau vederi deopotrivă concrete și mai presus de toată realitatea, încât se poate spune că a împlinit cu adevărat acel vechi deziderat propus de simboliști și urmărit, de fapt, de toată poezia modernă, de a ajunge și de a se situa, în și prin versuri, „au delà du réel" (dincolo de realitate). De fapt, Sfântul Ilie a ajuns acolo unde atât Eminescu, cât și Arghezi, Bla-

[322] Idem, p. 133.

ga și alții au tânjit, și anume la vederea lui Dumnezeu. În cazul liricii apusene, așa cum spuneam și altădată, mulți poeți au vrut să facă din poezia lor vehiculul sau instrumentul tocmai al acestei comunicări cu Absolutul, pe care romano-catolicismul și curentele protestante o împiedică, prin doctrina lor. Ortodoxia nu numai că nu o împiedică, ci o reclamă insistent. Sfântul Ilie a ajuns acolo unde Arghezi sau Blaga mărturisesc că ar fi dorit foarte mult să ajungă (deși Blaga nu s-a străduit prea mult), la vederea lui Dumnezeu, la descoperirea Lui în revelație către el, la trăirea în lumina dumnezeiască.

Prin pronia divină, Sfântul Ilie, în tinerețe, pe lângă un mare spirit căutător, care citea enorm de mult și cu nesaț, cărți de teologie (câte erau și câte putea găsi, și adevărul e că nu erau prea multe, traducerile din Sfinții Părinți în română existând doar în Mănăstiri, în manuscrise), literatură, filosofie și știință, a fost și un mare iubitor de poezie, de o mare delicatețe și sensibilitate, dublate de multă înțelepciune și rigurozitate. Voise să devină Profesor de Română și, după cum ne-a spus, la absolvirea studiilor pedagogice, pentru a intra în învățământ, trebuia să susțină 10 lecții deschise (așa era pe atunci). După prima lecție, cu tema *Eminescu și Ion Barbu*, responsabilul cu notarea i-a spus că nu mai are nevoie să le mai vadă pe celelalte 9. A fost suficientă o lecție ca să devină Profesor[323].

Și cred că a fost din nou ceva providențial, atât că s-a întâmplat astfel, cât și că mi-a spus acest amănunt, pentru că, mai târziu, în închisoare, când și-a compus poeziile, a folosit, cred eu, „încifrarea melodică” eminesciană și „metoda ermetică” a lui Barbu, ca strategii lirice, când a avut de transpus în cuvinte omenești vedenii supra-omenești, dumnezeiești, care, cum spunea odinioară Sfântul Apostol Pavlos, nu pot fi descrise în limbajul

[323] A se vedea idem, p. 114-115.

nostru pământesc. Deși ermetismul nu a reprezentat neapărat o opțiune căutată (în sensul în care Ion Barbu a apelat la el): „Dificultatea de a exprima ceva, vorbind în general, naște ermetismul. Poemul poate să pară ermetic cititorului, însă el să nu fie deloc așa, adică să fie foarte explicit. Intenția mea poetică nu a fost una de tip ermetic. Eu am ales întotdeauna între a fi apropiat de ceea ce am văzut sau între a fi mai explicit. Și am ales, mai mereu, varianta de a fi apropiat de ceea ce am văzut în mod extatic"[324].

Spre deosebire de alți confrați care au trecut prin temnițele comuniste, Sfântul Ilie a luat decizia – poate de neînțeles pentru unii – de a nu vorbi nimic despre chinurile și torturile pe care le-a îndurat acolo. În poezie a transpus numai vederile dumnezeiești, imaginile și simbolurile mistice contemplate în lumina dumnezeiască. Ba chiar și-a exprimat adesea nemulțumirea că mărturiile celor care au traversat infernul detenției în lagărele de concentrare comuniste, exprimate direct sau prin poezie, s-au focalizat asupra schingiuirilor și a demenței unui asemenea sistem de anihilare morală și fizică a oamenilor, deși trecuse el însuși prin cele mai cumplite centre de detenție: Uranus, Jilava, Baia Sprie, Cavnic, Gherla, Aiud. Însă el gândea și vorbea de la înălțimea celui care a trăit încă din această viață în Împărăția lui Dumnezeu, față de care toate cele ale existenței pământești sunt umbre fără consistență, precum spune Sfânta Scriptură, și putea să privească cu luciditate critică sfântă ceea ce poate fi considerat oarecum firesc din perspectivă strict umană...

Nu a făcut parte din gruparea de la *Gândirea*, nici nu s-a integrat vreunei mișcări literare – nu ne-a dat vreo mărturie în acest sens. Oricum, a ajuns la București, student, în 1939, iar în 1940 a plecat pe front (la un moment dat, a lăsat să se înțeleagă că avea să-i reproșeze ceva lui Nichifor Crainic, dar nu a vrut să spună

---

[324] Idem, p. 122.

ce anume). Erau vremuri foarte tulburi, izbucnise Al Doilea Război Mondial...

Dar concepțiile sale poetice pot fi asumabile unei orientări care stimează profund și valorifică marea tradiție poetico-spirituală românească. Însă el scrie o poezie care e cu totul autentică și personală, amintind doar, uneori, ca tehnică, de anumite partituri și vibrații lirice cunoscute.

Sfântul Ilie era convins că poezia trebuie să fie o expresie a sublimului dumnezeiesc și că nu are nimic de-a face cu patimile omenești.

Totodată, poezia sa nu este, ca în cazul Fericitului Daniil Tudor, teologie transpusă în versuri (la drept vorbind, nu citise sistematic teologie înainte de a intra în închisoare, ci era avid de cunoaștere în toate direcțiile[325], deși era profund credincios), ci exprimarea lirică a unor trăiri și simțiri dincolo de experiența omenească și de raționalitatea discursivă, arătând ceea ce „a cunoscut, a pipăit cu toate simțurile spirituale, [adică] existența de dincolo de materia sensibilă”[326].

În notarea poetică a experiențelor sale mistice, a revelațiilor dumnezeiești, Sfântul Ilie a recurs la prozodia clasică, în primul rând pentru că aprecia calitatea melodică a unei poezii, considerând-o intrinsecă actului poetic, așa cum am arătat mai sus, și apoi pentru că, în felul acesta, poemele erau mai lesne de me-

---

[325] De altfel, a făcut *Facultatea de Litere și Filosofie* din București în doar 2 sau 3 ani, susținând examene de recuperare și licența în 1947 și trecându-le cu brio, ajungând în același an și Profesor de Limba Română – examene extrem de dificile, nu ca în zilele noastre, în care mulți trec cu bani și cu pile...

[326] *Scrierile complete ale Fericitului Ilie văzătorul de Dumnezeu și viața sa, comentate de ucenicul și fiul său întru Domnul, Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș*, vol. I, Teologie pentru azi, București, 2010, p. 33, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2010/03/03/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-1/.

morat. Cunoștea, desigur, și experiențele poetice moderniste, care păstrau doar anumite elemente prozodice sau practicau versul liber. Însă a considerat că armonia muzicală reprezintă o dimensiune simțuală esențial de reverberat în versuri, după cum și revelațiile sale se adresau tuturor simțurilor duhovnicești.

Însă, cineva care ar citi fără să cunoască persoana care a scris aceste versuri, ar putea fi indus în eroare din mai multe puncte de vedere. În primul rând, pare poezia unui om liber, care n-ar avea nimic de-a face cu universul concentraționar comunist, cu experiențele torturilor și ale suferințelor preacumplite din acele închisori! În al doilea rând, saturați cum suntem de „metaforele” multor indivizi impostori care, de-a lungul vremii (nu numai pe timpul comunismului), s-au crezut „poeți” și au îmbâcsit literatura și limba română cu molozul nesfârșit al înjugărilor de cuvinte menite, după capul lor, să le aducă „gloria”, dar, totodată, fiind noi înșine neatenți și necurățiți de patimi, lipsiți de sensibilitate adâncă, am putea să nu remarcăm faptul că aceste versuri ne prezintă o experiență spirituală cu totul autentică și abisală!

Sfântul Ilie trăiește în fiecare cuvânt pe care îl spune și îl scrie, la el nu există metaforă în sensul de podoabă stilistică goală, nu există cuvânt de prisos, cuvânt care să facă rima sau să umple măsura versului. Toate cuvintele sunt exclusiv din experiență și „exprimă adevărul”, cum zicea Eminescu. Sfântul Ilie a întors poezia românească la simplitatea duhovnicească a exprimării. Iar dacă totuși face corelații cu tradiția poetică românească, cu expresii sau stiluri poetice cunoscute de el și îndrăgite mai înainte de a intra în închisoare, din operele marilor noștri poeți, o face pentru a putea indica, cât de cât, chiar și palid, măreția trăirilor și a descoperirilor dumnezeiești.

Dar el nu a căutat să fie creator de limbaj sau să traducă experiențe sale cele mai presus de fire (de firea umană căzută)

într-un limbaj poetic ermetic și mai presus de fire – ar fi putut să facă și acest lucru (avea capacitatea intelectuală – duhovnicește nu mai vorbesc), dacă ar fi vrut! Cu toate acestea, se întâmplă, uneori, ca limbajul aparent simplu să fie la fel de obscur, tocmai prin aparenta lui simplitate, ca și cel ermetic...

Așadar, încep acest drum exegetic anevoios, prevalându-mă și de faptul că autorul însuși a spus că versurile sale admit o interpretare dublă sau chiar multiplă: „Uneori [poemele mele] au și o triplă semnificație, pentru că eu am urmărit ca versurile mele să aibă multiple semnificații”[327].

Poemele volumului dintâi[328] au ca motto cuvintele Mântuitorului: „Eu sunt Calea, Adevărul și Viața” (In. 14, 6), indicând, de la bun început, că tot ce urmează reprezintă o poezie religios-mistică, a unui autor care a crezut cu desăvârșire acestor cuvinte și L-a urmat pe calea Sa, întru Adevăr, în toată viața lui, fără abatere și fără umbră de îndoială, descoperind adevărata Viață.

Primul poem, scris la Aiud, în 1962, se numește *Cânt de început* și are 26 de catrene, împărțite de autor în trei secvențe. Este, deci, de remarcat că Sfântul Ilie nu și-a notat în mod cronologic poemele și nu a urmărit să ne ofere în versuri un parcurs evolutiv al dezvoltării sale spirituale, ci să noteze anumite revelații, anumite gânduri sau idei înalte și stări duhovnicești. El făcea salturi uriașe în spirit și se adresa, în mintea sa, unor cititori capabili, de asemenea, de mari cuprinderi ale înțelegerii intelectuale și duhovnicești. Iar poemul acesta este, de fapt, unul introductiv-rezumativ, care ne vorbește despre viața lui de până

---

[327] Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Despre omul Împărăției*, op. cit., p. 87.

[328] *Scrierile complete ale Fericitului Ilie văzătorul de Dumnezeu și viața sa, comentate de ucenicul și fiul său întru Domnul, Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș*, vol. I, op. cit., p. 34-53.

atunci (era la 10 ani după intrarea în închisoare și avea să mai stea încă doi), despre revelația Împărăției Cerurilor și trăirea lui în lumina dumnezeiască și despre cum această trăire în Duhul Sfânt i-a mlădiat concepțiile și simțirea. Așadar:

I

Cu plâns pribeag, iubirea pământeană
Încă și azi îmi sună în auz;
Mai însetat de veșnicul havuz,
În arc întind surâsu-i de curteană!…

În toiul scânteierilor din Soare
Sufletul meu abia s-a răcorit;
Sunt tot mai singur în nemărginit…
…Orice mi-e reazăm tremură și moare…

Când mă izbesc de vifore ca focul,
Când fragmentarea, al muririi zid,
Mă ține-nchis, iar dacă îl deschid;
Din ce rămân doar mai contemplu jocul!…

Ce ne atrage de-ndrăgim? Cântare?…
Ne flămânzesc izvoarele ce dorm
Să ne simțim adânc și uniform,
Să fii în noi aproape, depărtare!…

Sunt norul greu din fundurile zării…
În fața Ta furtuna mi-o prostern,
Sus, în văzduhuri, floarea Ți-o aștern;
…Căci Te iubesc, Izvor întruchipării!…

Poemul se referă la starea spirituală a unui om – a autorului în speță – care a trecut deja prin experiențe de viață fundamentale. Mai mult decât atât, a depășit tot ceea ce înseamnă experiență lumească, „iubirea pământeană”, și este un „arc întins” spre veșnicie. Lumea cu plăcerile și poftele ei păcătoase e un zgomot depărtat, care „încă și azi îmi sună în auz”, dar ca un ecou îndepărtat, ca un „plâns pribeag” al zbuciumărilor omenești și demonice care se vaietă cumva că nu îl mai pot ajunge pe cel care a fugit de tot acest spectacol lumesc înrobitor pentru cei captivați de aparențe.

Sfântul Ilie înglobează toată deșarta zbuciumare omenească, deplânsă deopotrivă de Sfânta Scriptură, de Sfinții Părinți și de marii noștri poeți, în simbolul „iubirii pământești” cu „surâs de curteană”, de curtezană. Iubirea de tot ceea ce este pământesc și trecător, iubirea pătimașă, el a întins-o „în arc”, în arcul rugăciunii stăruitoare, neîncetate, către Dumnezeu. La un moment dat, într-o discuție, mi-a spus: „Eu mi-am îndreptat eroticul spre Dumnezeu”. Adică toată iubirea, toată ardoarea sufletului său, a îndreptat-o spre Cel ce a făcut toate și Care ne-a mântuit pe noi din moarte și din Iad. A devenit mereu și mereu tot „mai însetat de veșnicul havuz”, de fântâna arteziană a harului dumnezeiesc pe care a văzut-o țâșnind în sufletul său. E posibil să se refere la ceea ce a mărturisit aici: „în timpul viziunilor mele spirituale, am văzut în culoare verde, dispărând ca într-o fântână-vârtej, toate creațiile luminii. Și acest lucru l-am văzut timp de mai multe zile sau săptămâni, pentru ca, mai apoi, din vârtejul acesta care absorbea totul spre adâncuri, să înceapă să apară, țâșnind din el, ca dintr-o fântână arteziană, în jerbe de lumini, creații, ceruri, spații și timpuri cu proprii caracteristici, spre alte zări, adâncindu-se în ceruri nevăzute”[329].

[329] Idem, p. 269.

Și pentru că a gustat din această apă a harului și pentru că a văzut șuvoiul de viață dumnezeiască țâșnind din el însuși, de aceea „iubirea pământeană/ Încă și azi îmi sună în auz” ca un ecou îndepărtat, ca un „plâns pribeag”, demonic, care îi mai dă târcoale, dar e o jale fantomatică din *valea plângerii*, care nu îl mai atinge cu adevărat pe cel adăpat din izvoarele Vieții.

„Amorul curtean”, cântat de trubadurii francezi (amour courtois)[330], devine aici un simbol rotund, incluzând întreaga „iubire pământeană”, întreaga simțire pătimaș-păcătoasă a omului lipit de cele pământești și care, pentru el, a devenit „pribeagă”, un auz străin al unui plâns rătăcitor, cu care nu se mai identifica.

Arghezi folosise și el, într-un psalm, metafora arcului rugăciunii, desemnând tensiunea interioară, încordarea în privegherile de noapte, în așteptarea ivirii luminii dumnezeiești: „Săgeata nopții zilnic vârfu-și rupe/ Și zilnic se-ntregește cu metal./ Sufletul meu, deschis ca șapte cupe,/ Așteaptă o ivire din cristal,/ Pe un ștergar cu brâie de lumină”. Însă rugăciunea și încordarea lui nu și-au păstrat intensitatea până la a vedea lumina dumnezeiască, ceea ce a constituit un motiv când de revoltă, când de plângere, când de smerenie pentru Arghezi.

Sfântul Ilie a intrat și a trăit, însă, „în toiul scânteierilor din Soare”, în văpaia care nu arde, ci luminează, a luminii necreate a Preasfintei Treimi. Și a scris această poezie într-un moment în care „sufletul meu abia s-a răcorit” în scânteierile „Soarelui dreptății” (Mal. 3, 20), adică a început să se izbăvească de arzătoarele patimi omenești. Focul dumnezeirii e o răcoare dulce și vie, bucuroasă și preacăutată pentru cel sătul de focul care arde cu nerușinare în trupul și sufletul nostru, aprins de patimile noastre și de demoni.

---

330 A se vedea: https://en.wikipedia.org/wiki/Courtly_love.
Sau:
https://www.worldhistory.org/trans/fr/1-18065/lamour-courtois/.

Intrând în extaz, în Împărăția lui Dumnezeu, „sunt tot mai singur în nemărginit…”: tot mai departe de oamenii acestei lumi, iubitori de zgomote deșarte, regăsindu-se pe sine în dezlimitarea spirituală a ființei sale, în dezmărginirea în duh și libertatea pe care o trăia, pe care a făgăduit-o Hristos Domnul: „veți cunoaște adevărul și adevărul vă va face liberi” (In. 8, 32). Căci „unde este Duhul Domnului, acolo este libertate” (II Cor. 3, 17). Era în închisoare și trăia cu duhul „în nemărginit...”, într-un mod inexprimabil în cuvinte (de aceea a și pus puncte de suspensie). Încât „orice mi-e reazăm” în această lume, orice i-ar mai fi rămas ca reazăm, ca stabilitate, pe pământ, „tremură și moare”. Pentru că adevărata lui stabilitate o descoperea a fi în Dumnezeu, iar cele de pe pământ îi deveneau mai degrabă fragile, inconsistente, părelnice, goale de substanță, fantomatice, față de realitatea vederilor sale extatice, mistice.

Trăirile sale duhovnicești erau foarte complexe și profunde, iar râvna și avântul către Dumnezeu erau foarte mari față de neputința firii noastre omenești. Astfel încât, „când mă izbesc de vifore ca focul” (descriind aici, prin „vifore ca focul”, luptele duhovnicești cu „viforele” demonice, cu demonii, care i se împotriveau cu vehemență și încercau să îl înspăimânte și să îl descurajeze prin alte vedenii, de data aceasta din sursă satanică), „când fragmentarea, al muririi zid,/ Mă ține-nchis” – adică alteori se simțea limitat, ca de un zid, de realitatea materială, trupească, care îi „fragmenta” existența pe care ar fi dorit-o (începea să o dorească a fi) doar un zbor neîntrerupt spre Dumnezeu. „Iar dacă îl deschid” – dacă deschidea acest zid al muririi, zid al morții, și intra în veșnicia luminii dumnezeiești –, atunci „din ce rămân doar mai contemplu jocul!…”. Pentru că, odată ce se terminau aceste vederi extatice, mintea reținea doar în parte ceea ce văzuse...

Versul „Ce ne atrage de-ndrăgim? Cântare?…” mi se pare foarte tainic. Este o exprimare extrem de simplă, dar tocmai caracterul ei simplu și lapidar o face foarte obscură. În mod cert, Sfântul Ilie nu se gândea la ceva superficial. Acea „cântare”, urmată iarăși de puncte de suspensie, poate să facă trimitere la realități multiple: cântarea bisericească, cântarea îngerească, (în)cântarea vieții, armoniile sufletești și/ sau duhovnicești, cântarea tainică harică, armoniile muzicale tainice din tot universul etc., etc. Toate ne pot atrage spre iubirea lui Dumnezeu.

În noi „dorm izvoarele” vieții veșnice, dar în același timp ele „flămânzesc” pentru ca noi „Să ne simțim adânc și uniform,/ Să fii în noi aproape, depărtare!…”.

> „Al treilea vers [al acestei strofe] e un îndemn la trăirea adâncimii, uniformității și simplității iubirii pentru Dumnezeu. Trăind în Dumnezeu ne simțim adâncindu-ne în noi înșine, pentru ca tot sufletul și trupul nostru să simtă această legătură tainică și îndumnezeitoare «uniform» ca pe o singură iubire și dăruire a noastră pentru Dumnezeu.
>
> Simțirea lui Dumnezeu prin Sfântul Duh și trăirea în Duhul Sfânt îi dă sufletului iubitor și doritor de o tot mai mare unire cu Dumnezeu, să ceară ca «depărtarea» lui Dumnezeu să se facă în el o tot mai mare apropiere. Asta cere de fapt: «să fii în mine, aproape, cel mai aproape, Dumnezeul meu!»”[331].

Autodefinirea sa ca „norul greu din fundurile zării…” e una profund extatică: el se vedea pe sine în „fundurile zării” luminii

[331] *Scrierile complete ale Fericitului Ilie văzătorul de Dumnezeu și viața sa, comentate de ucenicul și fiul său întru Domnul, Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș*, vol. I, op. cit., p. 38.

dumnezeiești (foarte departe de lumea aceasta) ca un „nor greu” (un paradox, un oximoron): ușurat oarecum de materie, dar nu cu totul diafan, nu imaterial, nu cu totul dezlipit de trup. Pentru că era încă în trup, deși cu duhul era răpit întru vederea celor dumnezeiești.

Acest nor, „în fața Ta furtuna mi-o prostern”, adică așeza la picioarele lui Dumnezeu furtuna sa lăuntrică de gânduri și de patimi, toată frematarea interioară a sufletului, toată grija – pe toate care constituiau „greutatea” norului ființei sale. Iar, pe de altă parte, acest nor, „sus, în văzduhuri, floarea Ți-o aștern”: toată candoarea sufletească, floarea diafanității sale, floarea iubirii lui de curăție și de sfințenie, care îl făcea să fie nor care se ridica „în văzduhuri”.

„…Căci Te iubesc, Izvor întruchipării!…”: iubirea lui putea striga din adâncuri abisale acest „Te iubesc!” lui Dumnezeu. Lui Dumnezeu care este Izvorul întregii creații, Originea vieții în univers: „Izvor întruchipării”.

II

În vid m-arunc și vremea mă sfâșie;
Cuvânt și chip uimirile se sting,
Mărite aripi visele se frâng…
Nici umbra lor nu intră-n veșnicie!…

Plăpândă, mândră, fină, necuprinsă,
Pe când văzută treci prin nevăzut,
Ecouri naști din ce te-a străbătut
Mărire vie, faptă neînvinsă!…

Dezvăluire limpede-n ocoale
Iubita mea din forme și din duh…

…Atracții noi ne spulberă-n văzduh
Împreunarea liberă-n simboale!…

O dăruire chiuie și cheamă…
Un suflu nou ce veci ar cuceri,
Din bucuria ce nu va pieri,
Înalță trepte, trecerii prin vamă!…

Din plânsul meu, iubire-îți faci cununa
Căci prin țărână sunt, nu prin tării…
Ce laudă ți-aș fi în veșnicii,
Plăceri și chinuri de mi-ar fi totuna!…

Regină, mumă nașterii de stele
La sânul tău copil m-am regăsit
Neprihănire-n duh m-ai zămislit
Stăpână dulce-a simțurilor mele!…

Lumină-n grai, în veci biruitoare
Prin tot ce trece pururea zâmbești
Te simt aici și parcă tot nu ești
Te preamăresc din umbra care moare!

Versurile au cumva aerul poeziei ermetice barbiene, fiind greu, chiar imposibil de înțeles de către un cititor neinițiat. Însă, după cum am explicat mai sus și după cum însuși autorul, Sfântul Ilie, ne-a spus, intenția sa nu a fost de a-și încripta mesajul, precum procedaseră Ion Barbu și alții, de la simboliști încoace (sau chiar Eminescu, într-o anumită măsură). Caracterul ermetic a venit de la sine, fiind născut de natura mistică a trăirilor și a experiențelor exprimate de aceste versuri. Totodată, putem re-

marca faptul că firea aplecată spre poezie și artă a autorului, obișnuința sa cu lirica românească și universală i-au mlădiat expresivitatea poetică, sugerându-i, de la sine, anumite opțiuni expresive, nuanțe poetice și metaforice (să le zicem), o anumită curgere melodică, în acord cu starea sa spirituală. Versul nu este nici scurt, nici, lung, de 10-11 silabe, cu rimă îmbrățișată, tonul nu este nici vesel, nici trist-elegiac, nici melancolic, versurile emană o muzică intelectualizată, profundă, imprimată într-o poezie gnostică, de cunoaștere, deși nu e vorba de cunoaștere raționalistă, după cum am explicat. Poezia revarsă în cel care citește o bucurie tainică, lină, dulce, adâncă, profund interiorizată, exprimată într-un stil poetic demn, elegant, rafinat cu măsură, fără exaltări și exagerări în nicio direcție, păstrând echilibrul unei armonii clasice, deși aerul poeziei, cum spuneam, poate părea modernist.

Tocmai în aceasta stă minunea, că marea exaltare a bucuriei harice, care întrece orice bucurie umană, fericirea mai presus de fire pe care a trăit-o ieșind în duh în lumina dumnezeiască, nu l-a determinat pe Sfântul Ilie să caute o expresivitate lirică pe măsură – așa cum au încercat mulți poeți a căror experiență spiritual-lăuntrică a depășit, cumva, trăirile banale ale umanității, fără a atinge însă pragul lumii de dincolo. Ci experiența extazului dumnezeiesc l-a îmbrăcat pe Sfântul Ilie nu numai în lumina divină nevăzută de nimeni din jur, dar și în multă smerenie și simplitate, care se vede și în haina lirică pe care a îmbrăcat-o poezia sa: nesfârșită demnitate, pace lăuntrică, armonie, sobrietate îmbinată cu fericire și candoare, inteligență îmbinată cu ingenuitate.

Garabet Ibrăileanu scria odinioară despre Eminescu, în legătură cu efectele muzicale ale versurilor sale, despre „muzica rimelor care ajută la impresia totală, difuză, a unei poezii": „scriitorul nu le-a căutat, ci i-au venit subt condei, pentru că au fost

produse de muzica din sufletul lui – ori, dacă le-a căutat, nu se cunoaște. [...] Nu e nevoie să presupunem, numaidecât, intenție din partea autorului. S-a exprimat așa, pentru că așa trebuia să se exprime. «Armonia imitativă» a rezultat, pe deasupra, ca o întâmplare binevenită. Și desigur că aceste cuvinte i-au venit în minte poetului spontan, ca efect al muzicii din suflet, ca produs al instinctului poetic, și nu al voinței conștiente. Conștiința a primit numai, a selectat din diversele expresii, care îi vor mai fi apărut în conștiință”[332].

Dacă acestea sunt valabile pentru Eminescu – și consider că sunt și că marele critic (marginalizat astăzi pentru a fi supraevaluat (sub)mediocrul și plagiatorul Lovinescu) a remarcat corect caracterul inspirat al versurilor eminesciene (deși, ca orice critic agnostic, Ibrăileanu evită să vorbească despre inspirație de la Dumnezeu, folosind alți termeni și concepte științifice) – cu atât mai mult, în cazul poeziei scrise de Sfântul Ilie, putem vorbi despre o poezie scrisă...în metru haric...

„În vid m-arunc și vremea mă sfâșie”: în vidul acestei vieți, în trăirea și experimentarea ei, lăsându-se în voia lui Dumnezeu, unde îl va duce; iar vremea ne macină (sau, poate, în mod aparte, vremea aceasta a experienței carcerale, care îi chinuia foarte mult trupul). Pentru cel ce a început să cunoască tainele Împărăției cerurilor, existența aceasta pământească e mai degrabă un „vid” și a se întoarce la rutina zilnică seamănă cu o aruncare în vid, pentru el, în care trecerea timpului e o sfâșiere.

Sau cuvintele „În vid m-arunc” pot să însemne altceva, mai tainic, mai duhovnicesc, așa cum a înțeles și comentat Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș: „«Vidul» de care vorbește Învățătorul nostru aici e «noaptea» rugăciunii, lipsa oricărui gând, pentru a țâșni în inimă și în toată ființa, lumina dumnezeiască. «În vid m-

---

[332] G.[arabet] Ibrăileanu, *Studii literare*, vol. II, repere istorico-literare alcătuite de Rodica Rotaru, Ed. Minerva, București, 1979, p. 98-100.

arunc» se înțelege: «în rugăciunea fără închipuiri» ale materiei sau ale gândurilor”[333].

În această lume, „Cuvânt și chip uimirile se sting,/ Mărite aripi visele se frâng…”: adică experiențele vieții care ne produc uimire se consumă repede, iar visele și idealurile omenești se frâng ușor. „Nici umbra lor nu intră-n veșnicie!…”. Eminescu spusese ceva asemănător, în poemul *Fata-n grădina de aur*: „O, Adonai! Al cărui gând e lumea/ Și pentru care toate sunt de față /…/ Deși Te-adoră stele, mări în spume,/ Un univers cu vocea îndrăzneață,/ Toate ce-au fost, ce sunt, ce-Ți nasc în cale/ N-ajung nici umbra măreției Tale”.

„Nici umbra lor nu intră-n veșnicie!…” înseamnă că nimic din cele trecătoare nu atinge pragul veșniciei, nimic din cele care ne încântă în viața aceasta pământească. Fie că e vorba de lucruri materiale, fie de gândurile și visele noastre superflue, neîntemeiate pe voia lui Dumnezeu. Dar cunosc aceasta cu adevărat și o resimt dureros doar cei care au făcut experiența trăirii în veșnicie, încă în trup fiind ei.

Sfântul Ilie se exprimă extrem de simplu, lapidar, cu foarte mare economie de cuvinte, concentrând enorm de multă gândire în propoziții foarte scurte. Din punctul acesta de vedere, arta lui poetică se apropie mult de cea a lui Bacovia, care îl întrece și pe Barbu în maxima concentrare de idei în cuvânt și care, din această cauză, a indus în eroare foarte mulți critici literari, care, neatenți, au crezut că e vorba doar de sentimentalism. Și tocmai de aceea și Sfântul Ilie pune adesea în versuri puncte de suspensie, ca și Bacovia. Substanța poeziei este însă cu totul alta, desigur.

Restul secvenței a doua din acest poem se concentrează iarăși pe experiența ieșirii în lumina dumnezeiască, în extaz. Și

[333] *Scrierile complete ale Fericitului Ilie văzătorul de Dumnezeu și viața sa, comentate de ucenicul și fiul său întru Domnul, Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș*, vol. I, op. cit., p. 39.

aici, din nou, Părintele Dorin face un comentariu mult mai avizat[334] din punct de vedere teologic și duhovnicesc.

Lumina dumnezeiască este: „Plăpândă, mândră, fină, necuprinsă". Alăturarea acestor epitete pare ilogică (este oximoronică, în orice caz), unei raționalități riguroase. Însă Sfântul Ilie încearcă să descrie, pe cât pot cuvintele omenești, ceea ce a văzut și a simțit, faptul că lumina necreată și veșnică a lui Dumnezeu este percepută, cu simțurile sufletului, ca „plăpândă" și „fină", pe de-o parte, dulce și blândă sufletului la simțire, dar și „mândră" și „necuprinsă", pe de alta, exprimând atuuri ale lui Dumnezeu Însuși, Care este atotputernic și necuprinzibil, dar și extraordinar de blând și de iubitor, arătând infinită sensibilitate față de oameni.

Ea „văzută treci prin nevăzut", pentru că cel aflat în extaz o vede și n-o vede în același timp. Mai greu de explicat...

Ea i-a apărut Sfântului și mult-nevoitorului Ilie ca o „dezvăluire limpede-n ocoale" (alt oximoron, și vom întâlni la tot pasul această figură de stil, pentru că realitatea veșniciei nu poate fi exprimată logic-riguros cu vocabularul nostru palid, chiar și recurgând la expresivitatea poetică), adică sub chipul unor cercuri. Pe acestea el le numește „dezvăluire limpede", în sensul de descoperire sau revelație, de vedere dumnezeiască. Însă aceste cercuri ascundeau, la rândul lor, alte taine și alte revelații[335]. Ele „cuprindeau microcosmosuri, care se deschideau în macrocosmosuri și care, la rândul lor, cuprindeau galaxii"[336]. De aceea am spus că „dezvăluire limpede" este un oximoron, pentru că era „limpezimea" vederii în extaz duhovnicesc a unor imagini sau simboluri care ascundeau noi și noi revelații. Așa cum mărtu-

---

[334] A se vedea Idem, p. 40-44.

[335] A se vedea Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Despre omul împărăției*, op. cit., p. 112.

[336] Idem, p. 139.

rișește Sfântul Ilie: „Eram numai o oglindă pură, vie, lucrătoare, purificată și receptivă. În adâncurile mele Se sălășluise Duhul lui Dumnezeu, Care îmi descoperea creația spirituală. Ce pot să mai zic de spiralele, de coroanele în cercuri concentrice de lumi și universuri, ce ocoleau și izvorau din centrul de lumină spre care tot priveam și, cu cât eram mai atent, tot nu Îl vedeam pe Dumnezeu, ci numai creația Lui, care se multiplica, se descoperea și de care mă apropiam în continuu?!”[337]. Căci, înduhovnicindu-se tot mai mult, „omul se transformă în altarul lui Hristos, pentru că el poate deveni o galaxie, un univers îndumnezeit”[338].

Sau cum a scris altădată:

> „Și, după cum se naște o galaxie și ea se poate constitui într-un univers, tot la fel spiritul nostru individual se poate dezvolta până la stadiul de a conține un univers spiritual, un cer, după cum ne-a spus Domnul: „Eu în voi și voi în Mine” (a. In. 17, 21). Dumnezeu în om și omul în Dumnezeu, adică îndumnezeirea omului. De ce oare nu credem în aceasta?!...De ce tot ne mai întrebăm?!! Omul respinge această realitate duhovnicească, această promisiune a Domnului, care e sarcina vieții noastre. De ce oare?!!! Este evidentă realitatea forței și a energiei spirituale, pentru că ea este evidența îndumnezeirii, posibilitatea tuturora de a se îndumnezei. De ce omul o respinge? Ce mândrie, ce neîncredere oarbă, ce îngustime spirituală îl constrânge,

---

[337] *Scrierile complete ale Fericitului Ilie văzătorul de Dumnezeu și viața sa, comentate de ucenicul și fiul său întru Domnul, Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș*, vol. I, op. cit., p. 270.

[338] Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Despre omul împărăției*, op. cit., p. 113.

încât nu dorește să încerce drumul, ascensiunea spirituală?!”[339]

Măreția lui duhovnicească e de neînchipuit pentru noi (pentru mine, cel puțin)...El putea să numească, astfel, lumina dumnezeiască „iubita mea”: „Iubita mea din forme și din duh”. Pentru că și în vederile mistice, tainele duhovnicești ale lui Dumnezeu i se arătau sub diferite „forme”.

Și, în lumina necreată, „…Atracții noi ne spulberă-n văzduh/ Împreunarea liberă-n simboale!…”. În simboluri mistice. „Atracții noi” ale luminii dumnezeiești „spulberă” împreunarea liberă de simboluri mistice, dezvăluind noi înțelegeri, noi descoperiri celui care contemplă în extaz. Și nu e vorba de văzduhul nostru, ci de un cu totul alt văzduh, al slavei dumnezeiești, în Împărăția cerurilor.

„O dăruire” totală, lui Dumnezeu, a ființei sale, „chiuie” de bucuria iubirii „și cheamă” tot mai insistent și cu tot mai multă forță lăuntrică și dragoste, pe Cel nevăzut și necuprins, dar Care Se dăruie, la rândul Său, celor care Îl iubesc pe El.

„Un suflu nou”, o nouă suflare a Duhului Sfânt, o nouă și cerească mângâiere și răcorire a harului îl întărea, încât „veci ar cuceri”: simțea puteri dumnezeiești care întrec cu mult voința sau puterea omenească. Și aceste puteri îi veneau „din bucuria ce nu va pieri”, din bucuria viețuirii în lumina dumnezeiască, a depășirii experiențelor acestei vieți trecătoare, muritoare.

Cu cât mai mult se nevoia în rugăciune și înainta în curățirea de patimi și în vederea duhovnicească, în cunoașterea tainelor Împărăției, cu atât mai mult se spăla de păcate și de toată întinarea pământească și, prin aceasta, fiecare nouă suflare a ha-

[339] *Scrierile complete ale Fericitului Ilie văzătorul de Dumnezeu și viața sa, comentate de ucenicul și fiul său întru Domnul, Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș*, vol. I, op. cit., p. 270.

rului „înalță trepte, trecerii prin vamă”, trecerii prin vămile văzduhului. Căci în vămile văzduhului vor fi cercetate păcatele noastre de către vameșii demoni. Dar cel care s-a curățit de patimi și de păcate prin nevoința sa, acela, după moarte, urcă repede pe treptele scării spre Ceruri, trecând fără împiedicare prin vămi.

„Din plânsul meu, iubire-îți faci cununa”: smerirea sufletului și rugăciunea neîncetată nasc plânsul curățitor. Din acest plâns, iubirea sufletului său își împletește cunună: acea cunună de lacrimi și spini pe care o poartă Sfinții aici, dar care în veșnicie devine diademă de negrăit, lucrată de iubirea dumnezeiască, cu care sunt încununate nevoințele lor pământești.

Iar plânsul care spală sufletul de întinăciune este neapărat necesar, pentru că „prin țărână sunt, nu prin tării…”, adică pentru că suntem lut însuflețit, iar țărâna trupului ne trage permanent în jos. Viețuim mai mult „prin țărână”, prin simțurile și cugetarea trupești, „nu prin tării” duhovnicești, prin puterile duhului. De aceea e nevoie de apele lacrimilor care să ne spele de țărâna cugetului trupesc și a păcatelor. Lucian Blaga scria odată: „Așază-ți în cruce/ gândul și mâinile./ Stele curgând/ ne spală țărânile” (*Noapte extatică*). Însă Blaga exprimă doar o dorință, un dor după curățirea de păcate și de vederea luminii dumnezeiești. Fiindcă, deși îndeamnă la răstignirea gândurilor și a faptelor trupești („Așază-ți în cruce/ gândul și mâinile”), el nu a ajuns la împlinirea acestui țel duhovnicesc. El doar visa la o „noapte extatică”, la ieșirea din sine și vederea stelelor duhovnicești (Sfinții și Îngerii) ale Împărăției Cerurilor.

„Ce laudă ți-aș fi în veșnicii,/ Plăceri și chinuri de mi-ar fi totuna!…”: aici Sfântul Ilie își arată tânjirea după ajungerea la desăvârșirea nepătimirii, acea desăvârșire în care marii Sfinți, Mucenici sau nevoitori, nu mai simțeau nicio atracție față de lumea dinafară, fiind absorbiți cu totul în iubirea lui Dumnezeu.

Pe ei nu-i mai atingeau deloc plăcerile lumii, nu-i mai ademeneau în niciun fel, dar primeau totodată și harisma de a nu mai simți durerile, de a se înălța deasupra suferințelor. Spre această desăvârșire a nepătimirii țintea și Sfântul Ilie, înțelegând că cel care ajunge la această deplină transfigurare interioară poate aduce o „laudă" deosebită, heruvimică, lui Dumnezeu „în veșnicii".

Sfântul Ilie numește lumina dumnezeiască „Regină, mumă nașterii de stele", de stele ale Veșniciei, de Sfinți. De aceea, „la sânul tău copil m-am regăsit": și-a regăsit nevinovăția, puritatea sufletească. Și a trăit nașterea din nou, cea duhovnicească: „Neprihănire-n duh m-ai zămislit".

Trăind mai mult timp în lumina dumnezeiască, ea a devenit „Stăpână dulce-a simțurilor mele!…". Pentru că a simțit cu duhul, cu simțurile spirituale, dulceața ei – prin „dulce" înțelegând toată gama de simțiri duhovnicești de care sufletul său s-a impregnat.

Ea este „lumină-n grai", pentru că sfințește și puterea cugetătoare și cuvântătoare a celui care o contemplă și care nu se poate sătura de ea („Te simt aici și parcă tot nu ești"), fie datorită neputinței sale, fie pentru că simte că poate crește la infinit în această lumină dumnezeiască.

Dar ea este „în veci biruitoare/ Prin tot ce trece pururea zâmbești /.../ Te preamăresc din umbra care moare!". Ea biruie tot ce este trecător. Dar harul lui Dumnezeu zâmbește prin toate creaturile Sale, pentru că și cele care „trec" sunt pline de frumusețe și de harul Creatorului. Iar cel ce a cunoscut viața dumnezeiască, în lumina Sa, o preamărește „din umbra care moare", cunoscând că va dezbrăca „umbra", că va lăsa în urmă existența pământească, pentru a se uni veșnic cu lumina în Împărăția lui Dumnezeu.

III

M-au mângâiat ninsorile și gerul
Din mătăsoase frăgezimi ce curg
Cu zorii, din amieze, din amurg…
… iubirea Ta se bucură-n tot cerul !…

Mereu m-am risipit în tot ce este
În ape, către stele, în pământ…
Ca să cuprind m-apropii nor și cânt
De-a pururi înflorind în Cel ce Este!…

Prin neguri Calea floarea și-o deschide
În adevărul legilor ce pier
Când mă arunc în viață către cer,
Săgeata-n mers în floare se închide!

Rătăcitori, cu gândurile duse
Unii, pe căi, pierduți în dimineți
De adevăruri mândre cu dulceți,
Se pierd de viața veșnică, Iisuse.

Mireasa Ta, pe veșnice arcade,
Nuntește rai în fiece atom.
Ai preamărit creația în Om
Și azi făptura crește în cascade!

Ne-ai dăruit din dragoste o lume;
O strâng la sân, sălbatic, în scântei.
Din Jertfa Ta se-nalță trupul ei
În fapte noi ce tremură în spume!…

Eu Te iubesc, ești raiul meu de mâine,
Tu feciorie – candelă-n pustiu –
În fața ta stă Mirele – Cel Viu
Ce te-a hrănit cu sânge și cu pâine…

Iubire-n Christ, cutremur-prăbușire
Pe vârfuri, crește-or alte temelii…
Din viață trec prin moarte și pustii
Setea de-a ști se stinge în trăire!…

Cărările s-au împlinit în Cale
Și calea Ta e floare și e Cânt.
De Adevărul veșnic mă-nspăimânt
Și mă ascund în Duhul vieții Tale.

O taină e, cu brațul ei ne ține…
De căutare, obosit, îngheț…
Dar sparg oglinda ceasului măreț.
Mlădiță dau din viața Ta în Tine!

De preamăriri vibrațiile cântă
Din străluciri în străluciri când treci
Văzduhul tace, tremură în veci
Căci te petrece faptă, te cuvântă!…

Simțiri prelungi, sfințite-n sihăstrie;
Mai argintate bolțile străpung,
Cu patimile-n lacrimi, îndelung
Cutremur sunt, spre zarea tot mai vie…

…Pe Eva mi-ai făcut-o mai frumoasă
Decât visarea gândului zglobie,

Să mă adune-adânc din veșnicie
Când mă-mprăștie dragostea spumoasă!…

Mai zăbovesc în zori de sfâșiere
Privirea, scrum spre gurile de rai;
Făpturile…își caută în grai
Lauda lor: cuvântul, înviere!…

Cum aș putea să vorbesc despre atâta măreție tainică ascunsă în aceste cuvinte? Abia dacă pot întrezări câteva sensuri, dar cu certitudine nu pot intui adevărata înălțime de gând și de simțire pe care o întrupează aceste sfinte cuvinte îmbrăcate în haina poeziei. Pentru că aici se află transpuse adevăruri și realități dumnezeiești și nu este nicio urmă de fantezie sau de metaforă în sens stilistic, ci doar taine dumnezeiești – unele mai presus chiar și decât înțelegerea autorului care le trăia și le contempla – pe care poetul încearcă să le rețină și să le explice cumva în cuvinte, deși ceea ce vedea și trăia și auzea el în Împărăția lui Dumnezeu, în extaz, erau cuvinte de negrăit, așa cum ne-a spus Sfântul Pavlos. De aceea, orice comentariu literar nu poate fi decât foarte palid.

„M-au mângâiat ninsorile și gerul": e un vers care îmi place în mod deosebit, pentru că în copilărie m-au mângâiat foarte mult ninsorile și gerul, care nășteau în sufletul meu o simțire a purității și o dorință de curăție. Ninsoarea care cădea lin din cer și zăpada albă așternută peste întinderi și care părea că acoperă și îmbracă totul în albul unei curății nepământești, și gerul care pătrundea adânc în suflet și parcă îl spăla și îngheța orice gând deșert și orice zvăpăiere de patimă...așa simțeam eu pe atunci, chiar dacă nu mergeam la Biserică – și am întâlnit acest sentiment și în poezia lui Nichita Stănescu. Era felul în care Dumnezeu mă chema la Sine, deși nu înțelegeam atunci acest lucru.

Mă gândesc că poate și Sfântul Ilie a trăit ceva asemănător cândva. Dar aici, în poezia sa, el se referă nu la o trăire omenească, nu la o astfel de simțire pământeană, ci la ceva cunoscut prin simțirile duhovnicești, mult mai presus de experiența de care am vorbit. „M-au mângâiat ninsorile și gerul" din vederile dumnezeiești, ne spune el, care sunt cu mult mai presus de fenomenele care se petrec pe pământ. Și nu mă pot gândi decât că, dacă ninsorile și gerul copilăriei mele au fost atât de frumoase, cât de minunate trebuie să fi fost ceea ce vedea el în extaz dumnezeiesc și ceea ce văd Sfinții! Spre exemplu, Sfântul Serafim de Sarov i-a dăruit lui Motovilov să simtă harul dumnezeiesc într-o zi de iarnă, iar acela, umplându-se de căldura harului, simțea zăpada caldă, nu rece!

Cu atât mai mult, în extaz, unde vorbim de vederi și simțiri neînchipuit de frumoase și de curate, experiența Sfântului Ilie era minunată – și în altă parte vorbește de „viscole" ale luminii dumnezeiești. Căci „M-au mângâiat ninsorile și gerul/ Din mătăsoase frăgezimi ce curg/ Cu zorii, din amieze, din amurg…".

„Mătăsoase frăgezimi ce curg" (ceea ce în poezie se numește sinestezie) indică o trăire și o receptare cu toate simțurile a luminii dumnezeiești. Sfântul Ilie încercă să exprime dulceața acestei lumini, frumusețea negrăită, nuanțe inexprimabile ale simțirilor sale. „Ninsorile" ne pot duce cu gândul la anumite intensități de alb, străluciri sau scânteieri al luminii dumnezeiești, „mătăsoase frăgezimi" la delicatețea neînchipuită cu care atinge și bucură duhul cel răpit la ceruri, iar curgerea lor neîncetată, „cu zorii, din amieze, din amurg…" arată nesfârșita preschimbare și întruchipare simbolică a tainelor Împărăției înaintea ochilor inimii celui răpit spre vederea ei.

Și dacă Eminescu, privind natura aceasta pământească – dar având totuși o anumită simțire harică și contemplând frumusețea creației lui Dumnezeu – putea să spună că „mă uitam răpit

pe mine însumi”[340], cu cât mai mult cel cu adevărat răpit în extaz duhovnicesc are simțiri și trăiri covârșitoare în lumina dumnezeiască?

Muzica versurilor Sfântului Ilie, aici, este eminesciană, într-adevăr. Și chiar rezonează în cuvinte o amintire din versurile lui Eminescu: „Din noaptea vecinicei uitări/ În care toate *curg*,/ A vieții noastre desmierdări/ Și *raze din amurg*,// De unde nu mai străbătu/ Nimic din ce-au apus –/ Aș vrea odată-n viață tu/ Să te înalți în sus” (*Din noaptea*). Dar dacă Eminescu se gândea la „curgerea” tuturor frumuseților pământești, ca „raze din amurg”, spre noaptea morții și a uitării, Sfântul Ilie a reținut duioșia infinită a melodiei și a sugestiilor eminesciene, vorbind însă despre cu totul altceva, despre „mătăsoase frăgezimi ce curg/ Cu zorii, din amieze, din amurg…”, ale luminii dumnezeiești. Și care nu mai curg în uitare, precum frumusețile pământești muritoare, ci „curg” în veșnicie, veșnic: „cu zorii, din amieze, din amurg…”. Căci de „…iubirea Ta se bucură-n tot cerul!…”. Iar bucuria iubirii lui Dumnezeu este creația infinită și revelația iubirii și a bucuriei Sale către făpturile Lui raționale.

Versurile „Mereu m-am risipit în tot ce este/ În ape, către stele, în pământ…” cred că indică dorința lui de cunoaștere, setea lui de a cuprinde cu înțelegerea tot ce există, de la ape și păduri până la cerul cu stele și tot ceea ce este pe pământ. Și, așa cum

---

[340] Reamintesc strofa din poezia *O,-nțelepciune, ai aripi de ceară!*, în care apare acest vers:

„Și tot ce codrul a gândit cu jale
În umbra sa pătată de lumini,
Ce spun: izvorul lunecând la vale,
Ce spune culmea, lunca de arini,
Ce spune noaptea cerurilor sale,
Ce lunii spun luceferii senini
Se adunau în râsul meu, în plânsu-mi,
De mă uitam răpit pe mine însumi”.

spune într-un vers puțin mai departe, „Setea de-a ști se stinge în trăire!…”, în experiența mistică a revelării Împărăției cerurilor în lumina dumnezeiască.

Dorul lui neîncetat de cunoaștere și de cuprindere a întregii lumi s-a împlinit prin vederea tainelor celor mai presus de fire care i s-au revelat în extaz duhovnicesc. De aceea, Sfântul Ilie spune: „Ca să cuprind m-apropii nor și cânt/ De-a pururi înflorind în Cel ce Este!…”.

„Ca să cuprind” înseamnă: ca să îmi potolesc setea de Absolut, de trăire și cunoaștere plenare, de viață veșnică. De-aceea „m-apropii” de Dumnezeu ca un „nor și cânt”. Sfântul Grigorios Palamas spunea: „Asemănătoare lucruri sunt norul și smerenia, căci aceasta din urmă este zămislită din pocăință și ea sloboade izvoarele lacrimilor din ochi, înlătură pe cei vrednici de la fapte nevrednice, îi înalță și apoi îi apropie alăturându-i de Dumnezeu, după ce au fost îndreptați prin har, prin bunătatea cea cuprinzătoare a milostivei voințe a lui Dumnezeu”[341]. Și: „smerenia este ca un car al înălțării la Dumnezeu, al înălțării spre acei nori care vor avea să-i poarte la Dumnezeu pe cei ce vor fi împreună cu Dumnezeu în veacurile cele fără de sfârșit, cum a proorocit Apostolul, spunând: «Vom fi răpiți în nori ca să întâmpinăm pe Domnul în văzduh, și așa pururea vom fi cu Domnul» [I Tes. 4, 17]”[342].

Adică norul smereniei este cel care îl înalță, pe omul care varsă ploi de lacrimi, spre norii luminii dumnezeiești, întru care Îl vede pe Domnul. Așadar, și Sfântul Ilie spune: „Ca să cuprind m-apropii nor și cânt”, cu smerenie și cu cântare către Domnul Dumnezeu, devenind numai duh, ca un nor ușor, „de-a pururi

---

[341] Sfântul Grigorie Palama, *Omilii*, vol. I, traducere din limba greacă de Dr. Constantin Daniel, revăzută de Laura Pătrașcu, Ed. Anastasia, București, 2000, p. 24.

[342] Ibidem.

înflorind" întru bucurie și viață „în Cel ce Este!... [*cf*. Ieș. 3, 14: «Eu sunt Cel ce este»; In. 8, 58: «înainte să fie Avraam, *Eu sunt*»]".

„Prin negurile" acestei lumi, „Calea" Hristos „floarea și-o deschide", adică Își arată floarea frumuseții, floarea Adevărului. Pentru că cei aprinși de dorul lui Dumnezeu nu văd „adevărul legilor ce pier", ci florile preafrumoase ale cuvintelor lui Dumnezeu, presărate pe calea Lui (In. 14, 6: „Eu sunt calea și adevărul și viața!").

„Când mă arunc în viață către cer", în trăirea dumnezeiască, „săgeata-n mers" a rugăciunii „în floare se închide!". Pentru că, răpit la cer, în lumina dumnezeiască, devine cu totul vedere și contemplație. Remarcăm polisemantismul simbolului florii, utilizat de mai multe ori în spațiul a două strofe. Probabil că Sfântul Ilie a avut o rațiune specială pentru care a recurs la aceasta.

Din păcate, sunt oameni care, „Rătăcitori, cu gândurile duse/ Unii, pe căi, pierduți în dimineți/ De adevăruri mândre cu dulceți,/ Se pierd de viața veșnică, Iisuse". Sunt atrași de alte „adevăruri", ale lumii acesteia, care le excită mândria și îi subjugă prin „dulcețile" poftelor pământești. Fascinați de lucrurile repede pieritoare ale acestei vieți, „se pierd de viața veșnică", dau ceea ce este etern pentru putregaiuri sclipitoare. Sfântul Ilie constată aceasta cu durere multă, de aceea și comunică această realitate sfâșietoare într-un dialog intim cu Dumnezeul său.

„Mireasa Ta", sufletul omenesc, omul credincios, înălțându-se „pe veșnice arcade", în lumina dumnezeiască, „nuntește rai în fiece atom" al ființei sale. (Odată mi-a spus că făcea Cruce peste toate membrele trupului său și devenea întreg numai lumină, se simțea ca un candelabru de lumină dumnezeiască, mai mult duh decât trup[343].) Căci Dumnezeu, Preasfânta Treime, „ai preamărit creația în Om", în Fiul omului, care a luat trup

[343] A se vedea: Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Despre omul Împărăției*, op. cit., p. 113.

omenesc și a îndumnezeit firea noastră umană, deschizând calea îndumnezeirii pentru fiecare făptură omenească în parte care crede și face eforturi ascetice pentru a se curăți de patimi și de păcate și pentru a primi și a trăi în harul Său: „Și azi făptura crește în cascade!”.

Minunat oximoron este acesta: omul „crește în cascade”! Căci cascadele cad, nu cresc. Dar „nemărginire pe nemărginire cheamă întru glasul căderilor apelor Tale” (Ps. 41, 8): adică nemărginirea greșelilor și a păcatelor noastre cheamă nemărginirea milei lui Dumnezeu în glasul cascadelor harului Său. Și „fericit este omul al cărui ajutor al lui este de la Tine, Doamne. Căci el suișuri în inima lui a orânduit, în valea plângerii, întru locul în care a fost pus de către Tine. [...] Iar cei ai Lui vor merge din putere întru putere și Dumnezeu Se va arăta dumnezeilor în Sion” (Ps. 83, 6-8).

Așa a fost și Sfântul Ilie „în valea plângerii, întru locul în care a fost pus”, a fost lăsat prin îngăduință de Dumnezeu, El știind inima lui și cunoscând că întemnițarea îi va fi lui spre multă sfințire. Căci acolo a mers „din putere întru putere, și Dumnezeu” i S-a arătat lui și i-a arătat lui Sionul cel de sus, Împărăția Sa cea veșnică, pe cât a putut el cuprinde.

„Ne-ai dăruit din dragoste o lume”: lumea a fost creată de Dumnezeu numai din iubire, din dorința de a aduce la existență făpturi și un univers întreg care să se împărtășească de fericirea negrăită a harului Său, a existenței Sale. Versul următor, „O strâng la sân, sălbatic, în scântei”, ne îndeamnă să credem că, aici, Sfântul Ilie se referea mai degrabă la lumea veșniciei, nu la existența pământească. La acea lume a veșniciei, în lumina Sa, pe care Dumnezeu a dorit de la bun început să o dăruiască făpturilor Sale raționale, dar în care au rămas numai Îngerii care nu s-au trufit și pe care o recâștigă, după Învierea Domnului, toți oamenii care au trăit și trăiesc sfânt și cuvios.

Spunând că „O strâng la sân, sălbatic, în scântei”, poetul nostru dumnezeiesc vorbește despre ardoarea cu care se ruga. Nu există nicio legătură cu instinctivitatea irațională, ci epitetul „sălbatic” indică aici disperarea lui de a nu pierde cumva lumina dumnezeiască. Și acest lucru este caracteristic doar celor care, din iubire nesfârșită pentru Dumnezeu, sunt în stare să-și încordeze astfel ființa în asceză și rugăciune, într-o tensiune lăuntrică imensă, cu totul epuizantă, ignorând cu infinită răbdare și curaj durerile și neputința trupului. „Scânteile” arată probabil strălucirile luminii dumnezeiești, prin care Dumnezeu îi răsplătește pe cei care Îl iubesc pe El cu atâta căldură și măreție a sufletului.

O strofă superbă este aceasta: „Eu Te iubesc, ești raiul meu de mâine,/ Tu feciorie – candelă-n pustiu – / În fața ta stă Mirele – Cel Viu/ Ce te-a hrănit cu sânge și cu pâine…”. Iarăși îl auzim pe Sfântul poet spunându-i lui Dumnezeu „Te iubesc”, dar declarațiile lui sunt revărsări sincere ale sufletului, de aceea nu se vede aici nicio urmă de retorism. Ci este o mărturisire vie, care, în contextul versurilor sale, este extrem de firească. Dacă ar fi iubit retorismul, poezia sa ar fi fost plină de podoabe stilistice sau ar fi căutat să fie creatorul unui stil poetic nou. Dar Sfântul Ilie s-a păstrat într-o simplitate cuceritoare, deopotrivă din adâncă smerenie și considerând, probabil, că revelațiile dumnezeiești nu au nevoie de subterfugii stilistice. Ce metafore să mai construiești când și așa tainele exprimate aici sunt de negrăit?

„Eu Te iubesc, ești raiul meu de mâine”: era și raiul lui de zi cu zi, dar prin „raiul meu de mâine” cred că Sfântul Ilie avea în vedere fericirea veșnică unde nu mai există nicio umbră de cădere sau de clătinare. În care avea să fie (și este!) cu Dumnezeu în mod neîntrerupt, fără grija alunecărilor sau a ispitelor, a luptei încordate.

„Tu feciorie – candelă-n pustiu –”: Dumnezeu este „feciorie” („Dumnezeu, chiar și dând naștere [creând], nu pierde

fecioria, întrucât El dă naștere fără unire, fără emanație și fără pătimire"[344]) și „candelă în pustiu", în pustiul lumii noastre. Dar și virtutea fecioriei este o candelă în pustiul spiritual al acestei lumi. Și Sfântul Ilie ne arată că cei care iubesc curăția și fecioria le iubesc pentru că înțeleg că Dumnezeul nostru este astfel, din veșnicie, întru totul curăție, întru totul blândețe, bunătate, pace și sfințenie. La modul absolut. Și că prin aceste virtuți ne atrage spre El, ne umple de dorirea Lui. Nu e o simplă dorință de strunire a trupului și a patimilor noastre, ci mai ales o dorință de unire cu El, de Care nu ne putem apropia, dacă nu iubim să fim ceea ce este El.

Sfântul Ilie a înțeles duhovnicește virtutea fecioriei, prin lepădarea gândurilor și a dorințelor trupești pătimașe. Când a fost arestat, a lăsat acasă o soție minunată și un copil de două luni, pentru a petrece 12 ani și jumătate în cele mai crunte pușcării comuniste. Dar aici s-a petrecut minunea despătimirii sale, printr-un efort intens de rugăciune și de asceză pe care el l-a adăugat chinurilor fizice și psihice la care era supus, ajungând ca, în ultimele două temnițe prin care a trecut, adică la Gherla și la Aiud, să pășească pe treapta desăvârșirii în curățirea de patimi și să trăiască zile în șir în lumina dumnezeiască...

De aceea spune: „Tu feciorie – candelă-n pustiu –/ În fața ta stă Mirele – Cel Viu/ Ce te-a hrănit cu sânge și cu pâine…". Pentru că fecioria minții și a inimii e iubită de Mirele ceresc, de Dumnezeul cel viu, Care hrănește dorul sufletului „cu sânge și cu pâine", cu Sfânta Euharistie, cu Trupul și Sângele Său. Căci: „Îndulcitu-m-ai cu dorul Tău, Hristoase, și m-ai schimbat cu dumnezeiasca Ta dragoste..." (primul tropar din cele două, finale, ale Rugăciunilor înainte de Dumnezeiasca Împărtășire). „Cu sânge și cu pâine": condacul Canonului Sfintei Împărtășiri spu-

[344] Sfântul Grigorie Palama, *Omilii*, vol. I, op. cit., p. 259.

ne: „Să nu mă treci cu vederea, Hristoase, pe mine, cel ce primesc Pâinea, adică Trupul Tău, și dumnezeiescul Tău sânge...”.

Versul „Iubire-n Christ, cutremur-prăbușire” pare din nou enigmatic. De fapt, este, ca mai toate celelalte, extrem de lapidar. (De altfel, vorbirea eliptică, tainic-obscură, e specifică Scripturii, e specifică lui Dumnezeu.) Și ar putea să nedumerească: De ce este iubirea în Hristos sau pentru Hristos „cutremur-prăbușire”? Pentru că, odată revelată și primită în inima omului, ea nu îl mai lasă cum era și, cel mai adesea, îi schimbă întreaga perspectivă de viață și nu de puține ori îi schimbă chiar întregul parcurs existențial. Ea „cutremură” ființa lui și crezurile și idealurile lui de până atunci, temeliile vieții lui anterioare, și nu o dată face să se „prăbușească” aceste temelii. De aceea: „cutremur-prăbușire”.

Iubirea lui Hristos reconfigurează ființa noastră, pentru a o restaura, dar această restaurare presupune, cel puțin inițial, a dărâma zidurile vieții noastre vechi, construcția noastră idealist-fantezistă despre propria existență. În cazul Sfântului Ilie, temnița i-a frânt aspirațiile intelectuale, familiale și sociale. Însă bogăția trăirilor spirituale din închisoare l-au făcut să renască, să pună o nouă temelie, și mai bună, mai curată și mai sfântă, vieții sale: „Pe vârfuri, crește-or alte temelii…”. Adică înălțându-se pe vârfurile, pe piscurile munților vederii lui Dumnezeu.

„Din viață trec prin moarte și pustii”: din viața pe care și-o construise în societate este scos și dus să străbată deșertul închisorilor comuniste. Arestarea și condamnarea la ani mulți de temniță grea l-au făcut să înceapă un cu totul alt parcurs existențial, „prin moarte și pustii”.

În închisoare, „setea de-a ști”, pe care o manifestase afară, setea lui de cunoaștere a tainelor vieții și ale universului, în toate direcțiile (literară, științifică, filosofică...), „se stinge în trăire!…”, adică într-o cunoaștere deplină a tainelor existenței umane, prin

trăirea, cu duhul, în veșnicie, în Împărăția cerurilor, în extaz duhovnicesc.

Astfel, toate „cărările” posibile ale vieții lui, pe care el și le-a imaginat sau dorit, „s-au împlinit în Cale”, și-au găsit împlinirea în Hristos, în iubirea Lui, Care i-a arătat robului Său taine de negrăit, pe care nu ar fi putut să le citească undeva și, chiar dacă le-ar fi putut citi, nu le-ar fi putut înțelege, dacă nu le-ar fi trăit el însuși. În felul acesta a devenit cel mai mare mistic al secolului al XX-lea și un Sfânt Părinte duhovnicesc de neprețuit, care ne-a dat mărturii rare și detaliate despre calea îndumnezeirii prin rugăciunea isihastă.

Iar „calea Ta e floare și e Cânt”: e floare a Împărăției lui Dumnezeu, care se deschide în cel mai gingaș și delicat mod, în culori, miresme și senzații indescriptibile în cuvinte. „Și e Cânt” mai presus de orice cântare pământească. Iar pentru Sfântul Ilie acestea nu erau doar niște idei exprimate poetic, ci o realitate foarte vie și concretă, trăită, palpabilă cu plinătatea simțurilor duhului său.

„De Adevărul veșnic mă-nspăimânt/ Și mă ascund în Duhul vieții Tale”: superbe versuri! Dacă Adevărul veșnic ne înspăimântă, gândindu-ne la Judecata lui Dumnezeu și la care va fi hotărârea Sa, nu trebuie să fugim de Dumnezeu, ci să ne ascundem „în Duhul vieții” Sale! Să ajungem, prin asceză, nevoință, rugăciune și prin împlinirea poruncilor Sale la a primi harul Duhului Sfânt, pentru ca „Duhul vieții” Sale să ne acopere și să ne ascundă în cortul Său în ziua primejdiei și mai ales în înfricoșătoarea zi a Judecății lui Dumnezeu.

Pentru că de Dumnezeu nu avem unde să fugim: „În soare Și-a pus cortul Lui. Și El este ca un mire ieșind din cămara Sa. [...] Și nu este care se va ascunde de căldura Lui” (Ps. 18, 5-7). Nu ne putem ascunde de căldura Lui, ci doar în căldura Lui, în iubirea Mirelui sufletelor noastre, „în Duhul vieții Tale”.

Pronia dumnezeiască „o taină e, cu brațul ei ne ține...". Vrând s-o înțeleagă, „de căutare, obosit, îngheț…". Pentru că tainele ei sunt nepătrunse. „Dar sparg oglinda ceasului măreț": sparg oglindirea vremelnică a lui Dumnezeu în idei și gânduri pieritoare sau palide față de Adevăr, sparg ceea ce e doar reflectare în contigent a chipului absolut al lui Dumnezeu, pentru a ajunge de la oglindă la Realitate, la vederea lui Dumnezeu.

Aici Sfântul Ilie a intertextualizat niște versuri celebre ale lui Ion Barbu: „Din ceas, dedus adâncul acestei calme creste,/ Intrată prin oglindă în mântuit azur,/ Tăind pe înecarea cirezilor agreste,/ În grupurile apei, un joc secund, mai pur" (*Din ceas dedus* sau *Joc secund*)[345]. Ion Barbu însă doar preconiza un alt mod

---

[345] Amintesc puțin din comentariul meu, publicat prima dată aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2019/02/14/din-ceas-dedus-jocsecund/:

"Creația poetică este „adâncul acestei calme creste". Ea este dedusă „din ceas", din contingent, din temporalitate, pentru a fi înălțată „în mântuit azur". Călinescu a indicat ieșirea din contingență, dar nu a văzut în „mântuit azur" decât semnificația de „pură gratuitate" a artei. Mă îndoiesc foarte tare că Ion Barbu s-a gândit la gratuitatea artei prin această metaforă cu rezonanță ortodoxă incontestabilă. Poezia este „adâncul" unei „creste": o înălțime care are adâncime. Sau poezia este „adâncul", reflectarea unei „calme creste" celeste, a unei înălțimi cerești a idealului, în „oglinda" sufletului uman. Înălțimea e „calmă", nu abruptă, nu vertiginoasă, nu născătoare de reflecții amețitoare sau de goluri în suflet. „Creasta", înălțimea idealului care se răsfrânge în suflet, are nevoie să intre, împreună cu sufletul, în „mântuit azur", în Cerul mântuirii lui Dumnezeu. Poezia e oglindirea înălțimii idealului în adâncul sufletului uman și exprimarea lui în cuvinte care să invoce un „mântuit azur", care să indice un Cer albastru al mântuirii sufletului. [...] ...în comparație cu jocul apei, care naște „grupuri", poezia trebuie să fie „un joc secund, mai pur", pentru că pe ea o naște nu reflexia unei oglinzi acvatice iraționale, ci reflexivitatea conștiinței și a rațiunii umane. Ion Barbu respingea poezia descriptivă, care nu e în stare să reflecte decât realitatea imediată, poezia mimetică. Imaginea poetică care oglindește „creasta" înălțimilor spirituale

de a scrie poezie, intrând „prin oglindă în mântuit azur” (deși a fost și el interesat de teologie și de rugăciunea inimii, mergând o vreme la Mănăstirea Sfântului Antim, la ședințele „Rugului Aprins”). Sfântul Ilie a intrat în mod real, cu duhul, în azurul mântuirii, în lumina dumnezeiască. Nu a rămas la stadiul cunoașterii lui Dumnezeu și a tainelor vieții doar prin oglindirea intelectuală în rațiunea supusă „ceasului” care pare „măreț” al vremii noastre, ci a spart oglinzile despre care a vorbit și Sfântul Pavlos: „Dar acum văd prin oglindă, în enigmă/ reflectare, apoi [voi vedea] față către față, acum cunosc în parte, iar apoi voi cunoaște desăvârșit precum și am fost cunoscut” (I Cor. 13, 12). Iar Sfântul Grigorios Teologul se ruga: „să Te aflu milostiv pe Tine în ceasul morții și al Judecății, când se vor sparge oglinzile trupului”[346]!

„Mlădiță dau din viața Ta în Tine!”: pentru că „Eu sunt vița, voi sunteți mlădițele. Cel ce rămâne întru Mine și Eu în el, acela aduce roadă multă” (In. 15, 5). Spărgând oglinzile înțelegerii și ale cunoașterii trupești, omul duhovnicesc devine mlădiță roditoare a Viței Hristos, rodind viață din viața Lui dumnezeiască.

Și autorul revine la a confesa criptic-liric ceea ce a văzut, ce a contemplat în lumina dumnezeiască: „De preamăriri vibrațiile cântă/ Din străluciri în străluciri când treci/ Văzduhul tace, tremură în veci/ Căci te petrece faptă, te cuvântă!...”. Și ceea ce pot

---

trebuie să fie „mai pură” decât imaginea oglindită în apă a unui pisc! Oglinda spiritului uman trebuie să fie mai pură ca apa care oglindește munții! Trebuie, adică, să acceadă la semnificații înalte, spirituale, și să comunice simboluri ale realității pure, transcendente".

A se vedea și volumul anterior al *Istoriei* noastre literare: https://www.teologiepentruazi.ro/2023/02/06/istoria-literaturii-romane-vol-9/.

[346] *Cele mai frumoase rugăciuni ale Ortodoxiei*, Ed. Anastasia, București, 1996, p. 230.

eu să deduc din versuri e că Împărăția lui Dumnezeu i s-a revelat, adesea (lui, celui care în copilărie iubea pădurile și natura cu mare sensibilitate poetică, dar care era totodată însetat de a cunoaște tainele universului), ca o creație cosmică uluitor de frumoasă, ca o creație neîncetată în Duh, incomparabil mai frumoasă și mai bogată decât natura pământească sau decât universul material cunoscut de noi, aproape indescriptibilă în cuvinte. La această putere de creație infinită a lui Dumnezeu, pe care o contempla în vedeniile sale, sub forma unor necontenite nașteri de universuri, se referă Sfântul Ilie când vorbește de „faptă”, inclusiv în aceste versuri: „Căci te petrece faptă, te cuvântă!…”.

Această frumusețe a Raiului este precizată și de alți Sfinți care au avut revelații dumnezeiești, calitatea ei superioară în comparație cu cea terestră fiind subliniată de obicei prin epitete și superlative: „dulce”, „nemaipomenit/ă”, „minunat/ă”, „negrăit/ă” etc. La Sfântul Ilie găsim însă mai multe detalii și o insistență pe nuanțe, sinestezii și armonii percepute cu simțurile sufletului, pe dinamismul acestui cosmos duhovnicesc. Precum și precizarea că i se dădea să contemple multe în chip simbolic, acea natură paradisiacă ce i se revela dezvăluindu-se adesea ca fiind sau având, totodată, și o suită de elemente alegorice, a căror semnificație se dezvăluia treptat, pe cât el înainta duhovnicește și stăruia în rugăciunea neîncetată și în lucrarea virtuților.

Așadar, deși Sfântul Ilie s-a ferit de exaltarea stilistică, trebuie să înțelegem un entuziasm nemaipomenit atunci când el încearcă să descrie liric vederile și simțirile sale în lumina dumnezeiască, atunci când ne mărturisește anumite detalii pe care le-a păstrat mai pregnant în memorie, precum acestea: „De preamăriri vibrațiile cântă/ Din străluciri în străluciri când treci/ Văzduhul tace, tremură în veci”...

Ce fel de cântece de preamărire a lui Dumnezeu a auzit, ce fel de „vibrații" ale lor a simțit, ce fel de „străluciri în străluciri" ale luminii divine a văzut sau cum văzduhul acestei lumini „tace" și în același timp „tremură în veci" sau ce fel de „tremur" era acela pe care el îl percepea, e cu totul de neînchipuit pentru noi. Sau ce fel de „mătăsoase frăgezimi" ale luminii a admirat curgând (dacă ne întoarcem cu câteva strofe înapoi), etc. Ba chiar e o impietate să încercăm să ne închipuim, pentru că nu ne este îngăduit să fantazăm pe astfel de subiecte. Nu putem face decât palide analogii cu universul material văzut, în măsura în care mai avem sensibilitate romantică (și creștină!) pentru natură.

Însă îmi pare rău că nu avem nicio înregistrare video cu Sfântul Ilie (nu posedam această aparatură atunci, deși apăruse, și nici el nu dorea să fie înregistrat), măcar câteva minute, pentru a vedea și dumneavoastră, cititorii noștri, modul în care el vorbea despre aceste revelații dumnezeiești. Pentru că, în ciuda bolii și a neputinței lui trupești, v-ar fi putut da o idee despre statura și starea lui duhovnicească, din însăși înfățișarea și atitudinea lui, care nu erau ale unui bolnav de Parkinson și diabet, ci ale unei persoane care mai avea puțin și zbura (și asta tot timpul). Tremurul cumplit al mâinilor și slăbiciunea foarte mare a trupului erau în totală contradicție cu bucuria imensă pe care o emana și care n-avea nimic pământesc în ea, nicio legătură cu realitatea imediată...

Răpirile în duh și vederile dumnezeiești pe care le contempla în închisoare nu îl făceau să-și încetinească ritmul rugăciunii și al ascezei sale (în ciuda marilor dureri și primejdii pentru sănătatea lui fizică, psihică și duhovnicească), ci să ardă de dor tot mai mult, căutând o și mai mare apropiere de Dumnezeu și înfricoșându-se ca nu cumva să piardă această plinătate a harului: „Simțiri prelungi, sfințite-n sihăstrie,/ Mai argintate

bolțile străpung,/ Cu patimile-n lacrimi, îndelung/ Cutremur sunt, spre zarea tot mai vie…”.

Avea darul lacrimilor, al plânsului dulce duhovnicesc, și de aceea spune că era „cu patimile-n lacrimi, îndelung”. Simțirile curățite („argintate”), sfințite prin trăirea sihăstrească (temnița fiindu-i ca o chilie în pustie) îl făceau tot mai apt să treacă prin „bolți” spre văzduhuri și ceruri tot mai înalte, întreaga lui ființă fiind plină de „cutremur”, de evlavie sfântă, în dorul său neîncetat „spre zarea tot mai vie”. Era plin de cutremurare sfântă, apropiindu-se în lumina dumnezeiască de făpturile cerești, de Sfinți și de Îngeri, și trăind tot mai mult în atmosfera veșniciei, mai degrabă decât în mizeria carcerei în care era aruncat pentru „reeducare”.

„…Pe Eva mi-ai făcut-o mai frumoasă/ Decât visarea gândului zglobie”: experiențele duhovnicești l-au făcut să crească mult și în înțelepciune, înțelegeri noi și curate despre lume și oameni răsărindu-i tot mai mult în cugetare.

Vorbind despre Eva, se referea la soția sa. Comentariul Părintelui Dorin Picioruș este foarte frumos: „Pe Eva, pe femeia mea, pe soția mea, pe care nu am mai văzut-o de când am fost închis, mi-ai făcut-o mai frumoasă acum decât visarea zglobie, tumultoasă a gândului meu tânăr și îndrăgostit. Iubirea pentru ea mă adună în mine și mă adâncește în mine, chiar dacă mă scoate din veșnicie. Iubirea pentru ea mă leagă de pământ, atunci când mă-mprăștie, când mă face să uit de mine, această dragoste prea mare, spumoasă, prea plină de frumuseți dumnezeiești, a vederii luminii dumnezeiești”[347].

[347] *Scrierile complete ale Fericitului Ilie văzătorul de Dumnezeu și viața sa, comentate de ucenicul și fiul său întru Domnul, Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș*, vol. I, Teologie pentru azi, București, 2010, p. 52, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2010/03/03/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-1/.

Sfântul Ilie și soția sa au fost legați toată viața printr-o adâncă iubire și fidelitate. Doamna Florica Mocanu l-a așteptat 12 ani și jumătate, chiar dacă nu știa absolut nimic despre soarta lui, pentru că autoritățile comuniste nu voiau să îi spună unde e sau cum se simte, deși era în permanență un securist în fața casei. Iar Sfântul Ilie a fost profund îndurerat când ea a adormit, cu un an și jumătate înaintea sa...

Când nu trăia astfel de experiențe mistice, fiind grav bolnav, în ultimii ani de închisoare, era chinuit de dureri: „Mai zăbovesc în zori de sfâșiere/ Privirea, scrum spre gurile de rai”. Privirea minții și a amintirii „spre gurile de rai”, spre extazele trăite, i se părea un „scrum”, în sensul că nici memoria și nici rațiunea umane nu sunt în stare să rețină și să cugete îndestulător asupra înaltelor vederi dăruite de Dumnezeu.

Dar oamenii au nevoie să mărturisească, să traducă în cuvinte experiența lor: „Făpturile…își caută în grai/ Lauda lor: cuvântul, înviere!…”. Cuvântul care mărturisește adevărul este întru lauda Adevărului, a Cuvântului lui Dumnezeu, și este pentru ei „înviere”[348].

[348] Fotografia este dintr-o copie xerox de pe ultimul buletin al Sfântului Ilie, iar Sfânta Icoană a fost pictată de Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, veșmântul din Icoană simbolizând multitudinea de culori și nuanțe ale luminii dumnezeiești, pe care le-a contemplat în vedeniile sale.

Următorul poem se numește *Noua făptură* (care este Împărăția Cerurilor):

I

Eu te-am văzut în cer, erai Făptura,
Soarele viu te lumina la față;
Cu cât mai viu înveșmântezi natura,
Crești tot mai mult în energii, dulceață!

Iluziile-n gol devin arcușuri.
Că Te-ntrupezi sau dărui Ți-e totuna;
Râzând alergi pe limpezi lunecușuri,
Lucirea mării murmură întruna.

De frumusețe și senzații pure
În nimbi plutești ca norii peste zare,
Că ochii vii nu pot să mai îndure
Atâta Duh ce scânteind apare.

Îmi scapără sub degete ovalul
Și împietrirea formelor curate;
Iubita mea, cum ți-aș sorbi pocalul
Culorilor pe față împurpurate!

Acvatic și de umbre în cristale
E jocul tău în preajma ta o rugă,
Când te desfaci din valuri abisale
Să-ți oglindim ispititoarea fugă.

Tu suie-mi sub priviri și mângâiere
Mai despletită-n fragedul extaz,

Căci te-am dorit în sfânta mlădiere
Purtând minuni, din ceruri, pe obraz.

De ne-am urcat în feciorie unul
E că mi-e plin safirul de rubine,
Dar împletind urmașul cu străbunul
Mi-am liniștit înfrângerea în tine.

Am plăsmuit. Și Duhul e ca vântul.
Ne vom scula în freamăt tot mai vii.
Aud chemând, din nori de cer, Cuvântul:
„Neînfricați și blânzi, veniți, copii!”.

Dansați cu Duhul viorii acorduri,
Lăsând în goluri dâre triumfale,
Precum oceanul nordic în fiorduri
Senine, reci, sub viscol de petale.

Cum nu mi s-a dat Duhul cu măsură
Pânze de vis, din limbile de foc,
Ne duc pe căi ce spațiile fură,
Să mutăm munții, stelele din loc.

Sclipirea nebuloaselor fierbinte
În Duh și în afară m-au tot dus,
Prin dragoste, Cuvântul, înainte
Deschide drum făpturii tot mai sus.

Mărire-n veci, lumină necreată
Și nevăzută ochilor din luturi!
Mângâietorul duhului arată
Intrarea în eternele începuturi!

Când era răpit la cer și după ce revenea din extazul duhovnicesc, Sfântul Ilie era conștient de trăirile sale dumnezeiești. De aceea poate spune: „Eu te-am văzut în cer, erai Făptura,/ Soarele viu”, adică Dumnezeu, „te lumina la față”. Pentru că percepea, în lumina dumnezeiască, o necontenită creație în Duh, pe care o numește „noua făptură” sau „Făptura”. Iar harul dumnezeiesc nu se epuizează, nu se împuținează, ci, dimpotrivă, „Cu cât mai viu înveșmântezi natura/ Crești tot mai mult în energii, dulceață!”. Despre „dulceața” harului au vorbit și au scris mulți Sfinți Părinți...

Sfântul Ilie nu a scris toate aceste versuri pentru a încerca noi să ne imaginăm ceva (de care, din nevrednicia noastră, nu ne-am apropiat), plecând de la descrierile sale, ci pentru a ne atrage spre dorirea frumuseții veșnice a lui Dumnezeu și a Împărăției Sale, spre a ne trezi dorul și râvna spre cele nepieritoare ale Împărăției promise de Mântuitorul și Dumnezeul nostru celor care Îl iubesc pe El și ascultă poruncile Sale, încercând să ne explice cât de minunată este contemplarea puterii de creație nemărginite a Sfintei Treimi în lumina Sa necreată.

El era umplut, prin harul Duhului Sfânt, „de frumusețe și de senzații pure”, curate, întru totul spirituale, „în fragedul extaz” – cu referire la noutatea și prospețimea senzațiilor, în vederea și contemplarea negrăitei lumini dumnezeiești. Sensibilitatea lui duhovnicească era mlădiată („sfânta mlădiere”) de această nouă realitate, curată și sfântă, care „se întrupa” în forme și imagini duhovnicești și „se dăruia” celui care Îl iubea pe Dumnezeu și Îl căuta cu mult dor: „Că Te-ntrupezi sau dărui Ți-e totuna”.

„Iluziile” gândurilor sau ale aspirațiilor sale, ca om, „în gol”-ul minții umplut de lumina Sa, „devin arcușuri”, îi acordează ființa pentru a deveni instrumentul armoniilor harice. Nu doar că vedea marea de lumină dumnezeiască, ci și asculta valurile harului cum murmurau venind spre el: „Lucirea mării

murmură întruna”. Simțirea harului îi producea astfel o bucurie negrăită, încât o descrie ca pe un joc subtil, spiritual, bucuros, care aduce veselie și frumusețe în suflet: „Râzând alergi pe limpezi lunecușuri”.

În lumina dumnezeiască vedea norii harului ca pe niște nimburi plutind „peste zare”, iar revărsarea de lumină dumnezeiască era atât de puternică și de multă, „Că ochii vii nu pot să mai îndure/ Atâta Duh ce scânteind apare”. A vorbit, în mărturisirile sale, și despre „nori spirituali care apar în spirit în vederile extatice...Și la tensiuni înalte sufletești acești nori vii sunt muzicali și produc farmec dumnezeiesc”[349].

Trei strofe înfățișează Împărăția Cerurilor, pe care o contempla în extaz, ca pe iubita din „Cântarea Cântărilor”: „Îmi scapără sub degete ovalul/ Și împietrirea formelor curate;/ Iubita mea, cum ți-aș sorbi pocalul/ Culorilor pe față împurpurate! // Acvatic și de umbre în cristale/ E jocul tău în preajma ta o rugă,/ Când te desfaci din valuri abisale/ Să-ți oglindim ispititoarea fugă. // Tu suie-mi sub priviri și mângâiere/ Mai despletită-n fragedul extaz,/ Căci te-am dorit în sfânta mlădiere/ Purtând minuni, din ceruri, pe obraz”.

De altfel, Sfântul Ilie i-a spus Părintelui Dorin că: „Aici, în multe dintre poemele mele, găsești *Cântarea Cântărilor* pe scurt”[350]. Multe însă din exprimările aparent metaforice ale acestor versuri ascund taine și vederi mistice greu de înțeles.

Vederea luminii dumnezeiești îl umplea pe Sfântul Ilie de dragoste nespusă, curată și sfântă. De aceea o ipostaziază poetic prin sugestii de trăsături ale unei înfățișări feminine, numind-o

---

[349] Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Despre omul Împărăției*, op. cit., p. 90.

[350] A se vedea *Despre omul Împărăției*, op. cit., p. 142, *cf.* https://www.teologiepentruazi.ro/2012/05/29/despre-omul-imparatiei/.

„iubita mea”, ca și cum ar fi pictat o făptură umană cu o înfățișare preafrumoasă: „ovalul” feței (ovalul reprezenta forma perfectă pentru autorul acestor versuri), „împietrirea formelor curate”, „pocalul/ Culorilor pe față împurpurate”, „Purtând minuni, din ceruri, pe obraz” etc. Voia să exprime faptul că chipul luminii dumnezeiești sau al Împărăției cerești este inimaginabil de frumos, de aceea a înfățișat, ca pe niște trăsături umane, câteva elemente din vedeniile sale, care i-au rămas în mod pregnant în amintire: forme „curate”, desăvârșite, culori minunate, senzația de frăgezime și de prospețime a scăpărărilor și scânteierilor harice ale luminii.

Mă gândesc că, dacă nouă, lumina noastră pământească, lumina solară, ne produce atâtea minunate senzații în funcție de anotimp sau de ceasurile zilei ori de locul în care ne aflăm și de jocurile sale printre ramuri de copaci sau pe oglinzi de ape și, nu de puține ori, ne oferă acel sentiment de mângâiere și de prospețime a atingerilor sale, cu cât mai mult nu va fi simțit Sfântul Ilie, cu sensibilitatea sa poetică sporită mult de harul dumnezeiesc, frăgezimi indescriptibile ale luminii dumnezeiești, în atingeri duhovnicești, pe care încearcă să le sugereze în stilul vechii poezii a Cântării Cântărilor: „Îmi scapără sub degete ovalul/ Și împietrirea formelor curate;/ Iubita mea, cum ți-aș sorbi pocalul/ Culorilor pe față împurpurate! /.../ Tu suie-mi sub priviri și mângâiere/ Mai despletită-n fragedul extaz,/ Căci te-am dorit în sfânta mlădiere/ Purtând minuni, din ceruri, pe obraz”. Dar orice idee de realism sau de erotism frivol este expulzată de subtilitatea simbolurilor și a sugestiilor inefabile, precum și de ermetismul imaginilor plastice.

Remarcăm faptul că vorbește despre „luciri” și „scăpărări” și „scânteieri” ale luminii dumnezeiești, despre „dulceața” ei, despre vedere a nimburilor ori a formelor „împietrite”, despre „arcușuri” și „murmure” ale lucirii, despre culori care împurpu-

rează fața luminii necreate și despre dorința de a sorbi (de a simți cu tot sufletul) pocalul de culori, ca pe un vin haric, despre pipăiri ale scăpărărilor și „mângâieri” „în fragedul extaz”: adică despre un preaplin de simțiri și „senzații pure”!

„Lucirea mării” de lumină dumnezeiască „murmură întruna” – este o lumină sonoră, care se vede și se aude, care produce o bucurie negrăită celui care o contemplă: „râzând alergi pe limpezi lunecușuri”. În același timp, însă, sentimentul de bucurie și senzația de joc nu seamănă cu nimic din cele pământești, ci este o nevinovăție plină de gravitatea sfințeniei: „Acvatic și de umbre în cristale/ E jocul tău în preajma ta o rugă”.

Lumina divină se desface „din valuri abisale” pentru a fi contemplată de cel căruia i se revelează. Acesta trăiește, deopotrivă, impresia de fluiditate a mișcării și a preschimbărilor, de extraordinară mobilitate și dinamism („Râzând alergi /.../ „Îmi scapără sub degete ovalul” /.../ Acvatic și de umbre în cristale/ E jocul tău /.../ Să-ți oglindim ispititoarea fugă”), cât și pe cea de stabilitate, de nemișcare: „împietrirea formelor curate”.

Înțelegerile mistice îmi scapă, mă depășesc...

„Urcarea în feciorie” înseamnă înălțarea duhovnicească prin curăția inimii și a minții. Iar faptul că „ne-am urcat în feciorie unul” arată unirea cu Dumnezeu, în harul Duhului Sfânt, după cum a spus Domnul: „ca să fie una, precum Noi [suntem una]!” (In. 17, 11). Pentru că, așa cum am spus și mai sus, Dumnezeu este feciorie și curăție, în mod absolut. Sau „ne-am urcat în feciorie unul” indică faptul că s-a curățit de patimile trupești, a devenit nepătimitor, ne-mai-doritor de cele trupești, feciorelnic atât cu sufletul cât și cu trupul, ajungând „întru unitatea credinței și a cunoașterii Fiului lui Dumnezeu, întru bărbat desăvârșit, întru măsura vârstei plinătății lui Hristos” (Ef. 4, 13).

Și Sfântul Ilie „s-a urcat” în fecioria Duhului, cu harul lui Dumnezeu, pentru că „mi-e plin safirul de rubine”, sau altfel

spus, pentru că s-a coborât cu mintea în inimă și safirul minții s-a umplut de rubinele inimii, cugetarea curată s-a unit cu iubirea dumnezeiască din inimă.

„Împletind urmașul cu străbunul”: unind trecutul cu viitorul, Sfântul fiind nădejdea de mântuire a multor generații.

„Mi-am liniștit înfrângerea în tine”: suferința amară a înfrângerii din viața aceasta a liniștit-o în harul dumnezeiesc, prin vederea vieții celei fericite a veșniciei, care depășește cu mult împlinirea oricăror idealuri sau dorințe pământești.

„Am plăsmuit”: m-am renăscut duhovnicește, m-am recreat pe mine însumi întru harul dumnezeiesc, prin credință și iubire și nevoință. „Și Duhul e ca vântul” pentru că „Duhul [Sfânt] suflă unde vrea și [tu] auzi glasul Lui, dar nu știi de unde vine [El] și unde merge; astfel este tot cel născut din [harul] Duhului” (In. 3, 8).

„Ne vom scula în freamăt tot mai vii” la învierea cea de obște, în freamătul Duhului ca vântul. Vom fremăta de viața dumnezeiască precum copacii pădurii adânci al căror frunziș nu tace niciodată, ci e pururi viu și rugător.

Iar cel ce contempla lumina dumnezeiască, în același timp auzea chemarea lui Hristos: „Aud chemând, din nori de cer, Cuvântul:/ «Neînfricați și blânzi, veniți, copii!»”. Nu știu dacă simțea lăuntric acest cuvânt, duhovnicește, sau îl și auzea, în vedenie.

„Dansați cu Duhul”, săltați de bucurie, sufletul să tresalte în „viorii acorduri” (o sinestezie din punct de vedere poetic, care transcrie, din nou, senzații duhovnicești, din ceea ce Sfântul Ilie vedea și auzea în extaz).

„Dansați cu Duhul viorii acorduri,/ Lăsând în goluri”, în lumea golită de sens și de credință, „dâre triumfale” ale biruinței voastre asupra deșertăciunii și a păcatului! Sau poate că înțelesul

este mult mai profund și e, din nou, rodul direct al experienței extatice.

„Precum oceanul nordic în fiorduri/ Senine, reci, sub viscol de petale”: dansați cu Duhul viorii acorduri precum oceanul nordic cu fiorduri senine... Muzica oceanului nordic și a fiordurilor sale e neauzită și necunoscută marii majorități a oamenilor. Doar foarte puțini ajung să o asculte. La fel și culorile nordului polar, viorii (albul întinderilor înghețate poate căpăta nuanțe viorii) și în alte culori, sunt văzute și contemplate de foarte puțini oameni. Fotografiile sau înregistrările video nu pot reproduce cu adevărat sunetele și culorile vii de acolo.

În poezia sa, ca în majoritatea situațiilor, Sfântul Ilie vorbea despre ceea ce vedea în lumina dumnezeiască, mai ales că se referă la un „ocean nordic” cu „fiorduri senine și reci”, aflat însă „sub viscol de petale”, și care dansează „sub viorii acorduri”. Și undeva mai sus, în alt poem, am comentat versul: „M-au mângâiat ninsorile și gerul/ Din mătăsoase frăgezimi ce curg”. Sunt fenomene trăite, contemplate în lumina dumnezeiască și care au, în mod analog, frumusețea celor hibernale terestre (întrecându-le, desigur, inexprimabil de mult), fără suferința frigului sau a durerilor provocate, aici, pe pământ, de asprimea gerului iernii.

În legătură cu epitetul „viorii”, amintesc confesiunile Sfântului Ilie: „Am văzut lumina dumnezeiască descompunându-se[351] până la violet, violetul fiind cea mai compactă

---

[351] În sensul revelării ei în multe intensități, culori și nuanțe. Căci el a mărturisit: „Totul a început prin apariția Crucii de lumină solară în dreptul inimii, apoi lumina s-a extins, în mod treptat, asupra întregului corp. [...] Cu timpul, lumina spirituală m-a învăluit și s-a extins spre infinit. [...] Mi-a apărut întâi lumina albă, apoi, treptat, luminile mistice în culori deosebite. Am auzit, am simțit, am gustat cu mirosul, am pipăi în Duh cu duhul și trupul meu duhovnicesc – văzut în diferite feluri de culori și forme”. *Cf. Scrierile complete ale Fericitului Ilie văzătorul de Dumnezeu și*

culoare a luminii dumnezeiești...și la care am ajuns foarte greu. Îți cere o mare curăție a minții și a inimii și a întregului trup. Am văzut violetul luminii dumnezeiești numai sub forma câtorva picături care cad. [...] Culorile au o succesiune în cer [...]. Și pentru a vedea și a înțelege diversele culori ale luminii necreate îți trebuie o sfințenie pe măsură. Asta înseamnă succesiune: grade ascendente, tot mai mari, ale sfințeniei. Pe măsură ce crești în curăție și sfințenie, pe atât vezi tot mai multe culori ale luminii dumnezeiești și înțelegi tot mai mult realitățile dumnezeiești pe care Dumnezeu ți le descoperă în mod dumnezeiesc"[352].

Versul „Cum nu mi s-a dat Duhul cu măsură" este o parafrază la In. 3, 34: „Căci Dumnezeu nu dă Duhul cu măsură". Însemnând că Dumnezeu dăruie multă bogăție de har celor care fac voia Lui. Iar Sfântul Ilie a simțit din plin această „nemăsurare" de bunătate și de harisme ale Domnului, pe care le-a revărsat peste el. Remarcăm că parafrazează nu de puține ori Sfânta Scriptură: o citise cu multă atenție și pătrundere înainte de a fi întemnițat și, probabil, mai avusese discuții și în închisoare cu alți deținuți politici care erau Preoți, actualizând astfel în memorie anumite versete. Și, desigur, totodată, Duhul Sfânt îi amintea ceea ce trebuia, făcându-l să cuprindă înțelesurile tainice și mistice ale Dumnezeieștii Scripturi...

El mărturisește trăirea unei Cincizecimi personale, vorbind despre „limbile de foc" ale Duhului Sfânt (*cf*. Fapt. Ap. 2, 3). Sau poate, iarăși, ceva aparte văzut în descoperire. „Pânze de vis" poate fi o metonimie eminesciană indicând ceva ce ne-a descris

---

viața sa, comentate de ucenicul și fiul său întru Domnul, Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, vol. I, Teologie pentru azi, București, 2010, p. 26, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2010/03/03/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-1/.

[352] Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Despre omul Împărăției*, op. cit., p. 71, 83.

drept „corăbii" și „altare fantastice[353]": „Mă simțeam mereu cu trup-altar între alte altare, arhitectonic legate între ele în timpul rugăciunii. Vedeam corăbii care veneau spre mine, și altare fantastice, în culori"[354].

„Corăbiile erau mai mult bărci...Niște bărci mai mari. Așa le vedeam în vedere dumnezeiască...Însă, când se apropiau de mine, vedeam că ele sunt de fapt siluete de Sfinți, cărora eu nu puteam să le disting foarte bine înfățișarea. Și...când îl vedeam pe Sfântul Apostol Pavel în vedenie, îmi apăreau niște arcade care se extindeau și cuprindeau universuri. Erau de culoare bleu. Dar sub acele forme diverse pe care le vedeam... știam, de fapt, că mă întâlnesc cu un Sfânt anume. Prezența lor îmi revela și numele acestora..."[355].

Așadar, versul „Pânze de vis, din limbile de foc" indică, probabil, prezența în vedere mistică a unor bărci/ corăbii simbolice, care, insistând el în nevoință și în rugăciune, i se descopereau mai apoi a fi Sfinți. Poate unii dintre Sfinții Apostoli, despre care e posibil să fi vorbit în mod tainic, zicând: „Pânze de vis, din limbile de foc". Sau poate fi o altă înțelegere mistică...

Sfântul Ilie a mărturisit că: „Am văzut temple, biserici sub diverse forme în extaz... Însă cele pe care le-am văzut erau mai strălucitoare, mult mai impunătoare și fin lucrate în comparație cu Bisericile pe care le putem vedea pe pământ. [...] Însă ceea ce

---

353 Folosește „fantastice" cu sensul: inimaginabil de frumoase, care întrec orice închipuire omenească.

354 *Scrierile complete ale Fericitului Ilie văzătorul de Dumnezeu și viața sa, comentate de ucenicul și fiul său întru Domnul, Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș*, vol. I, Teologie pentru azi, București, 2010, p. 27, *cf.* https://www.teologiepentruazi.ro/2010/03/03/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-1/.

355 Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Despre omul Împărăției*, op. cit., p. 87.

era interesant era că fiecare Sfânt mi se arăta sub o anume culoare. Fiecare Sfânt avea culoarea lui duhovnicească...Și, spre exemplu, Sfântul Gheorghe [† 23 aprilie] avea culoarea roșu, verde Sfântul Dumitru [† 26 octombrie], iar negru și alb Sfânta Parascheva [† 14 octombrie]"[356].

„Când se gândea la Sfântul Mare Mucenic Gheorghe, Purtătorul de biruință, și era în lumina lui Dumnezeu, vedea apropiindu-se de el un templu minunat și minuțios lucrat, cum nu a văzut vreodată pe pământ. «Era de un roșu aprins, foarte frumos». La Sfântul Mare Mucenic Dimitrie, Izvorâtorul de mir, îi apărea culoarea vernil. La Sfânta Prea Cuvioasă Maică Parascheva vedea călugărițe îmbrăcate în negru...Dar «un negru frumos»... Și aveau fața și mâinile albe. La Sfântul Apostol Pavel vedea sfere, care se transformau în arcade și bolți, care cuprindeau tot universul...și i se revela culoarea bleu"[357].

---

[356] Idem, p. 86-87.

[357] Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Despre omul Împărăției*, op. cit., p. 113.

Modul cum spunea „un negru frumos" exprima, de fapt, superlativul, iar fața sa iradia de bucurie. Noi nu ne putem imagina culoarea negru ca fiind foarte frumoasă, dar el susținea că acel negru văzut de el în lumina dumnezeiască era extraordinar de frumos. Și este de remarcat că forma un contrast puternic cu „fața și mâinile albe" ale Monahiilor văzute în vedenie. Altădată mi-a spus că „Negrul e culoarea care pune în evidență albul feței. El evidențiază o față albă, frumoasă, luminoasă" (Idem, p. 167). (Și e foarte interesant că, în acea perioadă, Părintele Dorin l-a visat de câteva ori și de fiecare dată „era îmbrăcat în negru...dar fața și mâinile îi erau luminate, pline de lumină", *cf*. Idem, p. 76.) Și mi-a citat aproximativ un vers dintr-un poem al lui Eminescu, *Icoană și privaz*, în care apare același contrast. Mi-a spus că ar fi vrut să facă un studiu numit „Culorile în poezia eminesciană" (*cf*. Idem, p. 166). Cred că și-a dat seama că Eminescu avea și lecturi duhovnicești, dar și intuiții și poate chiar luminări dumnezeiești în anumite privințe. Mi-am reamintit această discuție acum, recent, când am recitit vol. al 10-lea din operele sale. Am comentat în

același sens culorile care apar în cele două metamorfoze ale Luceafărului (și cred că el m-a luminat ca să înțeleg aceasta):

«Remarcăm, de asemenea, că, în prima apariție, Luceafărul e îmbrăcat cu un „vânăt giulgi" (în unele variante manuscrise e albastru), iar în cea de-a doua în „negru giulgi". Înfățișarea aceasta mortuară nu poate să nu frapeze. Chiar gesturile lui amoroase, după cum am văzut mai înainte („I-atinge mâinile pe piept,/ I-nchide geana dulce"), conțineau evidente sugestii tanatice. În ceea ce privește legătura cu Zburătorul sau cu strigoiul, existența interferențelor între teme și motive trebuie studiată cu foarte mult discernământ, pentru fiecare poem în parte, pentru că Eminescu gândește și regândește și aprofundează fiecare problematică de nenumărate ori, plecând de la o situație anterioară, dar ajungând, nu de puține ori, la soluții cu totul noi, atât din punct de vedere poetic, cât și filosofic.

Vestimentația Luceafărului, îmbrăcarea lui în „vânăt giulgi" și în „negru giulgi" poate să aibă însă și alte sensuri sau să vizeze alte scopuri, și anume punerea în lumină a frumuseții personajului. Ca dovadă, avem versurile din *Icoană și privaz*, în care haina neagră și cea viorie scot în relief frumusețea marmoreană a copilei: „De vrei ca toată lumea nebună să o faci,/ În catifea, copilă, în negru să te-mbraci – / Ca marmura de albă cu fața ta răsari,/ În bolțile sub frunte lumină ochii mari/ Și părul blond în caier și umeri de zăpadă – / În negru, gură-dulce, frumos o să-ți mai șadă! // De vrei să-mi placi tu mie, auzi? și numai mie,/ Atuncea tu îmbracă mătasă viorie./ Ea-nvinețește dulce, o umbr-abia ușor,/ Un sân curat ca ceara, obrazul zâmbitor/ Și-ți dă un aer timid, suferitor, plăpând,/ Nemărginit de gingaș, nemărginit de blând".

Întorcându-ne la Luceafăr, deși giulgiul, ca element vestimentar, este un element tanatic inechivoc, culorile alese, vânăt (însemnând vioriu sau violet) și negru, s-ar putea să nu aibă valoare sumbră, ci dimpotrivă, să fie culori vitale, care să pună în evidență trăsăturile fizice și spirituale extraordinare ale aceluia, mlădierea unui suflet luminos în interiorul unui trup de marmură albă».

Această exegeză a mea a fost publicată mai întâi aici:
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/11/23/luceafarul-5/.
Ulterior și în vol. 6 din *Istoria* de față, p. 744-745:

În altă parte spune că, în nevoința sa, „m-au ajutat și celelalte trupuri duhovnicești de Sfinți și Îngeri”[358]...

Aceste „Pânze de vis, din limbile de foc,/ Ne duc pe căi ce spațiile fură,/ Să mutăm munții, stelele din loc”: calitatea de contemplator duhovnicesc nu înseamnă o poziție statică, ci se arată un univers duhovnicesc în care contemplarea presupune o dinamică spirituală, o mișcare fulgerătoare în cruce: pe orizontală, „pe căi ce spațiile fură” (precum își imagina Eminescu despre Luceafărul său, care zbura printre ceruri de stele și pentru care „căi de mii de ani treceau/ În tot atâtea clipe”, ca să fac o comparație cu literatura...[359]), dar și pe verticală, în sensul de creștere duhovnicească, încât simțea cum Duhul Sfânt dăruie putere „să mutăm munții, stelele din loc”. Așa cum Mântuitorul a făgăduit celor care vor avea credință și așa cum le-a dăruit Sfinților Apostoli, care mai înainte erau temători, iar apoi au cucerit lumea, umblând ca niște corăbii neînfricate și propovăduind pretutindeni.

Și observăm că analogia a ceea ce poate fi contemplat în extaz cu realitatea noastră concretă, materială, nu se oprește la natura terestră, pentru că Sfântul Ilie vorbește despre „Sclipirea nebuloaselor fierbinte” care „În Duh și în afară [de trup și de lumea aceasta] m-au tot dus”. Și a mărturisit că, pe cât înainta în rugăciune și în curățirea de patimi, pe atât înainta și în vederea luminii dumnezeiești, în care i se deschideau noi și noi lumi, universuri contemplate doar cu ochii inimii...

---

https://www.teologiepentruazi.ro/2021/08/14/istoria-literaturii-romane-vol-6/.

[358] *Scrierile complete ale Fericitului Ilie văzătorul de Dumnezeu...*, vol. I, op. cit., p. 26.

[359] De fapt, Eminescu a luat această sugestie tot din cărțile Bisericii, din aghiografii mai ales, în care se afirmă o altă valoare a timpului în Raiul contemplat de Sfinți în vedeniile extatice.

„I-am spus că Sfântul Ioan Damaschin denumește omul «un microcosmos în macrocosmos». Și el mi-a spus că omul se poate dezvolta spiritual până la a cuprinde o galaxie. O altă vedenie: a văzut trei coloane, între care erau cercuri care cuprindeau microcosmosuri, care se deschideau în macrocosmosuri și care, la rândul lor, cuprindeau galaxii. E vorba despre ceea ce vedea în lumina lui Dumnezeu...Și când omul se îndumnezeiește, îmi spune el, cuprinde universuri și galaxii întregi din Împărăția lui Dumnezeu”[360]...

Nu știu dacă prin „sclipirea fierbinte” a nebuloaselor se referea la incandescența luminii lor, ca un superlativ vizual, sau, totodată, și la o senzație calorică duhovnicească. Probabil că da. Și remarcăm, de asemenea, că oferă o denumire cunoscută doar în epoca modernă unui fenomen pur duhovnicesc. Sigur că nu întâlnim în cărțile mai vechi referiri la „nebuloase”. Explicațiile pot fi două: fie doar termenul este nou, fie – așa cum s-a întâmplat adesea în istorie – Dumnezeu i-a dat Sfântului Său să vadă în extaz simboluri și realități duhovnicești care aveau legătură cu preocupările lui în materie de cunoaștere. Iar Sfântul Ilie preciza: „Simbolul e din cauza neputinței celui care vede extatic. Și când vrei să exprimi ceea ce ai văzut...iarăși nu poți vorbi decât simbolic. *Însă e clar faptul că unele simboluri sunt generale, pe când altele sunt personale* (s. n.)”[361].

Și a mai spus ceva esențial: „Nu se primesc rezolvări de-a gata [a ceea ce vedem în extaze], ci simboluri sub diferite forme, care se măresc [în ceea ce privește forma și conținutul lor] sau apar sub alte înfățișări”[362]. Apropo de cei care cred că Dumnezeu Se exprimă elementar și că oricine ia Biblia în mână o și înțelege

---

[360] Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Despre omul Împărăției*, op. cit., p. 137-138.

[361] Idem, p. 88.

[362] Idem, p. 71.

fără eforturi!...El nici măcar Sfinților Lui, pe care îi răpește în extaz, nu le dă să vadă întotdeauna, în revelații, lucruri clare, obligându-i la noi eforturi de rugăciune și de cugetare...

Prima parte a poemului se încheie cu o doxologie: „Mărire-n veci, lumină necreată/ Și nevăzută ochilor din luturi!/ Mângâietorul duhului arată/ Intrarea în eternele începuturi!”. Ochii de lut sunt cei care rămân la o cunoaștere superficială a lumii, numai la ceea ce se vede și se simte trupește. Pe când Duhul Sfânt, Mângâietorul nostru, îi arată „duhului”, omului care s-a făcut duhovnicesc, Sfântului, cum să intre în veșnicie, în „eternele începuturi”, depășind realitatea empirică.

II

Erai Tu Însuți Dumnezeu, și lumea
În loc să bea izvorul, apa vie,
În noaptea ei dorea, cerșea minunea;
Noi azi în inimă Te vrem Tărie.

Minunile sunt daruri pentru pietre
Și pentru orbi, dar pentru fiii Tăi
Neantul negru scapără de spectre,
Substanța Te arată în văpăi.

Cum pe deasupra umbrei și luminii
Rodești în dar a sufletului torță,
La fel vibrezi de dincolo de linii;
E întuneric, dar țâșnește forță.

Voința, forța, visul conștiinței
Există-n veci, iar vidul e părere,

Credința rupe vălul neființei,
Când dragostea ne-adună în tăcere.

A înviat în Trup de cer Cuvântul
Și a rămas în noi călcând abisul;
Te cheamă azi, suspină-ntreg pământul,
Căci ne-ai sădit în sânge Paradisul.

Te-ai înălțat văzut de noi la ceruri
Ca să ne lași în suflet bucuria,
De-a căuta prin Duh și adevăruri.
Să înflorim cântându-Ți veșnicia!

Dumnezeiesc mister!...Admir făptura,
De veșnicie astăzi tot mai trează,
Nu ne înfrâng torturile, nici ura,
Părtaș în trup Cuvântul scânteiază!

Am răsărit cu soarele, cu luna,
Cu spații și cu vremuri am cules,
Prin Fiul, întru Tatăl, să fim una!
Cu electroni, cu-ntregul univers.

Amețitoare fulgere m-afundă
În tot ce simt, ce-aud și ce privesc,
În dragoste vibrație sunt, undă,
În neclintire-s cel ce mă clintesc.

Cu plânsul greu, cu pământeană gură,
De piatră, vegetație-ntrupare,
Rugămu-ne (suntem a Ta făptură):
Ne cheamă iar la cer, Cutremurare!

Măreață și fantastică e viața!
Din orice punct, noiane de scântei!
Sunt clipele ca flacăra, ca gheața,
Când ne luptăm la limitele ei!

Înțelepciunea pare nebunie
Și neghiobie ființelor din glod...
Năvală fii! Spre ceruri să învie,
Din putrezirea morții, veșnic rod!

A doua parte a poemului rezumă activitatea pe pământ a Mântuitorului Hristos pentru a sublinia apoi cum Întruparea, Jertfa, Învierea și Înălțarea Sa au rodit în el însuși, în Sfântul Ilie. Întrupându-Se Fiul lui Dumnezeu și umblând printre oameni, mulți dintre aceștia nu erau bucuroși atât de prezența și de învățătura Lui cât, mai degrabă, voiau doar minuni și vindecări de la El: „Erai Tu Însuți Dumnezeu, și lumea/ În loc să bea izvorul, apa vie,/ În noaptea ei dorea, cerșea minunea". În loc să dorească izvorul de înțelepciune dumnezeiască, Adevărul care curgea din gura Lui, oamenii, în noaptea minții lor (în judecata lor întunecată), voiau doar lucruri efemere: să vadă minuni și să se vindece de anumite boli și neputințe, iar unii nici pentru acestea nu erau recunoscători.

Din păcate, exact aceeași situație vedem și în societatea noastră românească de astăzi: avem un procent mare de credincioși ortodocși (deși mereu în scădere, odată cu trecerea anilor), dar cei mai mulți vin la Biserică pentru tot felul de trebuințe personale, nu pentru înțelepciunea dumnezeiască din cărțile Bisericii, nu pentru adevărul pe care îl află din Scriptură și de la Sfinții Părinți, nu pentru teologia grea și dumnezeiască a Ortodoxiei. Tocmai de aceea nici nu caută Teologi și Sfinți care să îi

învețe, în primul rând, greaua și multa știință a despătimirii și a cunoașterii lui Dumnezeu, ci slujitori ai Bisericii care să le facă repede „minuni”, să-i scoată din necazuri sau să îi vindece de boli. (Nu mai zic de cei care caută tot felul de ciudățenii și slujbe „originale” inventate...) Și chiar dacă vin să se închine la Sfinți (vii sau adormiți), vin tot pentru aceleași motive, nu pentru că îi interesează viețile Sfinților și cum au ajuns aceia să se curățească de patimi și să-și sfințească viața.

Sfântul Ilie este drastic, în versurile sale, cu acest fel de „iubire” interesată a oamenilor pentru Dumnezeu, spunând: „Minunile sunt daruri pentru pietre/ Și pentru orbi, dar pentru fiii Tăi/ Neantul negru scapără de spectre,/ Substanța Te arată în văpăi”. Dumnezeu face minuni pentru cei cu inima împietrită, pentru că oamenii sunt creați de El astfel încât să simtă prezența Lui în ei înșiși și în tot ce există și să creadă neîndoielnic, „căci ne-ai sădit în sânge Paradisul”. În ADN-ul nostru este înscrisă credința fără de îndoială în Dumnezeu. Nu trebuie să căutăm justificări și probe, adeveriri prin minuni. Dacă Dumnezeu vrea să facă minuni cu noi, este un dar al bunătății Sale, dar noi nu trebuie să le căutăm și să credem în Dumnezeu numai pentru ele. Și, de altfel, ce minune mai mare poate să existe decât a-L vedea pe Dumnezeu? Și totuși „Erai Tu Însuți Dumnezeu [umblând printre oameni și învățându-i], și lumea/ În loc să bea izvorul, apa vie,/ În noaptea ei dorea, cerșea minunea”.

Îmi aduc aminte acum de Sfântul Marcos din muntele Fracesc, din Etiopia[363], care a ajuns din timpul vieții la o așa mare sfințenie încât muta munții și care spunea că cei care nu pot să facă acest lucru nu sunt cu adevărat creștini. Despre acest dar a vorbit și Sfântul Ilie într-o strofă citată și comentată ceva mai sus: „Cum nu mi s-a dat Duhul cu măsură/ Pânze de vis, din limbile

---

[363] A se vedea *Viețile Sfinților pe luna aprilie*, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1995, p. 73-74.

de foc,/ Ne duc pe căi ce spațiile fură,/ Să mutăm munții, stelele din loc". Dar aceste daruri Dumnezeu nu le dă spre a-i ului pe alții, iar Sfântul Ilie nu s-a folosit în timpul vieții de aceste harisme, pentru a face oamenii să creadă. El căuta tineri, oameni în general, cu care să vorbească, pe care să-i convingă și să-i aprindă de focul lăuntric al iubirii de Dumnezeu, nu indivizi care să fugă după minuni. De aceea și spune: „Noi azi în inimă Te vrem Tărie". Și: „pentru fiii Tăi/ Neantul negru scapără de spectre,/ Substanța Te arată în văpăi". Căci, într-adevăr, unii arată credință de slugi – de slujitori credincioși, dar totuși slujitori –, pe când alții credință de fii ai lui Dumnezeu, care, precum fiul cel mare din Evanghelie, n-au plecat niciodată de lângă Dumnezeu. Sfântul Grigorios Palamas, tâlcuind această pildă, spune: „Cine sunt oare argații [Lc. 15, 17]? Sunt aceia care, prin ostenelile pocăinței și prin smerenie, au dobândit mântuirea drept răsplată. Iar fii sunt aceia care s-au supus poruncilor Lui, prin iubirea lor față de Dânsul, precum Însuși Domnul a zis: «Cel ce are poruncile Mele și le păzește, acela este care Mă iubește» [Ioan 14, 21]"[364].

Iar „pentru fiii Tăi/ Neantul negru scapără de spectre,/ Substanța Te arată în văpăi". Și, după cum a comentat Părintele Dorin, „«Nimicul, care nu știe de lumină» – după alte cuvinte ale sale –, acea stare profundă de concentrare interioară a rugăciunii isihaste, în care orice imagine și gând sunt scoase afară, e «neantul negru» din care țâșnește lumina dumnezeiască. Iar «substanța», lumina dumnezeiască, Te arată, Doamne, în văpăile dragostei dumnezeiești față de noi!"[365]. „Nimicul" sau „neantul negru" este sufletul smerit, adică, și care a ajuns să nu-și mai dorească nimic din lumea aceasta și a cărui minte nu-și mai imaginează nimic, golindu-se de gânduri.

[364] Sfântul Grigorie Palama, *Omilii*, vol. I, op. cit., p. 41.

[365] *Scrierile complete ale Fericitului Ilie văzătorul de Dumnezeu...*, vol. I, op. cit., p. 62.

Sau, cum spune Sfântul Sofronie Saharov: „Întorcându-ne întru nimic – noi devenim «materialul» din care îi este propriu Dumnezeului nostru a făuri. El, și nimeni altul, ne-a descoperit această taină. Lăsându-ne în sfintele Sale mâini, cercând asupra noastră înșine procesul Său plăsmuitor, înțelegem cum toate cele de la Dânsul trimise ne depășesc: nu a văzut-o mintea noastră, la inima noastră aceasta nu s-a suit (*cf.* I Cor. 2, 9). Și nu este capăt uimirii înaintea Lui”[366].

Aproape aidoma s-a exprimat și Sfântul Ilie (mai înainte de a fi auzit de Sfântul Siluan sau Sfântul Sofronie – pe ultimul nu cred că l-a citit, cartea din care am citat apărând în 2005, anul adormirii Sfântului Ilie): „Dar Dumnezeu a construit lumea din nimic! Așa am procedat. De la neant am pornit să construiesc. Am realizat moartea minții – neantul – golul sublim”[367]. Iar în acest gol sau neant, realizat prin supremul său efort ascetic și prin deplina smerenie, a răsărit lumina dumnezeiască, încât „neantul negru scapără de spectre”, de nuanțele infinite ale luminii necreate.

Dumnezeu, „pe deasupra umbrei și luminii” acestora pământești, face ca sufletul să rodească un rod lăuntric luminos, o altă lumină, interioară, de o mult mai mare intensitate: „rodești în dar a sufletului torță”. Și „la fel vibrezi de dincolo de linii”: adică lumina dumnezeiască, plină de viață și putere, o simțea vibrând „dincolo de liniile” existenței acesteia pământești sau dincolo de alt fel de linii (însemnând, poate, hotare, limite) pe care le vedea în extaz.

Părintele Dorin consideră, în comentariul său, că Sfântul Ilie s-a referit numai la ceea ce contempla și simțea în vedeniile sale:

---

366 Arhimandritul Sofronie, *Vom vedea pe Dumnezeu precum este*, Ed. Sofia, București, 2005, p. 179-180.

367 *Scrierile complete ale Fericitului Ilie văzătorul de Dumnezeu...*, vol. I, op. cit., p. 32.

„Cum sau după cum, «pe deasupra umbrei și luminii», adică numai pentru că văd lumina dumnezeiască și aspectele pe care aceasta le ia, «rodești» în mine, «în dar» – nu din puterea mea spirituală – flacăra vie a dragostei sufletului meu, la fel sau tot la fel, vibrezi, creezi continuu, Preacurată Treime, «de dincolo de linii», adică de formele și aspectele creației dumnezeiești, pe care mi le dai să le văd în vedere dumnezeiască”[368]. Adică simțea Dumnezeirea vibrând din infinit, din veșnicie.

Din „întunericul” sufletului care se roagă smerit și plin de dor „țâșnește forță”, lumina dumnezeiască. Forța care învinge întunericul.

Astfel, Sfântul Ilie a cunoscut prin experiență că „Voința, forța, visul conștiinței/ Există-n veci” și că „vidul e părere”. Odată ce Dumnezeu ne-a adus întru existență, voința noastră, forța noastră lăuntrică (din darul său), visul conștiinței noastre sunt indeniabile. Nu le mai poate nega nimeni și ele, de aici înainte, „există-n veci”. Nimicul, „vidul e părere”, e o ipoteză filosofică falsă. Nu mai există întoarcere a ființei raționale în nimic, la starea din care a fost scoasă de Dumnezeu prin creație. Nu mai există decât veșnicie înaintea noastră. Iar Sfântul Ilie a primit această certitudine nu numai prin credință, ci și prin trăire, prin extaz, prin ieșirea cu duhul în veșnicie. Și astfel a ajuns la acea credință despre care vorbește Sfântul Pavlos: „Iar credința este ipostasul [certitudinea] [celor] nădăjduite, dovedirea lucrurilor [celor] nevăzute” (Evr. 11, 1-3)[369].

„Credința rupe vălul neființei”, vălul așezat pe mintea[370] celor care sunt ispitiți, la nivel teoretic, să creadă în această

---

[368] Idem, p. 62.

[369] A se vedea *Epistola către evrei*, traducere din BYZ de Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Teologie pentru azi, 2019, *cf*. https://www.teologiepentruazi.ro/2019/05/24/epistola-catre-evrei/.

[370] *Cf*. II Cor. 3, 14.

ipoteză a întoarcerii la neființă. Vălul demonic care înfășoară mințile neluminate de Dumnezeu.

„Credința rupe vălul neființei,/ Când dragostea ne-adună în tăcere”, când dragostea face să tacă zarva ideilor și a opiniilor drăcești care zumzăie în capul nostru, fără fundament rațional și existențial. Căci, chiar dacă mintea e ispitită să pună în balanță teorii filosofice și doctrine diverse, iubirea care nu suportă ca sufletele să piară vine în ajutorul ei și o canalizează spre adevărata învățătură. Iar dragostea de Dumnezeu și de oameni aduce tăcerea binefăcătoare în mințile și sufletele noastre, tăcerea minții cea plină de pace, care ne adună împreună înaintea lui Dumnezeu.

Sfântul Ilie, dobândind virtuțile dumnezeiești, credința, nădejdea și dragostea, vorbea astfel din experiență și se bucura de vederi și încredințări dumnezeiești, înțelegând tot mai bine ce mare durere este pentru sufletul omenesc să rătăcească în hățișul părerilor cu pretenții intelectuale. Dar, din cauza egoismului, a iubirii de sine și a superbiei luciferice, sunt foarte mulți care nu pot să iasă din mărăcinii gândirii filosofarde.

„A înviat în Trup de cer Cuvântul”: Dumnezeu Cuvântul a înviat cu trup transfigurat, nemuritor, ceresc. A îndumnezeit și a făcut trupul omenesc, luat din preacuratele sângiuri ale Preasfintei Maicii Sale, cu totul incoruptibil și desăvârșit. „Și a rămas în noi călcând abisul”: rămâne în noi când ne împărtășim cu Trupul și Sângele Domnului cu smerenie și pocăință. Rămâne în noi, cu moartea Sa pe moartea noastră călcând, „călcând abisul” păcatelor noastre. Pentru că este Dumnezeu, Creatorul lumii, Care are puterea de a călca peste ape și îneacă marea fărădelegilor noastre în oceanul milei Sale. „Abis pe abis cheamă în glasul căderii apelor Tale” (Ps. 41, 8): abisul sufletului nostru cheamă abisul iubirii de oameni al lui Dumnezeu. Și când noi Îl chemăm cu dor și cu pocăință sinceră, El vine și rămâne în noi „călcând abisul”.

„Te cheamă azi, suspină-ntreg pământul,/ Căci ne-ai sădit în sânge Paradisul”: Te cheamă întreg pământul, toată firea și întreaga umanitate, pentru că toți oamenii au în sânge Paradisul. Nu patimi are omul în sânge în primul rând, nu clocotul zburdălniciei, așa cum se spune adesea, inclusiv de către poeți, ci pacea și frumusețea Raiului. De la crearea omului, Dumnezeu a pus în ființa lui Paradisul și omul simte chemarea lui din adâncul ființei sale.

Patimile au apărut în sângele nostru mai târziu, nu au fost de la început, așa cum le-a expus poetic și Lucian Blaga: „cu sânge tânăr încă-n vine, cu patimi mari în sânge, cu soare viu în patimi” (*Liniște*) – soare viu al clocotului pătimaș, nu al vieții harului. Și, cu toate aceste patimi sau dincolo de ele, din adâncul ființei, același Blaga aude „cum bate ca o inimă un clopot/ și-n zvonuri dulci/ îmi pare/ că stropi de liniște îmi curg prin vine, nu de sânge” (*Gorunul*), stropi de liniște cerească: „simți Paștile-n liniști” (*1917*) și „aceasta e pacea. Pacea, în care/ crește imperiul/ ceresc printre noi” (*Estoril*).

Pentru că mai întâi Dumnezeu a pus liniștea în sângele nostru, liniștea dulce a Paradisului, și apoi, după căderea în păcat, a început să ne curgă prin vine lava patimilor de multe feluri, a mâniei, a poftei etc.

Dumnezeiescul Ilie spune, deci, adevărul: în sângele tuturor oamenilor curge Paradisul sau măcar sămânța Paradisului, sădită de la bun început, de către Dumnezeu. Toți îl simt, dar nu toți vor să îi asculte chemarea. Toți aud foșnetul pomilor Raiului în sângele lor, dar puțini iubesc liniștea, pacea dumnezeiască.

Nu suntem, nici măcar în trupul nostru, în viața noastră biologică, plămadă de pofte și instincte primare care mai de care mai sălbatice și mai crude, așa cum ideologia vremii noastre încearcă obstinat să ne învețe. Ci: „Te cheamă azi, suspină-ntreg pământul,/ Căci ne-ai sădit în sânge Paradisul”! După cum a zis

și Sfântul Apostol Pavlos: „Căci am cunoscut că toată zidirea împreună suspină [...] și noi înșine în noi înșine suspinăm, înfierea așteptând, răscumpărarea trupului nostru” (Rom. 8, 22-23), adică a doua venire a Mântuitorului nostru și învierea trupurilor noastre, transfigurate, așa cum Cel dintâi „a înviat în Trup de cer Cuvântul”.

„Te-ai înălțat văzut de noi la ceruri” – văzut de oameni, de Sfinții Săi Apostoli –, „Ca să ne lași în suflet bucuria,/ De-a căuta prin Duh și adevăruri”. Căci „[Iisus] i-a scos pe ei afară, până întru Bitania și, ridicându-Și mâinile Sale, i-a binecuvântat pe ei. Și a fost, când i-a binecuvântat El pe ei, [că] S-a depărtat de ei și Se înălța întru cer. Iar ei, închinându-I-se Lui, s-au întors întru Ierusalim cu bucurie mare” (Lc. 24, 50-52). Și având în suflet bucurie mare, Sfinții Apostoli au așteptat pogorârea Mângâietorului promis de Domnul, a Duhului Sfânt.

Sfântul Ilie a rezumat acestea în versurile sale („Te-ai înălțat văzut de noi la ceruri/ Ca să ne lași în suflet bucuria,/ De-a căuta prin Duh și adevăruri”), mărturisind astfel că toată lucrarea Mântuitorului pe pământ se revarsă peste toți oamenii. Dumnezeu, Care S-a înălțat odinioară, în fața Sfinților Apostoli, S-a înălțat lăsând tuturor oamenilor, din toate secolele, „în suflet bucuria”. Numai că trebuie să vrem, întru această bucurie harică, să căutăm „prin Duh și adevăruri”, ca să primim și noi ceea ce au primit Apostolii Săi, dar și Sfântul Ilie și toți Sfinții care s-au nevoit și s-au curățit de patimi. Bunătatea lui Dumnezeu se revarsă peste toți oamenii din toate secolele.

Fiecare om este „contemporan cu fluturii, cu Dumnezeu” (cum tot Blaga zice într-o poezie, *Cântec pentru anul 2000*), adică simte prezența nu numai a celor vremelnice, care zboară pe lângă el, ci și a Veșniciei, prezență care nu e o metaforă, ci o realitate foarte vie în sufletul fiecărui om, așa cum are în sânge Paradisul. De aceea spune Sfântul Ilie: „Să înflorim cântându-Ți veșnicia! //

Dumnezeiesc mister!... Admir făptura,/ De veșnicie astăzi tot mai trează,/ Nu ne înfrâng torturile, nici ura,/ Părtaș în trup Cuvântul scânteiază!”. Spre deosebire de mulți dintre noi, care ne plângem adesea că lumea e tot mai păcătoasă și mai decăzută, Sfântul Ilie, în mijlocul ororilor și al atrocităților la care era zilnic martor, în lagărele comuniste, putea crede în setea oamenilor de Absolut și putea compune acest vers: „Admir făptura,/ De veșnicie astăzi tot mai trează”! Dar aceasta pentru că trăia, chiar în trupul său, părtășia cu Cuvântul care „scânteiază”, Care scânteia în ființa lui prin vederea luminii dumnezeiești în extaz duhovnicesc. Cuvântul care „a înviat în Trup de cer”, Cuvântul care calcă în noi abisul, Care S-a înălțat și ne-a lăsat în suflet bucuria de a căuta „prin Duh” pe Duhul, „prin adevăruri” pe care tot El ni le revelează.

„Am răsărit cu soarele, cu luna,/ Cu spații și cu vremuri am cules”: Sfântul Ilie indică o trăire plenară, o dorință foarte intensă de a simți și a experimenta tot ceea ce înseamnă viață, dar într-un sens ce nu implică nimic pătimaș sau păcătos.

Auzim pe foarte mulți oameni și destul de des (și foarte mulți tineri, din păcate) mărturisind dorința de a experimenta plăcerile vieții, de a face păcate și a cădea în vicii și excese de toate felurile (droguri, violență, sex, alcool, bani, lux, putere etc.), considerând că acestea sunt adevărata viață și în delirul unor asemenea excitante se trăiește viața la limitele ei. Ceea ce nu văd ei sau nu vor să recunoască e că acestea aduc numai tulburare și întuneric în suflet și din ce în ce mai multă suferință.

Sfântul Ilie, în copilăria și tinerețea sa, nu a fost atras de nimic din toate acestea, mai degrabă îi provocau repulsie. Căuta singurătatea, meditația, natura, cărțile. Nu s-a apropiat de niciun viciu și s-a păzit în curăție. Se bucura de frumusețea cosmosului zidit de Dumnezeu, de lumina lui („Am răsărit cu soarele, cu luna”) și căuta să înțeleagă viața ca fagure al înțelepciunii lui

Dumnezeu („Cu spații și cu vremuri am cules”), pentru ca: „Prin Fiul, întru Tatăl, să fim una!/ Cu electroni, cu-ntregul univers”. Cel ce iubește toate câte a zidit Dumnezeu, de la soare până la cele mai mici particule ale materiei, care a contemplat răsăriturile de soare și de lună, dar a citit și despre tainele universului microscopic, vrea ca toată această frumusețe să nu se piardă, ci să se mântuie prin om, care este o chintesență a întregii creații, „de piatră, vegetație-ntrupare”, cum zice poetul nostru într-un alt vers, macrocosmos în microcosmos.

Rugăciunea Mântuitorului, către Tatăl, la Cina cea de taină, a fost: „Părinte Sfinte, păzește-i pe ei în numele Tău, pe care [Mi] i-ai dat Mie, ca să fie una, precum Noi [suntem una]!” (In. 17, 11). Iar Sfântul Ilie se ruga ca „Prin Fiul, întru Tatăl, să fim una!/ Cu electroni, cu-ntregul univers”, tocmai pentru că firea umană asumată de Domnul în ipostasul Său este o chintesență a întregii creații. Omul iubește toată zidirea și vibrează la undele harului din respirația ei, pentru că o poartă în sine, în alcătuirea lui trupească, și, în același timp, este învățat de harul lui Dumnezeu să o iubească și să se îmbete de frumusețea și de înțelegerea ei.

Strofa următoare cred că se referă din nou la ceea ce Sfântul Ilie vedea în lumina dumnezeiască: „Amețitoare fulgere m-afundă/ În tot ce simt, ce-aud și ce privesc,/ În dragoste vibrație sunt, undă,/ În neclintire-s cel ce mă clintesc”. Era cu totul uimit și atras de fulgerele luminii în răpirea extazului, simțindu-se ca o „vibrație” sau „undă” în universul iubirii lui Dumnezeu, al Împărăției cerurilor. Și, în același timp, „în neclintire-s cel ce mă clintesc”: în neclintirea veșniciei, se simțea ca cel ce se mișcă sau este mișcat în și prin iubirea lui Dumnezeu. Într-o cunoscută rugăciune către Hristos a Sfântului Isaac Sirosul, acesta zice: „Numără-mă între oile turmei Tale preaalese! [...] Căci inima lor curată este sălașul Tău și se vede într-însa strălucirea descoperirilor Tale. Strălucirea Ta este mângâierea și odihna celor ce

s-au ostenit pentru Tine în necazuri și în toate felurile de chinuri”[371].

Tot Sfântul Isaac spunea: „Există o rugăciune curată și o rugăciune duhovnicească. Cea din urmă e mai mare decât cea dintâi așa cum lumina soarelui e mai mare față de licărirea unei candele. [...] Rugăciunea duhovnicească e însă cea pusă în mișcare în înțelegere de lucrarea Duhului Sfânt potrivit unei simțiri mai presus de cunoașterea făpturilor. [...] Prin lucrarea Duhului Sfânt, nu din voie proprie, în ea firea iese din ceea ce este al ei și atunci în ea e doar sufletul uimit de slava dumnezeiască, după asemănarea puterilor sfinte [ale Îngerilor]... [...] Ci atunci când totul e în liniștire, Duhul își împlinește în ea rugăciunea Lui proprie, și nu mai e nici măcar rugăciune, ci tăcere”[372].

Este și cazul Sfântului Ilie, care a ajuns la o astfel de rugăciune-tăcere sau înălțare duhovnicească până la contemplarea în extaz a strălucirii descoperirilor lui Dumnezeu.

Dar aici a ajuns prin mult efort, prin multă asceză interioară, pe lângă chinurile și suferințele provocate de temnița comunistă. Și pentru că cel care a cunoscut iubirea lui Dumnezeu prin harul Său și a văzut lumina dumnezeiască nu le mai poate uita vreodată și e mereu plin de dor și de tânjire, cum zice Sfântul Siluan Atonitul. De aceea și Sfântul Ilie se ruga: „Cu plânsul greu, cu pământeană gură,/ De piatră, vegetație-ntrupare,/ Rugămu-ne (suntem a Ta făptură):/ Ne cheamă iar la cer, Cutremurare!”. Căci „cine a cunoscut dulceața Duhului Sfânt, acela știe că ea întrece neasemănat toate și nu mai poate fi înrobit de nimic pe pământ. E înrobit numai de iubirea Domnului, își găsește odihna în Dum-

---

[371] *Carte de rugăciuni*, Ed. Arhiepiscopiei Ortodoxe de Alba Iulia, 1999, p. 304.

[372] Sfântul Isaac Sirul, *Cuvinte către singuratici* (partea a III-a), în românește de Diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2005, p. 183-184.

nezeu și se bucură și plânge pentru oameni, că n-au cunoscut toți pe Domnul și îi este milă de ei”[373].

Când Sfântul Ilie spune „Măreață și fantastică e viața!”, el nu se referă la viața trăită în mod tumultos-păcătos, la senzațiile tari pe care le caută mulți în ziua de astăzi și le-au căutat mulți și în trecut (chiar dacă nu le-au numit astfel), ci la măreția dumnezeiască ascunsă în toate detaliile existenței, la ceea ce doar harul lui Dumnezeu îți dă cu adevărat să simți că este darul existenței, al ființării. Iar aici, mai mult, Sfântul Ilie vorbește despre viața dumnezeiască, viața în lumina lui Dumnezeu, în Împărăția cerurilor, căci spune mai departe: „Din orice punct, noiane de scântei!”. Nu doar străluciri, sclipiri și scânteieri ale luminii dumnezeiești, ci „noiane de scântei”!

Și iarăși mă gândesc că, dacă pe noi, strălucirile razelor soarelui prin frunzișul pomilor sau pe valurile mării ori pe unde de râuri sau izvoare ne fură și ne bucură atât de mult, cum trebuie să fie bucuria Sfinților când contemplă „noiane de scântei” pline de frumusețe și de lumină preacurată necreată!

Dar pentru a vedea și a simți această frumusețe de negrăit, despre care Sfântul Pavlos spunea că este peste simțirea și închipuirea omenească și că nu poate fi descrisă în cuvinte, Sfântul Ilie (și toți Sfinții) au dus o luptă înfricoșătoare cu patimile și cu demonii: „Sunt clipele ca flacăra, ca gheața,/ Când ne luptăm la limitele ei!”. Această luptă preaînțeleaptă pentru curățirea de patimi „pare nebunie/ Și neghiobie ființelor din glod...”. Pentru că oamenii trupești, care privesc numai spre pământ și spre desfătarea lor la nivel biologic, nu au cum să înțeleagă de ce asceții (atleții lui Dumnezeu) se lipsesc singuri de multe plăceri ale vieții și aleg să trăiască în chinuri, necazuri și suferințe, marginalizați

[373] Cuviosul Siluan Athonitul, *Între iadul deznădejdii și iadul smereniei. Însemnări duhovnicești*, studiu introductiv și traducere de Diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2001, p. 104.

și defăimați, urmăriți, persecutați sau chiar uciși (în toate epocile, nu numai în cele de prigoană fățișă din partea autorităților), pentru a păzi poruncile lui Dumnezeu și pentru a nu se transforma în porci cu chip de om, ci în Îngeri cu trup.

Finalul poeziei este în același timp un îndemn și o concluzie firească, având în vedere cele susținute de autor în versurile sale: „Năvală fii! Spre ceruri să învie,/ Din putrezirea morții, veșnic rod!”.

Dacă „ființele de glod” vor să rămână în nămolul din care nu se vede niciodată cerul, considerând că viața veșnică e un basm care nu merită atenție, cei care nu pot să accepte minciunile ideologiilor ateiste și iluziile viciilor trebuie „să năvălească” spre a cuceri Împărăția lui Dumnezeu. Căci „din zilele lui Ioannis Botezătorul [și] până acum Împărăția cerurilor se ia prin tărie/ putere/ silire/ străduință și puternicii/ înflăcărații/ nevoitorii o iau pe ea” (Mt. 11, 12).

De când a înviat Mântuitorul, moartea a fost omorâtă, desființată. Deci, „Spre ceruri să învie,/ Din putrezirea morții, veșnic rod!” al nevoinței pentru Hristos. Rodul cel veșnic este învierea și viața veșnică în Împărăția Sa.

În primul volum de opere ale Sfântului Ilie, publicate de Părintele Dorin, în continuare, mai multe poeme sunt adunate sub titlul *Poemele luminii necreate dar care se creează*, titlu sub care Sfântul Ilie a publicat un volum în timpul vieții (cu puține exemplare și în condiții grafice de slabă calitate, din neseriozitatea editorilor) și care trebuie înțeles astfel:

> „Pentru că așa apare celui care o vede: lumina dumnezeiască arată noi și noi aspecte, noi și noi vederi și lucruri indescriptibile. Lumina e necreată, pentru că izvorăște din Dumnezeu din veșnicie. E necreată pentru că nu e o creație a lui Dumnezeu, ci e viața ființială, proprie a lui Dumnezeu.

Însă slava necreată și veșnică a lui Dumnezeu creează noi și noi forme în sine, se arată în diverse forme celor care o văd (lucruri despre care Dumnezeiescul Ilie dă mărturie în cărțile sale, cum au făcut-o rari Părinți ai Biserici), fapt pentru care ea e mereu creatoare și mereu preaacaparantă și de neimaginat"[374].

Ca motto, Sfântul Ilie a așezat citat biblic din memorie: „De Mă iubește cineva, va păzi cuvântul Meu și Tatăl Meu îl va iubi pe el și la el vom veni și locaș la el Ne vom face și Eu Mă voi arăta lui" (In. XIV, 21, 23).

Primul poem de aici se numește *Cerul*:

Un cânt liturgic pieptul mi-l străpunge,
Mă strânge gândul, visul nu-mi ajunge!...
Aș vrea cuvântul forme noi să prindă,
Făptura mea să fie o oglindă

Și în lăuntru și-n afară, veșnic
Altar, aprinsă în al vieții sfeșnic,
Focar, să prind giganta-ntretăiere
A tot ce-i viu între neant și sfere…

....

Și-acum, în urma cântului uitat,
Vin să v-aduc adâncul revelat,
În trupul ars de negură și jar
Și bântuit de duhuri și de har.

[374] *Scrierile complete ale Fericitului Ilie văzătorul de Dumnezeu și viața sa, comentate de către ucenicul și fiul său întru Domnul, Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș*, vol. I, op. cit., p. 69.

C-am încercat s-apun în veșnic eu,
Și-am înflorit în cer și-n Dumnezeu.
Din anii grei, prin tot ce am trecut,
Rotiri de îngeri, temple…îmi stau scut.

Aiud, 1956.

Poemul, compus, deci, în 1956, la Aiud, nu a fost reținut integral de autorul lui, de aceea există punctele de suspensie între a doua și a treia strofă.

„Un cânt liturgic pieptul mi-l străpunge,/ Mă strânge gândul, visul nu-mi ajunge!...”: simțea că gândurile, ideile, visurile sau idealurile sale erau slabe în comparație cu acel „cânt liturgic” auzit în extaz, care a pătruns adânc în inima sa, pe care nu îl mai putea uita, care a trezit dorul fierbinte și neîncetat de Dumnezeu în sufletul lui, dorul de a-L vedea și a trăi mereu în Împărăția Sa.

„Aș vrea cuvântul forme noi să prindă”, prin care să poată descrie ceea ce a văzut și a simțit în lumina dumnezeiască. Și nu numai atât, ci și să rețină tot ceea ce a trăit în Împărăția lui Dumnezeu, încât „Făptura mea să fie o oglindă // Și în lăuntru și-n afară, veșnic/ Altar, aprinsă în al vieții sfeșnic”. Adică întreaga lui făptură să devină o oglindă a frumuseții veșnice, care să reflecte, atât în interiorul sufletului său, cât și în afara sa, icoana iubirii și a splendorii neîntrecute a Împărăției cerești. Și, totodată, făptura lui să fie „veșnic altar” de rugăciune și închinare înaintea lui Dumnezeu și candelă „aprinsă în al vieții sfeșnic” – al vieții dumnezeiești. Am citat undeva mai sus mărturia Sfântului Ilie despre cum, prin rugăciunea neîncetată, se vedea pe sine ca un candelabru aprins de lumina dumnezeiască.

Dorea ca oglinda făpturii sale să devină focar de lumină, în stare să reflecte cu mare intensitate viața dumnezeiască, dar și ceea ce i se revela în vedenii: „giganta-ntretăiere/ A tot ce-i viu între neant și sfere”.

„Și-acum, în urma cântului uitat,/ Vin să v-aduc adâncul revelat”: pentru că a uitat poemul scris atunci, vine să ne mărturisească adâncul revelațiilor lui Dumnezeu, adâncul credinței și al experienței dumnezeiești trăite. Acest adânc al vieții în Dumnezeu s-a revelat „în trupul ars de negură și jar”, chinuit, torturat, supus unor mari suferințe (Sfântul Ilie avea, la propriu, urme de arsuri pe mâini, dar nu ne-a spus niciodată din ce cauză și nu am îndrăznit să-l întrebăm), dar „și bântuit de duhuri și de har”, adică vizitat de Îngerii și Sfinții lui Dumnezeu și luminat, însănătoșit și înviorat de harul Său.

„C-am încercat s-apun în veșnic eu,/ Și-am înflorit în cer și-n Dumnezeu”: a vrut să fie o personalitate impunătoare prin virtuțile sale intelectuale, dar Dumnezeu i-a schimbat traiectoria existenței sale pământești, reorientându-l spre desăvârșirea întru sfințenie, făcându-l să descopere și să cunoască taine mult mai înalte și mai mari, tainele Veșniciei, în locul celor pământești pe care căutase el să le afle. Astfel încât personalitatea sa n-a rămas închisă în orizontul egocentric al existenței pământești, ci s-a dezvoltat și a devenit înfloritoare „în cer și-n Dumnezeu”.

Și „Din anii grei, prin tot ce am trecut,/ Rotiri de îngeri, temple…îmi stau scut”: din anii de temniță și din toate suferințele îndurate, i-au rămas ca ocrotitori și însoțitori pentru toată viața Sfinții și Îngerii pe care i-a văzut în revelațiile sale. Pe Sfinți îi amintește prin locuințele lor cerești pe care le-a admirat, acele „temple” negrăit de frumoase pe care le-a văzut în extaz, iar pe Puterile cerești le rememorează ca „rotiri de Îngeri”, contemplate de asemenea în vedeniile sale.

În multe aghiografii am citit despre locuințele Sfinților din Rai, care sunt ca niște temple sau palate minunate și minuțios lucrate, așa cum le-a văzut și Sfântul Ilie (deși vedeniile Sfinților nu sunt niciodată identice, pentru că fiecăruia Dumnezeu îi dăruie să vadă și să înțeleagă, despre Împărăția Sa, după înălțimea

și personalitatea lui). Așa, spre exemplu, Fericitul Grigorios vede, în extaz duhovnicesc, palatele din Rai ale Sfântului Vasilios cel Nou (pe când acesta era încă viu, trăitor pe pământ, în Constantinopol): „Ridicându-mi privirea în partea de răsărit a curții, văd palate luminoase, înfricoșat [înfricoșător de frumos] lucrate, înălțându-se până la o înălțime nesfârșită”[375].

Și tot acesta, în altă vedenie dumnezeiască, a Judecății de apoi, vede profetic locuințele cele veșnice ale Sfinților: „După ce s-a săvârșit [Slujba din Biserica cea „mai presus de ceruri”], au ieșit de acolo toți Sfinții și toate fiicele Noului Ierusalim în frunte cu însuși Domnul și Dumnezeul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos și au plecat către iubitele și minunatele, înfricoșătoarele palate, care erau construite la răsăritul Sfântului acestuia Sion, aproape de dumnezeiasca și preacinstita Biserică a Sfintei Sfintelor, care aveau în mijlocul lor un dumnezeiesc și cu adevărat fără seamăn iatac de nuntă”[376].

Și din nou: „După ce au străbătut, și au văzut, și au povestit desfătarea acestei dumnezeiești Grădini, păreau să se întoarcă iarăși toți cu Domnul în Sfânta Cetate din care ieșiseră, [cei] care au și spus către El: «Doamne dă-ne nouă și acest har, precum ne-ai dăruit nouă acestea toate prin nesfârșita și nepătrunsa Ta bunătate, pentru ca – așa cum, pe când eram în lumea aceea deșartă, am ridicat și am zidit biserici în numele Tău și, adunându-ne în acestea, lăudam și preamărea în puterea Ta – așa să ne fie nouă și aici felurite biserici în numele Tău cel sfânt și corturi și odihne potrivite neîntrecute în acest pământ nou [Is. 65, 17; Apoc. 21, 1], fericit și nestricăcios, în care este lumină fără de sfârșit și viața veșnică, pentru ca, venind în acestea, să lăudăm și să slăvim și să cinstim în cântări mult lăudatul și preaminunatul și preaslăvitul

[375] *Viața Sfântului Vasile cel Nou. Vămile văzduhului și vederea Înfricoșătoarei Judecăți*, op. cit., p. 179.

[376] Idem, p. 407.

numele Tău, împreună cu [al] Cel[ui] fără de început Părintele Tău și [al] Preasfântul[ui] Duh, neîncetat în veci!». Și luând aminte la ei, Domnul a dat semn și a binevoit a împlini voia lor și a primit cererea lor. Și tinzând preacurata și atotfăcătoarea dreapta Lui, a făcut semn la răsărit și a pecetluit la apus, la miazănoapte și miazăzi, și a strigat în auzul tuturor, zicând așa: «Veniți și arătați-vă sălașuri ale Sfinților Mei, laolaltă și corturile cele bune și alese și iubite, cele din veac gătite lor!». Și îndată, iată, pământul și văzduhul dimprejur de la margini până la margini, s-a luminat de vălul unei adieri albe ca zăpada, și a ținut destul timp, apoi iarăși s-a înălțat la cer, încât nici urmă din ea nu s-a mai arătat. Și toată fața acelui pământ strălucitor s-a arătat slăvită și trimițând și fulgerând raze atotluminoase ca cel mai strălucit soare, dând celor ce îl priveau plăcere negrăită și veselie. Și, iată, în lumea aceea nemuritoare și dumnezeiască, s-au ivit case, palate, talamuri, cămări, capele, case de rugăciune, biserici și alte zidiri și construcții bine definite, minunate și înfricoșate [înfricoșătoare], făcute din nor dumnezeiesc în chipul fulgerului, îngrădite și separate între ele prin garduri făcute minunat și dumnezeiește din stâlpi de aur. Și iată, în aceste sălașul și locuințe veșnici ale Sfinților s-au arătat paturi și așternuturi felurite și tronuri și alte lucruri folositoare, bogate și înfricoșat [înfricoșător de minunat] lucrate. În toate aceste case și locașuri s-au arătat grădini înțelegătoare, vii duhovnicești, curți și porticuri înfricoșătoare, pomi și copaci nemuritori și veșnici, flori cu semințe nestricăcioase și roade în ele cu străină fire, uimind mintea și cugetul, și prin împărtășirea de ele umplând inima cu bucurie duhovnicească, încât cele despre acestea, dacă cineva ar avea gură de Heruvim și limbă de Serafim, nici așa nu ar fi în stare măcar o mică parte din ele să le descrie și să le redea în scris"[377].

[377] Idem, p. 411-412.

Următorul poem se numește *Înduhovnicire* și are un motto alcătuit din două catrene concepute tot de autor:

– Ritmul ce îmbină frumuseți,
Dorul ce te-nvăluie sunt Eu;
Te atrag, să Mă privești mereu…
Căile spre Mine să le-nveți.

Jertfă și iubire, rai din rai
Fiului și Duhului să dai!…
– Voia mea în voia Ta o-nchin
Tată, fiu primește-mă…Amin!…

Ființa-nlăcrimată piere-n valuri;
Adânci fiori din slavă o topesc,
Învie-n duh lumină fără maluri,
Din Tatăl ceruri fumegă, țâșnesc…

Iubita mea lumină-mbrățișată
De roțile Puterilor din cer,
Izvor e de cântare ne-ntinată,
De zbor de Îngeri ce mă smulg din ger.

Fecioară-n alb văzduh încoronată
Ce naște-n inimi Soarele din cer,
În duh, în trup, în glas, îmbujorată
De roiuri de miresme ce nu pier…

Mireasa veșniciei se arată!…
Plin de iubire, nu știu ce să-i cer!…
Văd Pruncul ei, simt brațele de Tată,

Și trupul meu e templu, e în cer!…

Spiritul meu cu Tatăl e, oriunde…
E nevăzut, e veșnic, și e viu…
Una în Fiul, taina mă pătrunde
O strălucire-n duh și trup; sunt fiu!

Cu Duhul Sfânt e sufletul meu zare,
Înfiorare, curgere, izvor,
Nimb de culori în melodii, schimbare,
În slava Crucii către Soare, nor…

Sufletul meu e întreitul sfeșnic
Ce arde-n fața Tronului ceresc
Și-n trupul mistic, cu mireasa-n veșnic
Extaz din veac, plinindu-mă, slăvesc!…

Iubirea-n Duh mă umple de miresme,
Azi tainele trăite le-nțeleg.
Trupul și mintea sunt catapetesme,
Cu florile simțirii miez culeg.

Cresc aurii roz-albele văzduhuri,
Mii de culori și forme se-ntețesc;
La margini, Îngeri, fulgere și duhuri
Țes un măreț veșmânt împărătesc.

Neprihănirea-n Îngerii dulceții
Și frăgezimea spiritului pur
Își freamătă vâlvorile vieții
Pe trâmbițe de aur în azur!…

Împărăția Cerului roiește
Dintru lumina vieții fără fund…
… Sfânt inima topită se rănește
Și ochii minții-n scăpărări s-ascund.

Oricât m-apropii…sunt departe, plâng,
Mai străvezii, noi ceruri se desfac…
… Sfânt…Duhul Sfânt mă scoate din adânc…
În slava nunții Mirelui mă-mbrac!

Poemul *Înduhovnicire*, reprodus mai sus, descrie, precum *Imnele* Sfântului Simeon Noul Teolog, ce a văzut, ce a trăit și a simțit Sfântul Ilie în lumina dumnezeiască, în extaz duhovnicesc, răpit în Împărăția lui Dumnezeu.

Poemul are și două strofe așezate ca un motto, în care convorbirea tainică a Sfântului nostru poet cu Dumnezeu Tatăl este reprodusă sub formă de dialog. Iar Dumnezeu îl încredințează că El este Cel care îl cheamă la Sine prin „ritmul ce îmbină frumuseți”, ritmul rugăciunii inimii sau al cântărilor evlavioase auzite în extaz, și „dorul ce te-nvăluie”, dorul dumnezeiesc care îl cuprindea tot mai mult. Această frumusețe și simțire negrăită a harului dumnezeiesc sunt cele prin care Dumnezeu atrage spre El pe cei care Îl iubesc și le dăruie putere să rabde suferințe mari și să lupte cu patimile din ei și cu toată răutatea oamenilor și a demonilor: „Te atrag, să Mă privești mereu…/ Căile spre Mine să le-nveți”.

Căci, așa cum cântă în versuri și Sfântul Efrem Sirosul (alt mare Dumnezeiesc Poet al Ortodoxiei), „urcușul nu e greu din

pricina înălțimii,/ osteneală nu e pentru cei ce-l moștenesc [Raiul]./ Cu vesela-i frumusețe îi atrage pe cei ce urcă”[378].

Cu cât cineva înaintează mai mult spre Dumnezeu, cu atât mai mult simte și mângâierile harului și prezența Lui în viața Sa. Tocmai de aceea, cei care spun că creștinii au o credință „obstinată”, plină doar de frică și habotnică, nu știu despre ce vorbesc, tocmai pentru că nu au gustat niciodată nicio picătură din fericirea dumnezeiască pe care o dăruie Dumnezeu celor ce cred în El și pe care îi cheamă la contemplarea Sa pururea. Când Dumnezeu Tatăl cere ca „Jertfă și iubire, rai din rai/ Fiului și Duhului să dai!”, nu cere din partea oamenilor o suferință încăpățânată, îndârjită, care nu are parte de nicio mângâiere și întărire și ajutor de la El, ci „rai din rai”. Căci El Însuși Se apropie de cei care suferă dureri și nedreptăți pentru credința în El și le arată, fiecăruia după râvna sa, darurile harului Său, care întrec orice frumusețe și bucurie omenească.

Iar unui râvnitor ca Sfântul Ilie (care, în condiții cumplite de detenție comunistă, ajunsese să facă mii de rugăciuni pe zi și, cu cât primea har și răpiri în duh și mângâieri tainice de la Dumnezeu, cu atât mai mult sporea efortul ascetic și aprindea dorul lui lăuntric fără încetare, la o intensitate tot mai mare și mai mare), Preasfânta Treime, pe care el O lăuda și O iubea, i-a dat har îmbelșugat, ridicându-l la vederi dumnezeiești uimitoare. Așa cum versurile sale mărturisesc cu prisosință (câte au ajuns la noi, pentru că au fost mult mai multe, dar nu le-a putut reține pe toate).

Cum spuneam și undeva mai sus, Sfântul Ilie a fost dintre cei cu o credință neîndoielnică, dintre fiii lui Dumnezeu care L-au ascultat în toată viața lor: „Voia mea în voia Ta o-nchin/ Tată, fiu primește-mă…Amin!…”.

---

[378] Sfântul Efrem Sirianul, *Imnele Raiului*, studiu introductiv și traducere de Diac. Ioan Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2010, p. 26.

Spunându-i „Jertfă și iubire, rai din rai/ Fiului și Duhului să dai!”, Dumnezeu Tatăl arată către Dumnezeu Fiul și către Dumnezeu Duhul Sfânt, pentru că persoanele Sfintei Treimi privesc pururea, din veșnicie, Una către Alta. Pentru că din veșnicie „a fost Iubirea”, așa cum spune Sfântul Dumitru Teologul[379], Iubirea care vrea ca și creaturile Sale raționale să fie una cu Sine, prin harul Său, să fie înălțate la viața dumnezeiască, să trăiască în comuniune și dragoste neîncetată. Iar Sfântul Ilie, nu numai prin citire și credință, ci și prin trăire și descoperire a cunoscut adevărul dogmatic despre Preasfânta Treime, Dumnezeul nostru, al creștinilor.

Poetul luminii necreate (al doilea mare Poet al luminii dumnezeiești după Sfântul Simeon Noul Teolog) spune despre sine că „ființa-nlăcrimată piere-n valuri”: ființa sa care a primit darul plânsului curățitor, „piere”, adică se scufundă în valurile luminii dumnezeiești. Simte că devine una cu această lumină, căci „adânci fiori din slavă o topesc”. Îmi amintesc acum că Sfântul Efrem Sirosul se ruga undeva, către Dumnezeu, să mai potolească valurile harului Său, fiind copleșit de atâta lumină și bucurie negrăită. Și, „dacă bucuria ne îmbată și îngrașă,/ cu cât mai mult nu se va îngrășa sufletul de valurile acestei bucurii,/ ca și când toate puterile lui ar suge la sânul întregii înțelepciuni”[380].

Tot Sfântul Efrem scrie în versuri despre nevoința văzătorului de Dumnezeu Moisis: „foamea l-a îngrășat și setea l-a înfrumusețat./ Cine a mai văzut om flămând/ mâncând o vedenie și înfrumusețându-se, bând un cuvânt și îngrășându-se?/ A crescut și a strălucit hrănit de slava dumnezeiască”[381]. La fel și pe Sfântul Ilie foamea și setea și frigul și bolile și torturile l-au înfru-

---

[379] Preot Acad. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Sfânta Treime sau la început a fost Iubirea*, Ed. IBMBOR, București, 1993.

[380] Sfântul Efrem Sirianul, *Imnele Raiului*, op. cit., p. 86.

[381] Ibidem.

musețat și l-au îngrășat, pentru că vedeniile lui Dumnezeu l-au hrănit și l-au înviat mereu și l-au umplut de fericire în mijlocul demenței ideologice și a infernului concentraționar.

Căci „pâraie de desfătare pogoară asupra cetelor văzătorilor/ curgând prin Cel Întâi-Născut din strălucirea Tatălui:/ ei se răsfață pe pășunile vederilor dumnezeiești./ Cine a mai văzut flămânzii săturându-se,/ îngrășându-se și îmbătându-se de valurile slavei/ ce se revarsă din frumusețea unei atât de înalte Ființe?”[382]. Unul dintre acești văzători este Sfântul Ilie.

Fiindcă „Domnul a toate e vistieria a toate” și „fiecăruia după măsura sa îi dă să întrezărească/ o licărire a frumuseții ascunzimii Lui, a strălucirii slavei Lui./ El este strălucirea care, în iubirea Sa, îi face pe toți să strălucească:/ pe cei mici cu scânteierile ei, pe cei desăvârșiți cu razele sale”[383]. Astfel, Sfântul Ilie vedea cum „învie-n duh lumină fără maluri”, nesfârșită, căreia nu i se văd marginile, și cum „din Tatăl ceruri fumegă, țâșnesc”.

În această lumină dumnezeiască fără margini vedea Puterile cerești sub forma unor roți zburând și cântând (vedenia sa fiind asemănătoare cu a Sfântului Profet Iezechiil): „Iubita mea lumină-mbrățișată/ De roțile Puterilor din cer,/ Izvor e de cântare ne-ntinată,/ De zbor de Îngeri ce mă smulg din ger”. Sfinții lui Dumnezeu „se bucură văzând frumusețea Raiului/ și cântul tare al harpelor sale mângâie urechile lor”[384]. Iar Sfântul Ilie vede și, în același timp, înțelege că lumina dumnezeiască este izvorul cântărilor îngerești și al zborului de Îngeri. Și nu numai că se desfată cu vederea și cu toate simțurile de o frumusețe indescriptibilă, dar și din valurile luminii „suge întreaga înțelepciune”, cum zice Sfântul Efrem, pe care l-am citat mai sus, se umple de înțelegerea tainelor negrăite ale vieții dumnezeiești.

---

[382] Ibidem.

[383] Idem, p. 87.

[384] Idem, p. 67.

Și Sfântul Ilie ar fi putut spune, ca și Sfântul Efrem: „limba mea se revarsă ca una ce a supt/ dulceața Raiului”[385].

În vedenie i se descoperă Sfântului Ilie și slava Maicii Domnului: „Fecioară-n alb văzduh încoronată/ Ce naște-n inimi Soarele din cer,/ În duh, în trup, în glas, îmbujorată/ De roiuri de miresme ce nu pier… // Mireasa veșniciei se arată!…”.

Preacurata Fecioară este „îmbujorată/ De roiuri de miresme”. Sfântul Dionisios Areopagitul, care a văzut-o când încă trăia pe pământ, dă mărturie despre nespusa ei frumusețe și despre mireasma negrăită pe care o răspândea. Cu cât mai mult în Împărăția Fiului Său!

În aceeași vedenie a Sfântului Ilie, „Văd Pruncul ei, simt brațele de Tată,/ Și trupul meu e templu, e în cer!…”. Își simțea întreaga ființă mutată în cer și transformată în templu al Duhului Sfânt, după cum ne-a spus Sfântul Pavlos, că trupurile noastre sunt temple ale Duhului Sfânt (*cf*. I. Cor. 3, 16-17; 6, 19). Îl vede pe Fiul în brațele Maicii Sale, ca Prunc, și pe sine se simte în brațele Tatălui, căci prin Fiul Maicii oamenii credincioși devin fiii Tatălui. Prin Fiul întrupat primesc înfierea Tatălui ceresc. Și privind pe Maica Domnului cu Pruncul, în această vedenie, și simțindu-se fiu în brațele Tatălui, Sfântul poet înțelege în același timp că și trupul său a devenit templu al Duhului Sfânt în cer.

Și remarcăm că vedeniile dumnezeiești înseamnă nu numai bucurie și simțiri copleșitoare, ci și școală de teologie, dar și că dogma Treimii e în centrul descoperirilor sale: „Spiritul meu cu Tatăl e, oriunde…/ E nevăzut, e veșnic, și e viu…/ Una în Fiul, taina mă pătrunde/ O strălucire-n duh și trup; sunt fiu! // Cu Duhul Sfânt e sufletul meu zare,/ Înfiorare, curgere, izvor,/ Nimb de culori în melodii, schimbare,/ În slava Crucii către Soare, nor…”.

---

[385] Idem, p. 27.

În harul Preasfintei Treimi fiind, simte că se topește în nemărginire și ființa sa capătă atributele vieții dumnezeiești: „Spiritul meu cu Tatăl e, oriunde…/ E nevăzut, e veșnic, și e viu…”. Căci Sfântul Ilie trăia dezmărginirea pe care a făgăduit-o Hristos: „dacă Fiul are să vă elibereze pe voi, cu adevărat veți fi liberi” (In. 8, 36). Fiindcă acesta este sensul adevărat al libertății promise de Domnul, când a zis: „veți cunoaște adevărul și adevărul vă va face liberi” (In. 8, 32).

Prin această dezmărginire nu trebuie să înțelegem că Sfinții devin ubicui/ atotprezenți precum Dumnezeu (Sfântul Ilie nu a susținut niciodată așa ceva, ci pe toate le-a privit ca pe daruri ale harului dumnezeiesc), ci că Dumnezeu le dăruie harisme de neimaginat și imposibil de explicat pentru omul pământesc.

În harul Duhului Sfânt, Sfântul Ilie își simțea sufletul, în același timp, „zare” și „nimb de culori în melodii”, nor melodios și strălucind multicolor. Un nor care se înălța către Soarele Dumnezeu, pentru că însăși Preasfânta Treime îl făcea să fie nor al slavei Sale, care cuprindea zările, trăind libertatea fiilor lui Dumnezeu.

Sfântul Efrem a văzut că, în Rai, „nori măreți/ înalță corturi pentru cei vrednici de ele”[386]. Și că „fiii luminii”, Sfinții Apostoli și Profeți și toți cei care au împlinit cuvântul lui Dumnezeu și au descoperit oamenilor învățătura Lui sunt purtați fiecare de câte un nor ca de un car (caleașcă) și, pentru fiecare Sfânt, „carul său este pe măsura ostenelilor lui”[387]. „Sufletul meu e întreitul sfeșnic/ Ce arde-n fața Tronului ceresc”: sufletul, „cu întreitele sale însușiri (rațiune, voință și simțire)”[388] arde în iubirea dumne-

[386] Idem, p. 26.

[387] Idem, p. 27.

[388] *Scrierile complete ale Fericitului Ilie văzătorul de Dumnezeu și viața sa, comentate de către ucenicul și fiul său întru Domnul, Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș*, vol. I, op. cit., p. 76.

zeiască, în harul Său, în fața Tronului Preasfintei Treimi, așa după cum vedea în răpire. „Și-n trupul mistic”, în trupul său duhovnicesc, în ființa sa înduhovnicită, devenită mădular mistic al Trupului lui Hristos, „cu mireasa-n veșnic/ Extaz din veac”, cu mireasa-lumină dumnezeiască în extazul vieții dumnezeiești, al harului din veșnicie al Preasfintei Treimi, „plinindu-mă, slăvesc!”: se împlinea, se desăvârșea duhovnicește și slăvea pe Făcătorul a toate și pe Dăruitorul a toată frumusețea și bucuria trăirii în slava Sa.

O Sfântă din Rusia, tot din secolul al XX-lea, răpită fiind cu duhul în Rai, a mărturisit apoi că: „în mijlocul unui cerc în formă de curcubeu, pe un cer albastru clar, am văzut Tronul lui Dumnezeu strălucind cu o lumină blândă”[389] și s-a închinat „împreună cu toți Sfinții, lui Dumnezeu cel așezat în chip nevăzut pe Tronul slavei Sale”[390].

„Iubirea-n Duh mă umple de miresme”: iubirea dumnezeiască, simțită în harul Duhului Sfânt, îl făcea pe Sfântul Ilie să vadă, să simtă miresme negrăite și să se simtă pe el însuși plin de astfel miresme cerești. Odinioară, Sfântul Efrem Sirosul se ruga: „Fă-mă prin harul Tău vrednic de darul Raiului Tău,/ – [care este] vistierie de parfumuri și cămară de miresme./ Foamea mea se desfată de suflarea miresmelor lui,/ căci parfumul său îi hrănește pe toți în toată vremea,/ și cine-l respiră se veselește foarte și uită pâinea sa pământească./ E masa Împărăției. Binecuvântat [este] Cel ce a gătit-o în Eden”[391].

„Azi tainele trăite le-nțeleg”: înțelegea, i se descopereau treptat, tainele trăite în extaz duhovnicesc. Pentru că „trupul și

---

389 Sfântul Gavriil Igoșkin, *O vedenie despre Rai și Iad. Viața de după moarte*, traducere din limba rusă de Eugen Diaconu, Editura de Suflet, București, 2023, p. 110.

390 Idem, p. 111.

391 Sfântul Efrem Sirianul, *Imnele Raiului*, op. cit., p. 100.

mintea sunt catapetesme” dincolo de care a trecut. Trupul omenesc și rațiunea omenească sunt catapetesme dincolo de care el a văzut Împărăția lui Dumnezeu, în care „cu florile simțirii miez culeg”. Căci înseși simțirile sale, curățindu-se și devenind duhovnicești, se făcuseră flori ale Raiului. Și prin ele culegea „miezul” înțelepciunii dumnezeiești.

Prin frumusețea sufletului său transfigurat, îndumnezeit, care era ca un nor luminos, melodios și înmiresmat, vedea frumusețea de nespus a Raiului și, în același timp, se umplea de înțelepciune, de înțelegeri mai presus de cugetarea omenească.

„Cresc aurii roz-albele văzduhuri,/ Mii de culori și forme sentețesc”: așa vedea în lumina dumnezeiască, deschizându-i-se văzduhuri, ceruri mereu noi (așa cum spune și într-un vers mai departe: „mai strävezii, noi ceruri se desfac”), în culori minunate și în forme inimaginabil de frumoase.

„La margini”, la marginile acestor ceruri, „Îngeri, fulgere și duhuri”, adică Îngerii și Sfinții (prin „fulgere” s-ar putea înțelege alte ierarhii îngerești sau străluciri orbitoare ale luminii dumnezeiești), „țes un măreț veșmânt împărătesc”, alcătuiesc împreună un veșmânt de lumină vrednic de măreția și bunătatea Împăratului ceresc.

„Neprihănirea-n Îngerii dulceții/ Și frăgezimea spiritului pur/ Își freamătă vâlvorile vieții/ Pe trâmbițe de aur în azur!...”: „Îngerii dulceții” sunt Sfinții Îngeri cei plini de dulceața harului dumnezeiesc și de neprihănire, de curăție. Iar Sfântul Ilie, în lumina dumnezeiască, simțea „frăgezimea spiritului pur”, a vieții în duh, eliberat de greutatea trupului și pipăind toate cu simțurile duhului său luminat, curățit și foarte mult bucurat de harul Preasfintei Treimi. Și simțirile acestea erau covârșitor de frumoase și dătătoare de fericire, încât putea spune că Îngerii și duhurile Sfinților „Își freamătă vâlvorile vieții/ Pe trâmbițe de aur în azur”. Viața dumnezeiască e plin de dinamism, de fremătare

sfântă – „vâlvorile” arată înflăcărarea, văpăile iubirii, dar poate și mișcarea în sens circular sau sferic a Îngerilor și a Sfinților, lăudând pe Preasfânta Treime „pe trâmbițe de aur în azur”. Care pot să fie tot o vedere extatică. Și Sfântul Grigorios, în descoperirea ce i s-a dăruit despre Judecata de Apoi, a văzut, la, un moment dat, un Înger, ca „un tânăr frumos la chip, încins cu fulgerul, stând în mijlocul cetății într-un turn înalt, ținând în mâini o trâmbiță de aur”...[392].

În același sens se poate înțelege și că „Împărăția Cerului roiește” – verbul arată tot o mișcare circulară, dar și mulțimea de făpturi raționale și slăvitoare, precum și ardoarea existenței și a laudei lor – / „Dintru lumina vieții fără fund…”: toți fiind născuți și trăind prin lumina harului dumnezeiesc, cea fără de început.

Contemplând atâta bogăție de viață dumnezeiască, „…sfânt inima topită se rănește” de iubire și desfătare sfântă, iar „ochii minții-n scăpărări s-ascund”: un alt oximoron minunat găsit de Sfântul Ilie pentru a exprima dragostea și dorirea strălucirii infinite a slavei Sale, pentru că „ochii minții” nu vor să se închidă vreodată în fața unei astfel de neasemănate frumuseți, ci să fie pururea în contemplarea ei și, de aceea, se ascunde „în scăpărări”, în fulgerele ei. (Ceea ce, în lumea fizică, ar fi imposibil, pentru că ochii trupești orbesc dacă vor să privească o lumină foarte puternică.) După cum și, în alt vers, comentat undeva mai sus, spusese că: „De Adevărul veșnic mă-nspăimânt/ Și mă ascund în Duhul vieții Tale” (*Cânt de început*).

„Oricât m-apropii…” de Dumnezeu, de Centrul de iradiere al slavei dumnezeiești, „sunt departe, plâng”, pentru că iubirea dumnezeiască umple de dor infinit pe cel care o trăiește și nu există niciodată săturare, ci doar dorire și mai mare, și mai înflăcărată. Curățindu-se tot mai mult interior, sufletește, prin rugă-

---

[392] *Viața Sfântului Vasile cel Nou. Vămile văzduhului și vederea Înfricoșătoarei Judecăți*, op. cit., p. 404.

ciuni neîncetate și nevoință, Sfântul Ilie înainta în desăvârșire: „mai străvezii, noi ceruri se desfac…” – „mai străvezii” însemnând mai limpezi, el deslușind taine dumnezeiești ascunse mai înainte, dar și mai strălucitoare, mai luminoase. Căci: „Pe cât fiecare încă de-aici pe pământ își curățește ochiul/ pe atât va putea vedea slava Sa cea neasemănată;/ pe cât fiecare încă de-aici pe pământ își deschide urechile/ pe atât va putea cuprinde înțelepciunea Lui;/ pe cât fiecare încă de-aici pe pământ își gătește locaș pentru El în inima sa,/ pe atât va putea să poarte o părticică din comorile Lui”[393].

„…Sfânt…Duhul Sfânt mă scoate din adânc…/ În slava nunții Mirelui mă-mbrac!”: Unul Sfânt, Duhul Sfânt l-a scos din adâncul minciunilor pământești și al patimilor omenești și l-a îmbrăcat în „slava nunții Mirelui”, a lui Hristos Dumnezeu.

Poemul *Împărăția Cerurilor* – având din nou un motto compus tot de Sfântul Ilie – ne dezvăluie alte vederi dumnezeiești preaminunate și înspăimântătoare prin măreția lor:

Îngeri, trâmbițe, glas,
Pe apele mării…
În duhul cântării,
În voia lor mă las.

Cetatea se clădește din safir
În flăcările inimii curate,
Esențele luminii necreate
Prin uși de nestemate le respir.

Culori din zori, amiezi și din amurg
Mi-apar; miresme, forme vii și grai…

[393] Sfântul Efrem Sirianul, *Imnele Raiului*, op. cit., p. 87.

…Patru puteri în cruce-n drum spre Rai…
Din Soarele din mijloc ceruri curg.

Sorbit de zbor și glasuri îngerești,
Spre curțile de aur din aripi de gând
Suspin voi da, lumina să Ți-o cânt,
Arzând în slava bolții-mpărătești !

Mireasă, feciorie în trei Sori,
Blândă surâzi; înfiorată prinzi
Logosul viu în ape de oglinzi;
Temple pe nori strălucitori cobori…

Slavă, lumini, în trup te înfioară;
Surâs din cer, sclipirile zăpezii,
Te poartă-n har în Soarele amiezii
Mirelui dar, părelnică fecioară…

– Cetate sfântă-n sfântă feciorie –
Purtând veșmântul valurilor mării,
Locaș iubirii și neîntinării
De frumusețea Mirelui…mai vie!…

Un nou pământ și ceruri mi s-arată
Vădit și mai temeinic decât huma…
Iar sufletele trupuri și-iau acuma,
Lumină din lumină preacurată.

Dulci zările respiră, se-mpânzesc
Verde, roz-alb ca florile răpite,
De-un vânt ușor, miresme pribegite,
Privind la Îngeri, sfinte poposesc…

…Sfânt…Duhul Sfânt ne poartă ca să știm,
Ne murmură în pânze la corăbii…
Cu sufletele sulițe și săbii
Spre frumusețea cerului țintim!…

Din dorul viu, din calea-ndepărtării
Cuvântul, Tatăl înapoi ne cheamă
Și dragostea de fecioria mamă,
Și-albaștrii Îngeri ai însingurării.

Nestăvilirea spiritului pur
Rodește în adâncul neființei;
Te simt în mine reazăm al voinței
Și al rotirii lumilor în jur.

Sfințită-n Duh făptura se-nmulțește,
Lumina Ta în mine e ca vinul
Și Trupul Tău e Pâinea, e seninul…
… Cresc fiii Tăi, Dumnezeirea crește!…

Și, după cum observăm, mottoul ne vorbește din nou despre „Îngeri", „trâmbițe" și „glas" de cântece îngerești, ca și poezia anterioară, răsunând peste „apele mării" de lumină dumnezeiască. Astfel privea, în vedenie, cum Îl slăveau Sfinții Îngeri pe Dumnezeu, în marea de lumină a harului Său. Iar el: „În duhul cântării,/ În voia lor mă las", în voia a ceea ce Duhul Sfânt voia să-i reveleze robului Său credincios.

Iar revelațiile sunt copleșitoare: „Cetatea se clădește din safir/ În flăcările inimii curate,/ Esențele luminii necreate/ Prin uși de nestemate le respir". Versurile acestea, care vorbesc despre o cetate de safir cu uși de nestemate, ne amintesc de cetatea

din Apocalispsis, iar ceea ce Sfântul Ilie a contemplat în vedenie a fost o descoperire profetică, dăruită lui de către Preasfânta Treime, după cum a și mărturisit: „am văzut cetatea Noului Ierusalim cu cele 12 porți”[394].

În Apocalipsis: „Și pe cetatea cea sfântă, pe Ierusalimul cel nou, am văzut-o coborând din cer, de la Dumnezeu, gătită ca o mireasă împodobită bărbatului ei. [...] Și m-a dus pe mine în Duhul pe un munte mare și înalt și mi-a arătat mie cetatea cea mare, sfântul Ierusalim, coborând din cer, de la Dumnezeu, având slava lui Dumnezeu. [Iar] luminătorul ei [era] asemenea pietrei celei prea cinstite, ca a pietrei de iaspis, strălucind ca cristalul, având zid mare și înalt, având 12 porți și la porți [având] 12 Îngeri și nume scrise deasupra, care este [sunt] numele celor 12 seminții ale fiilor lui Israil. Dinspre răsărituri [cetatea avea] trei porți și dinspre miazănoapte [avea] trei porți și dinspre miazăzi [avea] trei porți și dinspre apusuri [avea tot] trei porți. [...] Și era zidirea zidului aceluia iaspisul. Și cetatea [era] aurul cel curat, asemenea cristalului celui curat. Și temeliile zidului cetății erau cu toată piatra cea cinstită împodobite. Temelia cea dintâi era iaspisul. A doua temelie era safirul. A treia temelie era calcedonia. A patra temelie era smaraldul. A cincea [temelie era] sardonixul. A șasea [temelie era] sardiul. A șaptea [temelie era] crisolitul. A opta [temelie era] berilul. A noua [temelie era] topazul. A zecea [temelie era] crisoprazul. A unsprezecea [temelie era] iacintul. A douăsprezecea [temelie era] ametistul. Și cele douăsprezece porți [sunt] douăsprezece mărgăritare. Fiecare [în parte], una [câte una], fiecare [din] porți era [făcută] dintr-un mărgăritar. Și lărgimea cetății [era] aurul cel curat, ca cristalul cel strălucitor. Și templu nu am văzut în ea, căci

[394] *Scrierile complete ale Fericitului Ilie văzătorul de Dumnezeu și viața sa, comentate de ucenicul și fiul său întru Domnul, Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș*, vol. I, op. cit., p. 294.

Domnul Dumnezeu Atotțiitorul este templul ei și Mielul. Și cetatea nu are nevoie de soare, nici de lună, ca să o lumineze pe ea, căci slava lui Dumnezeu a luminat-o pe ea și luminătorul ei [este] Mielul. Și neamurile vor umbla prin lumina ei”... (Apoc. 21: 2, 10-13, 18-24)[395].

Revenim la versurile Sfântului Ilie: „Cetatea se clădește din safir/ În flăcările inimii curate,/ Esențele luminii necreate/ Prin uși de nestemate le respir”. Eu aș înțelege aceste versuri în sensul în care nu doar că vedea, contempla Cetatea cea veșnică, ci și se bucura ca unul căruia i se descoperea că va trăi în ea, căci simțea această revelație născându-se „în flăcările inimii curate”. Întru curăția inimii se vedea părtaș al Ierusalimului celui de sus și, în același timp, cu cât mai mult se adâncea în contemplații extatice, cu atât mai mult își simțea inima curățindu-se și sfințindu-se și arzând în flăcările iubirii duhovnicești.

Totodată, simțindu-se și văzându-se locuitor al acestei Cetăți, „Esențele luminii necreate/ Prin uși de nestemate le respir”. Fiindcă nestematele – ca și miresmele despre care am vorbit mai sus –, nu înseamnă numai simțire sau vizualitate, ci trăire deplină, devenind lăuntricitate a ființei pline de har și de strălucire, nu doar ceva exterior. Aceste nestemate nu mai sunt, ca pe pământ, un artefact care ne încântă din afara noastră, ci sunt creații ale aceleiași lumini dumnezeiești care îl umple și pe omul înduhovnicit și îl transfigurează. De aceea putea să spună că respiră „prin uși de nestemate” esențele (miresmele) luminii necreate, ale harului dumnezeiesc.

---

[395] *Cf*. Sfântul Apostol Ioannis, *Apocalipsis (BYZ, ediția liturgică)*, traducere și note de Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Teologie pentru azi, București, 2023, *cf*.

https://www.teologiepentruazi.ro/2023/04/04/apocalipsis-byz-editia-liturgica/.

Dar și Hristos Dumnezeu este descris în vedeniile profetice ale Sfintei Scripturi prin comparații cu pietrele prețioase: „Și numaidecât am fost întru Duhul! Și, iată, tronul stătea în cer! Iar pe tron, șezând, în vedenie, era Cineva asemenea cu piatra iaspisului și cu sardiul! Și curcubeul era împrejurul tronului asemenea cu înfățișarea pietrelor de smarald" (Apoc. 4, 2-3). În *Cântarea Cântărilor*, de asemenea, Cel Iubit, Hristos Dumnezeu, are capul „de aur și de aur-curățit [...] Mâinile lui [sunt] lucrate [din] cele ale aurului, pline de tarsis, [iar] pântecele lui [este din] tablă de fildeș peste piatră de safir. Pulpele lui [sunt] stâlpi de marmură întemeiați pe piedestaluri de aur" (Cânt. Cânt. 5, 11-15)[396]. Dar, în același timp, „obrajii lui [sunt] ca cupele aromatelor ridicând arome. Buzele lui [sunt ca] crinii, picurând smirnă" și „gâtul lui [este] dulceață și dorință întreagă", dorire întreagă pentru cei ce Îl iubesc pe El (Cânt. Cânt. 5: 13, 16). Pentru că pietrele și metalele prețioase, ca și miresmele, indică neasemănarea în frumusețe a Domnului, precum și a Sfinților Lui, pe care El îi face asemenea cu El în slavă și în bucuria vieții dumnezeiești.

De ce, dintre toate pietrele prețioase, Sfântul Ilie amintește numai de safir, nu știu, probabil aceasta s-a evidențiat în vedenia sa cu mai multă intensitate. Spuneam și altădată că safirul este o piatră prețioasă la fel de tare ca diamantul, de obicei de culoare albastru intens și profund (albastru marin), dar poate fi și bleu, verde cu nuanțe albăstrii (alt verde decât smaraldul), violet sau mov, roz, galben, portocaliu ori alb.

Într-o altă poezie însă, numită *Înviere*, despre care urmează să discutăm în viitor, găsim aceste versuri: „Se văd porți desferecate, de rubin și de safir,/ De opal și de sardoniu, de smarald și de porfir...".

---

[396] *Cf.* Sfântul Profet Salomon, *Cântarea Cântărilor*, traducere și note de Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Teologie pentru azi, București, 2015, *cf.* https://www.teologiepentruazi.ro/2015/02/18/cantarea-cantarilor/.

Cu puțin timp înainte de a trece la Domnul, Sfântul Ilie s-a văzut pe sine și pe cei apropiați ai săi la Judecata de apoi, fiind între cei mântuiți și fericiți. A mărturisit aceasta Părintelui Dorin.

„Culori din zori, amiezi și din amurg/ Mi-apar": poate se refere la faptul că, pe când aici, pe pământ, momentele zilei se deosebesc prin anumite culori și nuanțe ale luminii (ceea ce este adevărat, pentru cine este atent la frumusețea pământului și a lumii), în Împărăția lui Dumnezeu nu mai există, de fapt, zori și amiază și amurg și toate aceste nuanțe și culori sunt îmbinate și apar concomitent. Așa după cum, în alte relatări ale Sfinților care au văzut Raiul, apare amănuntul că nu mai există anotimpuri, iar în pomii Raiului sunt mereu roade, aflate, în același timp, în toate perioadele de dezvoltare: copacii sunt deopotrivă înfloriți și poartă roade coapte. Despre acest lucru ne dă mărturie Sfântul Efrem Sirosul (sec. IV): „Ciclul de viață al pomilor din Rai se aseamănă unui colier:/ când primele roade sunt coapte și culese,/ sunt gata deja cele ce alcătuiesc a doua și a treia recoltă./ Cine a mai văzut vreodată poamele toamnei târzii/ atingând călcâiul roadelor primăvăratice...? // Acest sân plin de fructe în toate fazele dezvoltării lor..."[397]. Dar și Sfânta Ecaterina Kurbatova (sec. XX) – care nu cred că citise imnele Sfântului Efrem, după cum nici Sfântul Ilie nu le-a citit, pentru că nu fuseseră încă traduse în română, înainte de adormirea sa – : „Am mers împreună cu ghidul meu mai departe, de-a lungul cărării acoperite cu verdeață, asemenea unui covor. Și, cu cât înaintam mai mult, cu atât mai bogat și mai frumos era totul acoperit de verdeață și flori. Nu puteam admira îndeajuns copacii extraordinari cu fructe pe care nu le mai văzusem vreodată; le puteam atinge cu mâna. Și deasupra lor erau vârfurile uriașe ale copacilor cu frunze late. Acolo am văzut și câteva fructe neobișnuit de frumoase. Vedeam

[397] Sfântul Efrem Sirianul, *Imnele Raiului*, op. cit., p. 92.

ceea ce la început era de neînțeles pentru mintea mea pământească: flori lângă fructele din pom. Apoi am primit descoperirea că pomii Raiului au capacitatea de a da rod încontinuu, hrănind locuitorii de acolo cu darurile minunate ale lui Dumnezeu”[398].

Așadar, cred că, spunându-ne: „Culori din zori, amiezi și din amurg/ Mi-apar”, Sfântul Ilie se referea la faptul că lumina dumnezeiască se revela în nuanțe și culori care aici pe pământ apar separat, în momente diferite ale zilei, și nu pot fi admirate concomitent. În lumea noastră pământească, într-un fel este lumina sprintenă și revigorantă a răsăritului și a dimineții, altfel lumina tare de amiază și altfel cea lină și dulce de seară, iar culorile cerului și ale văzduhului sunt de asemenea distincte în funcție de orele la care se fac văzute. Dar, în Paradis, lui îi apăreau fără deosebire de moment, coexistând toate acele culori (și fiind, desigur, mult mai nuanțate, mai delicate și mai frumoase), pe care le contemplase separat, în viața obișnuită. Dar, pentru a sesiza acest detaliu despre culorile luminii „din zori, amiezi și din amurg”, trebuie să ai sensibilitate de poet, sensibilitate dumnezeiască la frumusețile cosmice pe care ni le-a zugrăvit Creatorul în fața ochilor și a sufletelor noastre, pe care Sfântul Ilie a avut-o de la vârstă fragedă.

Și, pentru că am amintit de Sfânta Ecaterina Kurbatova, ale cărei vederi extatice au fost traduse și publicate anul acesta[399] și pe care acum le citesc, trebuie să spun că am regăsit și aici anumite amănunte care coincid cu ceea ce relatează și Sfântul Ilie în versurile sale, din descoperirea duhovnicească a Raiului. Astfel, ea a văzut și a simțit duhovnicește că „lumina Raiului nu provine de la soare, ci este specială, plină de har”, fiindcă „nu

---

[398] Sfântul Gavriil Igoșkin, *O vedenie despre Rai și Iad. Viața de după moarte*, op. cit., p. 89-90.

[399] E vorba de anul 2023.

numai strălucește, ci sfințește și luminează tot ce este acolo”[400], și că „locuitorii Raiului sunt de-a dreptul scăldați în valurile harului”[401]. Și ea mărturisește că a simțit miresmele neasemănate ale Paradisului și a auzit cântările dulci ale Îngerilor și Sfinților și că, „din cauza sunetelor acelor cântări melodioase, a revărsării cântărilor pline de bucurie, simțeam că mă topesc și mă destram”[402].

De asemenea, relatează că „ne-am dus mai departe, după cum mi se părea, spre centrul Raiului lui Dumnezeu”[403] și cum „din mijlocul unui nor luminos, situat în centrul curcubeului cu șapte culori, s-a văzut un fulger orbitor care a luminat întreaga parte de răsărit a orizontului, apoi s-a auzit un tunet, asemeni unui sunet de trâmbiță” și „în mijlocul unui cerc în formă de curcubeu, pe un cer albastru clar, am văzut Tronul lui Dumnezeu strălucind cu o lumină blândă”[404] și s-a închinat „împreună cu toți Sfinții, lui Dumnezeu cel așezat în chip nevăzut pe Tronul slavei Sale”[405].

În Rai, Sfânta Ecaterina, zburând peste „o verdeață ca smaraldul, în care florile vii sclipeau cu lumini multicolore”, a ajuns într-un „oraș minunat”, în care „coloanele care susțineau zidurile erau ca niște opere de artă, statuile și basoreliefurile din vârf erau atât de frumoase, încât nu îți puteai lua ochii de la ele”, „fiecare clădire fascinând prin eleganța ei”, și în care „fiecare palat avea o culoare unică. Unul avea o strălucire albastră care-l făcea să pară că însuși cerul coborâse peste el. Un altul avea strălucirea blândă a lunii care aducea liniște și pace. Un palat

[400] Idem, p. 89.
[401] Idem, p. 205.
[402] Idem, p. 89.
[403] Idem, p. 90.
[404] Idem, p. 110.
[405] Idem, p. 111.

strălucea ca aurul”[406], „iar coloanele și cornișele străluceau cu lumina blândă a azurului ceresc”[407], pe când „altul ardea ca focul”[408] etc. Și, „în comparație cu arhitectura de pe pământ, deosebită era simetria din toate, iar culorile păreau curcubeie nesfârșite”[409].

Am regăsit aceste detalii în mărturiile și în versurile Sfântului Ilie, după cum am arătat în comentariile noastre de până acum. Reamintesc aici puțin și din confesiunile sale: „Am văzut [în lumina lui Dumnezeu] bolți care se multiplicau la infinit și se măreau într-atât de mult încât deveneau universuri aparte, iar nuanțele lor erau de la albastru spre alb, atunci când mă rugam Sfântului Apostol Pavel. Fiecare Sfânt căruia mă rugam îmi apărea într-o culoare proprie a luminii divine, deosebită, care reapărea ori de câte ori mă rugam lui și, de obicei, rugându-mă Sfinților, îi vedeam sub formă de temple, de catedrale dumnezeiești de o cerească împodobire și minuțioasă frumusețe”[410], care aveau fiecare o culoare unică, după cum am arătat și altundeva, mai sus.

Vedeniile Sfinților nu sunt niciodată identice, pentru că Dumnezeu dăruie fiecărui Sfânt revelații după personalitatea sa, dar există întotdeauna multe puncte convergente, așa cum observăm și din comparațiile pe care le-am făcut până acum, între revelațiile extatice trăite de Sfântul Ilie și de alți Sfinți, din vechime sau recenți – Sfântul Efrem e din secolul al IV-lea, Sfântul Grigorios – din *Viața Sfântului Vasilios cel Nou* – e din

---

[406] Idem, p. 206-207.

[407] Idem, p. 214.

[408] Idem, p. 207.

[409] Ibidem.

[410] *Scrierile complete ale Fericitului Ilie văzătorul de Dumnezeu și viața sa, comentate de ucenicul și fiul său întru Domnul, Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș*, vol. I, op. cit., p. 266.

secolul al X-lea, iar Sfânta Ecaterina din secolul al XX-lea, ca și Sfântul Ilie (cunoscând, ca și el, prigoana comunistă, doar că ea a trăit în tinerețe această uimitoare revelație, mai înainte de a deveni Monahie).

Sfântul Ilie se bucura foarte mult când afla confirmarea unor amănunte văzute de sine în extaz în mărturiile altor Sfinți. Spre exemplu, el ne-a mărturisit că a văzut-o pe Preacurata Maică și Fecioară Maria, în mod simbolic, sub forma unui oval, de culoare albăstruie, în care străluceau trei luceferi (și o dată a auzit-o cântând *Tatăl nostru*): „eu am spus undeva: *Feciorie în trei sori*. Nu am dorit să fiu ermetic...ci am descris o vedenie. Căci după rugăciuni insistente am văzut un oval cu fundal albastru...care avea trei luceferi, trei sori...și pe care l-am înțeles că e Sfânta Fecioară Maria, Maica Domnului”[411]. Când vorbeam cu el, mi-a subliniat faptul că era vorba de un oval. După ceva timp, am citit o mărturie asemănătoare la Sfânta Stareță Taisia, ucenica Sfântului Ioann de Kronștadt [Кронштадт], și i-am comunicat acest lucru. Într-o „vedenie minunată” a sa, Sfânta Taisia privea cum „deodată, în depărtare, la orizont, mișcându-se înspre sfintele porți, apăru ceva ca un răsărit de soare – deși ne aflam în plină amiază și soarele strălucea sus pe cer. [...] Când s-a apropiat această sferă semănând cu soarele, am putut desluși limpede că era ovală – avea adică o formă alungită – iar în mijlocul ei se afla un miez de lumină. Când a venit aproape de sfintele porți, toată lumea a putut vedea limpede că se apropia însăși Împărăteasa Cerurilor. Ea era miezul de lumină, iar cercul tot de lumină

[411] Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Despre omul Împărăției*, op. cit., p. 122.

A se vedea și *Scrierile complete ale Fericitului Ilie văzătorul de Dumnezeu și viața sa, comentate de ucenicul și fiul său întru Domnul, Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș*, vol. I, op. cit., p. 266.

dimprejurul ei era din raze"[412]. Sfântul Ilie s-a bucurat foarte mult.

Sfântul Ilie se individualizează prin stilul său poetic, folosind chiar un limbaj și metafore simbolist-moderniste, pe lângă sculptura marmoreeană, clasic-eminesciană, a prozodiei (dar și simboliștii erau adepții melodiei curgătoare în forme poetice fixe). Format la școala acestui tip de poezie, Sfântul Ilie se deosebește de majoritatea celor care dau mărturii extatice prin faptul că nu mai este narativ-descriptiv, ci amintirea celor trăite în extaz el a organizat-o sub forma unui material poetic care urmărește să evidențieze mai degrabă intensitatea trăirii, a simțirii unor experiențe duhovnicești care nu pot fi traduse în cuvinte omenești cu adevărat, păstrând obscuritatea expresivă a liricii moderne. Aceasta datorită sensibilității lui poetice, dar și ca o manifestare a smereniei, el nefiind nici Preot, nici Monah, ci simplu Mirean (deși, după ieșirea din închisoare, și-ar fi dorit mult să devină Monah, dar asta ar fi însemnat să-și părăsească din nou soția și copilul care îl așteptaseră 12 ani și jumătate și, după cum ne-a mărturisit, nu a vrut să-și construiască fericirea și desăvârșirea lui duhovnicească pe nefericirea lor).

De aceea, poeziile sale au nevoie de comentarii și de explicații suplimentare. Căci, spre exemplu, dacă ar fi să mai fac o comparație, Sfânta Ecaterina povestește cum, la un moment dat, „ne-am apropiat de o poieniță, unde era un minunat aranjament de flori. [...] Aceste flori păreau frumusețea însăși – una dintre proprietățile de nedescris ale Mărețului Creator. În fiecare fir de iarbă, în fiecare petală se reflecta frumusețea nemărginită a

---

[412] *Amurg în Mănăstire. Viața Cuvioasei Starețe Taisia scrisă de ea însăși*, în românește de Anca Sârbulescu, Ed. Ileana, București, 1999, p. 194-195.

Răsfoind cartea acum, văd că i-am dat-o și a citit-o și Sfântul Ilie, pentru că a rămas ceva însemnat cu pix roșu pe ea, cu sublinierea lui tremurată.

Minții Creatoare și a Puterii dumnezeiești. Florile străluceau cu lumini multicolore"[413]. Pe când Dumnezeiescul nostru Poet pune ceea ce vede în concepte și în simboluri: „Prin neguri Calea floarea și-o deschide/ În adevărul legilor ce pier/ Când mă arunc în viață către cer,/ Săgeata-n mers în floare se închide! /.../ Cărările s-au împlinit în Cale/ Și calea Ta e floare și e Cânt./ De Adevărul veșnic mă-nspăimânt/ Și mă ascund în Duhul vieții Tale" (*Cânt de început*).

Acestea fiind zise, închid aici o paranteză lungă și mă întorc la poezia pe care am început să o comentez, *Împărăția Cerurilor*.

„Miresme, forme vii și grai…": este ceea ce vedea, auzea și simțea în Împărăția Cerurilor. Dar și „…Patru puteri în cruce-n drum spre Rai…": Puteri îngerești, Îngeri care zburau în formă de Cruce.

„Din Soarele din mijloc ceruri curg": din Soarele Dreptății (Mal. 3, 20; 4, 2), din Preasfânta Treime, prin voința Sa, se nasc, în și prin slava Sa, „ceruri" și infinite frumuseți cerești.

Iar el, „sorbit de zbor și glasuri îngerești", adică absorbit de măreția acestor vederi dumnezeiești, tânjea a privi și a ajunge în „curțile de aur" ale Ierusalimului celui de sus, ale cetății veșnice, pentru ca „lumina să Ți-o cânt,/ Arzând în slava bolții-mpărătești". Dar, pentru aceasta, „din aripi de gând/ Suspin voi da", adică va căuta și mai mult a se curăți de patimi prin lacrimi și suspinele minții și ale inimii, pentru a locui veșnic în acele curți preaminunate.

În legătură cu aceste „curți de aur", admirate în extaz duhovnicesc de Sfântul Ilie, citez aici și dintr-o vedenie a Sfântului Grigorios, în care acesta pătrunde în locuința din Rai a Părintelui său, Sfântul Vasilios cel Nou: „Am intrat într-o curte interioară străină și complet schimbată. Și era podeaua strălucitoare îm-

[413] Sfântul Gavriil Igoșkin, *O vedenie despre Rai și Iad*, op. cit., p. 95.

podobită cu plăci de aur [...] și văzduhul lumina ca fulgerul, iar în cadrele dintre plăcile acelea de aur erau plantate frumos plante înflorite de tot felul, plăcut mirositoare și pline de roade. Și dădeau o plăcere nespusă și nepovestită și multă veselie și umpleau de bucurie dumnezeiască pe cei ce le priveau. Curtea aceea era foarte mare în lărgime și lungime. Ridicându-mi privirea în partea de răsărit a curții, văd palate luminoase, înfricoșat [înfricoșător de frumos] lucrate, înălțându-se până la o înălțime nesfârșită"[414].

Versul „Mireasă, feciorie în trei Sori" se referă, așa cum am arătat mai sus, la vederi extatice ale Sfântului Ilie în care i-a apărut Preasfânta Fecioară Maria ca „un oval cu fundal albastru...care avea trei luceferi, trei sori"[415]. Și Preacurata noastră Stăpână este cea care „înfiorată prinzi/ Logosul viu în ape de oglinzi" și „temple pe nori strălucitori cobori…". Versurile mi se par absolut superbe, iar comentariul Părintelui Dorin este, de asemenea, minunat:

> „Preacurată Fecioară, tu, care ai născut pe Fiul lui Dumnezeu, pe Cel Unul Născut din Tatăl (pentru că cei *trei Sori* indică cele trei persoane ale Dumnezeirii) în blândețea ta, surâzi tuturor celor care te caută cu inima curată. Pentru că tu ești cea care, înfiorată, ai zămislit pe Hristos Dumnezeu în apele curate ale pururea fecioriei tale.

---

414 *Viața Sfântului Vasile cel Nou. Vămile văzduhului și vederea Înfricoșătoarei Judecăți*, op. cit., p. 179.

415 Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Despre omul Împărăției*, op. cit., p. 122.

A se vedea și *Scrierile complete ale Fericitului Ilie văzătorul de Dumnezeu și viața sa, comentate de ucenicul și fiul său întru Domnul, Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș*, vol. I, op. cit., p. 266.

> Aceasta e o primă înțelegere a primelor trei versuri, adică mariologică. O a doua, experențială, vorbește despre lumina dumnezeiască, care e mireasă și fecioară, plină de curăția Treimii Celei Preasfinte. Tu, lumină cerească, necreată, îmi surâzi în trupul meu cu blândețe și tu mă duci să-L văd pe Logosul creator și mântuitor al lumii în apele de oglinzi ale slavei Sale.
>
> În ultimul vers e vorba despre templele duhovnicești ce coborau pe norii strălucitori, spirituali și pe care le-a văzut în vedere dumnezeiască"[416].

În ceea ce privește templele în culori unice ale Sfinților și norii care, de asemenea, îi reprezentau, amintesc și mărturia Sfintei Taisia (prima sa vedenie): „M-am văzut în altă lume – în Cer, după cum mi se părea mie. O dulceață de nespus îmi umplea sufletul. Totul era atât de plin de lumină, atât de minunat de frumos, cum nu-mi stă în putere să-nfățișez în cuvinte. Aproape, lângă mine, am văzut mulțime mare de făpturi omenești, rânduri-rânduri, atât de multe încât nu le zăream capătul. Trupurile acestor făpturi erau toate deopotrivă, dar nu grosolane și aspre cum sunt trupurile noastre pământești, ci străvezii și gingașe, *de parcă ar fi fost îmbinate din nori* (s. n.); atât de străvezii erau încât prin primul șir se străvedea următorul, și tot așa, până la capătul îndepărtat al acestei fără de număr înșiruiri. Doar culorile, sau mai bine zis nuanțele acestor străvezii trupuri nu erau la fel. Unele băteau în galben, altele în roșu, albastru, alb, și așa mai departe, însă toate erau străvezii și luminoase. [...] Totul acolo era limpede și străveziu, fără urme de grosime, fără nimic trupesc"[417]. Și, când cântau, „un val de mireasmă ieșea din gura lor,

---

[416] Idem, p. 377.

[417] *Amurg în Mănăstire. Viața Cuvioasei Starețe Taisia...*, op. cit., p. 22-23.

ca tămâia dintr-un vas aprins"[418] – ne amintim că Sfântul Ilie s-a văzut și pe sine ca un nor înmiresmat și melodios.

„Mi-am spus că acolo e chiar Scaunul lui Dumnezeu, Izvorul luminii, că acolo locuiește El Însuși"[419], continuă Sfânta Taisia. Atunci i-a apărut Sfântul Apostol și Evanghelist Matteos [Ματθαῖος] care i-a spus că Domnul e pretutindeni și „întotdeauna e cu noi", moment în care L-a și văzut lângă ea: „Tot chipul Lui, tot trupul Lui parcă era făcut din soare. Sau mai degrabă, nu, ci Soarele însuși era în chip de om! Din spate, pe umărul stâng era aruncată o mantie purpurie, un acoperământ, așa cum vezi în icoane; dar nu era țesătură materială (acolo nimic nu era materie). Mantia era făcută dintr-o sclipire purpurie, înflăcărată, de amurg, cum vedem pe cer seara"...[420] etc.

Mă întreb acum dacă nu cumva versurile „Culori din zori, amiezi și din amurg/ Mi-apar; miresme, forme vii și grai …/…Patru puteri în cruce-n drum spre Rai…/ Din Soarele din mijloc ceruri curg" se referă, tainic, la o vedenie în care Sfântul Ilie să fi contemplat pe Hristos Domnul și Mântuitorul lumii (pe Care ni-L indică și cele „Patru puteri în cruce") ca un Soare din care „curg" ceruri, culori „din zori, amiezi și din amurg", „miresme, forme vii și grai"...

Cred că Sfântul Ilie nu ne-a spus multe, în mod clar și detaliat, dintr-o adâncă smerenie.

În legătură cu versul „Temple pe nori strălucitori cobori…", în *Viața Sfântului Vasile cel Nou* am găsit și acest amănunt: „În loc de coloane, nori albi susțineau Biserica"...[421]. Menționez că Sfântul Ilie nu cunoștea decât experiențele extatice ale Sfântului

---

[418] Ibidem.

[419] Idem, p. 24.

[420] Idem, p. 24-25.

[421] *Viața Sfântului Vasile cel Nou. Vămile văzduhului și vederea Înfricoșătoarei Judecăți*, op. cit., p. 404.

Simeon Noul Teolog, din *Filocalie*, pe care le-a citit însă după ce a ieșit din închisoare (unde au fost compuse majoritatea poemelor), când a reușit să facă rost de câteva *Filocalii*, pe care le-a căutat tocmai pentru a-și verifica autenticitatea trăirilor și pentru a aprofunda teologia Bisericii. Și, târziu, prin anii 2000, Părintele Dorin i-a adus *Imnele* Sfântului Simeon, iar eu i-am adus cartea Sfintei Starețe Taisia. Nu a cunoscut nici *Viața Sfântului Vasile cel Nou* (poate doar cartea Fericitului Nicodim Măndiță despre vămile văzduhului, dar care sare peste multe din detaliile despre Rai, având mai mult caracter apologetic, insistând pe învățătura esențială pe care trebuie să o rețină creștinii) și nici imnele Sfântului Efrem Sirosul sau (cu atât mai puțin) vedeniile Sfintei Ecaterina. *Viețile Sfinților* (în 12 volume), de asemenea, i le-am cumpărat tot noi (cu banii săi, noi fiind studenți) și le citea cu nesaț în ultimii ani dinaintea adormirii sale.

Următoarea strofă este tot despre „Mireasă, feciorie în trei sori", care este plină de slavă și de lumină: „Slavă, lumini, în trup te înfioară;/ Surâs din cer, sclipirile zăpezii,/ Te poartă-n har în Soarele amiezii/ Mirelui dar, părelnică fecioară…". Curăția Preasfintei Fecioare, ca „sclipirile zăpezii", și frumusețea sa lăuntrică neîntrecută, ca un „surâs din cer", o poartă „Mirelui dar", în lumina Lui ca „Soarele amiezii", pe cea care este Fiica Tatălui, Maica Fiului și Mireasa Duhului Sfânt. Sau, în altă interpretare, versurile se pot înțelege cu referire la lumina dumnezeiască, plină de slavă și har, cea cu scânteieri de zăpadă și străluciri de soare al amiezii. Și e „părelnică fecioară", pentru că autorul poeziei este cel care o reprezintă astfel, sub formă umană, cu „trup" și frumusețe de „fecioară". Și aceasta pentru a sublinia iubirea și curăția dumnezeiești pe care i le năștea în suflet.

Comparațiile cu zăpada și cu soarele le-au folosit și Sfinții Evangheliști, încercând să descrie lumina dumnezeiască ce iradia din Hristos Domnul pe Tabor. Și aceasta, spune Sfântul An-

tim Ivireanul, „pentru că aici, în lume, nu avem noi alt nimic mai strălucitor și mai luminat decât soarele sau mai alb decât zăpada”[422]. Și tot Sfântul Antim zice că „zăpada [...] iaste [arată] omenirea Lui, precum hainele Lui le-a arătat albe ca zăpada în muntele Thavorului”[423].

Dacă ar fi să urmărim această interpretare teologică, atunci versurile „Slavă, lumini, în trup te înfioară;/ Surâs din cer, sclipirile zăpezii,/ Te poartă-n har în Soarele amiezii/ Mirelui dar” am putea spune că vorbesc atât despre lumina Sa dumnezeiască din veci, dar și despre Preacurata Fecioară, din care pe pământ Mântuitorul Și-a făurit trup, în pântecele ei preasfânt, iar acum, în Împărăția cerului, ea, Maica Domnului, este cu totul transfigurată și îmbrăcată în slava Mirelui, cu străluciri ale soarelui de amiază și cu scânteierile de puritate și frumusețe ale zăpezii.

În strofa următoare Sfântul Ilie revine la a vorbi despre cetatea Ierusalimului ceresc, „Cetate sfântă-n sfântă feciorie” a luminii dumnezeiești, „Locaș iubirii și neîntinării/ De frumusețea Mirelui…mai vie!…”. Adică frumusețea sa se aprinde și mai mult când apare Mirele ceresc. Și, în vedenia sa, el o contemplă „purtând veșmântul valurilor mării”. Ceea ce ar putea fi o indicație a culorii de „safir”, despre care am discutat mai sus. Dar nu numai asupra culorii, ci și a altor aspecte, deși tăria și nemișcarea unei cetăți, nouă, pe pământ, ni se pare de neasociat cu valurile mării. Dar, tot în *Viața Sfântului Vasilios cel Nou*, citim, spre exemplu, că, în Biserica din această cetate, „în loc de pietre de construcție, erau pietre mai prețioase decât cele douăsprezece pietre, de orice culoare, schimbându-și nuanțele și înflorind, [...] armonizându-se cu arhitectura Preasfântului Duh. [...] Iar pardo-

[422] Antim Ivireanul, *Opere*, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, Ed. Minerva, București, 1972, p. 10.

[423] Idem, p. 92.

seala era învăluită în foc alb și schimbător și părea o mare care spumegă de valuri”[424].

Sfântul Ilie a văzut profetic, în vedenie, și transfigurarea lumii, profețită în Apocalipsis, precum și învierea cea de obște a tuturor oamenilor: „Un nou pământ și ceruri mi s-arată/ Vădit și mai temeinic decât huma…/ Iar sufletele trupuri și-iau acuma,/ Lumină din lumină preacurată”. Se referă aici numai la Sfinți, ale căror suflete și trupuri vor fi „lumină din lumină preacurată”, pentru că sunt fiii lui Dumnezeu, fii ai Tatălui și frați ai lui Hristos (Fiul Tatălui, Cel ce este „Lumină din Lumină”), aprinși de lumina dumnezeiască a Preasfintei Treimi. Bineînțeles, având nu lumini egale, ci fiecare strălucirea sa, în intensități și nuanțe diferite, după viața și faptele fiecăruia, dar luminând fiecare, în ființa sa reîntregită, trup și suflet, cu „lumină din lumină preacurată”.

În Împărăția lui Dumnezeu, totul este dulceață, frumusețe negrăită, blândețe și pace, totul este învăluit de miresme și lumini în culori dulci, cerurile respiră viața dumnezeiască: „Dulci zările respiră, se-mpânzesc/ Verde, roz-alb ca florile răpite,/ De-un vânt ușor, miresme pribegite,/ Privind la Îngeri, sfinte poposesc…”.

Remarc faptul că Sfântul Ilie are subtilitatea poetică de a introduce în versurile sale și epitete cu semnificații contrare celor aparente: e o virtute a celor îndrăgostiți de poezie, care au înțeles adâncimile limbii mlădiate de poeți în versuri. Pe parcursul studiilor noastre, am sesizat și insistat pe înclinația spre polisemantism și chiar omonimie în vocabularul poetic al unor creatori lirici, cu precădere la Eminescu și Ștefan Petică (adevărați maeștri în această tehnică, generatoare de mari confuzii în interpretare celor neatenți sau grăbiți), dar și la alții, mai târziu, ca

---

[424] *Viața Sfântului Vasile cel Nou. Vămile văzduhului și vederea Înfricoșătoarei Judecăți*, op. cit., p. 403-404.

Arghezi, Bacovia, Blaga sau Ion Barbu (deși fenomenul distorsionării semantice a cuvintelor nu are aceeași frecvență la ei ca la Eminescu sau Petică, de la care au învățat, de altfel, această tehnică, ei folosind însă, mai degrabă, alte tactici ale echivocului).

Aici, spre exemplu, Sfântul Ilie zice „miresme pribegite", introducând o nuanță care nu are de-a face cu Raiul, în care nu există nimic rătăcitor, nimic ostenitor sau în suferință. La fel, puțin mai sus a zis: „părelnică fecioară", cu referire la lumina dumnezeiască, deși tot el mărturisește cu tărie că prezența luminii dumnezeiești îl făcea să perceapă toate cele pământești ca pe niște umbre firave pe lângă consistența adevărată a realității lăuntrice duhovnicești. Sau, în alt poem, comentat undeva mai sus, unde tot despre lumina dumnezeiască spunea că o simte „mai despletită-n fragedul extaz" (*Noua făptură*). Nimic din această selecție de termeni nu are însă de-a face cu vreo patimă umană și cine înțelege astfel se înșală amarnic, precum cei care citesc *Cântarea Cântărilor* în cheie erotică.

Nu e vorba de niciun fir de îndoială în mintea Sfântului Ilie și nici vreo nostalgie a celor pernicioase pământești nu îl încearcă în conceperea versurilor, amintindu-și de contemplarea Raiului dumnezeiesc, ci el vorbește poetic, ca un adânc cunoscător al tainelor limbii române. Așa cum și Eminescu, mai înainte, căutase să folosească aceleași cuvinte cu zeci de înțelesuri diferite, uneori chiar opuse (și doar Ștefan Petică a remarcat această minunată artă, care transformă într-adevăr un material lexical rigid într-un mozaic unduitor). De altfel, în contextul versurilor Sfântului Ilie, chiar și cei mai obtuzi ar trebui să priceapă calitatea semantică sensibil schimbată a unor astfel de termeni. Cred chiar că Dumnezeiescul Poet și-a dorit reorientarea unei părți (cel puțin) a vocabularului poetic românesc, în sensul înduhovnicirii lui.

Adică, dacă anumiți termeni ne varsă în urechile inimii tristețea, deprimarea, rătăcirea sau dezorientarea spirituală, sufe-

rința melancolică, dezrădăcinarea ori, dimpotrivă, frenezia vreunei patimi, pentru că așa i-am învățat din poeziile citite, autorul nostru ne arată că ei pot fi și resemnificați. O limbă poate fi magnetizată spre patimi și ideologii debusolante, dar poate fi și îndumnezeită la loc, ca și sufletele noastre. Cuvintele se pot reloca spiritual...

„…Sfânt…Duhul Sfânt ne poartă ca să știm,/ Ne murmură în pânze la corăbii…”: ca mai totdeauna, versurile indică vedeniile sale dumnezeiești, dar pot fi înțelese și cu referire simbolică la corăbiile sufletelor noastre, în pânzele cărora suflă și murmură Duhul Sfânt, pentru a ne conduce, pe marea vieții, spre El. Totodată, am citat mai sus mărturia Sfântului Ilie, în care el spunea că îi apăreau anumiți Sfinți ca temple, altare ori corăbii...

La fel, putem înțelege mistic sau simbolic versurile: „Cu sufletele sulițe și săbii/ Spre frumusețea cerului țintim!…”. Căci „sulițele” și „săbiile” pot fi înțelese ca încordare duhovnicească în lupta împotriva patimilor și a demonilor fioroși, dar se poate să exprime și alte amănunte extatice.

Dumnezeul nostru este Dumnezeul iubirii și al iertării – afirmație care poate fi considerată banală prin repetiție, dar se verifică și capătă tot mai multă substanță prin experiență – și ne cheamă înapoi chiar și atunci când ne îndepărtăm de El și nu ne mai așteptăm ca El să ne arate iubire și îndurare. Este ceea ce exprimă strofa următoare a Sfântului Ilie: „Din dorul viu, din caleandepărtării/ Cuvântul, Tatăl înapoi ne cheamă/ Și dragostea de fecioria mamă,/ Și-albaștrii Îngeri ai însingurării”.

„Din dorul viu”: cuvintele au din nou sens schimbat, pentru că „dorul viu” de aici nu este cel bun, dumnezeiesc, ci patima vie, rezistentă, patima care trăiește mult și e adânc înrădăcinată în sufletele și mințile noastre. Dumnezeu Tatăl și Dumnezeu Fiul ne cheamă înapoi, iar Dumnezeu Duhul Sfânt ne suflă în pânzele corăbiilor. Și suntem chemați înapoi prin simțirile dumnezeiești

pe care pământul nu ni le poate împlini: „dragostea de fecioria mamă” – iubirea curăției dumnezeiești care aduce veselie și pace nesfârșită în suflet, dar și iubirea pentru Preacurata Fecioară Maică –, cât și minunata simțire a isihiei, pe care o veghează „albaștrii Îngeri ai însingurării”.

„Nestăvilirea spiritului pur/ Rodește în adâncul neființei”: harul Preasfintei Treimi este pururea creator, iar Sfântul Ilie a asistat duhovnicește la continua naștere și preschimbare de lucruri și forme uluitoare, în lumina dumnezeiască: „Sfințită-n Duh făptura se-nmulțește”. Privind fenomene negrăite ale universului ceresc, duhovnicesc, în același timp i se descoperea înțelepciunea dumnezeiască și simțea în minte și inimă Obârșia întregii vieți, a roirii de Îngeri cât și, deopotrivă, a dorinței lui de a se sfinți și a fi cu Dumnezeu: „Te simt în mine reazăm al voinței/ Și al rotirii lumilor în jur”.

„Lumina Ta în mine e ca vinul”: lumina dumnezeiască e ca vinul de tare și îmbătătoare, aducând fericire, extaz duhovnicesc. Sfântul Ilie a trăit același sentiment ca odinioară Sfântul Profet Salomon (Cânt. Cânt. 1, 2). Dar aici nu e vorba de vin pământesc. „Lumina Ta în mine e ca vinul” pentru că îi aducea aceeași fericire dumnezeiască precum Sfânta Împărtășanie. Căci ieșirea în extaz, în lumina dumnezeiască, înseamnă împărtășire de viața Preasfintei Treimi, care are ca fundament Sfintele Taine ale Bisericii.

Lumina dumnezeiască e ca vinul euharistic. Pentru că este vinul euharistic din veșnicie, adică împărtășirea veșnică, necontenită cu Domnul. „Și Trupul Tău e Pâinea, e seninul…”: Trupul euharistic al Domnului e Pâinea din Sfintele Taine, aici, pe pământ, iar în eternitate înseamnă seninul zărilor nesfârșite ale luminii dumnezeiești, pacea și fericirea negrăite ale Sfinților.

Poezia Sfântului Ilie e plină de înțelegeri teologice dumnezeiești. Și nici nu ar putea fi altfel în urma preaînaltelor descoperiri mistice, a marilor revelații trăite de el.

„…Cresc fiii Tăi, Dumnezeirea crește!…”: fiii lui Dumnezeu cresc în sfințenie, Dumnezeirea crește întru ei, în Trupul mistic al Domnului care este Biserica Ortodoxă.

Următorul poem:

Spre Dumnezeu

„Roată de foc
În cer se rotește…
Lumina fără loc
În veci mântuiește…”.

Treime Sfântă, sfântă-mpărtășire,
Dumnezeire, îndumnezeire.
Triunghiul, Crucea, Duhul porumbel,
Îngeri și fii asemeni întru El.

Lumina neclintită de oglindă,
Uimirea minții, oare s-o cuprindă?!
Făpturile ce nu le prididesc,
Îngeri pe nori și zorii Îl vestesc!...

Pe inima topită în amiezi
Din Soarele iubirii curg zăpezi…
Miresme care fumegă în flori,
Blânde furtuni de fulgere-viori.

Lumina ce țâșnește din havuz
Din depărtări mi-adie în auz…

… Surâsul dulce al viului izvor…
Vine-adumbrit de-al Îngerilor zbor.

Că uneori, parcă uitând pământul,
Furat de cânturi Îi aud cuvântul,
Mă simt în Duh și văd prin Duhul Sfânt…
…Sui în lumină veșnică și cânt!…

Din Duh născut, de Tatăl înfiat,
Lumină-n cer Cuvântul m-a-nălțat,
În sânul Său la curtea Împărătesei,
Nuntaș Dumnezeirii și Miresei.

Eu te-am iubit, lumina mea din cer.
Tu m-ai primit, în duh și adevăr.
Te-aud, te văd și te privesc în față
Iubire, Har, Creație și Viață…

Cu cât mai mult de neguri mă dezleg
Făpturile în cer mi se aleg
Și Duhul prisosește că n-am mări,
Ca să cuprind minunile din zări.

Și n-am puteri, nici cântecul mai verde,
Făptura mea-n Făptura Lui se pierde;
În bucurii și în culori plăpânde
Plutesc prin mine darurile blânde.

Inima vieții, din altar Hristos
Ne rodește-n inimi cerul luminos,
Slava umple golul, rănile mereu;
Crește împărăția întru Dumnezeu!…

Nu erai în mine, eram gol și orb!…
Azi cobori la mine, în privire Te sorb;
Zămislește-mi iazul dulcii feciorii,
Să-nfloresc în trupul sfintei veșnicii!

Mă ridic în Duh, în abur subțire,
În misticul trup-altar, mânăstire –
Și Te simt în sânul cald și fecioresc,
Soare viu din slava Tronului ceresc!…

„Roată de foc/ În cer se rotește…”: arătarea Sfinților Îngeri sub forma roților de foc, ca în vedenia Sfântului Profet Iezechiil.

„Lumina fără loc/ În veci mântuiește…”: vederea luminii dumnezeiești e curățitoare, sfințitoare și mântuitoare. Și ea este „fără loc”, pentru că e lumina necreată a Preasfintei Treimi, care există din veșnicie și este pretutindeni, umplând toate.

Iar primele versuri ale poemului mărturisesc tocmai această putere, din harul lui Dumnezeu, de a se împărtăși de viața dumnezeiască a Preasfintei Treimi, prin Lumina Sa: „Treime Sfântă, sfântă-mpărtășire,/ Dumnezeire, îndumnezeire”. Sfântul Ilie vedea și simțea, în extaz, cum îndumnezeirea sa se producea prin această împărtășire, răvărsându-se din „Dumnezeire”, din Preasfânta Treime. Și vedea, în lumina dumnezeiască, atât simboluri, precum „Triunghiul, Crucea, Duhul porumbel”, cât și făpturi raționale, Îngeri și Sfinți după chipul și după asemănarea Sa, plini de lumină: „Îngeri și fii asemeni întru El”.

Această lumină dumnezeiască o numește „lumina neclintită de oglindă”, încercând să ne dea o idee despre puritatea și claritatea sa desăvârșite. Dar și în Apocalipsis găsim următoarea mărturie: „Și înaintea tronului [era] ca marea de sticlă, asemenea [cu] cristalul” (4, 6).

Sfântul Ilie spune că „uimirea minții" celui care o contemplă nu o poate cuprinde (este ceea ce exprimă prin interogația: „oare s-o cuprindă?!), în sensul că nu poate mintea omenească să înțeleagă nemărginirea luminii dumnezeiești necreate. Zicând „uimirea minții", Sfântul Ilie folosește o terminologie extatică, foarte des întâlnită la Sfinții Părinți[425], care numesc extazul duhovnicesc „ieșire din sine" sau „cădere în uimire". Dar cred că el a făcut aceasta exprimând ceea ce trăia, fără să cunoască faptul că și Sfinții dinaintea lui au folosit aceleași cuvinte.

Iar revelarea Domnului Însuși e vestită de „făpturi" ce se descoperă în lumină, numeroase încât „nu le pridideșc" (ar putea fi Cete Îngerești sau de Sfinți), „Îngeri pe nori" și „zorii" care i se descopereau, adică, posibil, culori și intensități ca ale luminii zorilor, vestindu-L pe Cel ce este „Răsăritul" (Ier. 23, 5; Zah. 3, 8; 6, 12; Lc. 1, 78).

„Pe inima topită în amiezi/ Din Soarele iubirii curg zăpezi…/ Miresme care fumegă în flori,/ Blânde furtuni de fulgere-viori": Sfântul Ilie a preferat să exprime în versuri vedeniile sale din smerenie, acoperind puțin, prin obscuritatea poetică, măreția descoperirilor, dar și pentru a sublinia astfel, mai mult decât poate simpla relatare prozaică, grația, frumusețea, delicatețea, nespusa dulceață și gingășie e simțirilor. „Pe inima topită" de iubirea dumnezeiască, „în amiezi" ale revărsărilor de har, „din

[425] A se vedea: Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, *Teologia vederii lui Dumnezeu*, Teologie pentru azi, București, 2009, cf.

https://www.teologiepentruazi.ro/2009/11/18/teologia-vederii-lui-dumnezeu/.

Și: Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, *Vederea lui Dumnezeu în teologia Sfântului Simeon Noul Teolog* (teză doctorală), Teologie pentru azi, București, 2009, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2009/11/18/vederea-lui-dumnezeu-in-teologia-sfantului-simeon-noul-teolog/.

Soarele iubirii”, din Dumnezeire, din Preasfânta Treime, „curg zăpezi” ale luminii Sale preafrumoase și preacurate. Florile Raiului sunt atât de frumoase și de înmiresmate, încât nu doar miros, ci „fumegă” miresme, ca niște cădelnițe din care iese tămâia a multe și de neînchipuit parfumuri, nemirosite vreodată de cei care nu cunosc decât florile pământului.

Fulgerele luminii dumnezeiești cântă în acorduri minunate, ca niște viori ale Raiului, iar armonia lor e asemănată, paradoxal, de Sfântul Ilie, cu „blânde furtuni”. Pentru că răsunetul lor era puternic, dar în același timp blând. Pe pământ, dacă sunetele sunt prea puternice, sunt asurzitoare, dar în Rai pot fi puternice și blânde în același timp, după cum și lumina este strălucitoare ca fulgerul, dar nu orbește și nu vatămă, fiind întru totul dulce și duhovnicească.

În Apocalipsis, cântarea celor răscumpărați înaintea Mielului lui Dumnezeu este astfel: „Și am auzit glas din cer ca glasul apelor celor multe și ca glasul tunetului celui mare. Iar glasul pe care l-am auzit [era] precum al cântăreților de liră cântând cu lirele lor” (14, 2). În prea tainicele și prea minunatele și sfintele sale vederi, Dumnezeiescul nostru Poet a văzut și auzit „blânde furtuni de fulgere-viori” și a mirosit „miresme care fumegă din flori”.

Tot în Apocalipsis: „Și am auzit ca glas de mulțime multă și ca glas de ape multe și ca glas de tunete tari, zicând: «Alliluia! Că[ci] a împărățit Domnul, Dumnezeul nostru, Atotțiitorul. Să ne bucurăm și să ne veselim și să-I dăm slavă Lui, că[ci] a venit nunta Mielului și femeia [Biserica] Sa s-a pregătit pe sine»” (19, 6-7). Iar Sfântul Ilie, în a șasea strofă din acest poem ne spune că se simțea, în extaz, fiind: „Din Duh născut, de Tatăl înfiat,/ Lumină-n cer Cuvântul m-a-nălțat,/ În sânul Său la curtea Împărătesei,/ Nuntaș Dumnezeirii și Miresei”.

„Lumina ce țâșnește din havuz/ Din depărtări mi-adie în auz…/…Surâsul dulce al viului izvor…/ Vine-adumbrit de-al Îngerilor zbor". Citez din nou comentariul Părintelui Dorin:

> „Lumina dumnezeiască ce țâșnește din «havuzul» Preasfintei Treimi, în mod tainic, simplu și dumnezeiesc, deși nu știu cum și la ce distanță duhovnicească se petrece. Această «țâșnire» dumnezeiască o aud în duhul meu, în vedere duhovnicească. Aud «surâsul dulce» al țâșnirii. Ca la Sfântul Ilie Prorocul: «adiere de vânt lin» (III Regi 19,12). El vine de la Preasfânta Treime, de la Izvorul vieții și al nemuririi. Acesta vine «adumbrit de Duhul Sfânt» și de-al Îngerilor zbor ceresc"[426].

Comparația dintre „surâsul dulce al viului izvor" și „adierea de vânt lin" în care i S-a revelat Dumnezeu Sfântului Iliu Profetul a făcut-o însuși autorul poeziei, discutând despre versuri cu Părintele Dorin.

Sfântul Ilie, poetul nostru, ține să sublinieze din nou – ca adesea, în versurile sale –, faptul că Dumnezeul nostru este Unul în Treime (un singur Dumnezeu în trei persoane) sau Treime de persoane, Tatăl, Fiul sau Cuvântul lui Dumnezeu și Duhul Sfânt, trei persoane care au aceeași ființă: „Că uneori, parcă uitând pământul,/ Furat de cânturi Îi aud cuvântul,/ Mă simt în Duh și văd prin Duhul Sfânt…/ …Sui în lumină veșnică și cânt !… // Din Duh născut, de Tatăl înfiat,/ Lumină-n cer Cuvântul m-a'nălțat". Dumnezeu Tatăl ne cheamă prin Dumnezeu Cuvântul și ne înalță prin El întru Dumnezeu Duhul Sfânt. Iar cei care cred și ascultă de Dumnezeu se nasc din nou întru harul Duhului Sfânt și primesc înfierea de la Dumnezeu, care este Izvorul vieții. Iar

[426] *Scrierile complete ale Fericitului Ilie văzătorul de Dumnezeu...*, vol. I, op. cit., p. 90.

Sfântului Ilie i se descopereau toate acestea ca o realitate preavie și preabogată. Și, cum spuneam și altădată, este o dovadă că revelațiile dumnezeiești înseamnă nu numai simplă vedere, ci și învățătură teologică, revelație a adevărului și a înțelepciunii dumnezeiești.

Și de la glasul confesiunii, Sfântul Poet trece din nou la cel al vorbirii cu Dumnezeu, al dialogului cu Cel iubit de el: „Eu te-am iubit, lumina mea din cer./ Tu m-ai primit, în duh și adevăr./ Te-aud, te văd și te privesc în față/ Iubire, Har, Creație și Viață…”.

Sfântul Ilie a devenit astfel unul dintre cei despre care a vorbit Hristos: „Dar vine ceasul și acum este, când adevărații închinători se vor închina Tatălui în Duh și [în] Adevăr; căci și Tatăl pe aceștia îi caută, pe cei care I se închină Lui. Duh [este] Dumnezeu; și cei care I se închină Lui, în Duh și [în] Adevăr trebuie a I se închina” (In. 4, 23-24). Și el poate să mărturisească: „Te-aud, te văd și te privesc în față”, văzând pe Dumnezeu „față către față” (Ieș. 33, 11; I Cor. 13, 12).

„Cu cât mai mult de neguri mă dezleg”, de negurile patimilor și ale înțelesurilor pământești, mărunte și efemere, cu atât mai mult „făpturile în cer mi se aleg”, în sensul că înțelegea cu tot mai multă claritate ceea ce contempla în lumina dumnezeiască, i se descoperea treptat, tot mai mult, înțelesul duhovnicesc, dumnezeiesc, al vederilor.

„Și Duhul prisosește” în a-i dărui harul Său, „că n-am mări/ Ca să cuprind minunile din zări”: deși se făcea tot mai încăpător pentru a primi în sine Împărăția cerurilor, voia să vadă și să trăiască și să cuprindă cu înțelegerea tot mai mult, pentru că era arzător cu duhul. Și ar fi vrut să aibă „mări” de iubire pentru Dumnezeu, ca să poată să cuprindă tot mai mult.

„Și n-am puteri, nici cântecul mai verde”: nu avea mai multă putere pentru nevoință și rugăciune, sforțările sale ome-

nești erau și așa enorme, mai mult nu putea face. Dar simțea, ieșind în lumina dumnezeiască, cum „făptura mea-n Făptura Lui se pierde”, prin „Făptura Lui” înțelegând Împărăția cerurilor, în care, „În bucurii și în culori plăpânde/ Plutesc prin mine darurile blânde” ale milostivirii Sale negrăite. Darurile blândeții și ale bunătății Sale. Căci, în Împărăția lui Dumnezeu, pe lângă iubire, frumusețe și curăție, blândețea sau dulceața sau bunătatea sunt cuvintele prin care Sfinții descriu ceea ce le stăpânește simțirile în răpire.

Ultimele trei strofe sunt tot rodul unor vederi dumnezeiești: „Inima vieții, din altar Hristos/ Ne rodește-n inimi cerul luminos,/ Slava umple golul, rănile mereu;/ Crește împărăția întru Dumnezeu !… // Nu erai în mine, eram gol și orb!…/ Azi cobori la mine, în privire Te sorb;/ Zămislește-mi iazul dulcii feciorii,/ Să-nfloresc în trupul sfintei veșnicii! // Mă ridic în Duh, în abur subțire,/ În misticul trup-altar, mânăstire –/ Și Te simt în sânul cald și fecioresc,/ Soare viu din slava Tronului ceresc !…”.

Sfântul Ilie îi spunea Părintelui Dorin că „Sfânta Biserică văzută este o imitație a Bisericilor nevăzute, care, spiritual, se pot vedea în Împărăția cerurilor”[427]. Acolo: „Mă simțeam mereu cu trup-altar între alte altare [Sfinți și Îngeri], arhitectonic legate între ele în timpul rugăciunii. Vedeam corăbii care veneau spre mine, și altare fantastice [minunate], în culori. Am văzut Ochiul spiritual ca un soare, care mă trecea dintr-o lume spirituală în alte lumi spirituale, mai pure și mai mărețe. Toate acestea se petreceau la sfârșitul celor 12 ani de detenție: 1963-1964”[428]

Va spune și în altă poezie, cu titlul *Mirii nunții cerești*, făcând trimitere la aceleași revelații: „Pur, strălucirii veșnice-n altar,/ Printre culori, o sfântă învăluire,/ Eu cu iubita-ncununat dispar/

[427] *Scrierile complete ale Fericitului Ilie văzătorul de Dumnezeu...*, vol. I, op. cit., p. 11.

[428] Idem, p. 27.

În adevăr, iubire în iubire... // Și numai duh pe căile cerești,/ În slava nunții Fiului plutim,/ Cu trupuri noi de temple-mpărătești./...Pe Tine, Doamne, veșnic Te slăvim!...". Și în *Omul fiu*: „Și-acum în Duh, lumină în Lumină/ Mi-e trupul: templu, inima: altar;/ De ceruri noi făptura este plină:/...Din Dumnezeu în Dumnezeu apar!". Etc. Căci „Inima e locașul, e altarul lui Dumnezeu, pentru că Domnul ne-a spus: «Iată, stau la ușă și bat; de va auzi cineva glasul Meu și va deschide ușa, voi intra la el și voi cina cu el și el cu Mine» (Apoc. 3, 20)"[429].

„Și, până la urmă, Domnul meu Iisus Hristos Și-a făcut altar și tron al Său și al Împărăției Sale din inima și ființa mea. [...] Și noi putem să trăim, în inima noastră, în Împărăția cerurilor, atunci când trupul și sufletul nostru devin altar al lui Iisus Hristos Dumnezeu"[430]. Căci „nu mai îmi percepeam trupul, ci în locul lui vedeam un altar sau un candelabru în formă de Cruce, format din făclii sau din cruci de lumină dumnezeiască"[431]. De fapt, această mărturie face parte dintr-una mai mare, pe care , în ciuda lungimii, cred că este neapărat necesar să o citez:

> „Și am făcut rugăciunea cu însemnarea inimii în semnul Crucii. După apariția Crucii de lumină dumnezeiască la mine în inimă, aceasta s-a transformat, la un moment dat, în două cercuri, care se întretăiau și care, mai apoi, cele două cercuri de lumină dumnezeiască au devenit o sferă. Am început să văd bolți cerești, apoi tot felul de forme posibile și imposibile pentru mintea umană, în lumina divină care îmi izvora din inimă. Aceste forme apărute în slava lui Dumnezeu se multiplicau la infinit, în noi spații, în culori, miresme și senzații...până se contopeau cu in-

[429] Idem, p. 268.
[430] Idem, p. 295-296.
[431] Idem, p. 310.

finitul. Mai târziu, nu mai îmi percepeam trupul, ci în locul lui vedeam un altar sau un candelabru în formă de Cruce, format din făclii sau din Cruci de lumină dumnezeiască. Am început să simt că în ritmul respirației mele, fluxul și refluxul luminii divine năștea, dezvăluia o creație, o lume spirituală, al cărei izvor nu putea fi spiritul meu mărginit, ci numai Spiritul veșnic, Dumnezeu. Pentru că eram cu totul conștient de faptul că spiritul meu nu ar fi putut naște sau cuprinde mărețiile de necuprins pe care le vedeam și care, în comparație cu lumea veșniciei, universul terestru și material era numai o umbră ștearsă, pieritoare...În slava lui Dumnezeu, tot ceea ce era spiritual, adică tot ceea ce vedeam, avea pentru duhul meu o consistență mai palpabilă, mai evidentă decât materia. Și tot ceea ce trăiam era în afara clipei, a timpului și a spațiului, pentru că eram în veșnicie atunci. Eu priveam aceste ceruri adâncindu-se mereu și ochiul meu spiritual nu le mai cuprindea, ci era cuprins de ele, așa cum spațiul cuprinde galaxiile și universurile"[432].

Legat de aceste mărturii copleșitoare ale Sfântului Ilie, cred, de asemenea, că ar fi bine să amintesc aici experiențele duhovnicești și îndumnezeitoare ale Sfântului Simeon Noul Teolog, care sunt similare cu ceea ce relatează Sfântul Ilie:

„Șed în chilie noaptea și ziua, și iubirea e în chip nevăzut și neștiut împreună cu mine. Fiind în afara tuturor creaturilor, este și împreună cu ele toate: e foc, e strălucire, se face nor de lumină [Mt. 17, 5], și în final ajunge soare. Ca foc încălzește deci sufletul și aprinde inima mea și o scoală

[432] Idem, p. 310-311.

spre dorul și iubirea Creatorului. Iar aprins fiind eu îndeajuns și sufletul meu fiind în flăcări, zboară de jur-împrejurul meu ca o strălucire purtătoare de lumină, aruncându-și razele scânteietoare în sufletul meu și luminându-mi mintea, făcând-o văzătoare, o arată în stare de înălțimile contemplației. [...] Deci [iubirea] a venit cum a vrut ea, căzând întreagă ca un chip de nor luminos [*cf*. Mt. 17, 5], s-a văzut șezând peste capul meu și m-a făcut să strig de uimire. Dar zburând iarăși, m-a lăsat singur și, căutând-o eu cu osteneală, dintr-o dată s-a găsit iarăși întreagă în chip conștient întru mine și s-a văzut în mijlocul inimii mele cu adevărat ca un luminător, ca discul soarelui. Apărând și arătându-se astfel în chip conștient, a întors înapoi oștirea demonilor, a alungat lașitatea, a insuflat bărbăție, a dezgolit mintea mea de simțirea lumii și m-a îmbrăcat în haina simțirii minții, m-a separat de cele văzute și m-a legat de cele nevăzute și mi-a dat harul de a vedea pe Cel necreat și a mă bucura de El, pentru că am fost separat de cele create, văzute și repede stricăcioase și am fost unit cu Cel necreat, nestricăcios, fără de început și nevăzut pentru toți – căci acest lucru e iubirea. [...]

...dintr-o dată Te-ai arătat de sus, mult mai mare decât soarele, strălucind din ceruri și până în inima mea. [...] Dar, o, înaltă strălucire a luminii! o, mișcări ale focului! o, încercuiri ale flăcării lucrate întru mine, preaticălosul, de slava Ta și de Tine! Iar slavă știu și spun că e Duhul Tău cel Sfânt, de-o-fire, de-o-slavă și de-o-ființă cu Tatăl Tău și cu Tine, Hristoase, Dumnezeule a toate! Ție închinându-mă Îți mulțumesc că m-ai învrednicit să cunosc chiar și numai întrucâtva puterea Dumnezeirii Tale! [...]

Deci celor cărora Acesta le va străluci, celor cu care Acesta Se va uni cu bogăție, le va arăta în chip inexprimabil

> toate; toate în mod real, îți spun. Căci așa cum un orb, dacă va vedea, vede mai întâi lumina și apoi toată creația care e în lumină – o, minune! –, așa și cel ce a fost luminat de Duhul dumnezeiesc, îndată se face părtaș al luminii și vede lumină, lumina lui Dumnezeu, pe Dumnezeu negreșit, Care-i arată toate, sau mai degrabă câte poruncește, dorește și vrea: celor pe care-i va lumina cu luminarea Lui [II Cor. 4, 8] le va da să vadă cele ce sunt în lumina dumnezeiască, iar pe măsura iubirii și a păzirii poruncilor [In. 14, 15], ei văd fiind luminați și sunt inițiați în adâncul tainelor dumnezeiești” [433].

Titlul altui poem, *Mireasa Vieții*, vorbește despre Viața care este Hristos Dumnezeu și despre Mireasa Lui, Biserica. Dar mireasă a Vieții este și fiecare Sfânt din Împărăția lui Dumnezeu, Mireasa este și Împărăția lui Dumnezeu însăși, Mireasă este și Maica Domnului: fiica Tatălui, Maica Fiului și Mireasa Duhului Sfânt. Acestea sunt taine dumnezeiești preamari, pe care le-au dogmatizat Sfinții Părinți și care Sfântului Ilie i s-au revelat prin vedenii. El a văzut în chip tainic și i s-au făcut cunoscute aceste realități dumnezeiești pe care noi le-am primit prin auzire sau citire și prin credință. Dar cei care s-au făcut vrednici le-au cunoscut și prin trăire, încă din această viață. În versurile sale, așadar, așa cum explicam și altă dată, Sfântul Ilie nu caută neapărat să facă metafore, ci caută să reproducă ceea ce a văzut, a auzit, a simțit cu duhul și ceea ce a înțeles duhovnicește, fiind răpit în Rai, pentru a putea reține aceste minunate descoperiri.

Versurile sunt aproape în întregime rodul vederilor sale dumnezeiești, pe când se afla răpit cu duhul în Împărăția lui

---

[433] Sfântul Simeon Noul Teolog, *Imne, epistole și capitole. Scrieri III*, introducere și traducere de Diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2001, p. 104-105, 160-161, 180.

Dumnezeu, iar rațiunea care e încă pământească și slabă, neluminată de har, nu poate pătrunde decât firav în înțelesurile lor preaminunate. E ca și cum ai descrie unui orb un peisaj care îți taie respirația. Iar noi, cei care nu am văzut niciodată lumina dumnezeiască, nu suntem numai orbi, ci și surzi și nesimțitori în fața revelațiilor dumnezeiești. De aceea, în paginile care urmează, nu vom mai încerca să explicăm vers cu vers poemele sale, pentru că socotim că este suficientă demonstrația pe care am făcut-o mai sus, despre cum ar trebui tâlcuită și înțeleasă poezia Sfântului Ilie, ci ne vom referi la semnificația generală a poemelor. De altfel, comentariul amănunțit al poemelor sale, urmărind înțelesurile teologice și mistice, l-a realizat deja Părintele Dorin Picioruș, cu mai bine de un deceniu în urmă, încât cei care doresc să urmărească pas cu pas această hermeneutică au la dispoziție cele 11 volume publicate de sfinția sa și pe care le-am indicat anterior[434].

Revenind la poezia *Mireasa Vieții*, prima strofă e o minunată combinație între unda versului eminescian și apa clară și dulce a izvorului ortodox din inima Sfântului Ilie. Căci Eminescu scria odinioară: „Când însuși glasul gândurilor tace,/ Mă-ngână cântul unei dulci evlavii./ Atunci te chem; chemarea-mi asculta-vei?/ Din neguri reci plutind te vei desface?" (*Când însuși glasul...*). Și: „Din valurile vremii, iubita mea, răsai…// Cum oare din noianul de neguri să te rump,/ Să te ridic la pieptu-mi, iubite înger scump [...]?"… (*Din valurile vremii…*). Sfântul Ilie va fi remarcat melodia adânc elegiacă a versurilor eminesciene, reținând însă, cu deosebire, conotațiile lor religioase profunde[435] și tocmai de aceea a

[434] A se vedea, din nou, *Despre omul Împărăției*, Teologie pentru azi, București, 2012, *cf.* https://www.teologiepentruazi.ro/2012/05/29/despre-omul-imparatiei/.

[435] Se poate revedea comentariul meu mai vechi, reprodus în vol. al 6-lea din *Istoria* de față: „«*Când însuși glasul gândurilor tace*» este un vers

recurs la o astfel de intertextualizare, vorbind însă despre Mireasa Biserică: „Din negură s-o rup,/ Binecuvântă, Avva!/ Iubitei mele-n trup,/ Bisericii, dă-i slava!”. Sfântul Ilie se referă, cred, atât la Biserică, în totalitatea ei, cât și la biserica ființei sale, la faptul că, în extaz duhovnicesc, se vedea și se simțea devenind templu, biserică, după cum am explicat mai sus. De aceea cere de la „Avva”, Părintele ceresc, ca ea să primească slava Duhului Sfânt. Căci, „pentru că sunteți fii [ai lui Dumnezeu], a trimis Dumnezeu [pe] Duhul Fiului Lui în inimile voastre, strigând: Avva!, [adică]:

---

care ne trimite fără echivoc la repere isihaste, la tăcerea gândurilor la care nevoitorii ajung prin rugăciunea inimii. Referirea lui la tăcerea gândurilor sau a minții, nu ne poate conduce decât la o singură concluzie: poetul era un intim al textelor isihaste și filocalice. Deși folosite într-un context care nu e religios (tehnică literară inițiată de Dosoftei, Cantemir și de scriitorii medievali), asemenea aluzii ne certifică influența covârșitoare pe care au avut-o asupra sa scrierile vechi și religioase și care iese la suprafață din sufletul lui, în momentele de maximă tensiune, de mare încordare spirituală.

În poezia prepașoptistă și pașoptistă există imne religioase și expresii poetice care secondează formulările dogmatice ale credinței ortodoxe, pasajele scripturale devenite liturgice sau des invocate în oratoria religioasă, dar nu am aflat o atât de mare intimizare cu ascetismul filocalic și cu isihasmul, ca în opera lui Eminescu. [...]

Chemarea iubitei «din neguri» și «din valuri», pe lângă faptul că partajează un topos tradițional, seamănă foarte mult cu o implorare a scoaterii ei din Infern, pentru că ea s-a lăsat înghițită de valurile vremii și ale lumii, s-a lăsat ademenită și înșelată de chipul trecător al acestei lumi deșarte. Într-o variantă a poemului *Din valurile vremii*, poetul își arată dorința de a o mântui: «O, nu fugi, iubito, plutind astfel înnot/ Răpită de nimicul vieții și de tot/ Ca frunzele când toamna, pe lume-și mână vântu-i /…/ Din valurile vremii mă lasă să te mântui»”, etc. A se vedea, deci, cartea mea, *Istoria literaturii române (O perspectivă critică ortodoxă). Poezia*, vol. VI (*Eminescu)*, Teologie pentru azi, București, 2021, p. 76-83, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2021/08/14/istoria-literaturii-romane-vol-6/.

Părinte!" (Gal. 4, 6). Și „Însuși Duhul mijlocește pentru noi [cu] suspine negrăite [...] că[ci] către Dumnezeu mijlocește pentru Sfinți" (Rom. 8, 26-27).

Deci Sfântul Ilie cere ca „iubitei mele-n trup", celei ce este trupul lui Hristos, Bisericii (sau celei ce este mădular al trupului lui Hristos, adică bisericii ființei sale), Dumnezeu, Părintele ceresc, să îi dăruie slava Duhului Sfânt.

Strofa a doua mă face să cred că se referea mai mult la templul trupului său, al ființei sale. De altfel, mottoul acestui poem, compus tot de Sfântul Ilie, este: „Când trupul e templu/ În Duhul contemplu". Așadar, cere Domnului „duhul de argint/ Și harul bucuriei", adică duh curat și drept, plin de sfințenie și de bucuria harului, pentru ca „La sânul ei s-aprind/ Dulceața fecioriei!": în biserica ființei sale să aprindă candela fecioriei cea plină de dulceață, de simțiri dulci și sfinte, infinit mai frumoase și mai puternice decât senzațiile amorului pătimaș omenesc.

Când spune „Azi, împărțită-n doi,/ Ființa noastră una" cred că se referă la trupul și sufletul său care formează o singură ființă, care trebuie „să curgă... spre zări, întruna!".

Mireasă a Vieții este și Împărăția lui Dumnezeu, a cărei frumusețe negrăită este contemplată și reprodusă tainic în strofele 6-9 din această poezie, strofe care au o bogată substanță duhovnicesc-extatică, ilustrând vedenii particulare dăruite Sfântului nostru Poet:

Laudă-n veci, mărire Ție,
Surâs alb dulce luminos,
În dăruire lui Hristos…
…Cunună vieții, veșnic vie!…

Fiorii armoniei Tale,
Ce te-mplinesc înmiresmând;

Sfântul mișcărilor veșmânt
Deschis în zori căilor Sale.

Te-nalți în frăgezimi cântării,
Pierdută-n duh și limpezimi,
Mireasma Ta din adâncimi
Sărută marginile zării.

Adâncul mării Tale-n valuri
Când bântuit e de furtuni,
În palme sfinte îl aduni,
În nori și ploaie către maluri...

Dar Mireasa Vieții este și Preacurata Fecioară și Maică a Domnului, care ține „Prunc la sânul Tău, Marie!" pe Cel care Se poartă în car de Serafimi și de Heruvimi (Ps. 17, 11; 103, 3), pe Cel care, fiind Prunc la sânul Maicii Sale, în același timp este Fiul Tatălui din veșnicie, nedespărțit de Tatăl, „e în sân la Tatăl/ Și Tatăl pururea în El". Dar și „Și fiii Săi", fiii lui Dumnezeu, Sfinții, sunt aduși, prin Hristos, „în Duh, la fel,/ În sân de veșnicii, la Tatăl!...". Ultima strofă slăvește deci pe Dumnezeu Fiul, Cuvântul creator a toate: „Domn peste vremi și peste gânduri,/ Peste vârtejul creator,/ Dumnezeu Fiu, Cuvântător/ De ceruri noi și noi pământuri!...".

Așadar, având în vedere conținutul preponderent extatic al poemelor Sfântului Ilie, care reclamă o experiență duhovnicească profundă (dacă nu similară) pentru a fi înțeles cu adevărat, o înălțime spirituală la care eu nu am ajuns, și, totodată, având în vedere și lipsa timpului necesar pentru a mă apleca acum cu multă atenție și dedicație asupra versurilor (așa cum merită și se cuvine) și a comenta detaliat poemele din cele 11 volume ale operei sale publicate de Părintele Dorin, voi căuta, în cele ce urmea-

ză, să fac și alte observații, de natură mai mult literară, oprindu-mă, fragmentar, doar la câteva poeme, pentru a scoate în evidență aspecte pe care le-am remarcat și care m-au impresionat în mod deosebit, pe mine, ca cititor care nu am înțelegerea duhovnicească pentru a putea pătrunde taine dumnezeiești preaminunate, ci văd mai mult la suprafață, prin credință și nu prin experiență, din păcate.

Mă opresc mai întâi la câteva considerații generale asupra poeziei Sfântului Ilie (cred că a venit momentul în care putem dezvolta și asemenea reflecții). Poemele Sfântului Ilie sunt întru totul originale, după cum orice cititor avizat își poate da seama. Faptul că a apelat uneori la intertextualizări (care sunt foarte subtile și ingenios inserate în versuri, fără a fi rodul unei tehnici poetice căutate, ci al memoriei afective, dacă pot spune astfel) reprezintă un element care sporește originalitatea versurilor, dovedind că autorul nu este un simplu versificator, care să încrusteze descrieri ale vedeniilor sale în fraze cu rimă, ci un trăitor duhovnicesc dublat de un intelectual de marcă și de un poet de o mare sensibilitate. Care, revenind din stările de răpire, a cugetat asupra experiențelor sale contemplative și le-a reprodus în versuri într-un mod dictat de intuiția și conștiința lui, împreună cu harul lui Dumnezeu, cu o anumită organizare tematică.

Totodată, (ca și alți poeți geniali din literatura noastră), nu s-a afirmat numai pe sine și experiența sa în versuri (deși aceasta este materia covârșitoare a operei sale), ci a apelat și la tradiția poetică românească (mai ales) și universală, în mod chintesențiat, e adevărat, reținând, pe lângă stiluri sau tonuri poetice, doar câteva expresii și imagini inspirate de înaintași – în primul rând de Eminescu –, pe care le-a resemantizat și le-a intercalat abia vizibil în versurile sale, dorind să înalțe și mai mult și să spiritualizeze această tradiție. Și remarc nu fără uimire că, sub acest aspect, în mod asemănător proceda și Sfântul Ioan Hoze-

vitul, aflat departe de Sfântul Ilie, în recluziune de bună voie într-un alt colț de lume, deși acesta a optat pentru o poezie cu caracter mai mult didactic și nu pentru mărturisirea în versuri a experiențelor sale dumnezeiești, chiar dacă putem bănui că a atins înălțimea duhovnicească a contemplației, a vederii luminii dumnezeiești.

Și fiindcă am ajuns în acest punct al discuției noastre, voi oferi doar câteva scurte exemple în plus (pe lângă cele semnalate până acum, pe parcursul exegezei noastre), din ceea ce am observat în opera sa. Așa, spre exemplu, în poezia *Mirii nunții cerești*, definește astfel unirea sa cu lumina dumnezeiască, dar și căsătoria: „Cădelniță iubirii pe pământ,/ Un singur trup spre Rai, cu două porți". Și cred că, voit sau împins haric de aduceri-aminte, a intercalat aici reminiscența unei imagini poetice eminesciene care și mie mi s-a părut întotdeauna sublimă și depășind cu mult sensurile imediate ale poeziei de dragoste: „Tu trebuia să te cuprinzi/ De acel farmec sfânt,/ Și noaptea candelă s-aprinzi/ Iubirii pe pământ" (*Pe lângă plopii fără soț*). La Sfântul Ilie se produce o anumită deplasare de sens, de la „candelă iubirii pe pământ" la „cădelniță iubirii pe pământ", cuprinzând nu numai ideea de foc, de ardere în iubire, ci și pe aceea de înmiresmare. Spune el și în *Logodna inimii* (care e un fel de *Luceafăr* chintesențiat al Sfântului Ilie, cu ridicare la sublim): „Ea: dulce, străvezie,/ Mireasmă și mireasă". Iar la Eminescu, după cum am arătat altădată, într-o variantă manuscrisă a poeziei *Călin (file din poveste)*, am descoperit aceste versuri: „Ea-i icoana unei dulce, unei gingașe smerenii/ Iară sufletul ei tânăr e-ncărcat de mirodenii"[436]. Și nu e o simplă metaforă, „căci mireasma e rezultatul

---

[436] A se vedea articolul meu de aici:

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/08/19/ciocarlia-ochiului/.

Sau, din nou, cartea mea, *Istoria literaturii române (O perspectivă critică*

îndumnezeirii omului"[437], ne-a spus Sfântul Ilie. Dar și la Sfântul Efrem Sirosul citim că „mireasma Raiului și-a picurat parfumurile" și, chiar împrejurul Raiului, „o mare cățuie ce revarsă miresme/ îmbibă văzduhul cu un fum plăcut mirositor"[438]. Ne amintește de „văzduhul tămâiet" al lui Eminescu (*Călin (file din poveste)*) – despre care am mai vorbit în comentariile noastre, și nu o dată –, poet care știa, din cărțile Bisericii lui, despre „Raiul cu grădini îmbălsămate" (*Venere și Madonă*).

De la Eminescu a preluat Sfântul Ilie și asocierea frecventă a aurului cu argintul. Și aici sunt mai multe exemple pe care le putem aduce: „Primește-mi fecioria/ Încununată-n laur!/ Ascultă-mi bucuria/ Simțirilor de aur!... /.../ Sorbit de profunzimea,/ Atracției ce-o simt,/ Rodește-mi frăgezimea/ Pornirilor de-argint!" (*Rugăciune*); „Copii cuminți, Îngerii vin/ Să-și ia în cupe de argint/ Și pe aripe mărgărint/ Din viu izvor de daruri plin. // Să-și umple cupele de aur/ Și inimile de nectar/ Din fața Domnului de har,/ Să-L poarte – lumilor tezaur" (*Nuntă în cer*); „Din frăgezimi de aur/ Și pulberi de argint/ Făptură-n duh se-ncheagă,/ Lumină-n Duhul Sfânt" (*Biserica în slavă*); „Tremura-n câmpuri numai floare și omenirea-nviora,/ Când de Profeți, când de-o minune și ca un vânt înfiora,/ Nădejdea-n norii grei de aur pe fruntea munților de-argint,/ Clădind palate fermecate, în basme lungi, de mărgărint" (*Bunăvestire*); „Când privesc nemărginirea-n vântul duhului de-argint/ Văd Arhangheli și văd Îngeri cerurile ocolind,/ Iar prin inimă-mi trec zorii Duhului ce scân-

---

ortodoxă). Poezia, vol. VI *(Eminescu)*, Teologie pentru azi, București, 2021, p. 194-195, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2021/08/14/istoria-literaturii-romane-vol-6/.

[437] Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș, *Despre omul Împărăției*, op. cit., p. 144.

[438] Sfântul Efrem Sirianul, *Imnele Raiului*, op. cit., p. 99.

teiază/ De-mi deschid grăiri în suflet, scânteieri, emoții, rază... /.../ Pe cei duși nu pot în gânduri, nici în vorbe să-i cuprind/ Căci lumina lor de aur mă topește în argint./ Visele se pierd pe ape și gândirile în taine,/ Trup și minte se dezbracă și se-mbracă-n alte haine...” (*Înviere* – am citat mai pe larg din acest ultim poem deoarece aici găsim o intertextualizare eminesciană genială și rafinată, despre care o să mai vorbim...). Etc.

Pot să ofer acum, ca un exemplu de complexă intertextualizare, un poem întreg, dar mai scurt (din cauză că autorul a uitat mai multe strofe, până la ieșirea din închisoare), intitulat *Îngerul*:

Dacă eu răsun în Înger,
Chipul meu s-afundă-n cer,
În azur aprins de ger,
Diamantic în răsfrângeri.

Umbli chip mângâietor
Trupului și sfâșierii
Și străvezi lumini și zori
Prin pădurile părerii.

Lași în sufletul finit
Val de aur și argint
Fluturând nemărginit
Peste zările ce mint.

Pământencele frunzișuri
Dat prin sânge-albastru...Sui!...
Oglindesc, în ascunzișuri,
Luminiș, oglinda Lui!...

Oglindă-ntre oglinzi,
De-a pururea rotind
Și melodii rodind
De ceruri tu mă prinzi!...

Sesizăm, desigur, „val de aur și argint" – la Eminescu, cele două culori, auriul și argintiul, stau alături începând chiar cu acea controversată *Mortua est!*, în care cerul este „cu râuri de lapte și flori de lumină", unde apare configurat Paradisul în care „să fie castele/ Cu arcuri de aur zidite din stele,/ Cu râuri de foc și cu poduri de-argint,/ Cu țărmuri de smirnă, cu flori care cânt", Rai spre care sufletul tinerei fecioare urcă „ca o umbră de-argint strălucită,/ Cu-aripi ridicate la ceruri pornită,/ Suind, palid [luminos] suflet, a norilor schele,/ Prin ploaie de raze, ninsoare de stele", pe când, în lume, „argint e pe ape și aur în aer". Am arătat, când am comentat *Mortua est!*, că Eminescu a folosit cărțile Bisericii[439]. Dar cred că și versurile lui Eminescu strălucesc mai bine în lumina poemelor Sfântului Ilie!

Pe lângă „aur și argint", recunoaștem ușor și „Luminiș, oglinda Lui", prin care se înțelege că Îngerul este o oglindă în care se reflectă lumina necreată, lumina lui Dumnezeu, Sfântul Ilie resemantizând astfel reflectarea Luceafărului „din oglindă luminiș" în camera fetei de-mpărat. Asemenea, versul „De-a pururea rotind" (avea în vedere „cununile" de Îngeri pe care le văzuse rotind în Împărăția lui Dumnezeu și rodind cântări) ne trimite iar cu gândul la *Călin* (deși nu numai) și la celebrul vers pe care Arghezi îl considerase cel mai frumos din poezia românească, în care izvoarele sar „în cuibar rotind de ape, peste

---

[439] A se vedea comentariul meu de aici: https://www.teologiepentruazi.ro/2018/08/14/din-nou-despre-mortua-est/. Sau, din nou, volumul al 6-lea din *Istoria* de față, citat supra.

care luna zace”; ape care, peste tot în poezia eminesciană, „sclipesc ca și oglinzi” (*Sub cerul plin de nuori*)...

Dar și Arghezi este intertextualizat aici, foarte limpede, în versul: „Peste zările ce mint” (Îngerul lasă „în sufletul finit” – în sufletul poetului mărginit de existența lui în trup, la acel moment –, „val de aur și argint” al harului, „fluturând nemărginit” de dulce și de mângâietor „peste zările ce mint” ale realității lumești). Arghezi scrisese odinioară: „Te alinți cu zări ce mint” (*Dor dur*), referindu-se la iluziile sale de a-și vedea femeia iubită întorcându-se la el.

Dar toate acestea nu reprezintă, desigur, doar împrumuturi din Eminescu sau din alți poeți, ci și – sau mai întâi de toate – realități experimentate extatic de Sfântul Ilie, care, ca poet, a dorit să implice și experiența lirică a înaintașilor, cu importante deplasări de accent și așezări în cu totul alte contexte ale expresivității lirice geniale ale acelora.

În altă ordine de idei, poemele Sfântului Ilie se remarcă prin muzicalitate, caracter pe care el însuși l-a evidențiat în mărturisirile sale, afirmând chiar că aștepta mai întâi să se formeze în sine o anumită armonie muzicală și apoi compunea poezia. Opțiunea lui pentru catren, care se găsește cu preponderență în poemele sale, cred că are o mare legătură cu dorința de a imprima un ritm versurilor sale, așa după cum în Împărăția lui Dumnezeu a simțit și a văzut că există puls (al inimii lui Hristos), ritm și melodie. Aceasta în primul rând. Apoi, desigur, ca poet român, știa că lirica noastră a tins mereu spre o melodicitate intrinsecă și extrinsecă a versurilor, care imprimă poeziilor sensuri subcutanate, exprimate suprarațional, dar și că poezia noastră modernă a fost cimentată de pașoptiști și Eminescu, care au privit mereu (stilistic vorbind) spre experiența clasică italiană a unora ca Dante sau Petrarca. De altfel, dacă este să ne referim exclusiv sub aspect cultural, Sfântul Ilie este Dante al poeziei și

al literaturii române, având în vedere substanța religioasă a versurilor sale și caracterul lor duhovnicesc-genial. Cu diferența că Sfântul Ilie a scris numai despre Paradis, alegând să nu vorbească decât foarte puțin despre Infern, deși le-a cunoscut pe ambele (despre „purgatoriu” nu poate fi vorba, pentru că este o invenție dogmatică romano-catolică). Și când zic despre experiența Infernului, mă refer atât la iadul concentraționar al închisorilor comuniste, cu toată schingiuirea fizică și psihică pe care a presupus-o, cât și la lupta lui interioară cu demonii, pe care îi vedea duhovnicește și care căutau să îl chinuie și să îl îngrozească prin viziuni infernale. Dar Sfântul Ilie a considerat că nu este loc în poezie pentru nimic urât și degradant. Au scris și scriu alții destul despre ceea ce este banal sau grotesc în existența umană, el a considerat că materia esențială a poeziei trebuie să fie sublimul.

Optând adesea pentru catren, Sfântul Ilie a scris însă pe diferite tonuri, cu versuri mai scurte sau mai lungi, împrumutând chiar, uneori, fie ritmul de baladă, fie versul elaborat și dificil al *Scrisorilor* lui Eminescu.

Destul de multe versuri și chiar strofe întregi sunt memorabile, încât, trecându-mi prin gând să fac o selecție, mi-am dat seama că nu îmi este cu putință să realizez acest lucru. Și când spun memorabile sau geniale, mă gândesc, bineînțeles, și la realizarea lor stilistică, pentru că, sub aspect duhovnicesc, toată opera lui este dumnezeiască, neexistând criterii de selecție. Tocmai de aceea, când am început această întreprindere foarte dificilă pentru mine, de a comenta opera sa, nu am dorit să îndrăznesc să ierarhizez cumva poeziile sale (și nu doresc nici pe mai departe, pentru că e o impietate), ci am analizat poemele, pe cât am putut, în ordinea publicării, tocmai pentru a scoate în evidență excepționalul duhovnicesc al conținutului fiecăruia. Dar, firește, se pot face aprecieri și despre realizarea stilistică, care este măiastră. Căci, chiar dacă Sfântul Ilie nu a dorit, după

cum am mai spus, să exceleze din punct de vedere estetic, să creeze un stil cu totul personal, precum Nichita, să zicem, tocmai pentru a nu atrage excesiv atenția asupra formei, în dauna conținutului, un lector avizat nu poate ignora subtilitățile poetice și rafinamentul opțiunilor lingvistice, care s-au impus în poezie de la sine, datorită experienței și sensibilității autorului.

În *Mirii nunții cerești*, Sfântul Ilie prezintă ieșirea în extaz și vederea luminii dumnezeiești ca pe o nuntire cu lumina necreată: „Din mâna sfântă a Tatălui, în mine,/ Ai apărut creație, mireasă.../ ...Când dorul sfânt extatic îmi revine,/ Pe cerul meu ești iar împărăteasă...”. Și aceasta este o prefigurare a nunții veșnice a Mirelui ceresc cu făpturile Sale raționale care s-au sfințit și îndumnezeit: „La nunta-n cer a Fiului – Luminii,/ Arzând în noi miresmele nuntirii,/ Înalți și drepți ca stelele și crinii,/ Slujesc aleșii, Îngerii și mirii!...”. Stelele sunt Îngerii, iar crinii sunt Sfinții, crinii văilor care s-au sfințit în valea plângerii acestui pământ plin de suferințe.

Nunta este contopirea, unirea cu lumina dumnezeiască: „Pur, strălucirii veșnice-n altar,/ Printre culori, o sfântă învăluire,/ Eu cu iubita-ncununat dispar/ În adevăr, iubire în iubire...”.

Dar ultima strofă a poemului conține un avertisment groaznic pentru cei care nu vor să primească lumina învățăturii ortodoxe și să își sfințească viața, care se luptă acerb împotriva lui Dumnezeu și a Sfinților Săi: „Și toate sunt în noi și noi în toate!/ De ziua nunții se deschide cerul!.../ O, vai de cei ce-au prăbușit în noapte/ Cu mâna lor lumina și misterul!...”.

În lumina dumnezeiască, „M-au împlinit sclipirile din soare/ Și zorii albăstrii, să mă desfac/ Din pânza grea a nopții care moare,/ Cu chipul nou să înfloresc în veac!...” (*Omul fiu*). Cu chipul nou al omului ceresc, al celui care s-a făcut fiu al lui Dumnezeu prin har...

Întreaga sa ființă se umple duhovnicește de curăția și sfințenia luminii Lui, pe care o numește, aici, „Fecioară”, cu majusculă: „Când floare albă, duhul tău, Fecioară,/ Mă-mprejmuie și ființa mi-o pătrunde,/ Blând, Dumnezeu, în suflet îmi coboară,/ Îmi arde-n trup lumina-n mii de unde...”. Și lumina dumnezeiască este mediul în care stau Sfinții la Cina Mielului: „Fecioară, nimb, coroană de lumină,/ Învăluiești viu, soare lucitor,/ Prunc-Dumnezeu, ce astăzi e la cină/ Cu robul Său în pieptul arzător”. „Și aici Părintele nostru [Ilie văzătorul de Dumnezeu] vorbește despre cum Hristos Se năștea în el și cina împreună cu el, în inima sa aprinsă de slava dumnezeiască, care ardea de dorul lui Dumnezeu”[440].

Vederea luminii necreate și veșnice a Domnului îi alina negrăit suferințele grele ale temniței (compunea această poezie în 1962, în Zarca Aiudului): „Când te culeg din lauda de Îngeri,/ Cu un surâs mai dulce îmi grăiești:/ «– Copilul meu, aș vrea să nu mai sângeri,/ Oglindă-n rai, când vii să ți-adumbrești»...”.

În Împărăția lui Dumnezeu fiind el cu duhul, vedea multe taine și manifestarea infinitei puteri de creație a Dumnezeirii: „Flacăra vie crește în inele,/ Aureole, zori și aurore.../ ...Și ceruri noi, pe viscole de stele/ Se întrupează fără loc și ore!”. Și simțea pulsul inimii lui Hristos ca fiind ritmul Paradisului, al Împărăției Sale: „Pulsează ritmul inimii cerești/ Și în lăuntru și-n afară, veșnic,/ În laudă de glasuri îngerești:/ «– Mărgăritar e lumea, tron și sfeșnic!...»”. Așa îi auzea pe Îngeri cântând și lăudând Împărăția Cerurilor ca „mărgăritar, tron și sfeșnic” al lui Dumnezeu.

---

[440] Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, în *Scrierile complete ale Fericitului Ilie văzătorul de Dumnezeu și viața sa, comentate de ucenicul și fiul său întru Domnul, Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș*, vol. I, op. cit., p. 117, *cf.*

https://www.teologiepentruazi.ro/2010/03/03/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-1/.

În poezia *Trup ceresc*, Sfântul Ilie vorbește despre cum, „Încununat hristic /.../ Trupul crește mistic”, referindu-se atât la Trupul lui Hristos, Biserica, cât și la sine însuși, pe care se vedea cu „trup mistic” în Rai. Și „daruri îi dau sorii”, adică Sfinții și Îngerii care strălucesc ca Soarele în Împărăția lui Dumnezeu (ca Soarele Hristos, *cf*. Mt. 13, 43), când „dulce /.../ își desfac fiorii”: daruri duhovnicești, prin rugăciunile lor. Și vedea Sfinții ca pe niște feciori și fecioare pe marea luminii dumnezeiești: „Din spumele zării/ Trup fecior, fecioară,/ Pe întinsul mării/ Surâzând coboară...”. Sau îi vedea ca pe niște corăbii, după cum am mai spus și altădată, mai sus, sau ca pe niște lumini de foc în corăbii: „Din izvorul vieții/ Fulgeră senin,/ Flacără asceții/ În corăbii vin...”.

Și, așa cum au mai spus și alți Sfinți care au văzut Raiul, acolo e primăvară nesfârșită, dulceață, lumină și bucurie negrăite: „Limpede, prielnic/ Miez de primăvară,/ Fraged, feciorelnic/ Farmec ne-nconjoară”. Acolo, „La ospățul nunții,/ Dumnezeu și omul/ Poartă-n mirul frunții/ Logosul și pomul”. Dumnezeu e Logosul, Cuvântul, Pomul Vieții, Hristos, iar Sfinții sunt pomii Raiului.

Exprimarea Sfântului Ilie e tainică pentru că tainice și suprarationale erau și vederile sale. De aceea, exprimarea sa poetică, ascunsă, metaforic-teologică, deși dificil de pătruns, e mai propice pentru a descrie experiențele sale extatice.

În ultimele poeme din care am citat, Sfântul Ilie a folosit versul scurt (6-8 silabe), de baladă, care îmi amintește de baladele lui Radu Gyr, substanța fiind însă cu totul alta, rămânând teologică și mistică. Citez poemul *Transfigurare*, pentru a vedea cum sună o poezie întreagă scrisă în acest fel:

Formele rotunde,
Sprintene ovale,

Linii moi și unde
Ferecă simboale.

Inima-și deschide;
– Bolți nepământene –
Spații noi, avide,
Vieții cosânzene...

Dragostea îi umple
Fagurii cu miere,
Zumzetele suple,
Zborul, cu tăcere!...

Vii, lucide, clare,
Plăpânzimi de zori
Duc întru cântare
Mistice vâlvori.

Sfânt potir, crăiasă
E întreaga fire...
Candelă, mireasă...
Veșnicului Mire!...

Flori întru cununa
Vieții-mbujorate,
Toți în Duh sunt una,
Slava Lui în toate...

Tronurile-n jurul
Spiritului veșnic
Oglindesc azurul,
Ard lumina-n sfeșnic.

Duhul Sfânt roiește
Sfântă bucurie...
Viața o-nnoiește
Pruncul Tău, Vecie!

Stă unit în Fiul
Cerul cu pământul,
Sângeră pustiul,
Duhul e ca vântul...

Fulgere-n furtună
Te sorbim Iisuse,
Roada Ți-o adună
Florile nespuse...

Maică și fecioară,
Înveliș de pară,
Fraged înconjoară
Pruncii să nu piară!...

Fiul Dumnezeu
Ne deschide cerul,
Prunci la sânul Său
Să-nflorim misterul...

Iar în poemul *Logodna inimii* prezintă îndrăgostirea de Dumnezeu, de viața sfântă, și vederea Împărăției Sale într-un scenariu asemănător cu cel din *Luceafărul* lui Eminescu, numai că aici sufletul-fecioară (curățit prin asceză și rugăciune), care se îndrăgostește de Mirele ceresc, nu numai că nu Îl respinge, ci se apropie tot mai mult de Cel preadorit și se umple de fericirea vederii Sale negrăite și a lumii Sale cerești:

Fecioara îndrăgise
O flacără verzuie,
De-atunci în zori tot suie
Spre zările deschise.

Când Înger, când inel e,
Făclii...adâncul ei...
Când trupul e de stei,
Simțirile sunt stele...

Un dor din veci de Mire
Din noapte o cuprinde,
Ușoară se aprinde,
Mai albă, mai subțire!

El: jar, acum e soare
Iar ea: albastrul, cerul...
...În jurul lor misterul
Rodește nins de floare!

El: faptă ne-nțeleasă,
Lumină roz-verzie;
Ea: dulce, străvezie,
Mireasmă și mireasă.

El: întreitul sfeșnic.
Ea: inima-altar,
Biserică în har,
Mireasă Vieții, veșnic!...

....

Izvor de apă vie,
De ceruri: Dumnezeu.
E și-n lăuntrul meu
Prin Pruncul Tău, Marie!...

...Peste izvorul vieții
Două cununi rotesc.
Pe ele-n tron ceresc,
Iisus, chipul dulceții...

...Jos, mare fără maluri,
Deasupra: nori de Îngeri...
...Treime, tuni și fulgeri!...
Noi Te slăvim din valuri...

O muzică respiră
Din orișice mișcare,
O laudă-nchinare
Ce satură și miră!...

În ora asta gravă,
De-aici, din Împărăție,
În duh văzută mie,
Îngenunchez în slavă...

Cânta-voi Aliluia,
Voi preamări Cuvântul,
Cu cerul, cu pământul,
Cu Sfinții...Aliluia!...

De data aceasta, „fecioara” nu L-a respins pe Cel de care S-a îndrăgostit, ci L-a urmat în cerurile Lui, acolo unde Veșnicia nu înspăimântă, ci îndumnezeiește, readucând făptura umană la starea ei dintâi, de ființă rațională plină de har, plină de toată înțelepciunea și frumusețea, în comuniune negrăită cu Dumnezeu și cu Sfinții și Îngerii Lui.

Iar cel ce se înalță cu duhul la cer și cunoaște taina Veșniciei, acela nu mai este ținut și înspăimântat de moarte, după cum spune Sfântul Ilie în poezia *Biserică în slavă*:

Iisus în inimă învie,
Spre El văd cerul tot cum vine
Slujind...o întreagă Împărăție,
Rotiri, izvoare cântă-n mine!...

Făpturi și temple umplu zarea,
Ocean, lumina le cuprinde,
Sporindu-și inima, ’nchinarea
De frumuseți mai noi s-aprinde.

Sfios ca-n seara dulcii denii,
Minuni s-adună ca să cânte,
Cu trup și chipuri de vedenii...
...Cresc stele-n zările înfrânte...

Culori: alb, roșu, mov și verde
Și-albastru mai departe, ’n șoapte,
Doar ruga celui care crede
Înfrânge-n noapte neguri coapte.

Din gol, din beznă se ridică,
Din veci de veci lumina verde!...

...Când ceruri ard, când ceruri pică,
Biruitor e cel ce crede!

Și-n mine e Biruitorul,
Stăpânul morții, peste vremuri...
E viu în noi Mântuitorul...
Tu, moarte, n-ai să mă cutremuri!...

Prin Pruncul Sfânt din sânul meu
Învie lumea-n sfânt azur...
...Și sunt etern în Dumnezeu,
Lumină, nuntă-n ritmul pur!...

Aceste poeme au fost compuse în 1963, în Zarca-Aiud. Unde, pentru el, „Plinitu-s-a...E-al nunții ceas.../ Mireasma trupului ceresc/ Răsfrânge dorul îngeresc/ Și ritmul muzicii în glas...” (*Nuntă în cer*)...

La Sfântul Ilie remarcăm în permanență încercarea de a cuprinde succint, în foarte puține cuvinte, trăiri și experiențe multiple. De aceea, multe propoziții sunt eliptice și folosește foarte des punctele de suspensie. Pentru că nu avea posibilitatea să detalieze bogăția simțirilor și a înțelegerilor sale duhovnicești, neavând foi și unelte de scris, ci trebuia să comprime o multitudine de vederi dumnezeiești și de reflecții post-extatice în poeme relativ scurte, pe care să le poată memora. Și așa, din cauza neputințelor fizice, a bolilor și a suferințelor nenumărate (în ultimii ani de temniță a trăit în belșug de har, dar și în mari chinuri, fiind grav bolnav), a uitat foarte multe versuri scrise pe hârtia minții, până la ieșirea din închisoare.

În poemul *Lauda bucuriei*, simțirile dumnezeiești sunt exprimate în sinestezii și oximoroane: „Pari înserarea limpede-a culorii/ Și-a frăgezimii în zăpezi când rupi,/ Cu străluciri al vălu-

rilor trup/ Și-n aurore-mi luminezi fiorii...”. Culoarea se înserează limpede și lumini ca de aurore trezesc fiorii bucuriei nepământene, când contemplă scânteierile de zăpadă fragedă, preacurată, ale luminii dumnezeiești, dincolo de „al vălurilor trup”.

„Tot mai înalt Îți strig din adâncime:/ Osana!...Întru cei de sus!...Osana!.../ Din ape-n duh îmi modelez icoana/ Cu chip și-asemănare în Treime...”: din apele mării de lumină dumnezeiască, privindu-le ca pe o oglindă limpede a măririi și a frumuseții dumnezeiești, prin reflectare în sine însuși, în duhul său, își modelează icoana Făcătorului, a Preasfintei Treimi, care ne-a zidit după chipul/ icoana Sa, spre asemănarea cu Sine: „κατ᾽ εἰκόνα Ἡμετέραν καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν” (Fac. 1, 26, LXX). Căci asemănarea tot mai mare cu Creatorul nostru vine prin vederea Lui și prin privirea neîncetată către El.

Iar cel ce privește fața lui Dumnezeu, lumina dumnezeiască, se contopește duhovnicește cu ea, prin asemănare: „Fiu, bucuria-n Hrist o vreau deplină /.../ Până dispar lumină în lumină”. Căci dacă Fiul lui Dumnezeu este „Lumină din Lumină”, din veșnicie născut din Tatăl, și fiii omenești devin lumină din Lumină, născându-se duhovnicește și unindu-se cu lumina dumnezeiască: „lumină în lumină”.

„...Sfințindu-și glasul strigă tot văzutul/ Și nevăzutul cer în mândru mers,/ Spre Tatăl Sfânt întregul univers/ E Fiu și Duh, iubire-i tot făcutul!...”. Întregul univers rațional, de Îngeri și Sfinți, e un univers de fii și de duhuri curate. Iar Preasfânta Treime e în toate prin harul Său: „Prin Fiu, în Duh, îmbrățișează lumea/ A Tatălui iubire-n farmec sfânt,/ Una în Unul, tainic, prin Cuvânt,/ Din margini lumea-și fulgeră minunea!...”.

Spunând că „iubire-i tot făcutul”, s-ar putea ca Sfântul Ilie să fi dorit să reformuleze un vers al lui Ion Barbu, care zisese într-o poezie: „Că vinovat e tot făcutul,/ Și sfânt doar nunta, ince-

putul" (*Oul dogmatic*). Ion Barbu se referea, în versurile sale, la lumea care se naște pe pământ sub legea păcatului, pentru că, după ce Dumnezeu a zidit lumea sfântă, omul a păcătuit și a tras după sine tot universul material, în suferință și moarte. Dar Sfântul Ilie se referă la lumea restaurată în sfințenia și puritatea originare, întru care a fost creată de Preasfânta Treime. Pentru că Dumnezeu nu a făcut nimic vinovat, ci toate sfinte și curate, și numai o parte din făpturile Sale raționale, înzestrate cu liberă alegere, s-au făcut „vinovate" prin propria lor voință. Însă, în Dumnezeu, „iubire-i tot făcutul" („iubire în iubire", cum a spus și în *Mirii nunții cerești*).

Iar Dumnezeu nu ne iradiază din afară, ci „...Împărăția Cerurilor este/ Și în lăuntrul nostru; Dumnezeu/ Coboară-n har în fiecare eu,/ Face din noi a învierii veste!...". Căci Sfinții nu sunt doar evanghelizatori, ci sunt Evanghelii vii. Ei înșiși sunt, mai întâi de toate, buna-vestire a Învierii lui Hristos, pentru că sunt dovezi vii, Biblii ambulante. Iar ortodocșii cred mai întâi sfințeniei lor și apoi ascultă cuvântul Vieții din gura lor, ca de la Hristos. Și de aceea nu îi acceptă pe cei care citesc după mintea lor și raționează haotic asupra unei cărți prea-încifrate și prea-tainice precum este Sfânta Scriptură, ci îi caută spre a-i urma pe aceia pe care Dumnezeu Însuși i-a făcut „a învierii veste". Pe cei pe care i-a renăscut duhovnicește și i-a ridicat la vederea Împărăției Sale, încă din această viață. Care pot mărturisi: „...Pe ici...pe colo...cerul nou se prinde/ Plin de mișcare-n nemișcat contur,/ Sufletul lin se-nalță tot mai pur/ Și viul vieții veșnice-l cuprinde".

Prima strofă din poezia *Iubire-n duh* este o extraordinară explicație teologică a felului cum vede cu duhul, în extaz, cel răpit la ceruri, în comparație cu cei care nu se ridică la înălțimea contemplației duhovnicești: „Chiar dragostea te vede ireală,/ Din umbră, din văzuta existență.../ ...Mireasă-n veci, în nevăzut reală/

Tu preamărești substanța în esență!...”. Chiar și cel care Îl iubește pe Dumnezeu vede Împărăția Lui „ireală”, atâta timp cât iubește numai prin credință și nu Îl vede pe Domnul și lumina Sa prin vedere extatică, ci doar cu ochii credinței privind „din umbră, din văzuta existență”, adică trăind încă fără experiențe duhovnicești îndumnezeitoare. Și de-abia când este răpit și vede lumina dumnezeiască, atunci îi apare Împărăția cerurilor „în nevăzut reală”: reală, dar fără a fi văzută de oamenii pământești, care nu se curățesc de patimi prin asceză.

Ea, Împărăția, Raiul, Biserica cerească nevăzută de cei pătimași, dar reală pentru ochii inimii curați, este „Mireasă-n veci” care „preamărești substanța în esență!...”, adică prin care se slăvește creația spirituală a lui Dumnezeu întru harul Său. Esența vieții dumnezeiești, a Preasfintei Treimi, prin energiile Sale necreate, umple și sfințește substanța făpturilor Sale (pentru că și despre Îngeri s-a spus că sunt făcuți dintr-o anumită materie, dar nu ca a noastră, ci una foarte fină), a creației Sale care este proprie înduhovnicirii, proprie vieții veșnice. Sau, așa cum a explicat Părintele Dorin, se înduhovnicește „substanța trupului nostru, prin esența umanității noastre, adică prin suflet. Pentru că lumina Ta văzută extatic de către duhul nostru, trece din sufletul în trupul nostru și ne umple pe noi, cu totul, de experiența slavei Tale”[441].

Iar în a doua strofă vedem din nou utilizarea, de către Sfântul Ilie, a muzicii liturgice a versurilor eminesciene (cu substrat erotic, deși chiar erotismul eminescian era profund orientat spre transcendență), readaptată unui fond ideatic teologic: „Minune, tu, de Tatăl dăruită,/ Mireasa minții, vieții, mă mângâie.../ Creațiune-n Fiul preaslăvită,/ Surâsul tău în chipul meu rămâie!...”.

---

[441] *Scrierile complete ale Fericitului Ilie văzătorul de Dumnezeu...*, vol. I, op. cit., p. 177.

Și mai departe Sfântul nostru Poet nu rămâne doar la a contempla frumusețea indescriptibilă a lumii cerești, ci caută să cunoască și să înțeleagă: „De la atom și până-n constelații/ Îmbrățișări de forțe gravitează/ În nesfârșite moduri și relații,/ Dintru iubire totul se-ntrupează". Și aceasta este o caracteristică a poeziei sale, faptul că versurile conțin o materie diversă, de la vederi sublime la descifrări sau definiții teologice și chiar la explicații științific-raționale. Pentru că spiritul său, avid deopotrivă de contemplație și cunoaștere, căuta să poată explica cumva, în cuvinte omenești, ceea ce trăise și cunoscuse, prin experiență duhovnicească, în lumina dumnezeiască. Această cunoaștere profundă a tainelor universului o va avea omul îndumnezeit în veșnicie, pe lângă fericirea de negrăit a simțirilor, căci Împărăția lui Dumnezeu este deopotrivă „Mireasa minții" și a „vieții".

Iar omul care e atent la toată creația lui Dumnezeu care îi vorbește despre El, simte și vede, chiar în natura pământească, cum toate făpturile sunt însetate de viață deplină și de desăvârșire: „Și umblă valul, crește iarba, pomul.../ Tinzând spre forme mândre și depline,/ Setea le-o simte-n chip avid tot omul/ Pe când asemeni vrea să Ți se-nchine". Sau poate este vorba tot despre valul, iarba și pomul din Rai, care, cu atât mai mult, sunt însetate de desăvârșire, pentru că acolo înaintarea în sfințenie și frumusețe este nesfârșită.

Iar setea lor „le-o simte-n chip avid tot omul/ Pe când asemeni vrea să Ți se-nchine", omul care se închină lui Dumnezeu asemenea lor, plin de setea desăvârșirii, a înaintării duhovnicești.

Și cred că Sfântul Ilie a simțit, încă de mic, prezența lui Dumnezeu în creație, în cosmos, în toate făpturile Sale, recunoscând că creșterea și alergarea lor nu e zadarnică, ci e o icoană pictată de El în fața ochilor noștri, prin care să înțelegem

care este sensul nostru. Dacă „umblă valul, crește iarba, pomul”, fără odihnă, și omul trebuie să facă la fel spre Dumnezeu.

Și iarăși revine la afirmații teologice apofatice: „Când vom ajunge-n duh prin conștiință/ Iubirea-n har să-și fie ei deplină,/ Din trup etern vede-vom prin ființă,/ Prin umbra feței tale, tu...lumină!...”.

Iar frumusețea contemplată în iubirea dumnezeiască o descrie astfel: „Blând e surâsul mlădios și dulce/ Al infinitei, veșnicei creații!.../ ...Cu gesturi moi la sânuri să ne culce/ Miresmele din candele de grații!...”. Toate aceste simțiri fiind reale pentru el, mai reale-n nevăzut decât orice realitate văzută pe pământ.

Veșnica înaintare în sfințenie a celor mântuiți și fericiți este exprimată astfel:

...Atunci de bucuria cea din ceruri
Vom crește-atât încât vom străluci
În nori de duh plutind în adevăruri,
Vom fi oriunde și oricum...vei fi...

În trup ceresc, în ceruri schimbătoare
De voia de lumină a feței Sale
Și izvorând de-a pururi din izvoare
Vei înflori pe-a veșniciei cale.

Căci Sfinții, în Rai, vor fi „izvorând de-a pururi din izvoare”, din izvoarele harului Preasfintei Treimi. Ca izvoarele care curg și nu încetează a izvorî vor fi. Și ei vor izvorî „în ceruri schimbătoare” pururea, tot mai luminoase și mai frumoase, incredibil și inimaginabil de minunate, după „voia de lumină a feței Sale”. Așa i se descoperea Sfântului Ilie că va fi în veșnicie...

Lupta împotriva răutății omenești și a demonilor îi era susținută de Puterile Îngerești, Arhangheli și Îngeri, pe care îi vedea întărindu-l: „Înfloresc lin din zările albastre/ Arhanghelii cu Oștile de sus,/ Noi ceruri se coboară prin Iisus/ Să umple golul sufletelor noastre” (*Biruință*). Poate părea paradoxal că cel care trăia în lumina dumnezeiască și contempla Împărăția veșnică a Preasfintei Treimi, dăruită nouă prin Fiul, vorbea despre „golul sufletelor noastre”. Însă, dacă ne uităm pretutindeni la mărturiile Sfinților Părinți, vedem că revelarea luminii dumnezeiești aduce cu sine și vederea interiorului propriu, a abisului sufletesc, ceea ce are întotdeauna drept consecință o tot mai mare conștiință a păcătoșeniei și o tot mai adâncă smerenie a celor cărora Dumnezeu le dăruie astfel de descoperiri preaminunate. Și cu cât mai mult nevoitorul se golește de sine, de iubirea de sine și de încrederea în sine, cu atât mai mult „Noi ceruri se coboară prin Iisus/ Să umple golul sufletelor noastre”.

În aceeași poezie ne mărturisește că vedea cum, „Din Duhul Sfânt încep ca să răsune/ În spirite și trupuri vii extaze,/ Văd chipuri sfinte ce străpung cu raze/ Și negura luminii se supune”. Căci vedea Îngeri și Sfinți, pe cei care au biruit întunericul!

Și, în viziunea profetică a Sfântului Ilie, România Sfinților este o grădină în Grădina Raiului lui Dumnezeu: „«În inimilencredințate Mie/ Voi coborî cu veșnicul Meu cer».../ ...Miri și mirese, nuntă și mister.../ Grădină sfântă, neamul, țara învie! [...] Iubita mea, grădină-n Duh senină,/ Te-ncununezi de-a pururi în amiezi,/ În Duhul Sfânt simțirile îți pierzi:/ Minune sfântă, neamul, țara învie!” (poemul a fost compus la 1 ianuarie 1964, la Aiud; avea să fie eliberat peste 6 luni...).

Poemul *Înviere*, compus în 1963, tot la Aiud, are ritmul *Epigonilor* și al *Scrisorilor* lui Eminescu, îmbinând câteva teme esențiale ale acestora (eroismul, natura paradisiacă – care, la Sfântul Ilie, e Paradisul însuși), la care adaugă mesianismul și profe-

tismul proprii trăirilor și al viziunilor sale duhovnicești. Îl voi cita în întregime:

Ceruri noi, făptură
Din lumina pură;
Guri de sori sihastre
Se deschid albastre,
Strigă-n depărtări
Peste munți și mări...
....

Arhangheli pe nori
Ard mai sus de sori;
Glasurile-n Duh
Fulgeră-n văzduh:
Slavă și putere,
Sfântă înviere!...

Când privesc nemărginirea-n vântul duhului de-argint
Văd Arhangheli și văd Îngeri cerurile ocolind,
Iar prin inimă-mi trec zorii Duhului ce scânteiază
De-mi deschid grăiri în suflet, scânteieri, emoții, raze...
Și plutesc în altă lume, nevăzută, din adâncuri
Ce din dragoste se naște, din credință și din cânturi!

Când prin lumea trecătoare umbrele se nasc și pier
Umblă-n pas de înviere, prin slăvi, neamul meu și sper,
Merge-n frunte uraganul, stelele tresar din loc,
Căci în mers și în privire poartă duhul nou, de foc,
Și prin zările albastre cu surâs de aurore
Înfloresc tot mai frumoase cerurile prinse-n ore.

Sfinții Martiri zdrobiți de cruce, de-nchisori și de prigoană,

Se îmbracă în lumină privind țintă la icoană...
„...Eu sunt Calea, Adevărul, Viața, cine Mă urmează
Invincibil e în lume și în Duhul Sfânt creează”.
Pe Hristos iubind în viață fericiți au mers la moarte,
Către El, în veșnicie, neamul către cer să-l poarte.

Austeri în simplitate, ei smulg flori văzute-n cer
Să le-mpartă cu blândețe celor care plâng și cer.
Sunt la port ca altădată Făt Frumos din plaiul țării,
Cu surâsul ei în față și în ochi cu graiul mării,
Ca în basme și în doine între două lumi sclipind
Își urmează viitorul, fulger, sabie de-argint.

Flamură de gând și faptă peste vremuri, mereu verde,
Vântul scuturând rodește, floarea sfântă nu se pierde.
Când în lumea schimbătoare omul crește mai înalt
Făt Frumos ne-ademenește spre tărâmul celălalt.
Cât în viață ne-nsoțește moartea și destinul greu
Pentru neam să fim toți una, una-n Fiul Dumnezeu!

Pe cei duși nu pot în gânduri, nici în vorbe să-i cuprind
Căci lumina lor de aur mă topește în argint.
Visele se pierd pe ape și gândirile în taine,
Trup și minte se dezbracă și se-mbracă-n alte haine...
...Lumea duhurilor umblă pe pământ cu noi, pe drum,
Morți și vii, aceeași luptă o purtăm spre cer acum!...

Iar din urmă tot vin valuri bântuite de credință
Din lumina necreată, dragoste și biruință...
Mulți, ca frunzele din codri, scuturând mărgăritare,
Dimineața în smerenii adumbrită-n Sfântul Soare,
Vin cu suflete curate să-I aducă lui Iisus

Și fiorii, și mărirea...Slavă întru cei de sus!...

Fiecare poartă-n sine străluciri de Hrist pe Cruce,
Trandafirii scurși din rană, vinul sângelui ce curge.
Orice fiu, orice fecioară poartă-n brațe flori deschise
De simțiri, de-nfăptuire, dulci pruncii din paradise...
Și în liniștea luminii ce țâșnește din izvoare
Cerul, visele și lumea se trezesc nemuritoare.

Negura se-ndepărtează în adâncul din afară
De lumină și de viață și se-neacă-n scrum și pară...
Feți Frumoși și Cosânzene nu se uită înapoi,
Zboară veșnic spre lumină, spre pământ și ceruri noi
Iar în mijlocul făpturii, Soare viu, Mântuitor,
Ne atrage și ne ține întru Tatăl Creator.

Se văd porți desferecate, de rubin și de safir ,
De opal și de sardoniu, de smarald și de porfir...
Neamurile vii și moarte, și oștiri, și împărății,
Care-ascultă și-aud glasul, se-mpânzesc ca norii-n spații
Și în cântec de-a pururi strigă-n Duh și în Cuvânt:
Slavă, Sfântă Înviere! Slavă-n Tată Sfânt, Sfânt, Sfânt!...

Lumea veche, cu tot cerul, în adânc o văd pierind,
Cei din Dumnezeu se-nalță peste-abise răsărind,
Ei ajung ca să cunoască lumea veșnică...S-arată
Adevărul și lumina izvorând prin Fiu din Tată,
Preamărim în Fiu pe Tatăl, una-n Unul, slava Lui,
Umple cerul și pământul Duhul Sfânt al Tatălui.

Viață-n veci, Lumina lumii, bucurie, biruință,
Neînvinsă de-ntuneric, Te slăvim dintru ființă!

Bucură-te-n veci Fecioară, lume-a cerului mireasă
Ai luminii fii înalță taina ta de-mpărătească...
...Și de sfânta înviere, oglindindu-se-n Iubire,
Norii cerului se lasă scaun Veșnicului Mire!

Poemul e mai mult decât „Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie”, adică e mai mult decât o dorință, e urmarea vederilor dumnezeiești legate de viitorul României în veșnicie. Și pentru că Sfântul Ilie și-a iubit enorm de mult țara și s-a rugat și se roagă pentru ea, a primit de la Dumnezeu descoperiri minunate.

Poem profetic, poemul acesta, *Înviere*, îmbină absolut remarcabil (din voința autorului), poeziile *Epigonii*, *Scrisoarea III* și *Scrisoarea I* (mai ales ultima parte, cea eshatologică) ale lui Eminescu.

Reamintesc prima strofă din *Epigonii*: „Când privesc zilele de-aur a scripturelor române,/ Mă cufund ca într-o mare de visări dulci și senine/ Și în jur parcă-mi colindă dulci și mândre primăveri,/ Sau văd nopți ce-ntind deasupră-mi oceanele de stele,/ Zile cu trei sori în frunte, verzi dumbrăvi cu filomele[442],/ Cu izvoareale gândirii și cu râuri de cântări”. Versurile de mai sus ale lui Eminescu sunt ele însele o intertextualizare savantă din poeziile celor evocați de el.

Rememorarea Sfântului Ilie, însă, privește...veșnicia: „Când privesc nemărginirea-n vântul duhului de-argint/ Văd Arhangheli și văd Îngeri cerurile ocolind,/ Iar prin inimă-mi trec zorii Duhului ce scânteiază/ De-mi deschid grăiri în suflet, scânteieri, emoții, raze.../ Și plutesc în altă lume, nevăzută, din adâncuri/ Ce din dragoste se naște, din credință și din cânturi!”.

Sfântul Ilie nu se scufundă „într-o mare de visări dulci și senine”, ci „în altă lume, nevăzută, din adâncuri”, în Raiul ade-

[442] Filomelă = privighetoare.

vărat, care în suflet „din dragoste se naște, din credință și din cânturi!”, din cântări de slavă înălțate Creatorului. Căci prin credință și dragoste, întru harul Său, „privesc nemărginirea”, contemplă nemurirea, veșnicia Împărăției dumnezeiești, „în vântul duhului de-argint”, fiind răpit la Ceruri cu duhul curățit de patimi.

Și ceea ce contemplă este cum „umblă-n pas de înviere, prin slăvi, neamul meu” românesc, sunt „Sfinții Martiri” care „se îmbracă în lumină privind țintă la icoană”, la Icoana Mântuitorului și la pilda Jertfei Sale, astfel încât „Pe Hristos iubind în viață fericiți au mers la moarte,/ Către El, în veșnicie, neamul către cer să-l poarte”. Și el vede aievea cum cei „zdrobiți de cruce, denchisori și de prigoană” se înalță în slavă cerească și, în fața lor, „prin zările albastre cu surâs de aurore/ Înfloresc tot mai frumoase cerurile prinse-n ore”. Cerurile care înfloresc în culori deosebite în Rai, așa cum pe pământ își schimbă nuanțele în funcție de timp și de ore.

În Împărăția lui Dumnezeu devin Sfinți „cu surâsul” României „în față și în ochi cu graiul mării”, cu graiul de lumină al mării scăpărând sub soare[443], care, la rândul lor, vin în ajutorul celor asupriți: „Austeri în simplitate” – căci caracterul lor simplu și auster se păstrează în veșnicie –, „ei smulg flori văzute-n cer/ Să le-mpartă cu blândețe celor care plâng și cer”. Ei aduc florile mângâierii din Paradis celor care plâng și suferă pe pământ.

În loc de „flamura verde” a Imperiului Otoman, evocată în *Scrisoarea III* de Eminescu, aici Sfinții României înalță „flamură

---

[443] „Plăcută este ochilor noștri priveliștea mării liniștite, răsfrângând pe întinderea ei netulburată lumina scăpărătoare a razelor soarelui în plină strălucire. Dar și mai desfătător este să privești și să grăiești despre Biserica cea strâns unită după voința lui Dumnezeu, izbăvită de tulburări și luminată, în chip tainic, de lumina cea dumnezeiască”..., *cf.* Sfântul Grigorie Palama, *Omilii*, vol. I, op. cit., p. 95.

mereu verde", „de gând și faptă", adică flamura nemuritoare a virtuților lor. Iar dacă Eminescu știa că, în lume, „Multe flori sunt, dar puține/ Rod în lume o să poarte,/ Toate bat la poarta vieții,/ Dar se scutur multe moarte" (*Criticilor mei*), Sfântul Ilie vorbește aici despre Sfinții care rodesc în Duhul Sfânt: „Flamură de gând și faptă peste vremuri, mereu verde/ Vântul scuturând rodește, floarea sfântă nu se pierde". Vântul Duhului Sfânt flutură flamura pururea verde a virtuților lor în veșnicie și face sufletele sfinte să aducă rod, astfel încât „floarea sfântă" a vieții lor să nu se piardă, ci să rodească în Paradis.

„Când în lumea schimbătoare omul crește mai înalt/ Făt Frumos ne-ademenește spre tărâmul celălalt", Făt-Frumos fiind Hristos. Când, în această lume pământească și trecătoare, un om crește mai înalt decât alții în înțelepciune și în virtuți, atunci e ademenit să caute tinerețea fără bătrânețe și viața fără de moarte, „tărâmul celălalt", adică Împărăția lui Dumnezeu. Și dacă aici, în valea plângerii, în viața aceasta care e doar un vestibul al Veșniciei, „ne-nsoțește moartea și destinul greu", trebuie să avem conștiința că neamul nostru adevărat trăiește dincolo, că aici e doar *un picior de plai* paradisiac și *o gură de Rai*, care se deschide spre Rai: „Pentru neam să fim toți una, una-n Fiul Dumnezeu!".

Sfântul Ilie îi cinstește în versuri pe cei omorâți mișelește în temnițele cumplite ale „reeducării" comuniste (una dintre ideologiile care vor să ne șteargă memoria etnică și spirituală, după cum alții, azi, se alipesc de alte ideologii perfide, devenind marxiști și atei de bunăvoie): „Pe cei duși nu pot în gânduri, nici în vorbe să-i cuprind/ Căci lumina lor de aur mă topește în argint". Lumina lor de aur, cu care strălucesc în Rai, îl făcea să se topească în argintul curăției aceleiași lumini a harului dumnezeiesc. Căci el îi vedea aievea astfel. Încât: „Visele se pierd pe ape și gândirile în taine,/ Trup și minte se dezbracă și se-mbracă-n alte haine...", în haine în care numai Dumnezeu îi îmbracă pe Sfinții Lui.

Și tot aievea, în duh, vedea Sfântul Ilie cum Sfinții din Ceruri, mutați de pe pământ la Cer, ajută celor ce se luptă încă pe pământ: „...Lumea duhurilor umblă pe pământ cu noi, pe drum,/ Morți și vii, aceeași luptă o purtăm spre cer acum!...”. Iar aceste versuri sunt dătătoare de multă speranță și curaj pentru noi...

Eminescu, în *Scrisoarea III*, descrie biruința armatelor române conduse de Mircea cel Bătrân împotriva lui Baiazid și a oștirii păgâne:

Și abia plecă bătrânul... Ce mai freamăt, ce mai zbucium!
Codrul clocoti de zgomot și de arme și de bucium,
Iar la poala lui cea verde mii de capete pletoase,
Mii de coifuri lucitoare ies din umbra-ntunecoasă /.../
Mircea însuși mână-n luptă vijelia-ngrozitoare,
Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare; /.../
Risipite se-mprăștie a dușmanilor șiraguri,
Și gonind biruitoare tot veneau a țării steaguri /.../

Pe când oastea se așează, iată soarele apune,
Voind creștetele nalte ale țării să-ncunune
Cu un nimb de biruință; fulger lung, încremenit
Mărginește munții negri în întregul asfințit,
Pân’ ce izvorăsc din veacuri stele una câte una
Și din neguri, dintre codri, tremurând s-arată luna...

Sfântul Ilie transpune simbolic această biruință în versurile sale, marcând triumful Sfinților Martiri împotriva oștilor de oameni cu inimă păgână și de demoni:

Merge-n frunte uraganul, stelele tresar din loc,
Căci în mers și în privire poartă duhul nou, de foc,
Și prin zările albastre cu surâs de aurore

Înfloresc tot mai frumoase cerurile prinse-n ore. /.../

Iar din urmă tot vin valuri bântuite de credință
Din lumina necreată, dragoste și biruință...
Mulți, ca frunzele din codri, scuturând mărgăritare,
Dimineața în smerenii adumbrită-n Sfântul Soare,
Vin cu suflete curate să-I aducă lui Iisus
Și fiorii, și mărirea...Slavă întru cei de sus!...

Fiecare poartă-n sine străluciri de Hrist pe Cruce,
Trandafirii scurși din rană, vinul sângelui ce curge.
Orice fiu, orice fecioară poartă-n brațe flori deschise
De simțiri, de-nfăptuire, dulci pruncii din paradise...
Și în liniștea luminii ce țâșnește din izvoare
Cerul, visele și lumea se trezesc nemuritoare.

Dacă, pe pământ, „Mircea însuși mână-n luptă vijelia-ngrozitoare", în Cer „umblă-n pas de înviere, prin slăvi, neamul meu și sper,/ Merge-n frunte uraganul"...

Și dacă vrăjmașii sunt, pe pământ, „câtă frunză, câtă iarbă", adunați în șiraguri cu „coifuri lucitoare", în Rai Sfinții Martiri români sunt „Mulți, ca frunzele din codri, scuturând mărgăritare,/ Dimineața în smerenii adumbrită-n Sfântul Soare"...

Și dacă „falnic armia română" se întinde, la Eminescu, după bătălie, sub cerul limpede al înserării, în care „izvorăsc din veacuri stele una câte una", amintind geneza lumii, la Sfântul Ilie Sfinții se bucură biruitori în eshaton, „în liniștea luminii ce țâșnește din izvoare", când „Cerul, visele și lumea se trezesc nemuritoare". Și unde „prin zările albastre cu surâs de aurore/ Înfloresc tot mai frumoase cerurile prinse-n ore".

Iar Sfântul Ilie a realizat acest exercițiu poetic la Aiud, bolnav fiind!! Nu acasă, în liniște, sănătos, cu Eminescu deschis pe

masă...Mai mult decât atât, poemul continuă oferind o replică oferită fragmentului eshatologic din *Scrisoarea I*. Sau o continuare a lui, după ce „catapeteasma lumii în adânc s-au înnegrit,/ Ca și frunzele de toamnă toate stelele-au pierit”, stelele cerului văzut, material, și „în sine împăcată reîncep-eterna pace”.

Ceea ce Eminescu nu a scris este ceea ce se întâmplă mai departe în lumea nevăzută, în mod duhovnicesc, taina Revelației care i s-a descoperit și Sfântului Ilie:

Se văd porți desferecate, de rubin și de safir,
De opal și de sardoniu, de smarald și de porfir...
Neamurile vii și moarte, și oștiri, și împărății,
Care-ascultă și-aud glasul, se-mpânzesc ca norii-n spații
Și în cântec de-a pururi strigă-n Duh și în Cuvânt:
Slavă, Sfântă Înviere! Slavă-n Tată Sfânt, Sfânt, Sfânt!...

Lumea veche, cu tot cerul, în adânc o văd pierind,
Cei din Dumnezeu se-nalță peste-abise răsărind,
Ei ajung ca să cunoască lumea veșnică...S-arată
Adevărul și lumina izvorând prin Fiu din Tată,
Preamărim în Fiu pe Tatăl, una-n Unul, slava Lui,
Umple cerul și pământul Duhul Sfânt al Tatălui.

Viață-n veci, Lumina lumii, bucurie, biruință,
Neînvinsă de-ntuneric, Te slăvim dintru ființă!
Bucură-te-n veci Fecioară, lume-a cerului mireasă,
Ai luminii fii înalță taina ta de-mpărătează...
...Și de sfânta înviere, oglindindu-se-n Iubire,
Norii cerului se lasă scaun Veșnicului Mire!

Iar dacă Eminescu, cum spuneam, urmărind profețiile eshatologice ale Sfintei Scripturi, vede poetic cum „catapeteasma lu-

mii în adânc s-au înnegrit,/ Ca și frunzele de toamnă toate stelele-au pierit”, Sfântul Ilie, în vedenie: „ Lumea veche, cu tot cerul, în adânc o văd pierind”.

La Eminescu „planeții toți îngheață și s-azvârl rebeli în spaț'/ Ei, din frâiele luminii și ai soarelui scăpați” (și am arătat altădată că Eminescu a reinterpretat un vers din *Anatolida* lui Heliade Rădulescu, în care era vorba despre demoni: „cad rebelii-n spațiu”), în schimb, la Sfântul Ilie, „neamurile vii și moarte”, neamurile Sfinților care vor fi vii sau adormiți, când va suna trâmbița Judecății, „și oștiri, și împărății,/ Care-ascultă și-aud glasul” – glasul trâmbiței Îngerilor, „se-mpânzesc ca norii-n spații”. Se împânzesc ca norii, fiind nori de lumină, duhuri ușoare și sfinte, înălțate pe norii slavei dumnezeiești. Și acești nori „se lasă scaun [tron] Veșnicului Mire” Hristos și „în cântec de-a pururi strigă-n Duh și în Cuvânt:/ Slavă, Sfântă Înviere! Slavă-n Tată Sfânt, Sfânt, Sfânt!...”.

Cred, așadar, că Sfântul Ilie a dorit să ofere o continuare duhovnicească eshatologiei din *Scrisoarea I*, considerând-o neterminată, fiindcă se oprește la ceea ce se întâmplă cu universul material. Însă Sfântul nostru Poet merge mai departe: „Cei din Dumnezeu se-nalță peste-abise răsărind,/ Ei ajung ca să cunoască lumea veșnică...S-arată/ Adevărul și lumina izvorând prin Fiu din Tată,/ Preamărim în Fiu pe Tatăl, una-n Unul, slava Lui,/ Umple cerul și pământul Duhul Sfânt al Tatălui”.

Căci dacă Eminescu scrisese că „Unul e în toți, tot astfel precum una e în toate”, adică Adam și moartea adusă de el prin păcat, Sfântul Ilie scrie despre restaurarea omului în Hristos, vorbind despre „una-n Unul, slava Lui”, adică despre o slavă una a Preasfintei Treimi, a Unuia Dumnezeu, care umple toate și întru care trăiesc și se bucură toți Sfinții în veșnicie.

„Căci, precum în Adam toți mor, așa și în Hristos toți vor învia. [...] Precum și este scris: «Făcutu-s-a omul cel dintâi,

Adam, cu suflet viu; iar Adam cel de pe urmă cu duh dătător de viață». [...] Iată, taină vă spun vouă: Nu toți vom muri, dar toți ne vom schimba, deodată, într-o clipeală de ochi la trâmbița cea de apoi. Căci trâmbița va suna și morții vor învia nestricăcioși, iar noi ne vom schimba. Căci trebuie ca acest trup stricăcios să se îmbrace în nestricăciune și acest [trup] muritor să se îmbrace în nemurire. Iar când acest [trup] stricăcios se va îmbrăca în nestricăciune și acest [trup] muritor se va îmbrăca în nemurire, atunci va fi cuvântul care este scris: «Moartea a fost înghițită de biruință. Unde îți este, moarte, biruința ta? Unde îți este, moarte, boldul tău?». [...] Dar să dăm mulțumire lui Dumnezeu, Care ne-a dat biruința prin Domnul nostru Iisus Hristos!" (I Cor. 15: 22, 45, 51-55, 57).

Într-un alt poem, intitulat *Patriei*, Sfântul Ilie scrie:

Dulci frumuseți ce pururi răsăriți
Sub strălucirea undelor privirii,
În preamărirea pură-a zămislirii,
În cer aș vrea etern să-nmărmuriți!

Veșmânt de grai și de iubire pură
Îți iei din ce aud și ce presimt,
Iar cei din jur se bucură-n argint
C-au prins insesizabilu-n făptură. /.../

Dar trăsnetul făptura ți-o așază
Surâsul tău m-absoarbe liniștit,
Pășesc ca-n vis pe lutul adormit:
Tot ce-i frumos adânc mă-nseninează. (Etc.)

Citim aici o dorință a sa ca tot ceea ce este frumos și curat pe pământ „să înmărmurească" în ceruri, în puritatea zămislirii

lor, să primească haina veșniciei. Pentru că, de fapt, sunt zămisliri ale harului dumnezeiesc. Și vedem aici o minunată mărturie a lui, că a căutat și a iubit întotdeauna frumosul, ca o pecete a lui Dumnezeu în lume. Și după cum Eminescu zisese odinioară că cele „abia-nțelese, pline de-nțelesuri", ele „fruntea-mi de copil o-nseninară" (*Trecut-au anii...*) și că inima sa „adânc o liniștește... răsărirea stelei în tăcere" (*Sunt ani la mijloc...*), asemenea Sfântul Ilie spune că: „Tot ce-i frumos adânc mă-nseninează".

Sau scrie în ritmul *Rugăciunii* lui Octavian Goga: „Curg pe al inimii pustiu/ Dulci străluciri de nestemate.../ Aș vrea să simt izvorul viu/ Spre care sufletul se zbate" (*Iisus: Fiul lui Dumnezeu și Fiul omului*).

Dar Sfântul Ilie a scris și o baladă în care și-a încrustat esența experiențelor sale, un poem intitulat *Balada luminii închisorii din Aiud*, notând că „ritmul e după *The Ballad of Reading Gaol* a lui Oscar Wild[444]. Ceea ce ne trimite cu gândul că poemul său este, din nou, o reluare a unui subiect dintr-o operă clasică, o baladă devenită simbol, care vorbea chintesențiat despre condiția deținuților. Îl reproduc mai jos pentru că face un fel de rezumat a ceea ce s-a petrecut cu el în viață și în temniță:

Știam că nu făcusem voia
Călăilor, trădării...
Dar ne ducea al vieții drum
Pe panta îngropării
Și orice zi era un an

[444] A se vedea: https://www.poetryfoundation.org/poems/45495/the-ballad-of-reading-gaol.

Și: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Ballad_of_Reading_Gaol.

Pentru traducerea românească:

https://lyricstranslate.com/ro/ballad-reading-gaol-balada-inchisorii-din-reading.html.

În iadul închisorii...

Dar izbucneau în cer făclii
Din orice-ngenunchere,
Ne retrăiam copilării
Drept orice mângâiere
Și sufletul făcea nou pas
Pe treptele vegherii.

Pe-ntunecimi se revărsau
Fâșii de cer și Îngeri...
Visele-n noi se colorau
De chipuri și de plângeri,
Că din păcat veneam crezând
Că te înalți când sângeri.

Și nu eram deloc mirați
Când unul se rupea de rând,
Pășind, senin, în glod nătâng,
Ca semn de cruce-abia având
O biată piatră sură
Ce se-ngropa curând.

Poate al cerurilor scut
Ca-n slavă să ne urce,
Ne dă oțetul nebăut
Decât de Hrist pe Cruce,
Deși noi, poate, nu l-am vrut,
Dar care-n Rai te duce.

În spirit am văzut atunci
Lumină multă, multă...

Și-n porii trupului, oglinzi,
Simțirea ne-nflorea tăcută,
Adânc în raze străvezii,
Iradiere mută.

În bucurii curate far
Pe timp și rău și bun,
Ne risipeam în toate clar,
Ne regăseam pe drum.
Eram și nu eram. În noi,
Adânc simțeam fântâni.

Ne bântuiau de sârg furtuni
Când liniștiți vream să fim,
În margini infinitul
Voiam să-l împlinim
Și tot scrutam în zare
Cum să ne rezidim.

Că infinitul, dacă e,
E și oriunde și oricum,
Se termină și se-mplinește
Găsind sfârșit de drum,
În mine și-n oricare
Și ieri și mâine și acum.

Târziu mi-a apărut ce-am vrut:
Lumina nevăzută,
Atunci când gând și minte,
Tăcute, nu s-au mai văzut
Și-n duh, mergând 'nainte,
O lume-n spirit s-a născut...

Împărăția cerurilor este
Și înlăuntru și-n afară
De noi. Ea vine...Nu-i poveste!
Ci adevăr din „Cel ce este”,
Când o slujim pe scară,
Spre Ens, spre Veșnic Este!

Cel ce de moarte nu se teme
Laș nu va fi nicicând,
Dar demonii scornesc blesteme
Pe drumuri și în gând...
Apar străluminânde steme
Spre lașitate îndemnând.

Arhangheli, săbii sfinte-n cer
Ne-nvăluiau în dar,
Jertfă în lume și în cer...
Să îndrăznim!...Și har
Din Tată Sfânt eu sper
Să-mi vie fără de hotar.

Că vezi ispita și păcatul
Pândesc la fiecare pas
Și-n loc să cucerim Înaltul
Rămânem goi și de pripas!
De-aceea ne-ndreptăm asaltul
Spre cerul încă-n noi rămas.

Rugați-vă din întuneric
Și din lumină și oricând!...
Gândul adesea, luciferic
Se străduie născând

Și rău și bun...Himeric
Ne-nvolbură, tunând!...

Suiți-vă în cer pe scări
De aur și de fier!...
Tot ce produce-n piept mirări
Ascunde-vă-n mister;
Crescându-vă-ntrebări
În foc, călău și ger.

Și când gândești și când privești
În lumea de miracol,
În trup și minte te-ndoiești;
Păreri nebune-ți dau ocol
Crezând că ești și nu ești
De față-n plinul gol!

Când vid amar te prinde-n brațe
Raiul terestru te desfată,
Te-mprăștie și te răsfață
De parcă-o fată se dezbracă,
Cu nuri de flacără și gheață,
Întruna nevoind să tacă...

Că e minune sau spectacol
În ochii vii de forme plini
Să înflorești ca un oracol,
Să-ți curgă-n vine noul vin!...
Ai vrea-ntr-un univers miracol
Să mori și să te-nchini!...

Nu peste lumi să mergi plutind

Sau cosmos devenind să sorbi,
Prin porii toți al lumii jind,
Ci peste neantul slut și orb
Să-mprăștii aur și argint
Sfidând cel haos negru corb.

Că doar lumină din lumină
Eternă ești și vrei să fii;
Că după cer adânc suspină
Toți care, devenind copii,
Se-ntorc la Tatăl, fără vină,
În sânul sfintei bucurii...

Un ritm, un tremur de vibrații
Te-nalță tot mai sus, în nori...
E Duhul Sfânt în toți chemații!...
Nu-ți pasă dacă ai să mori,
Vei fi etern, ieșind din spații,
Din timp și din comori.

De cugetări sau scăldători,
De trupuri sau de patimi arse,
De flăcări, care vin din sori,
Ce-au răsărit și au apus;
Copii pribegi, copii din flori,
Fără să știm, unde s-au dus?!

Când tot ce ți-e mai drag și sfânt
Mocnite uri le înspăimântă
Și ce-ai mai scump pe-acest pământ
Îți terfelește, te înfruntă,
Să te coboare în pământ...

O, forță, tu te-nalță, cântă!

Țară divină, de lumină,
Țara mea este...O să vină
Vremuri când tu vei fi lumină
A celor care se închină,
Oricum și-oriunde: fii în Duh...
La sânul tău plâng și suspină!...

În surd, smerită umilință
Noi l-am răbdat pe Antihrist,
Dar ne-am supus întreaga ființă
Canoanelor lui Hrist!
Și schingiuiri, peste putință,
Noi le-am răbdat în suflet trist...

Dar, nu! Arhanghel de lumină
Venea din când în când la noi!
Eu l-am văzut, lumină lină,
În stânga mea, în plin război,
Când negre umbre crunt domină,
Șoptindu-mi grav: „Sunt lângă voi!”.

„Eu sunt aici!”. Și El era...
Arhanghel, Înger auriu,
Strălucitor. Nu tulbura!
Din foc și aur...Era viu!
Înima-n piept îmi tremura
De slava Lui...și mai târziu...

Și tot trecură ani de ani
Și mulți se-ntunecau de plângeri,

Când antihriști, tot mai avani,
Batjocoreau pe îngeri
Și îngeri deveneau sărmanii,
Că înger ești când sângeri!

Pentru Hristos și Legea Lui,
Tu, biet argat al astrei lumi,
Slujești cinstit, ca să te sui,
De-a pururea să te-ncununi,
În plânsul nimănui,
Dar în vecia de minuni!...

Murind, de-acum, lumii din veac
Nu mi-a părut că pier,
Mereu mi-a fost un veșnic leac
Lumina mea din cer,
Când se rotea vre-un vârcolac
În gol, în haos sau în ger...

Cum Trup și Sânge este
Pâinea și vinul mistic,
Lumina nu-i poveste:
E hrană pentru mistic...
Trăim în „Cel ce este”,
Real și nu lingvistic!...

Etern dorind ca să devii
Tot mai adânc dragoste simți,
Pentru soție și copii,
Apoi cobori întru părinți,
Cu neamul tot vrei să învii
Din viforul de suferinți.

Fost-am copil, nu un zănatic,
Ci înțelept ca și un Sfânt
Și tot atras de stilul atic
Mă închinam spre cânt
Și, uneori, eram sălbatic
Pentru-a mă rupe de pământ!...

Tânjeam când după cer și mare,
După păduri și sâiuri[445]...
Și după multă tulburare
Ajuns-am în pustiuri.
Dârz, după multă închinare,
În vaduri curg iar râuri[446]...

Și m-am trezit, deodată,
Privindu-mă-n amieze,
Că ceru-n jur se făcu roată
Iar centru-ncepu să vibreze
Și dintr-un punct, mărirea toată,
Spațiu și timp să întremeze...

Și punctul unic, veșnic viu
Izvor puterilor și leac
Pentru trecut, prezent, târziu,
Dă forme veșnice-n vileag.
Singurul lucru, care-l știu,
E că mi-e pâine, vin, în veac...

---

[445] Sâi este numele unui râu din Teleorman, care se varsă în Dunăre. Și a transformat substantivul propriu într-unul comun. Voia să spună că tânjea după ape și păduri.

[446] Aluzie la magnificul vers al lui Coșbuc (pentru sugestia sonoră elegiacă): „În vaduri ape repezi curg”...

De ce și cum ochii atrag,
Culoare, farmec, joc?!
În acțiune, spirit pur,
Întruchipări de foc,
Spațiu și gol se umple,
Creându-și timp și loc.

Mă rog întruna în pustiu,
Într-o eternă dimineață,
Să fiu atras și fiu să fiu
Cerului etern, de față.
Mereu mai pur, ca să înviu,
În veșnica Lui viață.

Și valuri tot izbesc
Să sfarme-a mea făptură,
Pe care încerc s-o construiesc
Sub grindina de ură,
Cu patimi oarbe, ce tot cresc,
Să-nchidă ruga-n gură.

Dar, din orice cădere
Și-nfrângere amară,
Mă-nalț cu-o-ngenunchere
În sfânta primăvară,
A lumii ce nu piere,
Când totul va să moară!...

Că dacă neamul nu ți-e drag
Când stai în lanțuri ferecat,
Lanțurile-n jos te trag,
Dus te lași, și fermecat

Și gândind pe furtișag
Stai arid și-ntunecat.

Iar în loc să ieși din foc
Aur tot mai pur, călit,
Tot zbătându-te pe loc,
De imagini năclăit,
Ai dori „să ai noroc”[447]
Și rămâi „un om sfârșit”[448].

Dar tu ai în clipa ta
Infinitul, veșnicia!...
Margini de vei căuta,
În tine le vei afla.
Dumnezeu, în fecioria
Inimii tale, va sta.

Dumnezeul nostru este
În afară și în noi,
Prin Hristos, lumină, veste
Și izvor de ceruri noi!...
Îndrăzniți! Nu e poveste!
El coboară întru noi!...

Lașii-n cârd cu mincinoșii
Te sărută, te îndeamnă...
Trădătorii și fricoșii
Te înjură, te condamnă...

---

[447] Aluzie la cei care, „Trăind în cercul vostru strâmt,/ Norocul vă petrece” (*Luceafărul*)...

[448] Cred că e o aluzie la romanul cu același titlu al lui Giovanni Papini.

Tu, în rând cu toți strămoșii,
Porți în eu pe Dumnezeu.

Sunt pe lume și nu sunt,
Spațiu-n timpul necurmat,
Dus de cosmicul avânt
Tot mai sus și resemnat...
Doamne-n Tine, Duhul Sfânt,
Sunt din liniști închegat.

Paradis în drum spre Rai
Aș dori să urc întruna,
Vălul, zarea mi-este struna...
Că lumina mi-este grai...
Tu, liniște să-mi dai
Și acum, și-ntotdeauna!...

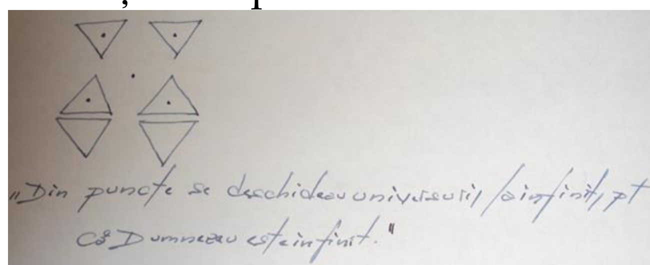
Biruind a ta dogoare
Tu să fii nebiruit,
În a cerului suflare
Să urci spirit mântuit
Și în Sfântul, Viul Soare,
Fiu al Lui să fii primit!...

O clipă de extaz am vrut
Și cerul să-l găsesc...
Trupul: lumină s-a făcut,
Lumina-n toate o privesc,
Mai fragedă în nevăzut
Lumina Tatălui Ceresc!

Poemul, scris în 1964, mi se pare magnific și punct. Nu mai vreau să fac niciun comentariu. Din tot ce am spus anterior despre Sfântul Ilie, cred că și cititorii pot să prindă înțelesurile versurilor...

Singurul lucru asupra căruia aș dori să insist puțin este viziunea sa descrisă în versurile: „Și m-am trezit, deodată,/ Privindu-mă-n amieze,/ Că ceru-n jur se făcu roată/ Iar centru-ncepu să vibreze/ Și dintr-un punct, mărirea toată,/ Spațiu și timp să întremeze... // Și punctul unic, veșnic viu/ Izvor puterilor și leac/ Pentru trecut, prezent, târziu,/ Dă forme veșnice-n vileag./ Singurul lucru, care-l știu,/ E că mi-e pâine, vin, în veac...”.

Știm, din mărturia Sfântului Ilie, că este vorba despre „amiezele” de lumină dumnezeiască care i-au apărut în extaz și despre modul în care i s-a descoperit lui, în vedenie, Împărăția cerurilor: „Împărăția cerurilor este, pentru mine – așa cum a zis Mântuitorul – în inima noastră, dacă știm să o căutăm. Am înțeles acest lucru, atunci când am avut revelația diferitelor ei părți. Acolo, un punct devenea un univers de lumină și de extaz[449]. Am văzut fenomene și am simțit ceea ce nu se poate exprima în cuvinte, pentru că frumusețea și cele pe care le vedeam erau mai presus de orice vedere și închipuire omenească”[450].

[449] Și mă gândesc dacă nu cumva *punctul Tată* din care se naște universul, din *Scrisoarea I* a lui Eminescu, care este considerat de criticii noștri ca expresie a unei teorii științifice moderne, are, de fapt, cu totul alte semnificații (având în vedere lecturile lui Eminescu din cărțile duhovnicești)...

[450] *Scrierile complete ale Fericitului Ilie văzătorul de Dumnezeu...*, vol. I, op. cit., p. 18.

„Din punctele din triunghiuri și dintre triunghiuri...care sunt imagini văzute extatic, Fericitul Ilie vedea cum apar noi universuri dumnezeiești la nesfârșit”[451].

Și de aici viața și trăirea lui *În ritmul cerurilor*:

Acestui cer i-am vrut adâncul...
...Și care vânturi nu m-au supt!
M-am revărsat pe tot pământul
Și umbrele îmi spun ce sunt!...

Lumina mea ce se scufundă
Nu și-a găsit destul abis
Și i-a rămas și-o să rămână
Mereu un cer, mai sus, deschis.

În carnea mea răsună golul,
Inima, gând...se fac de plumb,
Ecuatorul simte polul,
Întunecimi mă vor tăcând.

Plin de explozii siderale
În viața lumii putrezesc,
Pe-al morții vuiet, din spirale,
De galaxii mă rezidesc!

Eu, ochiul cerului, pustiul,
De veacuri spulberate-n cale...
Nu mă oprește să fiu fiul
Luminii peste lumi ovale...

[451] Mărturie notată de Părintele Dorin, în: *Despre omul Împărăției*, op. cit., p. 72. Ibidem pentru imagine.

Eu, fiul pururea în Fiul,
Celui ce este-n ceruri Tatăl,
Celor ce-mi cresc în duh pustiul
Le stau prea inimă curată!...

Stele pe ceruri să rămână,
Peste neant curgând șuvoi,
Din răni adânci, frunte și mână,
Sânge spre viața de apoi...

Din fulgere oglinzi, oglindă,
Lumini și candelabre pure,
Oceane și furtuni s-aprindă
Oglinzi între oglinzi, oglindă!...

Prea vie, veșnică să fie
Spre căutarea celor vii...
Rotind rotiri în veșnicie...
O, Făt Frumos, o apă vie!...

Mă opresc aici, deși mai sunt alte 9 volume ale operei Sfântului Ilie...

Însă timpul meu este prea puțin și oboseala prea mare și nu pot să mă aplec asupra lor cu migala și cu grija cu care aș dori, pentru cel care a văzut Biserica în slavă și a cântat în cuvinte omenești, în valea acestei lumi, pe cele văzute, auzite și simțite mai presus de lume:

Mireasa își revarsă
Miresmele-n avânt
Și bucuria curge

Din misticul ei cânt /.../

Biserică în vale,
În trist amurg și crug,
Cu Soarele-n simboale
Stă inima mea rug!...

BIBLIOTECA
Teologie pentru azi

1. *Acatistul Nunții* (35 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/01/acatistul-nuntii/

2. *Troparul, Condacul și Acatistul Fericitului Serafim Rose al Platinei* (20 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/01/troparulcondacul-si-acatistul-fericitului-serafim-rose-al-platinei/

3. *Lumea postmodernă și depersonalizarea omului* (335 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/01/lumea-postmoderna-si-depersonalizarea-omului/

4. *Viața lui Adam și a Evei* (27 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/03/viata-lui-adam-si-a-evei/

5. *Teologia îndumnezeirii* (202 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/03/teologia-indumnezeirii/

6. *Twitter pentru azi (vol. 1)* (32 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/04/twitter-pentru-azi-vol-1-2009/

7. *Bucuria comuniunii (vol. 1)* (280 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/06/bucuria-comuniunii-vol-1/

8. *Pelerina Egeria și Cultul ortodox* (60 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/07/pelerina-egeria-si-cultul-ortodox/

9. *Biblia Satanică* (157 pagini), ca text auxiliar al cărții: *Lumea postmodernă și depersonalizarea omului*.
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/12/biblia-satanica-editie-exclusiv-online-ro/

10. *Traduceri patristice (vol. 1)* (73 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/19/traduceri-patristice-vol-1-2009/

11. *Bucuria comuniunii (vol. 2)* (309 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/26/bucuria-comuniunii-vol-2/

12. *Fragmentarium (vol. 1)* (126 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/26/fragmentarium-vol-1/

13. *Nichita Stănescu. Fenomenul limbii poezești* (disertație de master) (155 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/10/26/nichita-stanescu-fenomenul-limbii-poezesti/

14. Sfântul Sfințit Mucenic Irineu al Lyonului, *Contra ereziilor (vol. 1)* (341 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2009/11/03/sfantul-sfintit-mucenic-irineu-al-lyonului-contra-ereziilor-vol-1/

15. *Bucuria comuniunii (vol. 3)* (248 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/11/07/bucuria-comuniunii-vol-3/

16. *Teologia vederii lui Dumnezeu* (252 pagini): introducere la teza doctorală:
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/11/18/teologia-vederii-lui-dumnezeu/

17. *Vederea lui Dumnezeu în teologia Sfântului Simeon Noul Teolog* (teză doctorală) (287 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/11/18/vederea-lui-dumnezeu-in-teologia-sfantului-simeon-noul-teolog/

18. Sfântul Sfințit Mucenic Irineu al Lyonului, *Contra ereziilor (vol. 2)* (457 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/11/23/sfantul-sfintit-mucenic-irineu-al-lyonului-contra-ereziilor-vol-2/

19. *Bucuria comuniunii (vol. 4)* (449 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2009/12/12/bucuria-comuniunii-vol-4/

20. *Bucuria comuniunii (vol. 5)* (366 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/01/02/bucuria-comuniunii-vol-5/

21. *Fragmentarium (vol. 2)* (270 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2010/01/13/fragmentarium-vol-2/

22. *Cuvinte cu amândouă mâinile* (82 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/01/21/cuvinte-cu-amandoua-mainile-2010/

23. *Bucuria comuniunii (vol. 6)* (144 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/02/11/bucuria-comuniunii-vol-6/

24. *Fericitul Ilie văzătorul de Dumnezeu, Opere complete (vol. 1)* (377 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/03/03/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-1/

25. *Antim Ivireanul: avangarda literară a Paradisului. Viața și Opera (teză doctorală)* (561 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/03/10/antim-ivireanul-avangarda-literara-a-paradisului-viata-si-opera-2010/

26. *Aspecte dogmatice ale imnologiei ortodoxe. Săptămâna Patimilor și Săptămâna Luminată* (teză de licență) (212 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/03/23/saptamana-patimilor-si-saptamana-luminata-teza-de-licenta-2010/

27. *Bucuria comuniunii (vol. 7)* (315 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/04/01/bucuria-comuniunii-vol-7/

28. *Fericitul Ilie văzătorul de Dumnezeu, Opere complete (vol. 2)* (128 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2010/04/12/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-2/

29. *Bucuria comuniunii (vol. 8)* (382 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/04/29/bucuria-comuniunii-vol-8/

30. *Fericitul Ilie văzătorul de Dumnezeu, Opere complete (vol. 3)* (191 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/05/06/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-3/

31. *Epilog la lumea veche (I. 1)* (506 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/05/14/epilog-la-lumea-veche-i-1/

32. *Twitter pentru azi (vol. 2)* (35 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/05/25/twitter-pentru-azi-vol-2-2010/

33. *Fericitul Ilie văzătorul de Dumnezeu, Opere complete (vol. 4)* (388 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/05/30/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-4/

34. *Epilog la lumea veche (I. 2)* (378 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/06/04/epilog-la-lumea-veche-i-2/

35. *Fericitul Ilie văzătorul de Dumnezeu, Opere complete (vol. 5)* (175 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2010/06/06/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-5/

36. *Teologia mântuirii la Sfântul Marcu Ascetul* (disertație de master) (154 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/06/09/teologia-mantuirii-la-sfantul-marcu-ascetul-2010/

37. *Bucuria comuniunii (vol. 9)* (188 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/06/20/bucuria-comuniunii-vol-9/

38. *Fericitul Ilie văzătorul de Dumnezeu, Opere complete (vol. 6)* (130 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/06/27/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-6/

39. *Fericitul Ilie văzătorul de Dumnezeu, Opere complete (vol. 7)* (76 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/06/30/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-7/

40. Sfântul Epifanie al Salaminei, *Despre măsuri și greutăți și numere și alte lucruri care sunt în Dumnezeieștile Scripturi* (100 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/07/16/sfantul-epifanie-al-salaminei-despre-masuri-si-greutati-2010/

41. PS. Acad. Melchisedec Ștefănescu, *Viața și Scrierile lui Grigorie Țamblac* (adaptare a textului ed. din 1884) (138 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2010/08/21/ps-acad-melchisedec-stefanescu-viata-si-scrierile-lui-grigorie-tamblac-versiune-adaptata2010/

42. Sfântul Sfințit Mucenic Antim Ivireanul, *Sfătuiri creștine-politice* (text adaptat) (33 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/08/29/sfantul-antim-ivireanul-sfatuiri-crestine-politice-2010/

43. Sfântul Varlaam al Moldovei, *Răspunsul împotriva Catehismului calvin* (text adaptat) (52 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/09/22/sfantul-varlaam-al-moldovei-raspunsul-impotriva-catehismului-calvin-2010/

44. *Traduceri patristice (vol. 2)* (347 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/10/06/traduceri-patristice-vol-2/

45. PS Damaschin Dascălul, *Învățături pentru șapte Taine* (text transliterat și adaptat) (27 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/10/26/ps-damaschin-dascalul-invataturi-pentru-sapte-taine-2010/

46. Dorin Streinu, *Opere alese, vol. I, Despre mine însumi (Jurnal de scriitor. Fragmente)* (526 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2010/12/12/dorin-streinu-opere-alese-vol-i-2010/

47. *Traduceri patristice (vol. 3)* (288 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/02/traduceri-patristice-vol-3/

48. Dorin Streinu, *Opere alese (vol. 2)* (160 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/07/dorin-streinu-opere-alese-vol-2/

49. *Epilog la lumea veche (I. 3)* (256 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/08/epilog-la-lumea-veche-i-3/

50. *Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă (vol. 1)* (237 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/01/31/studii-de-teologie-dogmatica-ortodoxa-vol-1/

51. *Cuvintele duhovnicești (vol. 1)* (390 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/02/12/cuvintele-duhovnicesti-vol-1/

52. *Bucuria vine de departe* (carte dialogică cu Prof. Otilia Kloos) (55 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/03/21/bucuria-vine-de-departe-2011/

53. *Cuvintele duhovnicești (vol. 2)* (558 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/03/26/cuvintele-duhovnicesti-vol-2/

54. *A vedea și a fi văzut (vol. 1)* (460 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/04/16/a-vedea-si-a-fi-vazut-vol-1/

55. *Fericitul Ilie văzătorul de Dumnezeu, Opere complete (vol. 8)* (549 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/06/06/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-8/

56. *Praedicationes (vol. 1)* (199 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2011/06/20/praedicationes-vol-1/

57. *Twitter pentru azi (vol. 3)* (26 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2011/07/31/twitter-pentru-azi-vol-3/

58. *Evanghelia după Matei* (112 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2011/08/11/evanghelia-dupa-matei/

59. Dorin Streinu, *Opere alese (vol. 3)* (214 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2011/10/30/dorin-streinu-opere-alese-vol-3/

60. Dorin Streinu, *Opere alese (vol. 4)* (129 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2011/11/05/dorin-streinu-opere-alese-vol-4/

61. Dorin Streinu, *Opere alese (vol. 5)* (283 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2011/11/21/dorin-streinu-opere-alese-vol-5/

62. *Studii de poezie pașoptistă* (82 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2011/11/28/studii-de-poezie-pasoptista-2011/

63. *Fericitul Ilie văzătorul de Dumnezeu, Opere complete (vol. 9)* (225 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2011/12/16/fericitul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-opere-complete-vol-9/

64. Dorin Streinu, *Opere alese (vol. 6)* (209 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2012/01/14/dorin-streinu-opere-alese-vol-6/

65. *Statistici. Concluzii. Sublinieri. Lucruri văzute de-aproape* (121 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2012/02/18/statistici-concluzii-sublinieri-lucruri-vazute-de-aproape/

66. *Predicile din Săptămâna Mare* (25 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2012/04/13/predicile-din-saptamana-mare/

67. *Despre omul Împărăției* (190 pagini). Este al 10-lea volum și ultimul al *Operelor complete* ale Fericitului Ilie văzătorul de Dumnezeu.

https://www.teologiepentruazi.ro/2012/05/29/despre-omul-imparatiei/

68. *Țiganiada: tradiție și inovație. Aventura scriiturii și canonul literar românesc* (111 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2012/07/19/tiganiada-traditie-si-inovatie/

69. *Praedicationes (vol. 2)* (253 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2012/08/07/praedicationes-vol-2/

70. *Twitter pentru azi (vol. 4)* (30 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2012/10/10/twitter-pentru-azi-vol-4/

71. *Istoria începe de oriunde o privești (vol. 1)* (251 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2012/11/21/istoria-incepe-de-oriunde-o-privesti-vol-1/

72. *Praedicationes (vol. 3)* (337 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2012/12/10/praedicationes-vol-3/

73. *Epilog la lumea veche (I. 4)* (247 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2012/12/22/epilog-la-lumea-veche-i-4/

74. *Praedicationes (vol. 4)* (352 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2013/01/09/praedicationes-vol-4/

75. *Praedicationes (vol. 5)* (366 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2013/01/27/praedicationes-vol-5/

76. *Istoria începe de oriunde o privești (vol. 2)* (261 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2013/03/07/istoria-incepe-de-oriunde-o-privesti-vol-2/

77. *Praedicationes (vol. 6)* (308 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2013/03/29/praedicationes-vol-6/

78. *Creatori de limbă și de viziune poetică în literatura română (vol. 1)* (228 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2013/06/15/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-in-literatura-romana-vol-1/

79. *Istoria începe de oriunde o privești (vol. 3)* (308 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2013/07/31/istoria-incepe-de-oriunde-o-privesti-vol-3/

80. *Bucuria comuniunii (vol. 10)* (356 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2013/09/21/bucuria-comuniunii-vol-10/

81. Dorin Streinu, *Opere alese* (vol. 7) (241 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2013/09/23/dorin-streinu-opere-alese-vol-7/

82. *Vorbiri de Facebook (vol. 1)* (508 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2013/10/20/vorbiri-de-facebook-vol-1/

83. *Epilog la lumea veche I. 1 (ediția a doua)* (862 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2014/01/11/epilog-la-lumea-veche-i-1-editia-a-doua/

84. *Praedicationes (vol. 7)* (619 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2014/01/16/praedicationes-vol-7/

85. *Bucuria comuniunii (vol. 11)* (361 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2014/01/31/bucuria-comuniunii-vol-11/

86. *Atenție teologică* (216 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/03/04/atentie-teologica/

87. *Interviuri de conștiință [vol. 1]* (367 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/04/21/interviuri-de-constiinta-vol-1/

88. *Twitter pentru azi (vol. 5)* (59 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/05/21/twitter-pentru-azi-vol-5/

89. *Vezi ceea ce ești (vol. 1)* (80 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/05/24/vezi-ceea-ce-esti-vol-1/

90. *Fragmentarium (vol. 3)* (388 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/05/26/fragmentarium-vol-3/

91. *Vezi ceea ce ești (vol. 2)* (94 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/02/vezi-ceea-ce-esti-vol-2/

92. *Trei poeți și-un început de secol* (280 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/13/trei-poeti-si-un-inceput-de-secol/

93. *Vezi ceea ce ești (vol. 3)* (99 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/20/vezi-ceea-ce-esti-vol-3/

94. *Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă (vol. 2)* (305 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/25/studii-de-teologie-dogmatica-ortodoxa-vol-2/

95. *Studii literare (vol. 1)* (447 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/06/29/studii-literare-vol-1/

96. *Vezi ceea ce ești (vol. 4)* (101 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/07/05/vezi-ceea-ce-esti-vol-4/

97. *Traduceri patristice (vol. 4)* (427 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/07/10/traduceri-patristice-vol-4/

98. *Praedicationes (vol. 8)* (510 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/08/15/praedicationes-vol-8/

99. *The Sight of God in the Theology of Saint Symeon the New Theologian* (first book in english; my doctoral thesis) (499 pages)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/09/15/the-sight-of-god-in-the-theology-of-saint-symeon-the-new-theologian/

100. *Vorbiri de Facebook (vol. 2)* (393 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/10/07/vorbiri-de-facebook-vol-2/

101. *Istoria începe de oriunde o privești (vol. 4)* (441 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/10/20/istoria-incepe-de-oriunde-o-privesti-vol-4/

102. *Mâncăruri românești cu gust* (27 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/10/27/mancaruri-romanesti-cu-gust/

103. *Acatistul Sfinților pomeniți pe 31 octombrie* (27 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/10/29/acatistul-sfintilor-pomeniti-pe-31-octombrie/

104. *Studiu despre Viața Sfântului Macarie Romanul* (68 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/10/31/studiu-despre-viata-sfantului-macarie-romanul/

105. *Fragmentarium [vol. 4]* (502 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/11/29/fragmentarium-vol-4/

106. *Luceafărul. Comentariu literar* (156 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/12/18/luceafarul-comentariu-literar/

107. Dorin Streinu, *Opere alese (vol. 8)* (216 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2014/12/30/dorin-streinu-opere-alese-vol-8/

108. *Creatori de limbă și de viziune poetică [vol. 2. 1]* (283 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/01/08/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-vol-2-1/

109. Pr. Prof. Acad. Dr. Dumitru Popescu, *Dumnezeu e viu și prezent în lume prin slava Sa* (132 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/01/15/dumnezeu-e-viu-si-prezent-in-lume-prin-slava-sa/

110. Sfântul Apostol Pavel, *Epistola către Efeseni* (26 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/01/20/epistola-catre-efeseni/

111. *Cartea Sfântului Profet Ionas* (13 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/01/21/cartea-sfantului-profet-ionas/

112. *Cele 3 Epistole catolice ale Sfântului Apostol Ioannis* (25 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/01/23/cele-3-epistole-catolice-ale-sfantului-apostol-ioannis/

113. *Epistola catolică a Sfântului Apostol Iacovos, fratele Domnului* (20 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/01/30/epistola-catolica-a-sfantului-apostol-iacovos-fratele-domnului/

114. *Cartea Sfântului Profet Ioil* (17 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/02/04/cartea-sfantului-profet-ioil/

115. *Cărțile Sfinților Profeți Avdiu și Angheos* (16 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/02/10/cartile-sfintilor-profeti-avdiu-si-angheos/

116. *Epistola către Filippeni a Sfântului Apostol Pavlos* (19 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2015/02/13/epistola-catre-filippeni-a-sfantului-apostol-pavlos/

117. *Cântarea Cântărilor* (40 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/02/18/cantarea-cantarilor/

118. *Evanghelia după Marcos* (130 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/03/22/evanghelia-dupa-marcos/

119. *Epilog la lumea veche I. 2 (ediția a doua)* (952 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/05/16/epilog-la-lumea-veche-i-2-editia-a-doua/

120. *Teologia Dogmatică Ortodoxă (vol. 1)* (397 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/06/12/teologia-dogmatica-ortodoxa-vol-1/

121. *Praedicationes (vol. 9)* (675 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/06/29/praedicationes-vol-9/

122. *Creatori de limbă și de viziune poetică [vol. 2. 2]* (303 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/07/07/creatori-de-limba-si-de-viziune-poetica-vol-2-2/

123. *Cartea Sfântului Profet Naum* (14 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/09/09/cartea-sfantului-profet-naum/

124. *Epistola către Galatei* (25 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/10/10/epistola-catre-galatei/

125. *Cartea Sfântului Profet Amvacum* (14 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/10/21/cartea-sfantului-profet-amvacum/

126. *Epistola către Colossei* (20 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/11/08/epistola-catre-colossei/

127. *Eminescu: între modernitate și tradiție. Importanța tradiției literare și spirituale românești pentru viziunea romantică eminesciană* (teză postdoctorală) (884 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/11/16/eminescu-intre-modernitate-si-traditie/

128. *Traduceri patristice (vol. 5)* (455 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2015/12/06/traduceri-patristice-vol-5/

129. *Istoria începe de oriunde o privești (vol. 5)* (289 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/01/12/istoria-incepe-de-oriunde-o-privesti-vol-5/

130. *Praedicationes (vol. 10)* (627 de pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/01/23/praedicationes-vol-10/

131. *Twitter pentru azi (vol. 6)* (100 de pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/03/22/twitter-pentru-azi-vol-6/

132. *Vorbiri de Facebook (vol. 3)* (190 de pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/03/22/vorbiri-de-facebook-vol-3/

133. *Evanghelia după Ioannis* (129 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/05/10/evanghelia-dupa-ioannis/

134. *Cartea Sfântului Profet Sofonias* (32 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/05/10/cartea-sfantului-profet-sofonias/

135. *11 elegii (comentariu literar)* (157 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/06/15/11-elegii-comentariu-literar/

136. *Epistola întâia către Timoteos* (41 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/06/15/epistola-intaia-catre-timoteos/

137. *Epistola a doua către Timoteos* (37 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/06/15/epistola-a-doua-catre-timoteos/

138. *Despre nimic* (conferință online) (54 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/07/27/despre-nimic-conferinta-online/

139. *Cântările* (57 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2016/08/12/cantarile/

140. Sfântul Sfințit Mucenic Antim Ivireanul, *Didahiile* (prima ediție actualizată) (350 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/08/25/sfantul-sfintit-mucenic-antim-ivireanul-didahiile-prima-editie-actualizata/

141. *Praedicationes (vol. 11)* (698 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/10/19/praedicationes-vol-11/

142. *Parimiele lui Salomon* (117 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/10/29/parimiele-lui-salomon/

143. *Studii literare* (vol. 2) (162 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/11/05/studii-literare-vol-2/

144. *Epilog la lumea veche, vol. I. 5. Emil Botta* (239 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/11/21/epilog-la-lumea-veche-vol-i-5-emil-botta/

145. Sfântul Împărat Salomon, *Ecclisiastis* (59 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/11/23/ecclisiastis/

146. *Mântuirea este eclesială* (conferință online) (54 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2016/12/19/mantuirea-este-eclesiala-conferinta-online/

147. Dorin Streinu, *Opere alese (vol. 9)* (270 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2017/01/20/dorin-streinu-opere-alese-vol-9/

148. *Praedicationes (vol. 12)* (571 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2017/02/11/praedicationes-vol-12/

149. *Psalmii* (ediția LXX) (329 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2017/03/04/psalmii-editia-lxx/

150. *Psalmii liturgici* (299 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2017/03/05/psalmii-liturgici/

151. *Epilog la lumea veche (vol. I. 6). Nichita Stănescu* (759 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2017/06/01/epilog-la-lumea-veche-vol-i-6-nichita-stanescu/

152. *Praedicationes (vol. 13)* (530 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2017/07/10/praedicationes-vol-13/.

153. *Twitter pentru azi (vol. 7)* (254 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2017/08/30/twitter-pentru-azi-vol-7/.

154. *Epilog la lumea veche, vol. I. 3* (ediția a doua) (699 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2017/10/02/epilog-la-lumea-veche-vol-i-3-editia-a-doua/.

155. *Cartea Sfântului Profet Iov* (144 pagini) https://www.teologiepentruazi.ro/2017/10/03/cartea-sfantului-profet-iov/.

156. *Studii literare* (vol. 3) (157 pagini) https://www.teologiepentruazi.ro/2017/10/23/studii-literare-vol-3/.

157. *Maturizarea poeziei* (173 pagini) https://www.teologiepentruazi.ro/2017/11/05/maturizarea-poeziei/.

158. *Înțelepciunea lui Salomon* (86 pagini) https://www.teologiepentruazi.ro/2017/12/16/intelepciunea-lui-salomon/.

159. *Viețile Sfinților (vol. I)* (461 pagini) https://www.teologiepentruazi.ro/2018/03/16/vietile-sfintilor-vol-i/

160. *Vorbiri de Facebook (vol. 4)* (337 pagini) https://www.teologiepentruazi.ro/2018/03/22/vorbiri-de-facebook-vol-4/

161. *Praedicationes (vol. 14)* (658 pagini) https://www.teologiepentruazi.ro/2018/05/02/praedicationes-vol-14/

162. *Întrebări și răspunsuri teologice (vol. 1)* (319 pagini) https://www.teologiepentruazi.ro/2018/06/18/intrebari-si-raspunsuri-teologice-vol-1/

163. *Studii literare (vol. 4)* (326 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2018/07/01/studii-literare-vol-4/

164. *Înțelepciunea lui Sirah* (192 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2018/10/04/intelepciunea-lui-sirah/

165. *Înțelepciunea lui Sirah (ediția liturgică)* (151 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2018/12/08/intelepciunea-lui-sirah-editia-liturgica/

166. *În ajutorul tău* (151 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2018/12/10/in-ajutorul-tau/

167. *Twitter pentru azi (vol. 8)* (127 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2018/12/16/twitter-pentru-azi-vol-8/

168. *Studii literare (vol. 5)* (184 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2018/12/16/studii-literare-vol-5/

169. *Psalmii lui Salomon (ediția științifică)* (71 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/01/20/psalmii-lui-salomon-editia-stiintifica/

170. *Psalmii lui Salomon (ediția liturgică)* (62 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/01/22/psalmii-lui-salomon-editia-liturgica/

171. *Studii literare (vol. 6)* (105 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/03/21/studii-literare-vol-6/

172. *Evanghelia după Lucas* (173 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/04/11/evanghelia-dupa-lucas/

173. *Evanghelia după Lucas (ediția liturgică)* (133 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/05/22/evanghelia-dupa-lucas-editia-liturgica/

174. *Epistola către Evrei* (69 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/05/24/epistola-catre-evrei/

175. *Cartea Sfântului Profet Osie* (59 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/05/27/cartea-sfantului-profet-osie/

176. *Vorbiri de Facebook (vol. 5)* (423 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/05/29/vorbiri-de-facebook-vol-5/

177. *Cartea Sfântului Profet Amos* (49 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/06/05/cartea-sfantului-profet-amos/

178. *Geneza creștină în opera lui Eminescu* (157 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/06/15/geneza-crestina-in-opera-lui-eminescu/

179. *Cartea Sfântului Profet Miheas* (45 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/07/02/cartea-sfantului-profet-miheas/

180. *Praedicationes (vol. 15)* (741 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/07/11/praedicationes-vol-15/

181. *Cartea Sfântului Profet Zaharias* (63 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/08/31/cartea-sfantului-profet-zaharias/

182. *Cartea Sfântului Profet Malahias* (37 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/09/06/cartea-sfantului-profet-malahias/

183. *Teologia Dogmatică Ortodoxă (vol. 2)* (289 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2019/12/23/teologia-dogmatica-ortodoxa-vol-2/

184. *Istoria literaturii române (vol. 1)* (642 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2020/02/02/istoria-literaturii-romane-vol-i/

185. *Istoria literaturii române (vol. 2)* (429 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2020/03/29/istoria-literaturii-romane-vol-2/

186. *Rămâne să ne vedem* (174 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2020/04/04/ramane-sa-ne-vedem/

187. *Sfântul Ilie văzătorul de Dumnezeu († 4 mai). Aca- tistul și Predici întru pomenirea sa* (129 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2020/05/03/sfantul-ilie-vazatorul-de-dumnezeu-4-mai-acatistul-si-predici-intru-pomenirea-sa/

188. *Vorbiri de Facebook (vol. 6)* (480 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2020/05/16/vorbiri-de-facebook-vol-6/

189. *Istoria literaturii române (vol. 3)* (785 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2020/08/20/istoria-literaturii-romane-vol-3/

190. *Cartea Sfântului Profet Isaias* (ediția științifică) (217 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2020/10/12/cartea-sfantului-profet-isaias-editia-stiintifica/

191. *Istoria literaturii române (vol. 4)* (232 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2020/11/10/istoria-literaturii-romane-vol-4/

192. *Praedicationes (vol. 16)* (744 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2020/11/16/praedicationes-vol-16/

193. *Bucuria de Dumnezeu (vol. 1)* (255 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2021/01/08/bucuria-de-dumnezeu-vol-1/.

194. *Istoria literaturii române (vol. 5)* (452 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2021/01/20/istoria-literaturii-romane-vol-5/

195. *Vorbiri de Facebook (vol. 7)* (621 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2021/02/15/vorbiri-de-facebook-vol-7/

196. *Vorbiri de Facebook (vol. 8)* (594 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2021/07/02/vorbiri-de-facebook-vol-8/

197. *Istoria literaturii române (vol. 6)* (910 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2021/08/14/istoria-literaturii-romane-vol-6/

198. *Praedicationes (vol. 17)* (603 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2021/09/18/praedicationes-vol-17/

199. *Twitter pentru azi (vol. 9)* (342 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2021/09/26/twitter-pentru-azi-vol-9/

200. *Cartea Sfântului Profet Daniil* (107 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2021/10/05/cartea-sfantului-profet-daniil/

201. *Vorbiri de Facebook (vol. 9)* (478 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2021/11/23/vorbiri-de-facebook-vol-9/

202. *Drumul spre Icoană. Despre cum am pictat Icoana Sfântului Ilie văzătorul de Dumnezeu* (59 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2021/12/30/drumul-spre-icoana-despre-cum-am-pictat-icoana-sfantului-ilie-vazatorul-de-dumnezeu/

203. *Istoria literaturii române (vol. 7)* (587 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2022/02/07/istoria-literaturii-romane-vol-7/

204. *Cartea Sfântului Profet Ieremias* (212 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2022/02/21/cartea-sfantului-profet-ieremias/

205. *Cartea Sfântului Profet Ieremias (ediția liturgică)* (185 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2022/02/21/cartea-sfantului-profet-ieremias-editia-liturgica/

206. *Cartea Sfântului Profet Baruh* (53 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2022/02/24/cartea-sfantului-profet-baruh/

207. *Cartea Sfântului Profet Baruh (ediția liturgică)* (49 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2022/02/24/cartea-sfantului-profet-baruh-editia-liturgica/

208. *Cartea Sfântului Profet Iezechiil* (246 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2022/03/15/cartea-sfantului-profet-iezechiil/

209. *Cartea Sfântului Profet Iezechiil (ediția liturgică)* (197 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2022/03/15/cartea-sfantului-profet-iezechiil-editia-liturgica/

210. *Plângerile lui Ieremias* (53 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2022/03/16/plangerile-lui-ieremias/

211. *Epistola lui Ieremias* (41 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2022/03/16/epistola-lui-ieremias/

212. *Vorbiri de Facebook (vol. 10)* (563 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2022/07/25/vorbiri-de-facebook-vol-10/

213. *Psaltirea în versuri a Sfântului Dosoftei al Moldovei (în formă actualizată)* (434 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2022/08/10/psaltirea-in-versuri-a-sfantului-dosoftei-al-moldovei-in-forma-actualizata/

214. *Praedicationes (vol. 18)* (655 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2022/09/12/praedicationes-vol-18/

215. *Mărturii ortodoxe contemporane (vol. 1)* (304 pa- gini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2022/10/04/marturii-ortodoxe-contemporane-vol-1/

216. *Istoria literaturii române (vol. 8)* (815 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2023/01/17/istoria-literaturii-romane-vol-8/

217. *Bucuria de a fi cu Adam* (191 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2023/01/18/bucuria-de-a-fi-cu-adam/

218. *Istoria literaturii române (vol. 9)* (520 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2023/02/06/istoria-literaturii-romane-vol-9/

219. *Facerea (ediția LXX)* (230 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2023/03/06/facerea-editia-lxx/

220. *Facerea (LXX, ediția liturgică)* (198 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2023/03/07/facerea-lxx-editia-liturgica/

221. *Apocalipsis (ed. BYZ)* (98 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2023/04/04/apocalipsis-ed-byz/

222. *Apocalipsis BYZ (ediția liturgică)* (82 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2023/04/04/apocalipsis-byz-editia-liturgica/

223. *Episcopul în viața Bisericii* (187 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2023/05/09/episcopul-in-viata-bisericii/

224. *Epistola către Romei (ediția BYZ)* (94 pagini)

https://www.teologiepentruazi.ro/2023/06/08/epistola-catre-romei-editia-byz/

225. *Epistola către Romei BYZ (ediția liturgică)* (79 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2023/06/08/epistola-catre-romei-byz-editia-liturgica/

226. *Praedicationes (vol. 19)* (577 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2023/08/27/praedicationes-vol-19/

227. *Vorbiri de Facebook (vol. 11)* (487 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2023/10/10/vorbiri-de-facebook-vol-11/

228. *Bucuria comuniunii (vol. 12)* (364 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2023/11/11/bucuria-comuniunii-vol-12/

229. *Twitter pentru azi (vol. 10)* (218 pagini)
https://www.teologiepentruazi.ro/2023/11/29/twitter-pentru-azi-vol-10/

Cuprins

Prof. Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș